

*My. Tiber. Horat. v. Meton sine fuit in fide
(morbundum)*

M. T. C. P R O M. F O N T E I O O R A T I O.

hoc Prætorē oppressam esse ære alieno Gal-
liam. a quibus uersuras tantarum pecuniarum factas
esse dicunt? a Gallis? nihil minus. a quibus igi-
tur? a ciuibus R. qui negotiantur in Gallia, cur
eorum uerba non audimus? cur eorum tabulæ nullæ
proferuntur? insector ultro, atque insto accusatori
iudices: insector inquam, & flagito testis. plus ego in
hac causa laboris, & operæ consumo in poscendis
testibus, quam ceteri defensores in refutandis. auda,
Eter hoc dico Iud. non temere confirmo. referta Gallia
negotiatorum est, plena ciuium R. nemo Gallorum
sine ciue R. quicquam negotij gerit, nummus in Gal-
lia nullus sine ciuium R. tabulis commouetur. uide-
te quo descendam Iud. quam longe uidear ab consuetu-
dine mea, & cautione, ac diligentia discedere. unæ
tabulæ proferantur, in quibus uestigium sit aliquod,
quod significet pecuniam Fonteio datam: unum ex 102
10 negotiatorum, colonorum, publicanorum, arato-
rum, pecuariorum numero testem producant: uere

A

[illegible]

ur: uos, qui in re non interfuiſtis, cauſam una com-
netore cognoſcitis. dicunt contra, quibus inuitiſſi-
is imperatum eſt: dicunt, qui ex agris ex Gn. Pom-
ij decreto decedere ſunt coacti: dicunt, qui ex bello,
de & fuga nunc primum audent contra M. Fontei-
um inermem conſiſtere. quid coloni Narbonenſes &
id uolunt? quid exiſtimant? hunc per uos uolunt,
per hunc incolumes exiſtimant eſſe. quid Maſſilien-
in ciuitas? hunc praſentem ijs adſecit honoribus,
s habuit ampliſſimos. Vos autem abſens orat atque
erat: ut ſua religio, laudatio, auctoritas aliquid
ſtros animos momenti habuiſſe uideatur. quid?
quæ uoluntas eſt? nemo eſt ex tanto nu-
hunc optime de provincia, de imperio, de
us meritum eſſe arbitretur. quoniam
oppugnatum M. Fonteium, cognos-
lint, ſtatuite nunc, quid ueſtra
dignitas poſtulet: utrum cor-
us ueſtris, amiciffimis atque
re & conſulere malitis:
cundiam, fidem; neque
habere debetis. quid ſi
ſimorum copiam ad-
centiæ teſtimoni-
onſenſ

accusatum esse concedam. pro dy immortales, quæ hæc est causa? quæ defensio? prouinciæ Galliæ M. Fonteius præfuit, quæ constat ex ijs generibus hominum & ciuitatum, qui (ut uetera mittam) partim nostra memoria bella cum populo R. acerba, ac diuurna gesserunt: partim modo ab nostris imperatoribus subacti, modo bello domiti, modo triumphis ac monumentis notati, modo ab Senatu agris urbibusque multati sunt: partim qui cum ipso M. Fonteio ferum ac manus contulerunt, multoque eius sudore ac labore sub populi R. imperium, dicionemque ceciderunt. est in eadem prouincia Narbo Martius, colonia nostrorum ciuium, specula populi R. ac propugnaculum, istis ipsis nationibus oppositum & obiectum. est item urbs Massilia de qua ante dixi, fortissimorum fidelissimorumque sociorum, qui Gallicorum bellorum pericula populo R. copijs, armisque compensarunt. est præterea numerus ciuium R. atque hominum honestissimorum. huic prouinciæ, quæ ex hac generum uarietate constaret, M. Fonteius, ut dixi, præfuit: qui erant hostes, subegit: qui proximi fuerant, eos ex ijs agris, quibus erant multati, decedere coegit. ceteris qui idcirco magnis sæpe erant bellis superati, ut semper populo R. parerent, magnos equitatus ad ea bella quæ tum in toto orbe terrarum a populo R. gerebantur, magnas pecunias ad eorum stipendium, maximum frumenti numerum ad Hispaniense bellum tolerandum imperauit. is qui gessit, in iudicium uoca-

cur : uos, qui in re non interfuistis, causam una com-
Prætores cognoscitis. dicunt contra, quibus inuitissimis
imperatum est: dicunt, qui ex agris ex Gn. Pom-
peij decreto decedere sunt coacti: dicunt, qui ex bello,
cæde & fuga nunc primum audent contra M. Fontei-
um inermem consistere. quid coloni Narbonenses &
quid uolunt? quid existimant? hunc per uos uolunt,
se per hunc incolumes existimant esse. quid Massilien-
siū ciuitas? hunc præsentem ijs adfecit honoribus,
quos habuit amplissimos. Vos autem absens orat atque
obsecrat: ut sua religio, laudatio, auctoritas aliquid
apud uestros animos momenti habuisse uideatur. quid
ciuium R. quæ uoluntas est? nemo est ex tanto nu-
mero, quin hunc optime de prouincia, de imperio, de
socijs, & ciuibus meritum esse arbitretur. quoniam
igitur uidetis qui oppugnatum M. Fonteium, cognos-
citis qui defensum uelint, statuite nunc, quid uestra
æquitas, quid populi R. dignitas postulet: utrum co-
lonis uestris, negotiatoribus uestris, amicissimis atque
antiquissimis focys & credere & consulere malitis:
an ijs quibus neque propter iracundiam, fidem; neque
propter infidelitatem, honorem habere debetis. quid si
maiorē etiam hominum honestissimorum copiam ad-
fert, quæ huius uirtuti, atque innocentie testimonio
possit esse, tamen ne plus Gallorum consensio ualebit,
quam summæ auctoritatis hominum? cum Gallie Fontei-
us præesset, scitis iudices maximos populi R. exer-
citus in duabus Hispanijs, clarissimosque imperatores

fuisse, quam multi equites R. quam multi Trib. mil. quales & quot, & quotiens legati ad eos? exercitus præterea Gn. Pompei maximus atque ornatissimus biemauit in Gallia, M. Fonteio imperante. satis ne uobis multos, satis idoneos testes, & conscios uidetur ipsa fortuna esse uoluisse earum rerum, quæ M. Fonteio Prætoris gererentur in Gallia? quem ex tanto hominum numero testem in hac causa producere potestis? quis est ex eo numero, qui uobis auctor placeat? eo nos iam laudatore et teste utemur. dubitabitis etiam diutius iudices, quin illud, quod initio uobis proposui, uerissimum sit? aliud per hoc iudicium nihil agi, nisi ut M. Fonteio oppresso testimonijs eorum quibus multa Reip. causa inuitissimis imperata sunt; segniores posthac ad imperandum ceteri sint, cum uideant eos oppugnari, quibus oppressis populi R. imperium incolume esse non possit. Obiectum est etiam, quæstum M. Fonteium ex uiarum munitione fecisse: ut aut ne cogret munire: aut id, quod munitum esset, ne improbaret. si & coacti sunt munire omnes, et multorum opera improbata sunt, certe utrumque falsum est: & ob uacationem pretium datum, cum immunis nemo fuerit: & ob probationem, cum multa improbata sint. quid si hoc crimen optimis nominibus delere possimus, & ita, ut non culpam in alios transferamus, sed uti doceamus, eos isti munitioni præfuisse, qui facile officium suum, & præstare, & probare possunt, tamen ne uos omnia in M. Fonteium iratis

testibus freti conferetis & cum maioribus Reip. negotiis M. Fonteius impediretur: & cum ad Remp. pertineret, uiam Domitiam munire, Legatis suis primarijs uiris. C. Annio Belliceno, & C. Fonteio negotium dedit. itaque præsuerunt, imperauerunt pro dignitate sua, quod uisum est; & probauerunt. quod uos si nulla alia ex re, ex litteris quidem nostris quas exscripsistis, & missis & allatis certe scire potuistis, quas si antea non legistis, nunc ex nobis quid de ijs rebus Fonteius ad Legatos suos scripserit, quid ad eum illi rescripserint, cognoscite. L. M. AD C. ANNIVM LEG. AD C. FONTEIVM LEG. L. A. C. ANNIO LEG. AB C. FONTEIO LEG. Satis opinor esse perspicuum iudices, hanc rationem munitionis neque ad M. Fonteium pertinere, & ab ijs esse tractatam, quos nemo possit reprehendere. cognoscite nunc de crimine uinario, quod illi inuidiosissimum & maximum esse uoluerunt. crimen a Pletorio iudices ita constitutum est: Fonteio non in Gallia primum uenisse in mentem, ut portorium uini institueret, sed hac in Italia proposita ratione, Roma profectum: itaque Titurium Tolosæ quaternos denarios in singulas uini amphoras portorii nomine exegisse: Croduni Porcium & Muntium ternos uictoriatos: Vulchalone seruæum binos: & uictoriatos M. atque in ijs locis se Croduni & Vulchalone ab his portorium esse exactum: siqui Cobiomacho, qui uicus inter Tolosam & Narbonem est, deuerteret.

rentur, neque Tolosam ire uellent. Elefiodolus tantum
senos denarios ab his, qui ad hostem portarent, exegis-
sent. uideo iudices esse crimen, et genere ipso magnum
uectigal enim esse impositum fructibus nostris dicitur,
& pecuniam permagnam. ratione ista cogi potuisse
confiteor, et inuidiam: uel maxime enim inimici hanc
rem sermonibus diuulgare uoluerunt. Sed ego ita exi-
stimo, quo maius crimen sit id, quod ostendatur esse
falsum, hoc maiorem ab eo iniuriam fieri, qui id
confingat: uult enim magnitudine rei sic occupare
animos eorum, qui audiunt, ut difficilis aditus ueris-
tati relinquatur.

DE CRIMINE VINARIO. DE BEL-
LO VOCONTIORVM. DE DISPO-
SITIONE HIBERNORVM.

At hoc Galli negant. At ratio rerum, & uis ar-
gumentorum coarguit. Potest igitur testibus iudex
non credere? cupidis, & iratis, & coniuratis; &
ab religione remotis non solum potest, sed etiam
debet. etenim si, quia Galli dicunt, idcirco M. Fons-
teius nocens existimandus est, quid mihi opus est sa-
piente iudice? quid æquo quæsitore? quid orator
re non stulto? dicunt enim Galli negare non pos-
sumus. hic si ingeniosi, & periti, & æqui iudicis has
partes esse existimatis, ut quoniam quidem testes di-
cunt, sine ulla dubitatione credendum sit, salus ipse

fa, uirorum fortium innocentiam tueri non potest. sin
 autem in rebus iudicandis non minimam partem ad
 unamquamque rem existimandam, momentoque suo
 ponderandam sapientia iudicis *
 ne multo uestræ maiores grauiioresque partes sint ad
 cogitandum, quam ad dicendum meæ: mihi enim sem
 per una quaque de re testis non solum semel, uerum
 etiam breuiter interrogandus: & sæpe etiam non in
 terrogandus, ne aut irato facultas ad dicendum data,
 aut cupido auctoritas adtributa esse uideatur. uos &
 sæpius eandem rem animis agitare, & diutius uno
 de teste cogitare potestis. & si quem nos interro
 gare noluimus, quæ causa nobis tacendi fuerit, exi
 stimare debetis. quamobrem si hoc iudici præscriptum
 lege aut officio putatis, testibus credere: nihil est, cur
 alius alio iudice melior, aut sapientior existimetur.
 unum est enim, & simplex aurium iudicium: & pro
 miscue & communiter, stultis ac sapientibus ab na
 tura datum. quid est igitur, ubi elucere possit prudens
 tia? ubi discerni stultus auditor & credulus ab religio
 so & sapienti iudice? nimirum illud, in quo ea quæ
 dicuntur a testibus, coniecturæ & cogitationi tra
 duntur, quanta auctoritate, quanta animi æquitate,
 quanto pudore, quanta fide, quanta religione, quan
 to studio existimationis bonæ, quanta cura, quanto
 timore dicantur, an uero uos id in testimonijs homi
 num barbarorum dubitabitis, quod persæpe & nostra,
 & sacrum memoria sapientissimi iudices de clarissis

mis nostræ ciuitatis uiris dubitandum non putaue-
 runt ? qui Gn. & Q. Cæpionibus, L. & Q. Me-
 cellis testibus in Q. Pompeium hominem nouum non
 crediderunt : quorum uirtuti, generi, rebus gestis fi-
 dem & auctoritatem in testimonio, cupiditatis atq.
 inimicitiarum suspicio derogauit. ecquem hominem
 uidimus, ecquem uere commemorare possumus parem
 consilio, grauitate, constantia, ceteris uirtutibus,
 honoris, ingenij, rerum gestarum ornamentis M.
 Aemilio Scauro fuisse? tamen huius, cuius iniurati,
 autu prope terrarum orbis regebatur, iurati testimo-
 nio neque in C. Fimbriam, neque in C. Memmium
 creditum est. Noluerunt y qui iudicabant, hanc pas-
 sere inimicitij uiam: quem quisque odisset, ut eum
 testimonio posset tollere. quantus in L. Crasso pudor
 fuerit, quod ingenium, quanta auctoritas, quis igno-
 rat? tamen is, cuius etiam sermo testimony auctoris-
 tatem habebat, testimonio ipso, quæ in M. Mar-
 cellum inimico animo dixit, probare non potuit. Fuit,
 fuit illis iudicibus diuinum ac singulare iudices consi-
 lium, qui se non solum de reo, sed etiam de accusa-
 tore, de teste, iudicare arbitrabantur, quid fictum,
 quid fortuna ac tempore allatum, quid pretio corru-
 ptum, quid spe, aut metu deprauatum, quid a cupi-
 ditate aliqua, aut inimicitij profectum uideretur. quæ
 si iudex non amplectetur omnia consilio, non animo
 ac mente circumspiciet, si, ut quidque ex illo loco di-
 cetur, ex oraculo aliquo dici arbitrabitur: profecto

satis erit id quod dixi antea, non surdum iudicem huic muneri atque officio præesse: nihil erit quamobrem ille nescioquis sapiens homo, ac multarum rerum peritus, ad res iudicandas requiratur. an uero illi equites R. quos nos uidimus, qui nuper in Rep. iudiciisque maximis floruerunt, habuerunt tantum animi, tantum roboris, ut M. Scauro testi non crederent? uos Vulgarum atque Allobrogum testimonijs non credere timetis? si inimico testi credi non oportuit, inimicior Marcello Crassus, aut Fimbriæ Scaurus ex ciuilibus studijs atque obtreclatione domestica, quam huic Galli? quorum, qui optima in causa sunt, equites, frumentum, pecuniam semel atque iterum ac sæpius inuitissimi dare coacti sunt: ceteri, partim ex ueteribus bellis agro multati, partim, ab hoc i. so, bello superati & oppressi. si, qui ob aliquod emolumentum suum cupidius aliquid dicere uidentur, q̄s credi non conuenit: credo maius emolumentum Cæpionibus & Metellis propositum fuisse ex Q. Pompeij damnatione, cum studiorum suorum obtreclatorem sustulissent, quam cunctæ Galliæ ex M. Fonteij calamitate, in qua illa prouincia prope suam immunitatem ac libertatem positam esse arbitrat. an si homines ipsos spectare conuenit, id quod in teste profecto ualere plurimum debet, non modo cum summis ciuitatis nostræ uiris, sed cum infimo ciue R. quisquā amplissimus Galliæ comparandus est? scit Indutiomarus quid sit testimonium dicere & mouetur eo timore quo

nostrum unusquisque, cū in eum locum productus est?
 recordamini iudices quantopere laborare soleatis, non
 modo quid dicatis pro testimonio, sed etiam quibus
 uerbis utamini, ne quod minus moderate positum, ne
 quod ab aliqua cupiditate prolapsum uerbum esse ui-
 deatur. uultu denique laboratis, nequa significari pos-
 sit suspicio cupiditatis: ut & cum prodiitis, existi-
 matio sit quædam tacita de uobis pudoris ac religionis:
 & cum disceditis, ea diligenter conseruata ac retens
 ta uideatur. credo hæc eadem Indutiomarum in testi-
 monio timuisse, aut cogitauisse: qui primum illud
 uerbum consideratissimum nostræ consuetudinis, arbi-
 tror, quo nos etiam tunc utimur, cum ea dicimus ius-
 rati, quæ comperta habemus, quæ ipsi uidimus, ex to-
 to testimonio suo sustulit, atque omnia se scire dixit,
 uerebatur enim uidelicet, ne quid apud uos populum
 quæ R. de existimatione sua perderet: ne qua fama
 consequeretur eiusmodi, Indutiomarum talem uirum
 tam cupide tam temere dixisse: non intellegebat, se
 in testimonio nihil præter uocem, & os, & auda-
 ciam neque ciuibus suis, neque accusatoribus nostris
 præstare debere. an uero istas nationes religione ius-
 iurandi, ac metu deorum immortalium in testimonijs
 dicendis commoueri arbitramini? quæ tantum a ces-
 terarum gentium more ac natura dissentiant, quod ces-
 teræ pro religionibus suis bella suscipiunt; istæ contra
 omnium religiones, illæ in bellis gerendis ab dys immor-
 talibus pacem ac ueniam petunt; istæ cum ipsis dys

immortalibus bella gesserunt. hæ sunt nationes, quæ quondam tam longe ab suis sedibus Delphos usque ad Apollinem Pythium, atque ad oraculum orbis terræ uexandum ac spoliandum profectæ sunt. ab iisdem gentibus sanctis, & in testimonio religiosis obsessum Capitolium est; atque ille Iuppiter, cuius nomine maiores nostri uinctam testimoniorum fidem esse uosauerunt. postremo his quicquam sanctum ac religiosum uideri potest? qui etiam si quando aliquo metu addu-
Et deos placandos esse arbitrantur, humanis hostijs eorum aras ac templa funestant; ut ne religionem quidem colere possint, nisi eam ipsam prius scelere uiolarint. quis enim ignorat, eos usque ad hanc diem retinere illam immanem ac barbaram consuetudinem hominum immolatorum? quamobrem quali fide, quali pietate existimatis esse eos, qui etiam deos immortales arbitrentur hominum scelere & sanguine facillime posse placari? cum his uos testibus uestram religionem coniungetis? ab his quicquam sancte aut moderate dictum putabitis? hoc uestre mentes tam castæ, tam integræ sibi suscipient, ut, cum omnes Legati nostri, qui illo triennio in Galliam uenerunt, omnes equites R. qui in illa prouincia fuerunt, omnes negotiatores eius prouinciæ: denique omnes in Gallia qui sunt socij populi R. atque amici, M. Fonteium incolumem esse cupiant, iurati priuatim & publice laudent: uos tamen cum Gallis iurare malitis? quid ut secuti esse uideamini? uoluntatem ne hominum? gra-

uior igitur uobis erit hostium uoluntas, quam ciuium
 an dignitatem testium? potestis igitur ignotos nos,
 iniquos & quis, alienigenas domesticis, cupidos modera-
 tis, mercennarios gratuitis, impios religiosi, inimicissi-
 mos huic imperio ac nomini, bonis ac fide libus, & so-
 cys & ciuibus anteferre? an uero dubitatis iudices,
 quin insuas inimicitias istæ gentes omnes & habeant
 & gerant cum populi R. nomine? sic existimatis eos
 hic sagatos brachatosque uersari animo demisso atque
 humili, ut solent ij, qui adfecti iniurijs, ad opem iu-
 dicum supplices inferioresque confugiunt? nihil uero
 minus. hi contra uagantur læti atque erecti passim
 toto foro, cum quibusdam minis & barbaro atque im-
 mani terrore uerborum: quod ego profecto non crede-
 rem, nisi aliquotiens ex ipsis accusatoribus uobiscum
 simul iudices audissem: cum præciperent, ut caue-
 retis, ne hoc absoluto, nouum aliquod bellum Galli-
 cum concitaretur. si M. Fonteium iudices in causa
 deficerent omnia: si turpi adulescentia, uita infami,
 magistratibus quos ante oculos uestros gessit conui-
 ctis uirorum bonorum testimonijs, legationibus flagitio
 se obitis, inuisus suis omnibus in iudicium uocaretur:
 si in eo iudicio colonorum populi R. Narbonensium,
 fidelissimorum sociorum Massiliensium, ciuium R.
 omnium testimonijs tabulisque premeretur: tamen es-
 set uobis magnopere prouidendum, ne quos ita adfectos
 a uestris patribus maioribusque accepissetis, ut con-
 temnendi essent: eos pertimuisse, & eorum minis &

terrore commoti esse uideremini. nunc uero, cum læ-
dat nemo bonus, laudent omnes uestri ciues atque so-
cii, oppugnent u, qui sæpissime hanc urbem & hoc
imperium oppugnarunt: cumque inimici M. Fonteii
uobis ac populo R. minentur, amici ac propinqui sup-
plicent uobis: dubitabitis non modo uestris ciuibus,
qui maxime gloria ac laude ducuntur, uerum etiam
exteris nationibus ac gentibus ostendere, uos in sen-
tentiis ferendis ciui parcere, quam hosti cedere maluis-
se? magna mehercules causa iudices absolutionis cum
ceteris causis hæc est, nequa insignis huic imperio ma-
cula atque ignominia suscipiatur, si hoc ita perlatum
erit in Galliam, senatores equitesque populi R. non te-
stimonii Gallorum, sed minis commotos, rem ad illo-
rum libidinem iudicasse. Ita uero, si illi bellum facere
conabuntur, excitandus nobis erit ab inferis C. Marius,
qui Indutiomaro isti minaci atq. adroganti par in bello
gerendo esse possit: excitandus Gn. Domitius & Q.
Maximus, qui nationem Allobrogum & reliquias suis
iterum armis conficiat atque opprimat: aut quoniam
id quidem non potest, orandus erit nobis amicus meus
M. Pletorius, ut suos nouos clientis a bello faciendo
deterreat, ut eorum iratos animos atque horribilis im-
petus deprecetur: aut, si non poterit, M. Fabium sub-
scriptorem eius rogabimus, ut Allobrogum animos mi-
tiget, quoniam apud illos Fabiorum nomen amplissi-
mum * uolunt isti aut quiescere, id quod uicti ac suba-
cti solent: aut, cum minantur, intellegere, se populo

R. non metum belli, sed spem triumphi ostendere. Quod si in turpi reo patiendum non esset, ut quicquam isti se minis profecisse arbitrarentur: quid faciendum vobis in M. Fonteio arbitramini? de quo homine iudices (iam enim mihi uideor hoc, prope causa duabus actionibus perorata, debere dicere) de quo uos homine ne ab inimicis quidem ullum fictum probrosum non modo crimen, sed ne maledictum quidem audistis. ecquis umquam reus, praesertim in hac uitae ratione uersatus, in honoribus petendis, in potestatibus, in imperiis gerendis sic accusatus est, ut nullum probrosum, nullum facinus, nulla turpitudine, quae a luxuridine, aut a petulantia, aut ab audacia nata esset, ab accusatore obiceretur, si non uera, at deficta cum aliqua ratione ac suspitione? M. Aemilium Scaurum summum nostrae ciuitatis uirum, scimus accusatum a M. Bruto. extant orationes, ex quibus intellegi potest, multa in ipsum Scaurum esse dicta: falso, quis negat? uerumtamen ab inimico dicta et obiecta. Quam multa M. Aquilius audiuit in suo iudicio? quam multa L. Cotta? denique P. Rutilius? qui etsi damnatus est, mihi uidetur tamen inter uiros optimos, atque innocentissimos esse numerandus. ille igitur ipse, homo sanctissimus ac temperantissimus multa audiuit in sua causa, quae ad suspitionem stuprorum ac libidinem pertinerent. extat oratio hominis, ut opinio mea fert, nostrorum hominum longe ingeniosissimi atque eloquentissimi C. Gracchi: qua in oratione per-

multa in L. Pisonem turpia ac flagitiosa dicuntur: at in quem uirum? qui tanta uirtute atque integritate fuit, ut etiam illis optimis temporibus, cum hominem inuenire nequam neminem posses, solus tamen Frugi nominaretur: quem cum in contionem Gracchus uocari iuberet, & uiator quæreretur, quem Pisonem, quod erant plures: cogis me, inquit, dicere inimicum meum, frugi. is igitur uir, quem ne inimicus quidem satis in appellando significare poterat, nisi ante laudasset: qui uno cognomine declarabatur, non modo quis esset, sed etiam qualis esset: tamen in falsam atque iniquam probrorum insimulationem uocabatur. M. Fonteius ita duabus actionibus accusatus est, ut obiectum nihil sit, quo significari uestigium libidinis, petulantiae, crudelitatis, audaciae possit. non modo nullum facinus huius protulerunt, sed ne dictum quidem aliud quod reprehenderunt. quod si aut quantam uoluntatem habent ad hunc opprimendum, aut quantam ad maledicendum licentiam, tantum haberent aut ad ementiendum animi, aut ad fingendum ingenij, non meliore fortuna ad probra non audienda Fonteius, quam illi de quibus antea commemorauimus, fuisset. frugi igitur hominem iudices, frugi inquam, & in omnibus uitae partibus moderatum ac temperantem, plenum pudoris, plenum officij, plenum religionis uideris positum in uestra fide, ac potestate: atque ita, ut commissus sit fidei, permissus potestati. uidete igitur utrum sit æquius: hominem honestissimum, uirum

fortissimum , ciuem optimum dedi inimicissimis , atque
 immanissimis nationibus : an reddi amicis . præsertim
 cum tot res sint , quæ uestris animis pro huius inno-
 centis salute supplicent : primum generis antiquitas :
 quam Tusculo ex clarissimo municipio profectam in
 monumentis rerum gestarum incisam ac notatam ui-
 demus : tum autem continuæ Præturæ , quæ & ce-
 teris ornamentis & existimatione innocentie maxi-
 me floruerunt : deinde recens memoria parentis , cuius
 sanguine non solum Asculanorum manus , a qua in-
 terfectus est , sed totum illud sociale bellum macula sce-
 leris imbutum est : postremo ipse cum in omnibus uitæ
 partibus honestus atque integer , tum in re militari
 cum summi consilij & maximi animi , tum uero usu
 quoque bellorum gerendorum in primis eorum homi-
 num , qui nunc sunt , exercitatus . quare si etiam mo-
 nendi estis a me iudices , quod non estis , uideor hoc le-
 uiter pro mea auctoritate uobis præcipere posse , ut ex
 eo genere homines , quorum cognita uirtus , industria ,
 felicitas in re militari sit , diligenter uobis retinendos
 existimetis : fuit enim maior talium uirorum in hac
 Rep. copia : quæ cum esset , tamen eorum non modo
 salutis , sed etiam honori consulebatur . quid nunc uo-
 bis faciendum est , studiis militaribus apud iuuentu-
 tem obsoletis , hominibus autem ac summis ducibus
 partim ætate , partim ciuitatis discordijs , ac Reip. cala-
 mitate consumptis : cum tot bella aut a nobis necessa-
 rio suscipiantur , aut subito atque improuisa nascan-
 tur :

tur: nonne & hominem ipsum ad dubia Reip. tempora reseruandum, & ceteros studio laudis ac uirtutis inflammandos putatis? recordamini quos legatos nuper in bello L. Iulius, quos P. Rutilius quos L. Cassio, quos Gn. Pompeius habuerit: scietis fuisse tum M. Cornutum, L. Cinnam, L. Sullam, Prætorios homines, belli gerendi peritissimos: præterea C. Marium, P. Didium, Q. Catulum, P. Crassum, non litteris homines ad rei militaris scientiam sed rebus gestis ac uictorijs eruditos. age uero nunc inserite oculos in cuniam, introspicite penitus in omnis Reip. partes: utrum uideatis nihil posse accidere, ut tales uiri desiderandi sint? an, si acciderit, eorum hominum copia populum R. abundare? quæ si diligenter attendetis, profecto iudices uirum ad labores belli impigrum, ad pericula fortem, ad usum ac disciplinam peritum, ad consilia prudentem, ad casum fortunamque felicem, domi uobis ac liberis uestris retinere, quam inimicissimis populi R. nationibus & crudelissimis tradere & condemnare maletis. at infestis prope signis inferuntur Galli in Fonteiū, & instant atque urgent summo cum studio, summa cum audacia: nos uero iudices non & mulcis & firmis præsidys, uobis adiutoribus, isti immani atque intolerandæ barbariæ resistemus. primum obicitur contra istorum impetus Macedonia, fidelis & amica populo R. prouincia: quæ cum se ac suas urbes non solum consilio, sed etiam manu Fonteij conseruatam esse dicat, ut illa per hunc a Thra-

cum aduentu ac depopulatione defensa est, sic ab
 huius nunc capite, Gallorum impetus terroresque de-
 pellit. constituitur ex altera parte ulterior Hispania,
 quæ profecto non modo religione sua resistere istorum
 cupiditati potest, sed etiam sceleratorum hominum
 periuria testimonijs ac laudationibus suis refutare. at-
 que ex ipsa etiam Gallia, fidelissima & grauissima au-
 xilia sumuntur. uenit huic subsidio, misero atque in-
 nocenti Massiliensium cuncta ciuitas, quæ non solum
 ob eam causam laborat, ut huic, a quo ipsa seruata
 est, parem gratiam referre uideatur, sed etiam quod ea
 condicione atque eo fato se in yis terris collocatam esse
 arbitratur, ne quid nostris hominibus istæ gentes no-
 cere possint. propugnat pariter pro salute M. Fonteij
 Narbonensis colonia, quæ per hunc ipsa nuper obsis-
 dione hostium liberata, nunc eiusdem miserrus ac pe-
 riculis commouetur. denique, ut oportet bello Gallico,
 ut maiorum iura, moresque præscribunt, nemo est
 ciuis R. qui sibi ulla excusatione utendum putet. o-
 mnes illius prouinciæ publicani, agricolæ, pecuarij, ces-
 teri negotiatores uno animo M. Fonteium, atque una
 uoce defendunt. quod si tantas auxiliorum nostrorum
 copias Indutiomarus ipse despexerit, dux Allobro-
 gum ceterorumque Gallorum, num etiam de matris
 hunc complexu lectissimæ miserrimæque feminæ uobis
 inspectantibus auellet atque abstrahet? præsertim cum
 uirgo Vestalis ex altera parte germanum fratrem
 complexa teneat, uestramque iudices ac populi R. sis

dem imploret: quæ pro uobis liberisque uestris tot annos in dijs immortalibus placandis occupata est, ut ea nunc pro salute sua, fratribusque sui, animos uestros placare possit: cui miseræ quod præsidium, quod solacium reliquum est hoc amisso? nam ceteræ feminæ gignere ipsæ sibi præsidia, & habere domi fortunarum omnium socium participemque possunt: huic uero uirgini quid est præter fratrem, quod aut iucundum, aut carum esse possit? nolite pati iudices aras deorum immortalium Vestæque matris, cotidianis uirginis lamentationibus de uestro iudicio commoneri, prospicite ne ille ignis æternus nocturnis Fonteie laboribus uigiliisque seruatus, sacerdotis uestre lacrimis extinctus esse dicatur. tendit ad uos uirgo Vestalis manus supplices easdem, quas pro uobis dijs immortalibus tendere consuevit. cauete ne periculosum superbumque sit, eius uos obsecrationem repudiare, cuius preces si dij aspernarentur, hæc salua esse non possent. uidetisne subito iudices uirum fortissimum M. Fonteium, parentis & sororis commemoratione lacrimas profudisse? qui numquam in acie pertimuerit, qui se armatus sæpe in hostium manum multitudinem, que immiserit, cum in eiusmodi periculis eadem se solatia suis relinquere arbitraretur, quæ suus pater sibi reliquisset, idem nunc perturbato animo pertimescit, ne non modo ornamento & adiumento non sit suis, sed etiam cum accerbissimo luctu dedecus æternum miseris, atque ignominiam relinquat. o fortunam

longe disparem Marce Fonteï, si deligere potuisses, ut
 potius telis tibi Gallorum, quam periurys intercun-
 dum esset: tum enim uitæ socia uirtus, mortis comes
 gloria fuisset: nunc uero qui est dolor, uictoriæ te at-
 que imperij pœnas ad eorum arbitrium sufferre, qui
 aut uicti armis sunt, aut inuitissimi paruerunt: a quo
 periculo defendite iudices ciuem fortem atque inno-
 centem: curate ut nostris testibus plus quam alie-
 nigenis credidisse uideamini: plus salutis ciuium, quam
 hostium libidini consuluisse: grauiorem duxisse eius
 obsecrationem quæ uestris sacris præsit, quam eorum
 audaciam qui cum omnium sacris delubrisque bella
 gesserunt. postremo prospicite iudices, id quod ad dis-
 gnitatem populi R. maxime pertinet, ut plus apud uos
 preces uirginis Vestalis, quam minæ Gallorum ua-
 luisse uideantur.

M. T. C.

PRO L. FLACCO

ORATIO.

Vm in maximis periculis huius urbis
 atque imperij, grauissimo atque acerbis-
 simo Reip. casu, socio atque adiutore cō-
 siliorum periculorumque meorum L.
 Flacco, cædem a uobis, coniugibus, libe-
 ris uestris, uastitatem a templis, delubris, urbe, Italia
 depellebam, sperabam iudices honorum potius L. Flacci
 me adiutorem futurum, quam miseriarum deprecato-
 rem, quod enim esset præmium dignitatis, quod popu-
 lus R. cum huius maioribus semper detulisset, huic
 dēnegaret? cum L. Flaccus ueterem Valeriæ gentis
 in liberanda patria laudem, prope quingentesimo anno
 Reip. retulisset, sed si forte aliquando aut beneficij
 huius obrectator, aut uirtutis hostis, aut laudis inuis-
 dus extitisset, existimabam L. Flacco multitudinis pos-
 itus imperiæ, nullo tamen cum periculo, quam sa-
 pientissimorum & lectissimorum uirorum iudicium
 esse subeundum: etenim quibus auctoribus & defen-
 soribus, omnium cum salus esset non ciuium solum, ue-
 rum etiam gentium defensa ac reienta, neminem
 unquam putau per eos ipsos periculum huius fortis

nis atque insidias creaturum. quod si esset aliquando futurum, ut aliquis de L. Flacci pernitie cogitaret: numquam tamen existimaui iudices D. Lælium, optimi viri filium, optima ipsum spe præditum summæ dignitatis, eam suscepturum accusationem, quæ sceleratorum ciuium potius odio & furori, quam ipsius uirtuti atque institutæ adulescentiæ conueniret: etenim cum a clarissimis uiris iustissimas inimicitias sæpe cum benemeritis ciuibus depositas esse uidissem, non sum arbitratus quemquam amicum Reip. posteaquam L. Flacci amor in patriam perspectus esset, nouas huic inimicitias nulla accepta iniuria denuntiaturum. sed quoniam iudices multa nos & in nostris rebus, & in Rep. fefellerunt: ferimus ea quæ sunt ferenda: tantum a uobis petimus, ut omnia Reip. subsidia, totum statum ciuitatis, omnem memoriam temporum præteritorum, salutem præsentium, spem reliquorum in uestra potestate, in uestris sententijs, in hoc uno iudicio positam esse, & defixam putes, si umquam Resp. consilium, grauitatem, sapientiam, prouidentiam iudicum implorauit: hoc tempore, hoc, inquam, tempore implorat. non estis de Lydorum aut Myso- rum aut Phrygum, qui huc compulsi concitati que uenerunt, sed de uestra Rep. iudicaturi, de ciuitatis statu, de communi salute, de spe bonorum omnium, si qua reliqua est etiam nunc, quæ forsium ciuium mentes cogitationesque sustentet. omnia alia perfugia bonorum, præsidia innocentium, subsidia Reip. consilia,

auxilia, iura ceciderunt. quem enim alium appellem?
 quem obieſter? quem implorem? ſenatumne? at is
 ipſe auxilium petit a uobis: & confirmationem au-
 thoritatis ſuæ, ueſtræ poteſtati permiſſam eſſe ſentit.
 an equites R? iudicabitis principes eius ordinis quin-
 quaginta, quid cum omnibus ſenſeritis. an populum
 R? at is quidem omnem ſuam de bonis poteſtatem tras-
 didit uobis. quamobrem niſi hoc loco, niſi apud uos,
 niſi per uos iudices non auctoritatem, quæ amiſſa eſt,
 ſed ſalutem noſtram, quæ ſpe exigua extremaque pen-
 det, tenuerimus, nihil eſt præterea quo confugere
 poſſimus. niſi forte, quæ res hoc iudicio temptetur,
 quid agatur, cui cauſæ fundamenta iaciantur, iudices
 non uidetis. damnatus eſt is, qui Caſilinam ſigna pa-
 triæ inferentem interemit: quid eſt cauſæ, cur non is,
 qui Caſilinam ex urbe repulit, pertimeſcat? repeti-
 tur ad pœnam, qui indicia communis exitij excepit:
 cur ſibi confidat is, qui ea proſerenda, & patefacien-
 da curauit? ſocy conſiliorum, miniſtri, comiteſque
 uexantur: quid auctores, quid duces, quid principes
 ſibi expectent? atque utinam inimici noſtri ac bono-
 rum omnium mecum potius contendant: utrum ta-
 men omnes boni, duces noſtri an comites fuerint ad
 communem conſeruandam ſalutem *

Deſit fortasse quippiam.

nis atque insidias creaturum. quod si esset aliquando futurum, ut aliquis de L. Flacci pernitie cogitaret: numquam tamen existimaui iudices D. Lælium, optimi viri filium, optima ipsum spe prædictum summæ dignitatis, eam suscepturum accusationem, quæ sceleratorum civium potius odio & furori, quam ipsius virtuti atque institutæ adulescentiæ conveniret: etenim cum a clarissimis viris iustissimas inimicitias sæpe cum benemeritis civibus depositas esse vidissem, non sum arbitratus quemquam amicum Reip. posteaquam L. Flacci amor in patriam perspectus esset, novas huic inimicitias nulla accepta iniuria denunciaturum. sed quoniam iudices multa nos & in nostris rebus, & in Rep. fefellerunt: ferimus ea quæ sunt ferenda: tantum a vobis petimus, ut omnia Reip. subsidia, totum statum civitatis, omnem memoriam temporum præteritorum, salutem præsentium, spem reliquorum in uestra potestate, in uestris sententiis, in hoc uno iudicio positam esse, & defixam putetis. si umquam Resp. consilium, gravitatem, sapientiam, providentiam iudicum imploravit: hoc tempore, hoc, inquam, tempore implorat. non estis de Lydorum aut Myssorum aut Phrygum, qui huc compulsi concitati que venerunt, sed de uestra Rep. iudicaturi, de civitatis statu, de communi salute, de spe bonorum omnium. si qua reliqua est etiam nunc, quæ fortium civium mentes cogitationesque sustentet. omnia alia perugia bonorum, præsidia innocentium, subsidia Reip. consilia,

auxilia, iura ceciderunt. quem enim alium appellem?
 quem obtester? quem implorem? senatumne? ac is
 ipse auxilium petit a uobis; & confirmationem au-
 thoritatis suæ, uestræ potestati permissam esse sentit.
 an equites R? iudicabitis principes eius ordinis quin-
 quaginta, quid cum omnibus senseritis. an populum
 R? ac is quidem omnem suam de bonis potestatem tra-
 didit uobis. quamobrem nisi hoc loco, nisi apud uos,
 nisi per uos iudices non auctoritatem, quæ amissa est,
 sed salutem nostram, quæ spe exigua extremaque pen-
 det, tenuerimus, nihil est præterea quo confugere
 possimus. nisi forte, quæ res hoc iudicio temptetur,
 quid agatur, cui causæ fundamenta iaciantur, iudices
 non uidetis. damnatus est is, qui Catilinam signa pa-
 triæ inferentem interemit: quid est causæ, cur non is,
 qui Catilinam ex urbe repulit, pertimescat? repeti-
 tur ad pœnam, qui indicia communis exitij excepit:
 cur sibi confidat is, qui ea proferenda, & patefacien-
 da curauit? socij consiliorum, ministri, comitesque
 uexantur: quid auctores, quid duces, quid principes
 sibi expectent? atque utinam inimici nostri ac bono-
 rum omnium mecum potius contendant: utrum ta-
 men omnes boni, duces nostri an comites fuerint ad
 communem conseruandam salutem *

Desit fortasse quippiam.

hunc igitur uirum Læli
 quibus tandem rebus oppugnatus fuit P. Seruilio im-
 peratore in Cilicia Tribunus militum res siletur, fuit
 M. Pisoni Quæstor in Hispania: uox de Quæstura
 nulla missa est, bellum Cretense ex magna parte gessit,
 atque una cum summo imperatore sustinuit: muta est
 huius temporis accusatio. Præturæ iurisdictio,
 res uaria & multiplex ad suspiciones & similitates,
 non attingitur: at uero in summo & periculosissimo
 Reip. tempore etiam ab inimicis eadem prætura lau-
 datur. at a testibus læditur: antequam dico, a quibus,
 qua spe, qua re concitatis, qua leuitate, qua egestate,
 qua perfidia, qua audacia præditis, dicam de genere
 uniuerso, & de condicione omnium nostrum. per deos
 immortales iudices, uos, quomodo is qui anno ante
 Romæ ius dixerat, anno post in Asia ius dixerit, a te-
 stibus quæretis ignotis? ipsi coniectura nihil iudica-
 bitis? in tam uaria iurisdictione tam multa decreta,
 tot hominum gratiosorum læsæ uoluntates: quæ est
 umquam iacta non suspicio, quæ tamen solet esse falsa,
 sed iracundiæ uox, aut doloris? et is est reus auaritiæ,
 qui in uberrima re turpe compendium, in maledicentis-
 sima ciuitate, in suspiciosissimo negotio maledictum
 omne, non modo crimen effugit. prætereo illa quæ præ-
 terea non sunt: nullum huius in priuatis rebus fa-
 ctum auarum, nullam in re pecuniaria contentionem,
 nullam in re familiari sordem posse proferri. quibus

igitur testibus ego hosce possum refutare, nisi uobis? T. molites ille uicanus, homo non modo nobis, sed ne inter suos quidem notus, uos docebit qualis sit L. Flaccus: quem uos modestissimum adulescentem; prouinciae maximae, sanctissimum uirum; nostri exercitus, fortissimum militem, diligentissimum ducem, temperatissimum Legatum, Quaestoremque cognouerim: quem uos praesentes constantissimum senatorem, iustissimum Praetorem ac amantissimum Reip. ciuem iudicastis. de quibus uos alius testes esse debetis, de us ipsi alios testes audietis? at quos testes primum dicam id quod est commune, Graecos: non quo nationi huic ego unus maxime fidem derogem; nam si quis umquam de nostris hominibus a genere isto, studio ac uoluntate non abbarrens fuit, me & esse arbitror, & magis etiam tum, cum plus erat otii, fuisse. sed sunt in illo numero multi boni, docti, pudentes, qui ad hoc iudicium deducti non sunt; multi imprudentes, illiterati, leues, quos uariis de causis uideo concitatos. uerum tamen hoc dico de toto genere Graecorum. tribuo illis litteras, do multarum artium disciplinam, non adimo sermonis leporem, ingeniorum acumen, dicendi copiam: denique etiam, si qua sibi alia sumunt, non repugno: testimonia niorum religionem & fidem numquam ista nauis conluit. totiusque huiusce rei quae sit uis, quae auctoritas, quod pondus, ignorant. unde illud est, da mihi testimonium mutuum? num Gallorum, num Hispanorum putatur? totum istud Graecorum est: ut etiam

qui Græce nesciunt, hoc quibus uerbis a Græcis dici so-
 leat, scienti itaque uideat, quo uultu, qua confiden-
 tia dicant: tum intellegetis, qua religione dicant.
 numquam nobis ad rogatum respondent, semper ac-
 cusatori plus quam ad rogatum: numquam laborant,
 quemadmodum probent quod dicunt: sed quemadmo-
 dum se explicent dicendo. iratus Flacco dixit M. Lur-
 co, quod, ut ipse aiebat, libertus erat eius, turpi iudi-
 cio condemnatus: nihil dixit quod læderet cum cus-
 peret: impediēbat enim religio: tamen id, quod dixit,
 quanto cum pudore, quo tremore & pallore dixit?
 quam promptus homo P. Septimius? quam iratus de
 iudicio & de uillico? tamen hæsitabat; tamen eius
 iracundiæ religio non numquam repugnabat. inimi-
 cus M. Celiū, quod, cum in re manifesta putasset
 nefas esse publicanum iudicare contra publicanum,
 sublatus erat e numero Recuperatorum: tamen te-
 nuit se, neque attulit in iudicium quicquam ad læ-
 dendum, nisi uoluntatem. hi si Græci fuissent, ac nisi
 nostri mores ac disciplina plus ualerent quam dolor
 ac similitas, omnes se spoliatos, uexatos, fortunis
 euersos esse dixissent. Græcus testis cum ea uoluntas
 se processit ut lædat, non iurisiurandi sed lædendi
 uerba meditatur. uinci, refelli, coargui, putat esse
 turpissimum: ad id se parat, nihil curat aliud: ita-
 que non optimus quisque, nec grauisimus, sed im-
 pudētissimus loquacissimusque deligitur. uos aus-
 tem in priuatis minimarum rerum iudicijs testem dis-

ligerenter expenditis : etiam si formam hominis , si nor-
men , si tribum nostis , mores tamen exquirendos pu-
tatis . qui tum dicit testimonium ex nostris hominibus ,
ut se ipse sustentat : ut omnia uerba moderatur : ut
timet ne quid cupide , ne quid iracunde , ne quid plus
minus ue , quam sit necesse , dicat . num illos idem pu-
tatis ? quibus iusiurandum iocus est : testimonium lus-
cus , existimatio uestra , tenebræ : laus , merces , gra-
tia , graulatio proposita est omnis in impudenti men-
dacio . sed non dilatabo orationem meam : etenim po-
test esse infinita , si mihi libeat totius gentis in testi-
monys dicendis explicare uanitatem . sed propius ac-
cedam : de his nostris testibus dicam . Vehementem ac-
cusatorem nati sumus iudices : & inimicum in omni
genere odiosum ac molestum . quem spero * his
rebus fore magno usui & amicis , & Reip. sed certe
inflammatus incredibili cupiditate hanc causam ac-
cusationemque suscepit . qui comitatus in inquirendos
comitatum dico ? immo uero quantus exercitus ? quæ
iacturas ? qui sumptus ? quanta largitio ? quæ quam-
quam utilia sunt causæ , timide tamen dico : quod ue-
reor ne Lælius ex his rebus quas sibi suscepit gloriæ
causa , putet aliquid oratione mea sermonis in sese ,
aut inuidiæ esse quæsitum . itaque hanc partem totam
relinquam : tantum a uobis petam iudices , ut , si quid
ipsi audistis communi fama atque sermone de ui , de
manu , de armis , de copys , memineritis quarum res
rum inuidia , lege hac recenti ac noua , certus est inquis

sitioni comitum numerus constitutus. Sed ut hanc uim
 omittam, quanta illa sunt? quæ quoniam accusato-
 rio iure & more sunt facta, reprehendere non possu-
 mus. queri tamen cogimur. primum, quod distribus-
 tis partibus sermo est tota Asia dissipatus. Gn. Pom-
 peium, quod L. Flacco est uehementer inimicus, con-
 tendisse a D. Lælio paterno amico ac pernecessario, ut
 hunc hoc iudicio arcefferet: omnemque ei suam aucto-
 ritatem, gratiam, copias, opes ad hoc negotium confis-
 ciendum detulisse. id hoc uerisimilius Græcis homini-
 bus uidebatur, quod paulo ante in eadem prouincia
 familiarem Lælium Flacco uiderant. Pompeij autem
 auctoritas cum apud omnes tanta est, quanta esse de-
 bet, cum excellit in ista prouincia, quam nuper &
 prædonum, & Regum bello liberauit, adiunxit illa,
 ut eos, qui domo exire nolebant, testimony denun-
 tiatione terreret; qui domi stare non poterant, largo
 & liberali uiatico commoueret. sic adulescens inges-
 nu plenius locupletes metu, tenues premio, stultos
 errore permouit: sic sunt expressa ista præclara, quæ
 recitantur, psephismata: non sententijs neque aucto-
 ritatibus declarata, nec iureiurando constricta, sed
 porrigenda manu, profundendoque clamore mulieru
 dinis concitate. o morem præclarum disciplinamque
 quam a maioribus accepimus, si quidem teneremus
 sed nescioquo pacto iam de manibus elabitur. nullam
 illi nostri sapientissimi, & sanctissimi uiri uim contio-
 nis esse uoluerunt: quæ scisceret plebs, aut quæ po-

pulus iuberet summota contione, distributis partibus
tributum & centuriatum, descriptis ordinibus, classi-
bus, ætatibus, auditis auctoribus, re multos dies pro-
mulgata & cognita, iuberi uetarique uoluerunt.
Græcorum autem totæ Resp. sedentis contionis teme-
ritate administrantur. itaque ut hanc Græciam, quæ
iamdiu suis consilijs perculsa & afflicta est, omittam:
illa uetus, quæ quondam opibus, imperio, gloria flo-
ruit, hoc uno malo concidit, libertate immoderata
ac licentia contionum. cum in theatro imperiti homi-
nes rerum omnium rudes ignarique confederant, tum
bella inutilia suscipiebant; tum seditiosos homines
Reip. præficiabant; tum optime meritos ciues e ciui-
tate eiciebant. quod si hæc Athenis tum, cum illæ non
solum in Græcia, sed prope cunctis gentibus enite-
bant, accidere sunt solua: quam moderationem pu-
tatis in Phrygia aut in Mysia contionum fuisse? nos-
stras contiones, illarum nationum homines plerumque
perturbant: quid cum soli sunt ipsi, tandem fieri
putatis? cæsus est uirgis Cymæus ille Athenagoras,
qui in fame frumentum exportare erat ausus: data
Lælio contio est: processit ille, & Græcus apud Græ-
cos non de culpa sua dixit, sed de pœna questus est.
porrexerunt manus: psephisma natum est. hoc testis
monium est? nuper epulati, paulo ante omni largi-
tione saturati Pergameni, quod Mithridates, qui mul-
titudinem illam non auctoritate, sed sagina tenebat,
se uelle dixit, id sutores & zonarij conclamarunt,

hoc testimonium est ciuitatis? ego testes a Sicilia publice duxi: uerum erant ea testimonia non concitatae contionis, sed iurati senatus. quare iam non est mihi contentio cum teste: uobis uidendum est, sint ne hæc testimonia putanda. adulescens bonus, honesto loco natus, disertus, cum maximo ornatissimoque comitatu uenit in oppidum Græcorum: postulat contionem: locupletes homines & graues, ne sibi aduersentur, testimonij denuntiatione deterret: egentes & leues spe legationis & uiatiko publico, priuata etiam benignitate prolektat: opifices & tabernarios atque illam omnem fecem ciuitatum quid est negotij concitare? in eum præsertim qui nuper summo cum imperio fuerit, summo autem in amore esse propter nomen ipsum imperij non potuerit. mirandum uero est, homines eos quibus odio sunt nostræ secures, nomen acerbitasque scriptura, decumæ, portorium morti; libenter arripere facultatem lædendi, quæcumque detur. me mentote igitur, cum audietis psephismata, non audire uos testimonia: audire temeritatem uulgi, audire uocem leuissimi cuiusque, audire strepitum imperitorum, audire contionem concitatam leuissimæ nationis. itaque perscrutamini penitus naturam rationem, que criminum: iam nihil præter speciem, nihil præter terrorem ac minas reperietis.

Deesse uidentur non nulla.

in. aerario nihil

habent ciuitates, nihil in uestigalibus. duæ rationes conficiendæ pecuniæ, aut uersura, aut tributo. nec tabulæ creditoris proferuntur, nec tributi confectio ulla recitatur. quam uero facile falsas rationes inferre, et in tabulas, quodcumque commodum est referre soleant, ex Gn. Pompey litteris ad Hypsæum, et Hypsæi ad Pompeium missis quæso cognoscite. LITTERAB POMPEII ET HYPSEI. satis ne uobis coarguere his auctoribus dissolutam Græcorum consuetudinem licentiamque impudentem uidemur? nisi forte, qui Gn. Pompeium, qui præsentem, qui nullo impellente fallebant, eos urgente Lælio in absentem & in L. Flaccum, aut timidos fuisse, aut religiosos putamus. sed fuerint incorruptæ litteræ domi: nunc uero quam habere auctoritatem aut quam fidem possunt? triduo lex ad Prætorem deferri, iudicium signis obsignari iubet: trigesimo die uix deferuntur. ne corrumpi tabulæ facile possint, idcirco lex obsignatas in publico poni uoluit: at obsignantur corruptæ. quid refert igitur, tanto post ad iudices deferantur, an omnino non deferantur? quid sitestium studium cum accusatore sociatum est, tamen ne isti testes habebuntur? ubi est igitur illa expectatio, quæ uersari in iudicijs solet? nam antea, cum dixerat accusator acriter & uehementer, cumque defensor suppliciter demisseque responderat: tertius ille erat expectatus lon-

cusestium : qui aut sine ullo studio dicebant , aut
 cum dissimulatione aliqua cupiditatis . hoc uero quid
 est ? una sedent , ex accusatorum subsellis surgunt ,
 non dissimulant ; non uerentur . de subsellis queror ?
 una ex domo prodeunt : si uerbo titubauerint , quo
 reuertantur non habebunt . an quisquam esse testis po-
 test , quem accusator sine cura interroget , nec metuat
 ne sibi aliquid , quod ipse nolit , respondeat ? ubi est
 igitur illa laus oratoris , quæ uel in accusatore antea ,
 uel in patrono spectari solebat ? bene testem interro-
 gantes callide accessit : reprehendit : quo uoluit , ad-
 duxit : conuicit , & elinguem reddidit . quid tu istum
 roges Læli , qui , priusquam hoc , te rogo , dixeris ,
 plura etiam effundet , quam tu ei domi ante præscri-
 pseris ? quid ego autem defensor rogem ? nam aut ora-
 tio testium refelli solet , aut uita lædi . qua disputatio-
 ne orationem refellam reus , qui dicit , dedimus . nis-
 bil amplius ? in hominem dicendum est igitur , cum
 oratio argumentationem non habet . quid dicam in
 ignotum ? querendum est ergo & deplorandum , id
 quod iamdudum facio , de omni accusationis iniqui-
 tate : primum de communi genere testium : dicit enim
 natio minime in testimoniis dicendis religiosa . propius
 accedo : nego esse ista testimonia , quæ tu ipse psephis-
 mata appellas : sed fremitum egentium , & motum
 quendam temerarium Græculæ contionis . intrabo
 etiam magis : qui gessit , non adest : qui numerasse di-
 citur , non est deductus : privatae litteræ nullæ pro-
 feruntur ,

feruntur : publicæ retentæ sunt in accusatorum potestate : summa est in testibus : hi uiuunt cum inimicis ; adsunt cum aduersarijs ; habitant cum accusatoribus . utrum hic tandem discepcionem & cognitionem ueritatis , an innocentie labem aliquam , aut ruinam fore putatis ? multa enim sunt eiusmodi iudices , ut etiam si in homine ipso de quo agitur , neglegenda sunt , tamen in condicione atque in exemplo pertimescenda uideantur . si quem infimo loco natum , nullo splendore uitæ , nulla commendatione famæ defendere , tamen ciuem a ciuibus communis humanitatis iure , ac misericordia deprecarer ; ne ignotis testibus , ne incitatis , ne accusatoris confessoribus , conuiujs , contubernalijs , ne hominibus leuitate Græcis , crudelitate barbaris ciuem ac supplicem uestrum dederetis ; ne periculosam imitationem exempli , reliquis in posterum proderetis . sed cum L. Flacci res agatur , cuius ex familia qui primus Consul factus est , primus in hac ciuitate Consul fuit ; cuius uirtute Regibus exterminatis , libertas in Rep. Constituta est : quæ usque ad hoc tempus honoribus , imperijs , rerum gestarum gloria continuata permansit ; cumque ab hac perenni contestataque uirtute maiorum non modo non degenerari L. Flaccus , sed in qua maxime florere generis sui gloriam uiderat , laudem patriæ in libertatem uindicandæ Prætor adamari : in hoc ego reo ne quod perniciosum exemplum prodatur , pertimescam : in quo , etiam si quid errasset , omnes boni

conuiendum esse arbitrantur: quod quidem ego non
 modo non postulo, sed contra iudices uos oro & obie-
 ctor, ut totam causam quam maxime intentis oculis ut-
 diunt, acerrime contemplantur. nihil religione testa-
 tum, nihil ueritate fundatum, nihil dolore expressum;
 contraque omnia corrupta libidine, iracundia, studio,
 pretio, periurio reperientur. et enim iam uniuersa isto-
 rum cognita cupiditate, accedam ad singulas querelas
 criminationesque Græcorum. Classis nomine pecuniam
 ciuitatibus imperatam queruntur. quod nos factum iu-
 dices confitemur: sed si hoc crimen est, aut in eo est,
 quod non licuerit imperare: aut in eo, quod non opus
 fuerit nauibus; aut in eo, quod nulla hoc Prætoris clas-
 sis nauigarit. licuisse ut intellegas, cognosce quid me
 Consule senatus decreuerit, cum quidem nihil a supe-
 rioribus continuorum annorum decretis decesserit.
 SENATVS CONSVLTVM. proximum est
 ergo, ut, opus fuerit classe, nec ne, quæramus. utrum igitur,
 hoc Græci statuent, aut ullæ exteræ nationes? an
 uestri Prætores, uestri duces, uestri imperatores? equi-
 dem existimo, in eiusmodi regione atque prouincia,
 quæ mari cinctæ, portibus distinctæ, insulis circum-
 data esset, non solum præsidii, sed etiam ornandi impe-
 rij causa nauigandum fuisse: hæc enim ratio ac ma-
 gnitudo animorum in maioribus nostris fuit, ut, cum
 in priuatis rebus suisque sumptibus minimo contenti,
 tenuissimo cultu uiuerent; in imperio atque in publi-
 ca dignitate omnia ad gloriam splendoremque reuoca-

rent. quæritur enim in re domestica continentie laus, in publica dignitatis. quod si etiam præsidij causa classem habuit, quis erit tam iniquus qui reprehendat? nulli erant prædones: quid? nullos fore, quis præstare poterat? minuis, inquit, gloriam Pompeij. imo tu auges molestiam: ille enim classes prædonum, urbes, portus, receptacula sustulit; pacem maritimam summa uirtute atque incredibili celeritate confecit: illud uero neque suscepit, neque suscipere debuit, ut si qua uspiam nauicula prædonum apparuisset, accusandus uideretur. itaque ipse in Asia, cum omnia iam bella, terra marique confecisset, classem tamen ipsædem istis ciuitatibus imperauit. quod si, tum statuit opus esse, cum ipsius præsentis nomine tuta omnia & pacata esse poterant: quid, cum ille decessisset, Flacco existimatis statuendum & faciendum fuisse? quid nos hic? non ne ipso Pompeio auctore Silano & Muræna Coss. decreuimus, ut classis in Italia nauigaret? nonne eo ipso tempore, cum L. Flaccus in Asia remiges imperabat, nos hic in mare superum & inferum, sestertium ter & quadragies rogabamus? quid postremo annos? nonne M. Curio & P. Sextilio Quæss. pecunia in classem est erogata? quid? hoc omni tempore equites in ora maritima non fuerunt? illa est enim gloria diuina Pompeij; primum prædones eos, qui tum, cum illi bellum maritimum gerendum datum est, toto mari dispersi uagabantur, reductos esse omnes in potestatem;

deinde Syriam esse nostram ; Ciliciam teneri ; Cyp-
 rum per Ptolomæum Regem nihil audere ; præterea
 Cretam Metelli uirtute esse nostram ; nihil esse un-
 de profiscantur ; nihil quo reuertantur ; omnes sit-
 nus, promontoria, litora, insulas, urbes maritimas
 claustris imperij nostri contineri. quod si Flacco Præ-
 tore nemo in mari prædo fuisset, tamen huius dili-
 gentia reprehendenda non esset : idcirco enim quod
 hic classem habuisset, existimarem non fuisse. quid,
 si L. Oppi, L. Agræ, C. Cestij equitum R. huius
 etiam clarissimi uiri Cn. Domitij, qui in Asia tum
 Legatus fuit, testimonio doceo ; eo ipso tempore, quo
 tu ipse negas classem habendam fuisse, complures a
 prædonibus esse captos, tamen Flacci consilium in re-
 migibus imperandis reprehendetur ? quid si etiam
 occisus est a piratis Adramitenus, homo nobilis, cu-
 ius est fere nobis omnibus nomen auditum, Athinas
 pugil Olympionices ? hoc est apud Græcos, quoniam
 de eorum grauitate dicimus, prope maius et glo-
 riosius quam Romæ triumphasse. at neminem cepisti.
 quam multo ore maritimæ clarissimi uiri præfuere,
 qui cum prædonem nullum cepissent, mare tamen
 tutum præstiterunt ? casus est enim in capiendo, locus,
 euentus, occasio : defendendi facilis est cautio, non so-
 lum latibulis occultorum locorum, sed etiam tempesta-
 tum conuersione, et moderatione. Reliquum est, ut
 quærat utrum ista classis cursu et remis, an sump-
 tu tantum, et litteris nauigari. num id igitur ne-

gari potest, cuius rei cuncta testis est Asia, bipertito classem distributam fuisse, ut una pars supra Ephesum, altera infra Ephesum nauigaret? hac classe M. Crassus uir amplissimus, ab Hemo in Asiam, his nauibus Flaccus ex Asia in Macedoniam nauigauit. in quo igitur est Prætoris diligentia requirenda? in numero nauium, & in descriptione æquabili sumptus? dimidium eius quo Pompeius erat usus, imperauit: num potuit parcius? descripsit autem pecuniam ad Pompey rationem, quæ fuit accommodata L. Sullæ descriptioni: qui cum omnes Asiæ ciuitates pro portione in prouincias descripsisset, illam rationem in imperando sumptu & Pompeius & Flaccus secutus est: neque est adhuc tamen ea summa completa. non refert uero. quid lucretur? cum enim onus imperatæ pecuniæ suscipit, id quod tu crimen esse uis, confitetur. qui igitur probari potest, in ea pecunia non referenda crimen sibi ipsum facere, in qua crimen esset nullum, si referret? at enim negas fratrem meum, qui L. Flacco successerit, pecuniam ullam in remiges imperasse. equidem Q. fratris mei laude delector; sed alijs magis, grauioribus, atque maioribus. aliud quiddam statuit: aliud uidit: existimauit, quocumque tempore auditum quid esset de prædonibus, quam uellet subito classem se comparaturum: denique hoc primus frater meus in Asia fecit, ut hoc sumptu remigum ciuitates leuaret. crimen autem tum uideri solet, cum aliquis sumptus instituit

eos, qui antea non erant instituti; non cum successor aliquid immutat de institutis priorum. Flaccus, quid alij postea facturi essent, scire non poterat; quid fecissent, uidebat. sed quoniam de communi totius Asiæ crimine est dictum, aggrediar iam ad singulas ciuitates: ex quibus sit sane nobis prima ciuitas Aemonensis. Citat præco uoce maxima Legatos Aemonenses. procedit unus Asclepiades. prodeant ceteri. etiamne præconem mentiri coegisti? est enim, credo is, uir iste; ut ciuitatis nomen sua auctoritate sustineat. damnatus turpissimis iudicijs domi, notatus litteris publicis: cuius de probris, adulterijs, ac stupris extant Aemonensium litteræ: quas ego non solum propter longitudinem, sed etiam propter turpissimam obscœnitatem uerborum prætereundas puto. dixit publice datum drachmarum CC VI milia: dixit tantum; nihil ostendit; nihil protulit: sed adiunxit id, quod certe, quoniam erat domesticum, docere debuit; se priuatim drachmas CC VII. dedisse. quantum sibi ablatum homo impudentissimus dicit, tantum numquam est ausus, ut haberet, optare. ab A. Sextilio dicit se dedisse & a suis fratribus. potuit dare Sextilius: nam fratres quidem consortes sunt mendicitatis. audiamus igitur Sextilium: fratres denique ipsi prodeant: quam uolent impudenter, mentiantur, & quod numquam habuerunt, dedisse se dicant: tamen aliquid fortasse coram produci dicent, in quo reprehendantur. non deduxi, in

quit, Sextilium. cedo tabulas: non deportavi. fratres saltem exhibe: non denunciaui. quod ergo unus Asclepiades, fortuna eger, uita turpis, existimatione damnatus, impudentia atque audacia fretus, sine tabulis, sine auctore legerit, id nos quasi crimen aut testimonium pertimescamus? idem laudationem, quam nos ab Aemonensibus Flacco datam proferebamus, falsam esse dicebat. cuius quidem laudationis iactura exoptanda nobis fuit: nam ut signum publicum inspexit praeclarus iste auctor suae ciuitatis, solere suos ciues, ceterosque Graecos ex tempore, quod opus sit, obsignare dixit. tu uero tibi habeto istam laudationem: nec enim Aemonensium testimonio Flacci uita & dignitas nititur: das enim mihi, quod haec causa maxime postulat; nullam gravitatem, nullam constantiam, nullum firmum in Graecis hominibus consilium, nullam denique esse testimonij fidem. nisi uero haec ista formula testimonij, atque orationis tuae describi ac distingui potest, ut Flacco absenti aliquid ciuitates tribuisse dicantur; Laelio praesenti, per se agenti, ui legis, iure accusationis, opibus praeterea suis terrenti ac minanti, nihil temporis causa scripsisse aut obsignasse uideantur. equidem in minimis rebus saepe res magnas uidi iudices deprehendi ac teneri; ut in hoc Asclepiade. haec, quae est a nobis prolata laudatio, obsignata erat creta illa Asiatica, quae fere est omnibus nota nobis: qua utuntur omnes non modo in publicis, sed etiam in priuatis litteris, quas

cotidie uidemus mitti a publicanis: sæpe unicuique
 nostrum: neque enim testis ipse signo inspecto, falsum
 nos proferre dixit; sed leuitatem totius Asiæ protu-
 lit; de qua nos & libenter & facile concedimus. no-
 stra igitur laudatio quam ille temporis causa nobis dat-
 tam dicit (datam quidem conficitur) consignata cre-
 ta est: in illo autem testimonio quod accusatori dicit-
 tur datum, ceram esse uidimus. hic ego iudices, si uos
 Aemonensium decretis, si ceterorum Phrygum litte-
 ris permoueri putarem, uociferarer; & quam maxime
 possem, contenderem; testarer publicanos; excitarem
 negotiatores; uestram etiam conscientiam imploras-
 rem: cera deprehensa, considerem totius testimony fi-
 ctam audaciam manifesto comprehensam atque op-
 pressam teneri. nunc uero non insultabo uehementi-
 tius, nec uolitabo in hoc insolentius, neque in istum
 nugatorem tamquam in aliquem testem inuehar, ne-
 que in toto Aemonensium testimonio, siue hic confi-
 ctum est, ut apparet, siue missum domo est, ut dicitur,
 commouebor: etenim quibus ego laudationem istam
 remittam, quoniam sunt, ut Asclepiades dicit, leues,
 horum testimonium non pertimescam. Venio nunc
 ad Dorylensium testimonium, qui producti, tabulas
 se publicas ad speluncas perdidisse dixerunt. o pasto-
 res nescio quos cupidos litterarum, siquidem nihil istis
 præter litteras abstulerunt. sed aliud esse causæ sus-
 picamur, ne forte isti parum uersuti esse uideantur.
 pœna est, ut opinor, Dorylai grauior quam apud

alios, falsarum & corruptarum litterarum. si ueras
 protulissent, criminis nihil erat: si falsas, erat pœ-
 na. bellissimum putarunt dicere amissas. quiescant
 igitur, & me hoc in lucro ponere, atque aliud agere
 patiantur. non sinunt: supplet enim iste nescioqui;
 & priuatim dicit se dedisse. hoc uero ferri nullo mo-
 do potest. qui de tabulis publicis recitat, ijs quæ in
 accusatoris potestate fuerunt, non debet habere aucto-
 ritatem: sed tamen iudicium fieri uidetur, cum tabu-
 læ illæ ipsæ, cuiusquemodi sunt, proferuntur. cum
 uero is quem nemo uestrum uidit umquam, nemo qui
 mortalis esset, audiuit, tantum dicit, dedi: dubitabitis
 iudices, quin ab hoc ignotissimo Phryge nobilissimum
 ciuem uindictis & atque huic eidem nuper tres equi-
 tes R. honesti & graues, cum in causa liberali eum
 qui adferebatur, cognatum suum esse diceret, non cre-
 diderunt. qui hoc euenit, ut qui locuples testis dolo-
 ris & sanguinis sui non fuerit, idem sit grauis auctor
 iniuriæ publicæ & atque hic Dorylensis nuper cum
 efferretur magna frequentia confessuque uestro,
 mortis illius inuidiam in Flaccum Lælius conferebat,
 facis iniuste Læli, si putas nostro periculo uiuere tuos
 contubernales; præsertim cum tua negligentia fas-
 ctum arbitremur: homini enim Phrygi, qui ar-
 borem fici numquam uidisset, fiscinam ficorum obieci-
 sti: cuius mors te aliqua releuauit? edacem enim ho-
 spitum amisisti: Flacco uero quid profuit? qui ualuit
 tandiu dum huc prodiret: mortuus est aculeo iam

demisso, ac dicto testimonio, at istud columen actionis
 tue Mitridates, posteaquam biduum retentus
 testis a nobis, effudit, que uoluit omnia, reprehensu-
 sus conuictus fractusque discessit, ambulat cum lo-
 rica. metuit homo doctus & sapiens, ne L. Flaccus
 nunc se scelere alliget, cum iam testem illum effugere
 non possit: ut, qui ante dictum testimonium sibi tem-
 perarit, cum tamen aliquid adsequi posset: is nunc id
 agat, ut ad falsum auditiæ testimonium, uerum male
 ficij crimen adiungat. sed quoniam de hoc teste, totoque
 Mitridatico crimine disseruit subtiliter, & copiose Q.
 Hortensius, nos ut instituimus, ad reliqua pergamus.
 Caput est omnium Græcorum concitandorum, qui cum
 accusatoribus sedet, Heraclides ille Temnites, homo
 ineptus & loquax, sed, ut sibi uidetur ita doctus,
 ut etiam magistrum aliorum se esse dicat: & qui ita
 sit ambitiosus, ut omnis uos, nosque cotidie persalutet,
 Temni usque ad illam ætatem in senatum uenire
 non potuit: & qui se artem dicendi traditurum etiam
 ceteris profiteatur, ipse omnibus turpissimis iudicis
 uictus est. pari felicitate una Legatus uenit Nicome-
 des, qui neque in senatum ulla condicione peruenire
 potuit: & furti & pro socio damnatus est. nam
 princeps Legationis Lysanias adeptus est ordinem se-
 natorium: sed cum Remp. nimium amplecteretur, per-
 culatus damnatus, & bona & senatorium nomen
 amisit. hi tres, etiam ærarij nostri tabulas falsas esse
 uoluerunt: nam seruos nouem se professi sunt habere.

re, cum omnino sine comite uenissent. decreto scribendo primum uideo affuisse Lysaniam : cuius fratris bona, quod populo non soluebat, Prætor Flacco publice uenierunt. præterea Philippus est Lysaniæ gener & Hermobius : cuius frater Poles item pecuniæ publicæ est condemnatus. dicunt se Flacco & ijs qui simul essent, drachmarum XV. milia dedisse. cum ciuitate mihi res est acerruma & conficientissima litterarum : in qua nummus commoueri nullus potest sine quinque Prætoribus, tribus Quæstoribus, quattuor mensarijs, qui apud illos a populo creantur. ex hoc tanto numero deductus est nemo : & cum illam pecuniam nominatim Flacco datam referant, maiorem aliam cum huic eidem darent, in ædem sacram reficiendam se perscripsisse dicunt. quod minime conuenit : nam aut omnia occulte referenda fuerunt ; aut aperte omnia. cum perscribunt nominatim Flacco, nihil timeant, nihil uerentur : cum operi publico referunt, iidem homines subito eundem quem contempserant, pertimescunt. si Prætor dedit, ut est scriptum, a Quæstore numerauit : Quæstor a mensa publica : mensa aut ex uetigali aut ex tributo. numquam erit istud simile criminis, nisi mihi totam rationem, omni & personarum genere, & litterarum explicaris. uel quod est in eodem decreto scriptum, homines clarissimos ciuitatis, amplissimis usos honoribus, hoc Prætor circumuentos. cur hi neque in iudicio adsunt, neque in decreto nominantur? non enim credo significari isto loco illum,

O R A T I O.

qui se erigit, Heraclidem. utrum enim est in clarissimis
 ciuibus is quem iudicatum hic duxit Hermippus?
 qui hanc ipsam Legationem, quam habet, non accepit
 a suis ciuibus, sed usque Tmololo petiuit: cui nullus
 honos in sua ciuitate habitus est umquam. res autem
 ea quæ tenuissimis committebatur, huic una in uita
 commissa sola est. custos T. Ausidio Prætor in frumen
 to publico est positus: pro quo cum a P. Varinio
 Prætor pecuniam accepisset, celauit suos ciuis; ul
 troque iis sumptum intulit. quod posteaquam Tem
 ni, litteris a P. Varinio missis cognitum atque patef
 ctum est; cumque eadem de re Cn. Lentulus, qui Cen
 sor fuit, Temnitarum patronus litteras misisset; He
 raclidem istum Temni nemo postea uidit. atque ut
 eius impudentiam perspicere possitis, causam ipsam
 quæ leuissimi hominis animum in Flaccum incitauit,
 quæso cognoscite. Fundum Cymæum Romæ mers
 catus est de pupillo Meculonio, cum uerbis se locuples
 tem faceret; haberet nihil præter illam impudentiam
 quam uidetis: pecuniam sumpsit mutuam a Sex. Si
 loga iudice hoc nostro, primario uiro; qui & rem
 agnoscit, neque hominem ignorat: qui tamen credi
 dit P. Fuluij Nerati lætissimi hominis fide. ei cum
 solueret, sumpsit a C. & M. Fufys, equitibus R. pri
 marijs uiris. hic herculè cornici oculum, ut dicitur:
 nam hunc Hermippum, hominem eruditum, ciuem su
 um, cui debebat esse notissimus, percussit: eius enim
 fide sumpsit a Fufys. securus Hermippus Temnum

proficiscitur : cum iste se pecuniam, quam huius fide
sumpserat, a discipulis suis diceret Fusys persolutu-
rum : habebat enim rhetor iste adulescentes quosdam
locupletis, quos dimidio redderet stultiores quam ac-
ceperat : ubi nihil possent discere nisi ignorantiam
litterarum : neminem tamen adeo infatuare potuit,
ut ei nummum ullum crederet, itaque cum Roma clam
esset profectus, multosque minutis mutuacionibus
fraudauiisset, in Asiam uenit : Hermippoque percon-
stanti de nomine Fusiano, respondi se omnem pecu-
niam Fusus persoluisse. interim, neque ita longo in-
teruallo, libertus a Fusys cum litteris ad Hermippum
uenit : pecunia petitur ab Hermippo : Hermippus
ab Heraclide petit : ipse tamen Fusys satisfacit absentis
bus : & fidem suam liberat. hunc æstuantem & ter-
giuersantem, iudicio ille persequitur : a Recuperato-
ribus causa cognoscitur. nolite existimare iudices
non unam & eandem omnibus in locis esse fraudato-
rum & infuciatorum impudentiam : fecit eadem om-
nia quæ nostri debitores solent : negauit sese omnino
uersuram ullam fecisse Romæ : Fusiorum se affirma-
uit numquam omnino nomen audisse : Hermippum
uero ipsum, pudentissimum atque optimum uirum,
ueterem amicum atque hospitem meum, splendidissi-
mum atque ornatissimum ciuitatis suæ, probris om-
nibus maledictisque uexauit. sed cum se homo uolu-
bilis quadam præcipiti celeritate dicendi in illa ratio-
ne iactaret, repente testimonys Fusiorum nominibus

que recitatis homo audacissimus perimuit, loquacissimus immutuit. itaque Recuperatores contra istum rem minime dubiam, prima actione iudicauerunt. cum iudicatum non faceret, addictus Hermippo, & ab hoc ductus est. habetis & honestatem hominis, & auctoritatem testimony, & causam omnem simultatis. atque is ab Hermippo missus, cum ei pauca mancipia uendidisset, Romam se contulit: deinde in Asiam rediit, cum iam frater meus Flacco successisset: ad quem adiit, causamque ita detulit, Recuperatores ui Flacci coactos & metu, falsum inuitos iudicauisse. frater meus pro sua æquitate prudentiaque decreuit, ut si iudicatum negaret, in duplum iret: si metu coactos diceret, haberet eosdem Recuperatores. recusauit. & quasi nihil esset actum, nihil iudicatum, ab Hermippo ibidem mancipia quæ ipse ei uendiderat, petere coepit. M. Gratidius Legatus, ad quem est aditum, actionem se daturum negauit: re iudicata stari ostendit placere. iterum iste, cui nullus esset usquam consistendi locus, Romam se retulit: persequitur Hermippus, qui numquam istius impudentiæ cessit: petit Heraclides a C. Plotio senatore, uiro primario, qui Legatus in Asia fuerat, mancipia quædam, quæ se cum iudicatus esset, per uim uendisse dicebat. Q. Naso, uir ornatissimus, qui Prætor fuerat, iudex sumitur. qui cum sententiam secundum Plotium se dicturum ostenderet, ab eo iudice abiit: & quod iudicium lege non erat, causam totam

reliquit. satis ne uobis iudices uideor ad singulos testes accedere? neque, ut primo constitueram, tantummodo cum uniuerso genere configere? Venio ad Lysaniam eiusdem ciuitatis, peculiarem tuam Deciane testem. quem tu cum ephebum Temni cognosces, quia tum te nudus delectarat, semper nudum esse uoluisti. abduxisti Temno Apollonidem: pecuniam adulescentulo grandi fœnore, fiducia tamen accepta, occupauisti: hanc fiduciam commissam tibi dicis: tenes hodie, ac possides. eum tu testem spe recuperandi fundi paterni uenire ad testimonium dicendum coegisti: qui quoniam testimonium ✱ dixit, quidnam sit dicturus, expecto: noui genus hominum; noui consuetudinem; noui libidinem: itaque etsi teneo, quid sit dicere paratus, nihil tamen contra disputabo prius quam dixerit: totum enim conuertet; atque alia finget. quamobrem & ille seruet quod parauit: & ego me ad id quod adtulerit, integrum conseruabo. Venio nunc ad eam ciuitatem in quam ego multa & magna studia et officia contuli: & quam meus frater in primis colit atque diligit. quæ si ciuitas per uiros bonos grauesque homines querelas ad uos detulisset, paulo commouerer magis: nunc uero quid putem? Trallianos Meandrio causam commississe, homini egenti, sordido, sine honore sine existimatione. sine censu? ubi erant illi Pythodori Aetidemi, Lepisones, ceteri, homines apud nos noti, inter suos nobiles? ubi illa magnifica et gloriosa ostentatio ciuitatis? nonne esset puditum, si hanc causam age-

rent seuerē, non modo Legatum, sed Trallianum omnino dici Mæandrium? huic illi Legato, huic publico testi patronum suum iam inde a patre atque maioribus L. Flaccum, mactandum ciuitatis testimonio tradidissent? non est ita iudices; non est profecto. uidi ego in quodam iudicio nuper Philodorum testem Trallianum, uidi Parrhasium, uidi Archidemum, cum quidem idem hic mihi Mæandrius quasi ministrator aderat, subiciens quid in suos ciuis, ciuitatemque si uellem, dicerem: nihil enim illo homine leuius; nihil egentius; nihil inquinatius. quare si hunc habent auctorem Tralliani doloris sui, si hunc custodem litterarum, si hunc testem iniuriæ, si hunc actorem querelarum, remittant spiritus; comprimant animos suos; sedent adrogantiam; fateantur in Mæandrii persona esse expressam speciem ciuitatis: sin istum semper illi ipsi, domi proterendum & conculcandum putauerunt, desinant putare auctoritatem esse in eo testimonio, cuius auctor inuentus est nemo. sed exponam quid in re sit, ut, quamobrem ista ciuitas neque seuerē Flaccum oppugnarit, neque benigne defenderit, scire possitis. erat ei Castriciano nomine irata, de quo toto respondit Hortensius: inuita soluebat Castricio pecuniam iamdiu debitam: hinc totum odium, hinc omnis offensio. quo cum uenisset Lælius ad iratos, & illud Castricianum uulnus dicendo refricuisset, siluerunt principes. neque in illa consensione adfuerunt; neque istius decreti ac testimonij auctores.

auctores esse uoluerunt. usque adeo orba fuit ab optimatibus illa contio, ut princeps principum esset Mæandrius: cuius lingua quasi flabello seditionis, illatum est egentium contio uentilata. itaque ciuitatis prudentis ut ego semper existimaui, & grauis ut ipsi existimari uolunt, iustum dolorem querelasque cognoscite. Quæ pecunia fuerit apud se Flacci patris nomine collata a ciuitatibus, hanc a se esse ablatam queruntur. alio loco quæram, quid licuerit Flacco: nunc tantum a Trallianis requiro, quam pecuniam a se ablatam queruntur; suam ne dicant; sibi a ciuitatibus collatam in usum suum: cupio audire. non, inquit, hoc dicimus. quid igitur? delatam ad nos, creditam nobis L. Flacci patris nomine ad eius dies festos atque ludos. quid tum? hanc te, inquit, capere non licuit. iam id uidero: sed primum illud tenebo. queritur grauis, locuples, ornata ciuitas quod non retinet alienum: stoliatam se dicere, quod id non habet quod eius non fuit. quid hoc impudentius dici aut fingi potest? delectum est oppidum, quo in oppido uno pecunia a tota Asia ad honores L. Flacci poneretur. hæc pecunia ab honoribus translata est in questum & scænerationem: recuperata est multis post annis. quæ ciuitati facta est iniuria? ac moleste fert ciuitas. credo: amissum est enim præter spem, quod erat spe deuoratum lucrum. at queritur. impudenter facit: non enim omnia quæ dolemus, eadem queri iure possumus. ac accusat uerbis grauissimis. non cia

uitas, sed imperiti homines a Mæandrio concitati, quo loco etiam atque etiam facite ut recordemini, quæ sit temeritas multitudinis, quæ leuitas propria Græcorum, quid in contione seditiosa ualeat oratio: hic in hac grauissima & moderatissima ciuitate, cum est forum plenum iudiciorum, plenum magistratum, plenum optimorum uirorum & ciuium, cum speculatur atque obsidet rostra, uindex temeritatis, & moderatrix officij curia: tamen quantos fluctus excitari contionum uidetis? quid uos fieri censetis Trallibus? an id quod Pergami? nisi forte hæ ciuitates existimari uolunt, facilius una se epistula Mithridatis moueri impellique potuisse, ut amiciziam populi R. fidem suam, iura omnia officij humanitatisque uiolarent, quam ut filium testimonio læderent, cuius patrem armis pellendum a suis mœnibus censuissent. quare nolite mihi ista nomina ciuitatum nobilium opponere: quos enim hostes hæc familia contempsit, numquam eosdem testes pertimescet. uobis autem est confitendum, si consilijs principum uestre ciuitates reguntur, non multitudinis temeritate sed optimatum consilio bellum ab istis ciuitatibus cum populo R. esse susceptum. sin ille motus est temeritate imperitorum excitatus, patimini me delicta uulgi a publica causa separare. at enim istam pecuniam huic capere non licuit. utrum uultis, patri Flacco licuisse, nec ne? si licuit, sicuti certe licuit, ad eius honores collatam, ex

quibus nihil ipse capiebat; patris pecuniam recte abstulit filius. si non licuit, tamen illo mortuo non modo filius, sed quiuis heres rectissime potuit auferre, ac tum quidem Tralliani, cum ipsi graui fœnore istam pecuniam multos annos occupauissent; a Flacco tamen omnia quæ uoluerunt, impetrauerunt: neque tam fuerunt impudentes, ut id quod Lælius dixit, dicere auderent, hanc ab se pecuniam abstulisse Mithridatem: quis enim erat qui non sciret in ornandis studiosiorem Mithridatem, quam in spoliandis Trallianis fuisse? quæ quidem a me si ut dicenda sunt, dicerentur, grauius agerem iudices, quam adhuc egi, quantam Asiaticis testibus fidem habere uos conueniret: reuocarem animos uestros ad Mithridatici belli memoriam; ad illam uniuersorum ciuium R. per tot urbes uno puncto temporis miseram crudellemque cædem; Prætores nostros deductos, Legatos in uincula coniectos, nominis prope Romani memoriam cum uestigio imperij, non modo ex ædibus Græcorum, uerum etiam ex litteris esse deletam. Mithridatem demum illum patrem, illum conseruatorem Asiæ, illum Euchium, Dionysium, Bacchum, Liberum nominabant. unum atque idem erat tempus, cum L. Flacco Cos. portas tota Asia claudebat, Cappadocem autem illum non modo recipiebat suis urbibus, uerum etiam uliro uocabat. liceat hæc nobis, si obliuisci non possumus, ac tacere. liceat mihi potius de leuitate Græcorum queri, quam de crudelitate

te auctoritatem isti habeant apud eos, quos esse omnino
 noluerunt? nam quoscumque potuerunt togatos, in-
 teremerunt; nomen ciuium R. quantum in ipsis fuit,
 sustulerunt. in hac igitur urbe se iactant, quam odes-
 runt; apud eos quos inuiti uident: in ea Rep. ad
 quam opprimendam non animus us, sed uires defue-
 runt? aspiciant hunc florem Legatorum laudatorum-
 que Flacci ex uera, atque integra Græcia: tum se
 ipsi expendant; tum cum his se comparent, tum, si
 audebunt, dignitati horum componant suam. asunt
 Athenienses; unde humanitas, doctrina, religio, frus-
 ges, iura, leges ortæ, atque in omnes terras distribu-
 tæ putantur: de quorum urbis positione propter pul-
 chritudinem, etiam inter deos certamen fuisse prodit-
 um est: que uetustate ea est, ut ipsa ex sese suos ci-
 ues genuisse dicatur; Et eorum eadem terra parens,
 alrix, patria dicatur: auctoritate autem tanta est,
 ut iam fractum prope ac debilitatum Græciæ nomen,
 huius urbis laude nitatur. asunt Lacedæmony: cuius
 ciuitatis spectata ac nobilitata uirtus non solum na-
 tura corroborata, uerum etiam disciplina putatur:
 qui soli toto orbe terrarum septingentos iam annos
 amplius, unis moribus Et numquam mutatis legis-
 bus uiuunt. asunt ex Achaia cuncta multi legatis
 Bœotia; Thessalia; quibus locis nuper Legatus L.
 Flaccus imperatore Metello præfuit. neque uero te
 Massilia prætereo; quæ L. Flaccum militem Quæstor-
 remque cognosti: cuius ego ciuitatis disciplinam atque

grauitatem non solum Græciæ, sed haud scio an cunctis gentibus anteponendam dicam: quæ tam procubæ Græcorum omnium regionibus, disciplinis, linguæque diuisa, cum in ultimis terris cincta Gallorum gentibus, barbariæ fluctibus alluatur, sic optimatum consilio gubernatur, ut omnes eius instituta laudare facilius possint, quam æmulari. hisce ueritur laudatoribus Flaccus, his innocentiae testibus: ut Græcorum cupiditati, Græcorum auxilio resistamus: quam quam quis ignorat, qui modo umquam mediocriter res istas scire curauit, quin tria Græcorum genera sint uere? quorum uni Athenienses sunt, quæ gens Ionum habebatur: Aeoles alteri, Dories tertii nomina bantur. atque hæc cuncta Græcia, quæ gloria, quæ doctrina, quæ plurimis artibus, quæ etiam imperio & bellica laude floruit, paruum quendam locum, ut scitis, Europæ tenet, semperque tenuit: Asiæ maritimam oram bello superatam cinxit urbibus: non ut munitam colonus illam augeret, sed ut obsessam teneret. quamobrem quæso a uobis Asiatici testes, ut cum uere recordari uoletis quantum auctoritatis in iudicium deferatis, uosmet ipsi describatis Asiam: nec, quid alienigenæ de uobis loqui soleant: sed quid uosmet ipsi de genere uestro statuatis, memineritis: namque, ut opinor, Asia uestra constat ex Phrygia, Mysia, Caria, Lydia. utrum igitur nostrum est, an uestrum hoc uetus prouerbium, Phrygem plagis fieri solere meliorem? quid de tota Caria? non ne

hoc uestra uoce uulgatum est, siquid cum periculo ex-
 periri uelis, in Care id potissimum esse faciendum? quid
 porro in Græco sermone tam tritum atque celebratum
 est, quam, si quis despicatui ducitur, ut Mysorum
 ultimus esse dicatur? nam quid ego dicam de Lydia?
 quis umquam Græcus comœdiam scripsit, in qua ser-
 uus primarum partium non Lydus esset? quamobrem
 quæ uobis fit iniuria, si statuimus uestro nobis iudici-
 o standum esse de uobis? equidem mihi iam satis
 superque dixisse uideor de Asiatico genere testium:
 sed tamen uestrum est iudices, omnia quæ dici possunt
 in hominum leuitatem, inconstantiam, cupiditatem,
 etiam si a me minus dicuntur, uestris animis & cogi-
 tatione comprehendere. Sequitur auri illa inuidia
 Iudaici. hoc nimirum est illud, quod non longe a gra-
 dibus Aurelij hæc causa dicitur: ob hoc crimen hic
 locus abs te Laeli, atque illa turba quæ sita est. scis,
 quanta sit manus, quanta concordia, quantum ua-
 leat in contionibus. sic summissa uoce agam: tan-
 tum ut iudices audiant: neque enim desunt, qui
 istos in me atque in optimum quemque incitent: quos
 ego, quo id facilius faciant, non adiuuabo. cum au-
 rum Iudeorum nomine quotannis ex Italia & ex
 omnibus uestris prouincijs Hierosolymam exportari
 soleret, Flaccus sanxit edicto, ne ex Asia exportari li-
 ceret. quis est iudices, qui non hoc uere laudare pos-
 sit? exportari aurum non oportere, cum sæpe antea
 senatus, cum me Consule grauissime iudicauit. huius

autem barbaræ superstitioni resistere, seueritatis & multitudinem Iudæorum flagrantem non numquam in contionibus, pro Rep. contemnere, grauitatis summæ fuit. at Cn. Pompeius captis Hierosolymis, uictor ex illo fano nihil attigit. in primis hoc, ut multa alia, sapienter. in tam suspiciosa, ac maledica ciuitate locum sermoni obrectatorum non reliquit: non enim credo religionem & Iudæorum & hostium impedimento præstantissimo imperatori, sed pudorem fuisse. ubi ergo crimen est? quoniam quidem furtum nusquam reprehendis, edictum probas, iudicatum fateris, quæsitum & prolatum palam non negas, actum esse per uiros primarios res ipsa declarat. Apameæ manifeste comprehensum, ante pedes Prætoris in foro expensum esse auri pondo centum paulo minus, per Sex. Cæsum equitem R. castissimum hominem, atque integerrimum; Laodiceæ uiginti pondo paulo amplius per hunc ipsum L. Peduceum iudicem nostrum; Adrymeti per Cn. Domitium Legatum Pergami non multum auri ratio constat: aurum in ærario est: furtum non reprehenditur: inuidia quæritur: a iudicibus oratio auertitur, uox in contionem turbamque effunditur. sua cuique ciuitati religio Læli est, nostra nobis. stantibus Hierosolymis, pacatisque Iudæis, tamen istorum religio sacrorum a splendore huius imperij, grauitate nominis nostri, maiorum institutis abhorrebat: nunc uero hoc magis, quod illa gens, quid de imperio nostro sentiret, ostendit armis.

quam cara dijs immortalibus esset, docuit, quod est uita, quod elocata, quod seruata. quamobrem, quoniam, quod crimen esse uoluisti, id totum uides in laudem esse conuersum, ueniamus iam ad ciuium Querelas. ex quibus sit sane prima Deciani. Quid tibi tandem Deciane iniuriæ factum est? negotiari in libera ciuitate. primum patere me esse curiosum: quousque negociabere? præsertim cum sis isto loco natus, annos iam triginta in foro uersaris, sed tamen Pergameno. longo interuallo, si quando tibi peregrinari commodum est, Romam uenis, affers faciem nouam, nomen uetus, purpuram Tyriam. in qua tibi inuideo, quod unis uestimentis tamdiu lautus es. uerum esto, negotiari libet: cur non Pergami, Smyrnæ, Trallibus? ubi & multi ciues R. sunt & ius a nostro magistratu dicitur. otium te delectat: lites, turbæ, Prætor odio est. Græcorum libertate gaudes. cur ergo unus tu Aspollonidenses amantiissimos populi R. fidelissimos socios, miseriores habes, quam aut Mithridates, aut etiam pater tuus habuit. umquam? cur ijs per te frui libertate sua, cur denique esse liberis non licet? homines sunt tota ex Asia frugalissimi, sanctissimi, a Græcorum luxuria & leuitate remotissimi, patres familias suo contenti, aratores, rusticani: agros habent & natura perbonos, & diligentia culturaque meliores. hisce agris tu prædia habere uoluisti. omnino mallem, & magis erat tuum, si iam te crassi agri delectabant, hic alicubi in Crustumino, aut in Capenæ

ei parauisses: uerum esto: Catonis est dictum, pedibus compensari pecuniam. longe omnino a Tyberi ad Caicum: quo in loco etiam Agamemnon cum exercitu errasset, nisi ducem Telephum inuenisset: sed concedo id quoque: placuit oppidum: regio delectauit: emissas. Amyntas est genere, honore, existimatione, pecunia princeps illius ciuitatis: huius socrum, mulierem imbecilli consilij satis locupletem pellexit Decianus ad sese: & cum illa, quid ageretur nesciret, in possessione prædiorum eius familiam suam colare locauit: uxorem abduxit ab Amynta prægnantem, quæ peperit apud Decianum filiam, hodieque apud Decianum est & uxor Amyntæ, & filia. num quid harum rerum a me fingitur Deciane? sciunt hæc omnes nobiles, sciunt boni uiri, sciunt denique nostri homines, sciunt mediocres negotiatores. exurge Amynta, repete a Deciano non pecuniam, non prædia, socrum denique sibi habeat, restituat uxorem, reddat misero patri filiam: nam membra, quæ debilitauit lapidibus, fustibus, ferro; manus, quas contudit; digitos, quos confregit; neruos, quos concidit, restituere non potest: filiam, filiam, inquam, ærum, nostro patri, Deciane redde. hæc Flacco non probasse te miraris? cui quæso tandem probasti? emptiones falsas prædiorum proscriptiones cum mulierculis aperta circumscriptio. fecisti. tutor his, rebus Græcorum ascribendus fuit: Polemocratem scripsisti, mercennarium & administrum consiliorum tuorum. addu-

Plus est in iudicium Polemocrates de dolo malo, &
 de fraude a Dione huius ipsius tutelæ nomine, qui
 concursus ex oppidis finitimis undique? qui dolor
 animorum? quæ querela? condemnatus est Polemo-
 crates sententys omnibus: irritæ uenditiones, irritæ
 proscriptiones: non restituis: defers ad Pergamēnos,
 ut illi reciperent in suas litteras publicas præclaras
 proscriptiones, & emptiones tuas: repudiant, rei-
 ciunt: at qui homines? Pergamēni laudatores tui:
 ita enim mihi gloriari uisus es laudatione Pergamēno-
 rum, quasi honorem maiorum tuorum affecutus esses;
 & hoc te superiorem esse putabas quam Lælium, quod
 te ciuitas Pergamēna laudaret, num honestior est ciui-
 tas Pergamēna, quam Smyrnæ? at ne ipsi quidem
 dicunt: uellem tantum habere otij, ut possem recitare
 p̄sephisma Smyrnæorum, quod fecerunt in Castritiis
 um mortuum: primum ut in oppidum introferretur,
 quod alijs non conceditur: deinde ut ferrent ephēbia
 postremo ut imponeretur aurea corona mortuo. hæc
 P. Scipioni clarissimo uiro, quum esset Pergami mor-
 tuus, facta non sunt. at Castritium, quibus uerbis
 dii immortales, decus patriæ, ornamentum populi Ro-
 mani, florem iuuentutis appellant. quare Deciane;
 si cupidus es gloriæ, alia ornamenta censeo quæras.
 Pergamēni te deriserunt. quid? tu ludi te non intel-
 legebas? quum tibi hæc uerba recitabant, clarissimum
 uirum, præstantissima sapientia, singulari ingenio:
 mihi crede, ludibant: quum uero coronam auream

litteris imponebant, re uera non plus aurum tibi
 quam monedulæ committebant, ne tum quidem ho-
 minum uenustatem, et facilius perspicere potuisti isti
 igitur isti Pergameni perscriptiones, quas tu afferebas,
 repudiauerunt: P. Orbius, homo & prudens & in-
 nocens, contra te omnia decreuit. in P. Globulum me-
 um necessarium fuisti gratiosior. utinam neque ipsum
 neque me pœniteret. Flaccum * incuria decreuissent.
 * ueridicas adiungis causas inimicitiarum, quod pa-
 tri L. Flacci Aedili Curuli pater tuus Tribunus pl. di-
 em dixerit. at istud nec ipsi quidem patri Flacci ualde
 molestum esse debuit, præsertim cum ille, cui dies dis-
 ta est, Prætor postea factus sit, & Consul: ille, qui
 diem dixit, non potuerit priuatus in ciuitate consi-
 stere. sed si iustas inimicitias putabas, cur, cum
 Tribunus militum Flaccus esset, in eius legione
 miles fuisti, cum tibi per leges militares effugere
 liceret iniquitatem Tribuni? cur autem Prætor
 te inimicum paternum in consilium uocauit? quæ
 quidem quam sancte solita sint obseruari, scitis om-
 nes. nunc accusamur ab ijs, qui in consilio nobis fue-
 runt. decreuit Flaccus: num aliud, atque oportuit?
 in liberos: num aliter, ac censuit senatus? in absen-
 tem decreuit: quum ibidem esses, quum prodire
 nolles: non est hoc in absentem reum. SENA-
 TUS CONSULTVM, ET DECRE-
 TVM FLACCI. quid, si non decreuisset, sed
 edixisset, quis posset uere reprehendere? num etiam

fratris mei litteras plenissimas humanitatis, & æquitas reprehensurus? quas easdem mulieres a me datas apud Pataranos requisivit. Recita litteras Q. Ciceronis, quid hæc Apollonidenses occasione facta ad Flaccum detulerunt? apud Orbium acta non sunt? ad Globulum delata non sunt? ad senatum nostrum me Consule nonne Legati Apollonidenses omnia postulata de iniurijs unius Deciani detulerunt? ad hæc, prædia etiam in censu dedicauisti: mitto, quod aliena; mitto, quod possessa per uim; mitto, quod conuicta ab Apollonidensibus; mitto, quod a Pergamenis repudiata; mitto etiam, quod a nostris magistratibus in integrum restituta: mitto, quod nullo in iure, neque in re, neque possessione, tua: illud quero, sint ne ista prædia censui censendo? habeant ius ciuile? sint, nec ne sint, mancipia? subsignari apud ærarium, apud Censorem possint? in qua tribu denique ista prædia censuisti? commisisti, si tempus aliquod grauius accidisset, ut ex iisdem prædijs & Apolloniæ & Romæ imperatum esset tributum: ærum esto: gloriosus fuisti: uoluisti magnum agri modum censeri, & eius agri, qui diuidi plebi Romanæ non potest, census es præterea numeratæ pecuniæ centum triginta milia: eam opinor tibi numeratam non esse abs te: sed hæc omitto: census es mancipia Amyntæ: neque huic ullam in eo fecisti iniuriam: possidet enim ea mancipia Amyntas: ac primo quidem pertimuit, quum te audisset seruos suos esse censum: retulit ad iuricons

sultos : constabat inter omnes, si aliena censendo Decianus sua facere posset, eum maxima habiturum esse

Desunt non nulla.

*Habetis causam inimicitiarum, qua causa inflammatus Decianus ad Lælium detulerit hanc opimam accusationem . nam ita questus est Lælius , quum de perfidia Deciani diceret : qui mihi auctor fuit, qui causam ad me detulit , quem ego sum secutus ; is a Flacco corruptus est ; is me deseruit , ac prodidit . siccine tu auctor tandem eum , cui tu in consilio fuisses apud quem omnes gradus dignitatis tuæ retinuisses , prudentissimum hominem , nobilissima familia natum , optime de Republica meritum in discrimen omnium fortunarum uocauisti ? scilicet defendam Decianum , qui tibi in sufficionem nullo suo delicto uenit . non est , mihi crede corruptus : quid enim fuit , quod ab eo redderetur ? ut duceret iudicium ? cui sex horas omnino lex dedit . quantum tandem ex his horis detraheret , si tibi morem gerere uoluisset ? nimirum illud est , quod ipse sufficatur . inuidisti ingenio subscriptoris tui . quod ornabat facile locum quem prehenderat , & acute testes interrogabat , aut circumueniebat , * fortasse fecisti & tu & populi sermone exciperes , iccirco Decianum usque ad coronam appli-*

cuisi . sed ut hoc uerisimile est , ita haud uerisimile
 Decianum a Flacco esse corruptum . ita scitote iudi-
 ces esse cetera : uel quod ait Luceius , L. Flaccum
 sibi dare cupisse , ut a fide se abduceret , sestertium
 uicies . & eum tu accusas auaritiæ , quem dicis sester-
 tium uicies uoluisse perdere ? nam quid emebat , cum te
 emebat ut ad se transires ? quam partem causæ tibi
 daremus ? an ut enuntiare consilia Læli ? qui testes
 ab eo prodirent ? quid ? nos non uidebamus habitare
 una ? quis hoc nescit ? tabulas in Læli potestate fuisse , non
 dubium est . an ne uehementer , ne copiose accu-
 sares ? nunc facis suspicionem : ita enim dixisti , ut
 nescio quid abs te impetratum esse uideatur . at enim
 Androni Sextilio grauis iniuria facta est , & non se-
 renda , quod cum esset eius uxor Valeria intestato mor-
 tua , sic egit eam rem Flaccus , quasi ad ipsum hereditas
 pertineret . in quo quid reprehendas . scire cupio : quod
 falsum intenderis ? qui docēs ē ingenua , inquit , fuit . o-
 peritum iuris hominem . quid ? ab ingenuis mulieribus
 hereditates lege non ueniunt ? in manum , inquit , con-
 uenerat . nunc audio : sed quæro , usu , an coemptione .
 usu non potuit : nihil enim potest de tutela legitima
 sine omnium tutorum auctoritate diminui . coemptione
 ne & omnibus ergo auctoribus : in quibus certe Flac-
 cum fuisse non dices . Relinquitur illud , quod uos
 ciferari non destitit , non debuisse , cum Prætor
 esset , suum negotium agere , aut mentionem facere
 hereditatis . maximas audio tibi L. Luculle qui de

L. Flacco sententiam latūrus es, pro tua eximia liberalitate, maximisque beneficijs in tuos, uenisse hereditates, cum Asiam prouinciam consulari imperio obtineres. si quis eas suas esse dixisset, concessisses? tu T. Velli, si qua tibi in Africa uenerit hereditas, usum amittes? an tuum nulla auaritia, salua dignitate retinebis? at istius hereditatis iam Globulo Prætoris Flacci nomine petita possessio est. non igitur impressio, non occasio, non uis, non tempus, non imperium, non secures ad iniuriam faciendam Flacci animum impulerunt: itaque eodem etiam M. Lurco, uir optimus, meus familiaris, conuertit aculeum testimonij sui: negauit, a priuato pecuniam in prouincia Prætoris petere oportere. cur tandem M. Lurco non oportet? eripere, extorquere, accipere contra leges non oportet: petere non oportere, numquam ostendes, nisi si docueris non licere. an legationes sumere liberas exigendi causa, sicut et tu ipse nuper et multi uiri boni sæpe fecerunt, rectum est: quod ego non reprebendo, socios uideo queri: Prætoris, si hereditatem in prouincia non reliquerit, non solum reprehendendum, uerum etiam condemnandum putas? et doti, inquit, Valeria pecuniam omnem suam dixerat. nihil istorum explicari potest, nisi ostenderis, illam in tutela Flacci non fuisse: si fuit, quæcumque sine hoc auctore est dicta dos, nulla est. sed tamen Lurconem, quamquam pro sua dignitate moderatus est in testimonio dicendo religioni suæ, tamen

iratum Flacco esse uidistis: neque enim occultauit causam iracundiæ suæ, neque reticendam putauit: questus libertum suum Flacco Prætoris esse damnatum. o conditiones miseras administrandarum prouinciarum: in quibus diligentia plena simultatum est, negligentia uituperationum; ubi seueritas periculosa est, liberalitas ingrata; sermo insidiosus, assentatio pernitiosa; frons omnium familiaris, multorum animus iratus; iracundiæ occultæ, blanditiæ apertæ: uenientes Prætores expectant, præsentibus inferuiunt, abeuntes deserunt. sed omitтамus querelas, ne nostrum consilium in prætermittendis prouincijs laudare uideamur: Litteras misit de uillico P. Septimij, hominis ornati, qui uillicus cædem fecerat. Septimium ardentem iracundia uidere potuistis. in Lurconis libertum iudicium ex edicto dedit. hostis est Lurco. quid igitur? hominum gratiosorum; splendorumque libertis fuit Asia tradenda? an similitates nescio quas cum libertis uestris Flaccus exercuit? an uobis in uestris uestrorumque causis seueritas odio est, eandem laudatis cum de nobis iudicatis? at iste Andro spoliatus bonis, ut dicitis, ad dicendum testimonium non uenit. quid, si ueniat? decisionis arbiter C. Cæcilius fuit, quo splendore uir, qua fide, qua religione? obsignator C. Sexilius Lurconis sororis filius, homo et pudens, et constans; et grauis. si uis erat, si fraus, si metus, si circumscriptio, quis passionem fieri; quis adesse istos coegit? quid, si ista omnis pecunia huius adulescentulo

adulescentulo L. Flacco reddita est ? si petita ? si red-
da?ta ? si per hunc Antiochum paternum huius adu-
lescentis libertum, seni illi Flacco probatissimum, ui-
demur ne non solum auaritiæ crimen effugere, sed eti-
am liberalitatis laudem assequi singularem ? commu-
nem enim hereditatem, quæ æqualiter ad utrumque
lege uenisset, concessit adulescenti propinquo suo, nis-
hil ipse attigit de Valerianis bonis : quod statuerat fa-
cere, adductus huius pudore, & non amplissimis pa-
trimony copys, id non solum fecit, sed etiam prolixè
cumulateque fecit. ex quo intellegi debet, cum con-
tra leges pecunias non cepisse, qui tam fuerit in heres-
ditate concedenda liberalis. At Falcidianum crimen
est ingens. talenta quinquaginta se Flacco dicit de-
disse. audiamus hominem : non adest. quomodo igitur
dicit ? epistulam mater eius profert, & alteram
soror. scriptum ad se dicunt esse ab illo, tantam pecu-
niam Flacco datam. ergo is, qui si aram tenens iura-
ret, crederet nemo ; per epistulam, quod uolet, iniu-
ratus probabit ? at qui uir ? quam non amicus suis ci-
uibus ? qui patrimonium satis lautum, quod hic nos-
biscum conficere potuit, Græcorum conuiuys maluit
dissipare. quid attinuit relinquere hanc urbem ? liber-
tate tam præclara carere ? adire periculum nauigandi
quasi bona comesset Romæ non liceret. nunc denique,
materculæ suæ festiuus filius aniculæ minime suspici-
osæ purgat se per epistulam, ut eam pecuniam, quam
traiecerat, non consumpsisse, sed Flacco dedisse ui-

deatur . et fructus isti Trallianorum Globulo Præ-
 uenierant : Falcidius emerat HS. nongentis mili-
 bus . si dat tantam pecuniam Flacco , nempe idcirco
 dat , ut rata sit emptio : emit igitur aliquid , quod cer-
 te multo pluris esset : dat de lucro , nihil detrahit de
 uiuo : minus igitur lucri facit : cur Albanum uenire
 iubet ? cur matri præterea blanditur ? cur epistulis,
 & sororis & matris imbecillitatem aucupatur ? po-
 stremo cur non audimus ipsum & retinetur , credo ,
 in provincia , mater negat . uenisset , inquit , si esset
 denuntiatum . tu certe coegisses , si uilium firmamen-
 tum in illo teste posuisses . sed hominem ab negotio ab-
 ducere noluisti : magnum erat ei certamen propositum ,
 magna cum Græcis contentio : qui tamen , ut opinor
 intente uicti : nam iste unus totam Asiam magnitudi-
 ne poculorum , bibendoque superauit . sed tamen
 quis tibi Læli de epistulis istis indicauit ? mulieres ne-
 gant se scire . quis is est igitur & ille tibi , se ad ma-
 trem & sororem scripsisse narrauit ? an etiam scrip-
 psit hortatu tuo ? at uero M. Ebutium , constantissi-
 mum & prudentissimum hominem , Falcidij affinem
 nihil interrogas ? nihil eius generum pari fide prædi-
 tum C. Manilium ? qui profecto de tanta pecunia , si
 esset data , nihil audisset : non possent . his tu igitur epi-
 stulis Deciane recitatis , his mulierculis produciis , illo
 absente auctore laudato , tantum te crimen probatu-
 rum putasti ? presertim cum ipse non deducendo Fal-
 cidium , iudicium feceris , plus falsam epistulam ha-

bluram ponderis, quam ipsius præsentis fletam uocem, & simulatum dolorem. Sed quid ego de epistulis Falcidy, aut de Androne Sextilio, aut de Deciani censu tamdiu disputo, postulo? de salute omnium nostrum, de fortunis ciuitatis, de summa Reip. taceo? quam uos uniuersam in hoc iudicio uestris umeris, uestris, inquam, umeris iudicēs sustineitis. uidetis, in quo motu temporum, quanta in conuersione rerum ac perturbatione uersetur. cum alia multa certi homines, tum hoc uel maxime moliuntur, ut uestre quoque mentes, uestra iudicia, uestre sententiæ optimo cuiusque infestissimæ atque inimicissimæ reperiantur. gratia iudicia. pro Reip. dignitate, multa de coniuratorum scelere fecistis. non putant satis conuersam Remp. nisi in eandem impiorum pœnam optime meritos ciues detruserint. oppressus est C. Antonius. estor: habuit quandam ille infamiam suam: neque tamen ille ipse, pro meo iure dico, uobis iudicibus damnatus esset, cuius damnatione sepulcrum L. Catilinæ floribus ornatum, hominum audacissimorum, ac domesticorum hostium conuentu epulisque celebratum est. iusta Catilinæ facta sunt. nunc a Flacco Lentuli pœnæ per uos expetuntur. quam potestis P. Lentulo, qui uos in complexu liberorum coniugumque uestrarum cruciados incendio patriæ sepelire conatus est, mactare uictimam gratiorem, quam si L. Flacci sanguine illius nefarium in omnes nos odium saturaueritis? licemus igitur Lentulo, parentemus Cethego, reuocemus

electos, nimie pietatis & summi amoris in patriam uicissim nos penas, si ita dys placet, sufferamus. nos iam ab indicibus nominamur in nos crimina finguntur, nobis pericula comparantur. quæ si per alios agerent, si denique per populi nomen, ciuium impetorum multitudinem concitassent, æquiore animo ferre possemus: illud uero ferri non potest, quod per senatores, & per equites R. qui hæc omnia pro salute omnium, communi consilio, una mente ac uirtute gesserunt, harum rerum auctores, duces, principes spoliari omnibus fortunis atque e ciuitate expelli posse arbitrantur: etenim si populi R. perspicunt mentem, & uoluntatem: omnibus rebus, quibus potest, populus R. significat, quid sentiat: nulla uarietas est inter homines opinionis, nulla uoluntatis, nulla sermonis. quare, si quis illuc me uocat, uenio: populum R. disceptatorem non modo non recuso, sed etiam desposco. uis absit, ferrum ac lapides remoueantur, operæ faceffant, seruitia sileant: nemo erit tam iniustus, qui me audierit, sit modo liber & ciuis, quin potius de præmijs meis, quam de pœna cogitandum putet. o dij immortales, quid hoc miserius? nos, qui P. Lentulo ferrum & flammam de manibus extorsimus, imperitæ multitudinis iudicio confidimus, lectissimorum ciuium & amplissimorum sententias pertimescimus. M. Aquilium patres nostri multis avaritiæ criminibus testimoniisque conuictum, quia cum fugitiuis fortiter bellum gesserat, iudicio liberauerunt. Con-

sul ego nuper defendi C. Pisonem : qui quia Consul fortis constansque fuerat, incolumis est Reip. conseruatus : defendi item Consul L. Murenam Consulem designatum : nemo illorum iudicum, clarissimis uiris accusantibus audiendum sibi de ambitu putauit, cum bellum iam gerente Catilina omnes me auctore, duos Consules Cal. ianuarijs scirent esse oportere. innocens & bonus uir, & omnibus rebus ornatus, his hoc anno me defendente absolutus est A. Thermus, quanta Reip. causa lætitia populi R. quanta gratulatio consecuta est & semper graues & sapientes iudices in rebus iudicandis, quid utilitas ciuitatis, quid communis salus, quid Reip. tempora poscerent, cogitauerunt, cum tabella uobis dabitur iudices, non de Flacco dabitur solum, dabitur de ducibus auctoribusque conseruandæ ciuitatis, dabitur de bonis omnibus, dabitur de uobismetipsis, dabitur de liberis uestris, de uita, de patria, de salute communi. non iudicatis in hac causa de exteris nationibus, non de socijs : de uobis ac de uestra Rep. iudicatis. quod si prouinciarum uos ratio magis mouet, quam uestra : ego uero non modo non recuso, sed etiam postulo, ut prouinciarum auctoritate moueamini : etenim opponemus Asiæ prouinciæ primum magnam partem eiusdem prouinciæ, quæ pro huius periculis Legatos laudatoresque misit ; deinde prouinciam Galliam, prouinciam Ciliciam, prouinciam Hispaniam ; prouinciam Cretam. Græcis autem, Lydis, & Phrygibus, & Mysis obsisena

[The text in this block is extremely faint and illegible, appearing as a series of horizontal lines.]

læ Decembres, quæ me Consule fuistis, quem ego diem uere natalem huius urbis, aut certe salutarem appellare possum. o nox illa, quam iste est dies consecutus, fausta huic urbi; miserum me, metuo, ne funesta nobis. qui tum animus L. Flacci? (nihil dicam de me) qui amor in patriam? quæ uirtus? quæ grauitas exiitit? sed quid ea commemoro, quæ tum, cum agebantur, uno consensu omnium, una uoce populi R. uno orbis terræ testimonio in cælum laudibus efferebantur? nunc uereor ne non modo non profint, uerum etiam aliquid obsint: etenim multo acriorem improborum interdum memoriam esse sentio, quam bonorum. ego te, si quid grauius acciderit, ego te, inquam, Flacce prodidero. mea dextera illa, mea fides, mea promissa, cum te, si Remp. conseruarem, omnium bonorum præsidio quoad uiueres, non modo munus, sed etiam ornatum fore pollicebar. putauit, sperauit, etiam si honos noster uobis uilior fuisset, salutem certe caram futuram. at L. Flaccum quidem iudices, si (quod dii immortales omen aueriant) grauis iniuria affluerit, numquam tamen prospexisse uestre saluti, consuluisse uobis, liberis, coniugibus, fortunis uestris pænitebit: semper ita sentiet, talem se animum & generis dignitati, et pietati suæ, & patriæ debuisse: uos ne pæniteat tali ciui non pepercisse, per deos immortales iudices prouidete: quotus enim quisque est, qui hanc in Rep. sectam sequatur? qui uobis, qui uestri similibus placere cupiat? qui optimi atque amplissimi cuiusque ho-

Massilienses, Rodij, Lacedæmonij, Athenienses, cuncta
 Achaia, Thessalia, Bœotia. Septimio & Celio testibus
 P. Seruilius & Q. Metellus, huius pudoris, integritatisque testes, repugnabunt. Asiaticæ iurisdictioni
 urbana iurdictio respondebit. annui temporis criminacionem
 omnis ætas L. Flacci & perpetua uita descendet. & si
 prodesse L. Flacco iudices debet, quod se Tribunum militum, quod Quæstorem, quod Legatum
 cum imperatoribus clarissimis, exercitiis ornatissimis,
 prouincijs grauissimis dignum suis maioribus præstitit:
 prosit, quod hic uobis uidentibus, in periculis communibus
 omnium uestrum sua pericula cum meis coniunxit:
 profint honestissimorum municipiorum, coloniarumque
 laudationes: prosit etiam senatus populi que R. præclara
 & uera laudatio. o nox illa, quæ pæne æternas huic
 urbi tenebras attulisti, cum Galli ad bellum, Catilina
 ad urbem, coniurati ad ferrum & flammam uocabantur:
 cum ego te Flacce, cælum nos ætemque contestans,
 flens flentem obtestabar: cum eus fidei optimæ &
 spectatissimæ, salutem urbis & ciuium commendabam.
 tu, tu Flacce Prætor communis exitij nuntios cepisti:
 tu inclusam in litteris Reip. pestem deprehendisti:
 tu periculorum indicia, tu salutis auxilia ad me,
 & ad senatum attulisti. quæ tibi tum gratiæ sunt a me
 actæ? quæ ab senatu? quæ a bonis omnibus?
 quis tibi, quis C. Pontinio, fortissimo uiro, quemquam
 bonum putaret umquam non salutem, uerum honorem ullum denegaturum? o Nonne il

læ Decembres, quæ me Consule fuistis, quem ego diem uere natalem huius urbis, aut certe salutare appellare possum. o nox illa, quam iste est dies consecutus, fausta huic urbi; miserum me, metuo ne funesta nobis. qui tum animus L. Flacci? (nihil dicam de me) qui amor in patriam? quæ uirtus? quæ gratitas extitit? sed quid ea commemoro, quæ tum, cum agebantur, uno consensu omnium, una uoce populi R. uno orbis terræ testimonio in cælum laudibus efferebantur? nunc uereor ne non modo non prosint, uerum etiam aliquid obsint: etenim multo acriorem improborum interdum memoriam esse sentio, quam bonorum. ego te, si quid grauius acciderit, ego te, inquam, Flacce prodidero. mea dextera illa, mea fides, mea promissa, cum te, si Remp. conseruaremus, omnium bonorum præsidio quoad uiueres, non modo munum, sed etiam ornatum fore pollicebar. putauit, speraui, etiam si honos noster uobis uilior fuisset, salutem certe caram futuram. at L. Flaccum quidem iudices, si (quod dii immortales omen aueriant) grauis iniuria affluerit, numquam tamen prospexisse uestre salutis, consuluisse uobis, liberis, coniugibus, fortunis uestris pænitebit: semper ita sentiet, talem se animum & generis dignitati, et pietati suæ, & patriæ debuisse: uos ne pæniteat tali ciui non pepercisse, per deos immortales iudices prouidete: quotus enim quisque est, qui hanc in Rep. sectam sequatur? qui uobis, qui uestri similibus placere cupiat? qui optimi atque amplissimi cuiusque bo

minis , atque ordinis auctoritatem magni putet ? cum
 illam uiam sibi uideant expeditiorem ad honores , &
 ad omnia , quæ concupiuerunt , sed cetera sint eorum :
 sibi habeant potentiam , sibi honores , sibi ceterorum
 commodorum summas facultates : liceat ijs , qui hæc
 salua esse uoluerunt , ipsis esse saluis . nolite iudices
 existimare eos , quibus integrum est , qui nondum ad
 honores accesserunt , non expectare huius exitum iu-
 dicy . si L. Flacco tantus amor in bonos omnes , tan-
 tum in Rep. studium calamitati fuerit ; quem post-
 hæc tam amentem fore putatis , qui non illam uiam ui-
 te , quam ante præcipitem & lubricam esse ducebat ,
 huic planæ & stabili præponendam esse arbitretur ?
 quod si talium ciuium uos iudices tædet , ostendite :
 mutabunt sententiam , qui potuerint : constituent quid
 agant , quibus integrum est : nos qui iam progressi
 sumus , hunc exitum nostræ temeritatis feremus . sin
 hoc animo quamplurimos esse uultis , declarabitis hoc
 iudicio quid sentiatis . præclara illi hæc oratio quis
 dem , si huic , huic misero puero , uestro ac liberorum
 uestrorum supplici iudices , hoc iudicio uiuendi præ-
 cepta dabitis . cui si patrem conseruatis , qualis ipse
 debeat esse ciuis , præscriberis : sin eripitis , ostendes-
 eis bonæ rationi & constanti & graui nullum a
 uobis fructum esse propositum : qui uos , quoniam est
 id ætatis , ut sensum iam percipere possit ex mærore
 patrio , auxilium nondum patri ferre possit ; orat ne
 suum luctum patris lacrimis , patris mærorem suo fletu

tu augeatis : qui etiam me intuetur , me uultu appellat , meam quodammodo flens fidem implorat : ac res petit eam , quam ego patri suo quondam pro salute patriæ sponderim dignitatem. miseremini familiæ iudices, miseremini fortissimi patris , miseremini filij: nomen clarissimum & fortissimum , uel generis, uel uerustatis, uel hominis causa, Reip. reseruate.

M. T. C.
IN L. CALPURNIVM
P I S O N E M.
O R A T I O.

Deest principium

Iam ne uides belua , iam ne sentis, quæ sit hominum querella frontis tuæ ? nemo queritur Syrum nescio quem de grege nouitiorum factum esse Consulem : non enim nos color iste seruilis, non pilosæ genæ, non dentes putridi deceperunt : oculi, supercilia, frons, uultus denique totus, qui sermo quidam tacitus mentis est, hic in fraudem homines impulit, hic eos quibus erat ignotus, decepit, fefellit, induxit. pauci ista tua lusculentia uitia noramus, pauci tarditatem ingenij, stuporem debilitatemque linguæ. numquam erat audita uox in foro: numquam periculum factum consilij: nullum non modo illustre, sed ne notum quidem factum aut militiæ, aut domi. obrepisti ad honores errore hominum, commendatione fumosarum imaginum: quarum simile babes nihil, præter colorem. is

mihi etiam gloriabitur se omnes magistratus sine re-
 pulsa affectum. mihi ista licet de me uera cum glo-
 ria prædicare: omnes enim honores populus R. mihi
 ipsi, homini nouo, detulit. nam tu cum Quæstor es
 factus, etiam qui te numquam uiderant, tamen il-
 lum honorem nomini mandabant tuo. Aedilis es fa-
 ctus: Piso est a populo R. factus, non iste Piso. Præ-
 tura item maioribus delata est tuis. noti erant illi
 mortui: te uiuum nondum nouerat quisquam. me
 cum Quæstorem in primis, Aedilem priorem, Prætor
 rem primum cunctis suffragiis populus R. faciebat
 homini ille honorem, non generi; moribus, non ma-
 ioribus meis; uirtuti perfectæ, non auditæ nobilitati
 deferebat. nam quid ego de Consulatu loquar? par-
 to uis, anne gesto? miserum me, cum hac me nunc
 peste, atque labe consero: sed nihil comparandi causa
 loquar: ac tamen ea, quæ sunt longissime disiuncta,
 comprehendam. tu Consul es renunciatus (nihil dicam
 grauius, quam quod omnes fatentur) impeditis Reip.
 temporibus, dissidentibus Coss. Cæsare & Bibulo, cum
 hoc non recusares ijs a quibus dicebatur Consul, quin te
 luce dignum non putarent, nisi nequior quam Gabinus
 extitisses. me cuncta Italia, me omnes ordines, me uni-
 uersa ciuitas non prius tabella quam uoce priorem Con-
 sulem declarauit. sed omitto ut sit factus uterque no-
 strum. sit sane fors domina campi. magnificentius est
 dicere, quemadmodum gesserimus Consulatum, quam
 quemadmodum ceperimus. ego Cal. Ianuarijs. ses-

O R A T I O.

natum & bonos omnes legis agrariæ, maximarumque largitionum metu liberaui. ego agrum Campanum, si diuidi non oportuit, conseruaui; si oportuit, melioribus auctoribus reseruaui. ego in C. Rabirio perduellionis reo XL. annis ante me Consulem interpositam senatus auctoritatem sustinui contra inuidiam, atque defendi. ego adulescentes bonos & fortes, sed usos ea condicione fortunæ, ut si essent magistratus adepti, Reip. statum conuulsuri uiderentur, meis inimicitijs, nulla senatus mala gratia, comitiorum ratione priuaui. ego Antonium collegam, cupidum prouinciæ, multaque in Rep. molientem, patientia atque obsequio meo mitigaui. ego prouinciam Galliam, senatus auctoritate exercitu & pecunia instructam & ornata, quam cum Antonio communicaui (quod ita existimabam tempora Reip. ferre) in contione deponi reclamatione populo R. ego L. Catilinam, cædem senatus, interitum urbis non obscure, sed palam molientem, egredi ex urbe iussi: ut a quo legibus non poteramus, mænibus tuti esse possemus. ego tela ex extremo mense Consulatus mei, intenta iugulis ciuitatis, de coniuratorum nefarijs manibus extorsi. ego facces iam accensas ad huius urbis incendium comprehendere, protuli, extinxi. me Q. Catulus, princeps huius ordinis, & auctor publici consilij, frequentissimo senatu parentem patriæ nominauit. mihi hic uir clarissimus, qui propter te sedet, L. Gellius his audientibus ciuicam coronam deberi a Rep. dixit. mihi res

gato senatus non, ut multis, bene gestæ, sed ut nemi-
ni, conseruatæ Reip. singulari genere supplicationis
deorum immortalium templa patefecit. ego cum in
contione abiens magistratu dicere a Tribuno pl. pro-
hiberer quæ constitueram; cumque is mihi tantum-
modo, ut iurarem, permetteret: sine ulla dubitatio-
ne iuraui, Remp. atque hanc urbem mea unius ope-
ra esse saluam. mihi populus R. uniuersus illa in
contione non unius diei gratulationem, sed æternitas-
tem immortalitatemque donauit: cum meum iusur-
randum tale atque tantum iuratus ipse una uoce &
consensu approbavit. quo quidem tempore is meus
domum fuit e foro reditus, ut nemo, nisi qui mecum
esset, ciuium esse in numero videretur. atque ita est
a me Consulatus peractus, ut nihil sine consilio sena-
tus, nihil non approbante populo R. egerim: ut sem-
per in Rostris curiam, in senatu populum defende-
rim: ut multitudinem cum principibus, equestrem
ordinem cum senatu coniunxerim. Exposui bre-
uiter Consulatum meum. aude nunc o furia de tuo
dicere. cuius fuit initium ludi compitalitij, tum pri-
mum facti post L. Metellum & Q. Martium Coss.
contra auctoritatem huius ordinis: quos Q. Metellus
(facio iniuriam fortissimo uiro mortuo, qui illum, cui
ius paucos pares hæc ciuitas tulit, cum importuna
belua conferam) sed ille designatus Consul, cum qui-
dam Tribunus pl. suo auxilio magnos ludos contra
S. C. facere iussisset, priuatus fieri ueluit, atque id,

quod nondum potestate poterat, obtinuit auctoritas
 te. tu, cum in Cal. ianuarias compitaliorum dies in-
 cidissent, Sex. Clodium, qui numquam antea prætex-
 tatus fuisset, ludos facere, & prætextatum uoluit
 re passus es, hominem impurum, atque non modo fa-
 cie, sed etiam oculo tuo dignissimum. ergo his fundam-
 entis positis Consulatus tui, triduo post inspectante
 & tacente te, a P. Clodio, fatali portento prodigioque
 Reip. lex Aelia & Fufia eversa est, propugnacula
 murique tranquillitatis atque otij: collegia, non ea
 solum, quæ senatus sustulerat, restituta, sed innu-
 merabilia quædam noua ex omni fece urbis ac seruis-
 tio constituta: ab eodem homine, in stupris inauditis
 nefariisque uersato, uetus illa magistra pudoris &
 modestiæ seueritas censoria sublata est: cum tu inte-
 rim bustum Reip. qui te Consulem tum Romæ dicis
 fuisse, uerbo numquam significaris sententiam tuam
 tantis in naufragiis ciuitatis. nondum, quæ fece-
 ris, sed quæ fieri passus sis, dico: neque uero multum
 interest, præsertim in Consule, utrum ipse pernicios-
 sis legibus, improbis contionibus Remp. uexet, an ali-
 os uexare patiatur. an potest ulla esse excusatio non
 dicam male sentienti, sed sedenti, cunctanti, dormien-
 ti in maximo Reip. motu Consuli? centum prope
 annos legem Aeliam & Fufiam tenueramus, quadrin-
 gentos iudicium notionemque censoriam: quas leges
 ausus est non nemo improbus (potuit quidem nemo)
 conuellere: quam potestatem minuere, quo minus de

moribus nostris quinto quoque anno iudicaretur, ne-
 mo tam effuse petulans conatus est. hæc sunt &
 carnifex in gremio sepulta Consulatus tui. persequere
 re connexos his funeribus dies. pro Aurelio tribuna-
 li ne conniunte quidem te, quod ipsum esset scelus,
 sed etiam hilarioribus oculis quam solitus eras, intus-
 ente, delectus seruorum habebatur ab eo, qui nihil si-
 bi umquam nec facere, nec pati turpe esse duxit: arma
 in templo Castoris, o proditor. templorum omnium,
 uidente te constituebantur ab eo latrone, cui tem-
 plum illud fuit te Consule ars ciuium perditorum, re-
 ceptaculum ueterum Catilinæ militum, castellum
 forensis latrocinij, bustum legum omnium, ac reli-
 gionum. erat non solum domus mea, sed Palatium
 totum senatu, equitibus R. ciuitate omni, Italia cun-
 cta refertum: cum tu non modo ad eum Ciceronem
 (mitto enim domestica, quæ negari possunt; hæc
 commemoro, quæ sunt palam) non modo inquam ad
 eum, cui primam comitijs tuis dederas tabulam præ-
 rogatiuæ, quem in senatu sententiam rogabas tertium,
 nunquam aspirasti, sed omnibus consilijs, quæ ad me
 opprimendum parabantur, non interfuisti solum,
 uerum etiam crudelissime præfuisi. mihi uero ipsi
 coram genero meo propinquo tuo quæ dicere ausus
 es? * egere, foris esse Gabinium, sine provincia
 stare non posse, spem habere a Tribuno pl. si tua con-
 silia cum illo coniunxisses, a senatu quidem desperas-
 se; huius te cupiditati obsequi, sicuti ego fecissem in

collega meo; nihil esse quod præsidium Consulum implorarem, sibi quemque consulere oportere. atque hæc dicere uix audeo. uereor, ne qui sit, qui istius insignem nequitiam, frontis inuolutam integumentis nondum cernat: dicam tamen: ipse certe agnosceret, & cum aliquo dolore flagitiorum suorum recordabitur. meministi ne cænum, cum ad te quinta fere hora cum C. Pisone uenissem, nescio quo e gurgustio te prodire, inuolutum capite, soleatum? & cum isto ore fætido & terrimam nobis popinam inbalasses, excusatione te uti ualetudinis; quod diceret, uinulentis te quibusdam medicaminibus solere curari & quam nos causam cum accepissemus, quid enim facere poteramus & paulisper steterimus in illo ganearum tuarum nidore, atque fumo: unde tu nos cum improbissime respondendo, tum turpissime eructando eiecisti. idem illo fere biduo productus in contionem ab eo, cui sic æquatum præbebas Consulatum tuum, cum esses in, interrogatus quid sentires de Consulatu meo, grauis auctor, Calatinus credo aliquis, aut Africanus, aut Maximus, & non Cesoninus semiplacentinus Caluentius, respondes altero ad frontem sublato, altero ad mentum depresso supercilio, crudelitatem tibi non placere. hic te, homo dignissimus tuis laudibus, collaudauit. crudelitatis tu furcifer senatum Consul in contione condemnas, non me, qui senatui parui. nam relatio illa salutaris & diligens, fuerat Consul; animaduersio quidem & iudicium senatus. quæ cum res
prehendis,

prehendis, ostendis qualis tu, si ita forte accidisset, fueris illo tempore Consul futurus: stipendio mehercule, & frumento. Catilinam esse putasses iuuandum: quid enim intersuit inter Catilinam & eum cui tu senatus auctoritatem, salutem ciuitatis, totam Remp. prouinciæ præmio uendidisti? quæ enim L. Catilina, conantem Consul prohibui, ea P. Clodium facientem Consules adiuuerunt, uoluit ille senatum interficere, uos sustulistis, leges incendere, uos obrogastis; interire patriam, uos adiuuistis. quid est uobis. Consulibus gestum sine armis? incendere illa coniuratorum manus uoluit urbem, uos eius domum propter quem urbs incensa non est. ac ne illi quidem, si habuissent uestri similem Consulem, de urbis incendio cogitassent: non enim se rectis priuare uoluerunt, sed his stantibus nullum domicilium sceleri suo fore putauerunt. eadem illi ciuium, uos seruitutem experistis. hic uos etiam crudeliores: huic enim populo ita fuerat ante uos Consules libertas in sua, ut emori potius, quam seruire præstaret. illud uero geminum consilium Catilinæ & Lentuli, quod me domo mea expulistis: Cn. Pompeium domum suam compulistis: neque enim me stante & manente in urbis uigilia, neque resistente Cn. Pompeio omnium gentium uictore, umquam se illi Remp. delere posse duxerunt: a me quidem etiam penas experistis quibus coniuratorum manes moratuorum expiaretis: omne odium inclusum nefariis sensibus impiorum in me profudistis. quorum ego

furori nisi cessissem, in Catilinæ busto uobis ducibus
 maculatus essem. quod autem maius indicium expe-
 ctatis, nihil inter uos et Catilinam interfuisse, quam quod
 eandem illam manum ex intermortuis Catilinæ reli-
 quijs concitastis, quod omnes undique perditos collegis-
 stis, quod in me carcerem effudistis, quod coniuratos ar-
 mastis, quod eorum ferro meum corpus, atque omnium
 bonorum uitam obicere uoluistis? sed iam redeo ad
 præclaram illam contionem tuam. tu es ille cui cru-
 delitas displicet? cui, cum senatus luctum ac dolorem
 suum uestis mutatione declarandum censuisset, cum
 uideres mœrere Remp. amplissimi ordinis luctu, o nos-
 ter misericors quid facis? quod nulla in barbaria quis-
 quam tyrannus: omitto enim illud, Consulem edicere,
 ut senatus S. C. ne obtemperet: quo sædius nec fieri
 nec cogitari quicquam potest. ad misericordiam redeo
 eius, cui nimis uidetur senatus in conseruanda patria
 fuisse crudelis. edicere est ausus cum illo suo pari, quem
 tamen omnibus uitijs superare cupiebat, ut senatus,
 contra quam ipse censuisset, ad uestitum rediret, quis
 hoc fecit ulla in Scythia tyrannus, ut eos, quos luctu af-
 ficeret, lugere non sineret? mœrorem relinquis, mœro-
 ris aufers insignia: eripis lacrimas non consolando,
 sed minando. quod si uestem non publico consilio pa-
 tres conscripti, sed priuato officio aut misericordie
 mutauissent: tamen, id ijs non licere per interdicta
 crudelitatis tuæ, potestatis erat non ferendæ. cum
 uero id senatus frequens censuisset, ordines reliqui

iam ante fecissent : tu ex tenebricosa popina Consul extractus , cum illa salatrice tonsa, senatum populi R. occasum atque interitum Reip. lugere uetuis-
sti, at quærebat etiam paulo ante de me , quid suo mihi opus fuisset auxilio ? cur non meis inimicis, meis copiis restitissem ? quasi uero non modo ego, qui multis sæpe auxilio fuissem, sed quisquam tam inops fuerit umquam, qui isto non modo propugnatore tutiorem se, sed aduocato aut adstipulatore paratiorem fore putaret . ego istius pecudis ac putidæ carnis consilio scilicet , aut præsidio niti uolebam : ab hoc eiecto cada-
uere quicquam mihi aut opis, aut ornamenti expetebam : Consulem ego cum requirebam . Consulem, inquam , non illum quidem, quem in hoc animali inuenire non possem, qui tantam Reip. causam grauitas re & consilio suo tueretur, sed qui tamquam truncus atque stipes, si stetisset modo , posset sustinere tamen titulum Consularis : cum enim esset omnis causa illa mea consularis & senatoria , auxilio mihi opus fuerat et Consul is, et senatus : quorum alterum etiam ad perniciem meam erat a uobis Consulibus conuersum, alterum Reip. penitus ereptum, ac tamen si consilium exquiris meum, neque ego cessissem, & me ipsa suo complexu patria tenuisset, si mihi cum illo bustuario gladiatore, & tecum, & cum collega tuo decertandum fuisset : alia enim causa prestantissimi uiri Q. Metelli fuit: quem ego ciuem meo iudicio cum deorum immortalium laude coniungo : qui C. illi

Mario, fortissimo uiro, & Consuli, & sextum Consuli, & eius inuictis legionibus, ne armis confligeret, cedendum esse duxit. quod mihi igitur certamen esset huiusmodi? cum C. Mario scilicet aut cum alio quo par: an cum altero barbaro Epicureo, cum altero Catilinæ lanternario? quos neque hercule ego, neque supercilium tuum, neque collegæ tui cymbala ac crotala fugi: neque tam fui timidus, ut, qui maximis turbinibus ac fluctibus Reip. nauem gubernassem, saluamque in portu collocassem, frontis tuæ nubeculam, tum collegæ tui contaminatum spiritum pertimerem. alii ego uentos: alias prospexi animo procellas: alijs impendentibus tempestatibus non cessi, sed his unum me pro omnium salute obtuli. itaque discessu tum meo omnes illi nefaru glady de manibus crudelissimis exciderunt: cum quidem tu o uæcors, & amens, cum omnes boni abdiui inclusiue mærerent, templa gement, tecta urbis ipsa lugerent, complexus es illud funestum animal, ex nefarijs stupris, ex ciuili cruore, ex omnium scelerum importunitate & flagitiorum impunitate concretum. atque eodem in templo, eodem & loci uestigio, & temporis, arbitria non mei solum, sed patriæ funeris abstulisti. quid ego illorum dierum epulas, quid lætitiā & gratulationem tuam, quid cum tuis sordidissimis gregibus intemperatissimas perpotationes prædicem? quis te illis diebus sobrium, quis agentem aliquid quod esset libero dignum, quis denique in publico uidit? cum collegæ

tui domus cantu & cymbalis personaret : cumque ipse nudus in conuiuio saltaret, in quo ne tum quidem, cum illum suum saltatorium uersaret orbem, fortunæ rotam pertimescebat. hic autem, non tam concinnus belluo, nec tam musicus, iacebat in suo Græcorum fœtore, atque uino. quod quidem * istius in illis Reip. luctibus quasi aliquod Lapitarum aut Centaurorum conuiuium ferebatur : in quo nemo potest dicere, utrum iste plus biberit, an uomuerit, an effuderit. tu etiam mentionem facies Consulatus, cui aut te fuisse Romæ Consulem dicere audebis ? quid ? tu in lictoribus, in toga & prætexta esse Consulatum putas ? quæ ornamenta etiam in Sex. Clodio, te Consule esse uoluisti. huius tu Clodiani canis insignibus Consulatum declarari putas ? animo Consulem esse oportet, consilio, fide, grauitate, uigilantia, cura, toto denique munere Consulatus. ego Consulem esse putem, qui senatum esse in Rep. non putauit ? & sine eo consilio Consulem numerem, sine quo Romæ ne Reges quidem esse potuerunt ? etenim illa iam omitto. cum seruorum delectus haberetur in foro, arma in templo Castoris, luce & palam comportarentur ; id autem templum sublato aditu, reuulsis gradibus a coniuratorum reliquijs, atque a Catilinæ præuaticatore quondam, tum ultore, armis teneretur ; cum equites R. relegarentur, uiri boni lapidibus e foro pellerentur, senatui non solum iuuare Remp. sed ne lugere quidem liceret, cum ciuis is quem hic

ordo assentiēte Italia, cunctisque gentibus conserua-
 torem patriæ iudicarat, nullo iudicio, nulla lege, nul-
 lo more, seruitio atque armis pelleretur, non dicam au-
 xilio uestro, quod uere licet dicere, sed certe silentio:
 tum Romæ fuisse Consules, quisquam existimabit?
 qui latrones igitur, si quidem uos Consules? qui præ-
 dones, qui hostes, qui proditores, qui Tyranni nomina-
 buntur? magnum nomen est, magna species, magna
 dignitas, magna maiestas Consulis: non capiunt an-
 gustiæ pectoris tui, non recipit leuitas ista, non eges-
 tas animi, non infirmitas ingenij sustinet, non inso-
 lentia rerum secundarum, tantam personam, tam
 grauem, tam seueram. Sephasia mehercle, ut dici
 audiebam, te ut primum aspexit, Campanum Cons-
 ulem repudiauit. audierat Decios, Magios, & de
 Taurea illo Iubellio aliquid acceperat: in quibus si
 moderatio illa, quæ in nostris solet esse Consulibus,
 non fuit, at fuit pompa, fuit species, fuit incessus
 saltem Sephasia dignus, & Capua. Gabinium denis-
 que si uidissent Duumuirum uestri illi unguentarij,
 citius agnouissent. erant illi compri capilli, & mas-
 dentes cincinnorum fimbriæ, & fluentes cerussa,
 eæque buccæ, dignæ Capua, sed illa uetere: nam hæc
 quidem, quæ nunc est, splendidissimorum hominum,
 fortissimorum uirorum, optimorum ciuium, mibi-
 que amicissimorum multitudine redundat: quorum
 Capuæ te prætextatum nemo aspexit, qui non gemes-
 set desiderio mei, cuius consilio cum uniuersam Remp.

et cum illam ipsam urbem meminerant esse seruata[m] : me
inaurata statua donarant : me patronum unum asci-
uerant : a me se habere uitam, fortunas, liberos ar-
bitrabantur : me & presentem contra latrocinium
tuum suis decretis Legatisque defenderant, & absen-
tem, principe Cn. Pompeio referente, & de corpore
Reip. tuorum scelerum tela reuellente, reuocarunt.
an tu eras Consul, cum in Palatio mea domus arde-
bat, non casu aliquo, sed ignibus iniectis, instigante
te? ecquod in hac urbe maius umquam incendium fu-
it, cui non Consul subuenerit? at tu illo ipso tempore
apud socrum tuam prope a meis ædibus, cuius do-
mum ad meam exhauriendam patefeceras, sedebas
non extinctor, sed auctor incendi: & ardentis faces, fu-
rys Clodianis pene ipse Consul ministrabas. an uero re-
liquo tempore Consulem te quisquam duxit? quisquam
tibi paruit? quisquam in curiam uenienti assurrexit?
quisquam consulenti respondendum putauit? nume-
randus est ille annus denique in Rep. cum omnibus
set senatus, iudicia conticissent, mærerent boni, uis
latrocinij uestri tota urbe uolitaret, neque ciuis unus
ex ciuitate, sed ipsa ciuitas tuo & Gabinij sceleri fu-
rorique cessisset? ac ne tum quidem emerfisti lutulente
Cæsonine ex miserrimis naturæ tuæ sordibus, cum
experrecta tandem uirtus clarissimi uiri, celeriter &
uicem amicum, & optime meritum ciuem, & suum
pristinum morem requisit: neque est ille uir passus,
in ea Rep. quam ipse decorarat atque auxerat, diutius

uestrorum scelerum pestem morari: cum tamen ille, qualiscumque est, qui est ab uno te improbitate uictus, Gabinius collegit ipse se uix, sed collegit tamen, & contra suum Clodium primum simulate, deinde non libenter, ad extremum tamen pro Cn. Pompeio uere uehementerque pugnauit. quo quidem in spectaculo misera populi R. æquitas erat: uter eorum perisset, tamquam lanista, in eiusmodi pari lucrum fieri putabat, immortalem uero quæstum si uterque cecidisset. sed ille tamen agebat aliquid, tuebatur auctoritatem summi uiri: erat ipse sceleratus, erat gladiator, cum scelerato tamen, & cum pari gladiatore pugnabat. tu, scilicet homo religiosus & sanctus, sædus, quod meo sanguine in pactione prouinciarum iceras frangere nolui: isti: cauerat enim sibi ille sororius adulter, ut, si tibi prouinciam, si exercitum, si pecuniam ereptam ex Reip. uisceribus dedisset, omnium suorum scelerum socium te, adiutoremque præberes. itaque in illo tumultu fracti fasces, iectus ipse: cotidie tela, lapides, surge: deprehensus denique cum ferro ad senatum is quem ad Cn. Pompeium interimendum collocatum fuisse constabat. ecquis audiuit non modo actionem aliamquam, aut relationem, sed uocem omnino, aut querelam tuam? Consul'em tu te fuisse putas, cuius in imperio, qui Remp. senatus auctoritate seruarat, * idemque in Italia qui omnis omnium gentium partis, tribus triumphis deuinxerat, is se in publico, tuto statuit esse non posse? an tum eratis Consules, cum, quacumque de

re uerbum facere coeperatis, aut referre ad senatum, cunctus ordo reclamabat: ostendebatque nihil esse uos acturos, nisi prius de me retulissetis. cum uos quamquam fœdere obstricti tenebamini, tamen cupere uos diceretis, sed lege impediri? quæ lex priuatis hominibus esse lex non uidebatur, iniusta per seruos, incisa per uim, imposua per latrocinium, sublato senatu, pulsas e foro bonis omnibus, capta Rep. contra omnes leges, nullo scripta more; hanc qui se metuere dicerent, Consules non dicam animi hominum, sed fasti ulli ferre possunt? nam si illam legem non putabatis, quæ erat contra omnes leges, indemnati ciuis, atque integri capitis bonorumque, tribunicia proscriptio; hac tamen obstricti pactione tenebamini: quis uos non modo Consules, sed liberos fuisse putet, quorum mens fuerit oppressa præmio, lingua astricta mercede? sin illam uos soli legem putabatis, quisquam uos Consules tunc fuisse, aut nunc esse consularis putet, qui eius ciuitatis, in qua in principum numero uultis esse, non leges, non instituta, non mores, non iura noritis? an cum proficiscerebamini paludati in prouincias uel emptas, uel ereptas, Consules uos quisquam putauit? itaque credo, si minus frequentia sua uestrum egressum ornando atque celebrando, at omnibus saltem bonis ut Consules, non tristissimis ut hostes aut proditores prosequerentur. tu ne etiam, immanissimum ac fœdissimum monstrum, ausus es meum discessum illum, testem sceleris & crudelitatis tuæ, maledicti & contumeliæ loco pos-

nere? quo quidem tempore cepi P. C. fructum im-
 mortalem uestri in me & amoris, & iudicii, qui non
 admurmuratione, sed uoce, & clamore, abiecti homi-
 nis, & semiuiui furorem petulantiamque fregistis. tu
 luctum senatus, tu desiderium equestris ordinis, tu
 squalorem Italiae, tu curiae taciturnitatem annuam,
 tu silentium perpetuum iudiciorum ac fori, tu cetera illa
 in maledicti loco pones? quæ meus discessus Reip. uul-
 nera influxit? qui si calamitosissimus fuisset, tamen
 misericordia dignior quam contumelia, & cum gloria
 potius esse coniunctus, quam cum probro putaretur.
 atque ille dolor meus dumtaxat, uestrum quidem sce-
 lus ac dedecus haberetur. tum uero forsitan hoc quod
 dicturus sum, mirabile auditu esse uideatur, sed certe
 id dicam, quod sentio. cum tantis a uobis P. C. benefi-
 cijs affectus sim, tantis honoribus, non modo illam cala-
 mitatem esse non duco, sed, si quid mihi potest a Rep.
 esse seiunctum, quod uix potest, priuatim ad meum nos-
 men augendum, optandam duco mihi fuisse illam ex-
 petendamque fortunam. atque ut tuum letissimum
 diem cum tristissimo meo conferam, utrum tandem, hos
 no uiro & sapienti optabilius putas, sic exire e patria,
 ut omnes sui ciues salutem, incolumitatem, reditum
 precentur, quod mihi accidit; an, quod tibi in provin-
 ciam proficiscenti euenit, ut omnes execrarentur, mas-
 le precarentur, unam tibi illam uiam, et perpetuam esse
 uellent? mihi, me dius fidius, in tanto omnium mortali-
 um odio, iusto præferim. & debito, quæuis fuga,

quam ulla prouincia esset optatior. sed perge porro : nam si illud meum turbulentissimum tempus profectio nis, tuo tranquillissimo præstat, quid conferam reliqua, quæ in te dedecoris plena fuerunt, in me dignitatis ? me Cal. Ianuarius qui dies post obitum occasumque nostrum Reip. primus inluxit, frequentissimus senatus, concursu Italiæ, referente clarissimo ac fortissimo uiro P. Lentulo, consentiente atque una uoce reuocauit : me idem senatus exteris nationibus, me Legatis magistratibusque nostris, auctoritate sua, consularibus litteris, non ut tu nuper dicere ausus es, orba, eum patria, sed, ut senatus illo ipso tempore appellauit, ciuem seruatoremq. Reip. commendauit : ad meam unius hominis salutem, senatus, auxilium omnium cuncta ex Italia, qui Remp. saluam esse uellent, Consul uoce & litteris implorandum putauit : mei capitis seruandi causa Romam uno tempore quasi signo dato Italia tota conuenit : de mea salute, P. Lentuli præstantissimi uiri, atque optimi Consulis, Cn. Pompey clarissimi atque inuictissimi ciuis, ceterorumque principum ciuitatis celeberrimæ & gratissimæ contiones fuerunt : de me senatus ita decreuit, Cn. Pompeio auctore, & eius sententiæ principe, ut, si quis impedisset reditum meum, in hostium numero putaretur : eisq. uerbis, eadem senatus auctoritas declarata est, ut nemini sit triumphus honorificentius, quam mihi salus res situturioque perscripta : de me, cum omnes magi,

stratus promulgassent, præter unum Prætozem, a quo non fuit postulandum, fratrem inimici mei, præterque duos de lapide emptos Tribunos pl. legem comitibus centuriatis tulit P. Lentulus Consul de collegæ Q. Metelli sententia, quem mecum eadem Resp. quæ in Tribunatu eius disiunxerat, in Consulatu uirtute optimi ac iustissimi uiri sapientiaque coniunxit: quæ lex quemadmodum accepta sit, quid me attinet dicere? ex uobis audio, nemini cui ullam, quo minus adesset satis iustam excusationem esse uisam: nullis comitibus umquam neque multitudinem hominum tantam neque splendorem fuisse: hoc certe uideo, quod indicant tabulæ publicæ, uos rogatores, uos distributores, uos custodes fuisse tabularum; & quod in honoribus uestrorum propinquorum non facitis uel ætatis excusatione, uel honoris, id in salute mea nullo rogante uos uestra sponte fecistis. confer nunc Epicure noster ex harena producat: non ex scola, confer, si audes, absentiam tuam cum mea. obi uisisti prouinciæ consularem finibus istis, quos lex cupiditatis tuæ, non quos lex generi tui pepererat. nam lege Cæsaris iussissima atque optima populi liberi, plane & uere erant liberi: lege autem ea, quam nemo legem præter te & collegam tuum putauit, omnis erat tibi Achaia, Thessalia, Aethiæ, cuncta Græcia addita. habebas exercitum tantum, quantum tibi non senatus, aut populus R. dederat, sed quantum tua libido conscripserat. ærarium exhauseras. quas res gessisti imperio, exercitu, prouin-

cia consulari ? quas res gesserit, quæro ? qui ut uenie
statim, nondum commemoro rapinas, non exactas pe-
cunias, non captas, non imperatas, non neces sociorum,
non cædem hospitum, non perfidiam, non immanitas
tem, non scelera prædico : mox, si uidebitur, ut cum
fure, ut cum sacrilego, ut cum sicario disputabo : nunc
meam sfoliatam fortunam conferam con florente for-
tuna imperatoris. quis umquam prouinciam cum exer-
citu optinuit, qui nullas ad senatum litteras miserit ?
tantam uero prouinciam, cum tanto exercitu, Mace-
doniam præsertim, quam tantæ barbarorum gentes
astinguunt, ut semper Macedonicis imperatoribus
ydem fines prouinciæ fuerint, qui gladiorum atque
pilorum : ex qua aliquot prætorio imperio, consulari
quidem nemo rediit, qui incolumis fuerit, quin tri-
umpharit, est hoc nouum : multo illud magis. appella-
tus est hic uulturius illius prouinciæ, si dys placet, im-
perator. ne tum quidem Paule noster tabulas Romam
cum laurea mittere audebas ? misi, inquit. quis um-
quam recitauit quis, ut recitarentur, postulauit ? ni-
hil enim mea iam refert, utrum tu conscientia oppressus
scelerum tuorum, nihil umquam ausus sis scribere
ad eum ordinem, quem despexeras, quem afflixeras,
quem deleueras : an amici tui tabellas abdiderint,
ydemque silentio suo temeritatem atque audaciam
tuam condemnarint. atque haud scio, an malim te uis-
deri nullo pudore fuisse in litteris mittendis, an ami-
cos tuos plus habuisse & pudoris, & consilij, quam

aut te uideri prudentiorem fuisse quam soles, aut eum factum non esse condemnatum iudicio amicorum. quod si non tuis nefarijs in hunc ordinem contumelys in perpetuum tibi curiam præclusisses, quid tandem erat actum, aut gestum in tua prouincia, de quo ad senatum cum gratulatione aliqua scribi abs te oporteret? uexatio Macedoniæ? an oppidorum turpis amissio? an sociorum direptio? an agrorum depopulatio? an munificatio Thessaloniæ? an obsessio militaris uiæ? an exercitus nostri interitus, ferro, fame, frigore, pestilentia? tu uero, qui ad senatum nihil scripseris; ut in urbe ne quior inuentus es quam Gabinus, sic in prouincia, paulo tamen quam ille, demissior: nam ille gurges, atque belluo, natus abdomini suo, non laudi & gloriæ, cum equites R. in prouincia, cum publicanos nobiscum & uoluntate & dignitate coniunctos, omnes fortunis, multos fama, uitæque priuasset, cum egisset aliud nihil illo exercitu, nisi ut urbes depopularetur, agros uastaret, exhauriret domos: ausus est (quid enim ille non audeat?) a senatu supplicationem per litteras postulare. o dy immortales, tu ne etiam, atque adeo uos, geminæ uoragines scopulique Reip. uos meam fortunam deprimitis, uestram extollitis? cum de me ea S. C. absente facta sint, ea contiones habitæ, is motus fuerit municipiorum & coloniarum omnium, ea decreta publicanorum, ea collegiorum, ea denique generum ordinumque omnium, quæ non modo ego optare num

quam auderem, sed cogitare non possem; uos autem sempiternas fœdissimæ turpitudinis notas subieritis. an ego, sit e & Gabinium cruci subfixos uiderem, maiore afficerer lætitia ex corporis uestri laceratione, quam afficior ex famæ? nullum est supplicium putandum quo affici, casu aliquo etiam boni uiri fortis que possunt. atque hoc quidem etiam isti tui dicunt uoluptarij Græci: quos utinam ita audires, uerant audiendi: numquam te in tot flagitia ingurgitasses. uerum audis in præsepibus, audis in stupris, audis in cibo & uino. sed dicunt isti ipsi, qui mala dolore, bona uoluptate definiunt, sapientem, etiam si in Phalaridis tauro inclusus succensus ignibus torreatur, dicturum tamen, suaue illud esse: scilicet que ne tantulum quidem commoueri. tantam uirtutis uim esse uoluerunt, ut non posset esse umquam uir bonus non beatus. quæ est igitur pœna? quod supplicium? id mea sententia, quod accidere nemini potest, nisi nocenti: suscepta fraus, impedita & oppressa mens, bonorum odium, nota inusta a fenestru, amissio dignitatis. nec mihi ille M. Regulus quem Carthaginenses resectis palpebris, illigatum in machina, uigilando necauerunt, supplicio uideatur affectus: nec C. Marius, quem Italia seruata ab illo, demersum in Minturnensium paludibus; Africa deuicta ab eodem, expulsus & naufragum uidit: fortunæ enim ista tela sunt, non culpæ: supplicium autem est pœna peccati. neque uera

ego, si umquam uobis mala precarer, quod sæpe feci, in quo di immortales meas preces audierunt; morbum, aut mortem, aut cruciatum precarer; Thyesteæ est ista execratio poetæ, uulgi animos, non, sapientum moruentis: Ut tu naufragio expulsus, uspiam saxis fixus asseris, Evisceratus, latere penderes (ut ait ille) saxa spargens tabo, sanie & sanguine atro: non ferrem omnino molestie, si ita accidisset; sed id tamen esset humanum. M. Marcellus, qui ter Consul fuit, summa uirtute, pietate, gloria militari, periit in mari: qui tamen ob uirtutem in gloria & laude uiuit, in fortuna quadam est illa mors, non in pœna putanda. quæ est igitur pœna? quod supplicium? quæ saxa? quæ cruces? esse duos duces in prouincijs populi R. habere exercitus, appellari imperatores; horum alterum sic fuisse infirmatum conscientia scelerum & fraudum suarum, ut ex ea prouincia, quæ fuerit ex omnibus una maxime triumphalis, nullam sit ad senatum litteram mittere ausus. ex qua prouincia modo uir omni dignitate ornatissimus L. Torquatus magnis rebus gestis me referente, absens imperator est appellatus: unde his paucis annis Cn. Dolabellæ, C. Curionis, M. Luculli iustissimos triumphos uidimus, ex ea te imperatore nuntius ad senatum allatus est nullus, ab alceæ ro allatæ litteræ, recitatæ, relatum ad senatum. di immortales, id ne ego optarem, ut inimicus meus ea, quæ nemo umquam, ignominia notaretur? ut senatus is, qui in eam benignitatis consuetudinem uenit, ut eos, qui bene

qui bene Remp. gesserint, nouis honoribus afficiat, & numero dierum, & genere uerborum; huius unius litteris nuntiantibus non crederet, postulantibus denegaret? his ego rebus pascor, his delector, his perfrutor, quod de uobis hic ordo opinatur non secus ac de terribissimis hostibus; quod uos equites R. quod ceteri ordines, quod cuncta ciuitas odit; quod nemo bonus, nemo denique ciuis est, qui modo se ciuem esse meminere, qui uos non oculis fugiat, auribus respuat, animo aspernetur, recordatione denique ipsa Consulatus uestri perhorrescat. hæc ego semper de uobis expectaui, hæc optaui, hæc precatus sum. plura etiam acciderunt, quam uellem: nam, ut amitteretis exercitum, numquam hercule optaui. illud etiam accidit præter optatum meum, sed ualde ex uoluntate: mihi enim numquam ueniret in mentem, furorē & insaniam optare uobis, in quam incidistis. atqui fuit optandum. me tamen fugerat deorum immortalium has esse in impios & consceleratos pœnas certissimas. nolite enim putare P. C. ut in scœna uidetis, homines consceleratos impulsu deorum terri furiarum tædis ardentibus: sua quemque fraus, suum facinus, suum scelus, sua audacia de sanitate ac mente deturbat. hæc sunt impiorum furie, hæc flammæ, hæc faces. ego te non uæcordem, non furiosum, non mente captum, non tragico illo Oreste, aut Athamante dementiorem putem, qui sis ausus primum facere (nam id est caput) deinde paulo ante Torquato grauissimo & sanctissimo

viro premente confiteri , te provinciam Macedoniam ,
 in quam tantum exercitum transportasses , sine ullo
 milite reliquisse ? mitto de amissa maxima parte exer-
 citus: sit hoc infelicitatis tuæ. dimittendi uero exerci-
 tus quam potes asferre causam ? quam potestatem
 habuisti ? quam legem ? quod S. C. ? quod ius ? quod
 exemplum ? quid est aliud furere ? non cognoscere ho-
 mines, non cognoscere leges, non senatum, non ciuitas-
 tem. cruentare corpus suum leue est. maior hæc est
 uitæ, famæ, salutis suæ uulneratio. si familiam tu-
 am dimisisses, quod ad neminem nisi ad ipsum te per-
 tineret, amici te constringendum putarent: præsidis-
 um tu Reip. custodiam provinciæ, iniussu populi
 R. senatusque dimisisses si tuæ mentis compos fuisset
 ? Ecce tibi alter, effusa iam maxima præda,
 quam ex fortunis publicanorum, ex agris urbibusque
 sociorum exhauserat; cum partem eius prædæ pro-
 fundæ libidines deuorassent, partim noua quædam &
 inaudita luxuries, partim etiam in illis locis, ubi
 omnia diripuit, emptiones, partim permutationes ad
 hunc Tusculani montem exstruendum, cum iam ege-
 ret, cum illa eius intermissa intolerabilis ædificatio
 constitisset; se ipsum, fasces suos, exercitum populi R.
 numen interdictumque deorum immortalium, responsa
 sacerdotum, auctoritatem senatus, iussa populi, nomen
 ac dignitatem imperij Regi Aegypcio uendidit. cum
 finis provinciæ tantos haberet, quantos uoluerat,
 quantos optauerat, quantos pretio mei capitis emeg-

rat, se tenere non potuit, exercitum eduxit ex Syria. qui licuit extra prouinciam? præbuit sibi mercennarium comitem Regi Alexandrino. quid hoc turpius? in Aegyptum uenit, signa contulit cum Alexandrinis. quando hoc bellum aut hic ordo, aut populus susceperat? cepit Alexandriam. quid aliud expectamus a furore eius, nisi ut ad senatum tantis de rebus gestis litteras mitteret? hic si mentis esset suæ, nisi pœnas patriæ, dys- que immortalibus eas, quæ grauissimæ sunt, furore atque insania penderet, ausus esset, mitto exire de prouincia, educere exercitum, bellum sua sponte gerere, in regnum iniussu populi ac senatus accedere? quæ cum plurimæ leges ueteres, tum lex Cornelia maiestatis, Iulia de pecunijs repetundis planissime uetant. sed hæc omitto. ille si non accerrime fureret, auderet, quam prouinciam P. Lentulus amicissimus huic ordini, cum & auctoritate senatus, & sorte haberet, interposita religione sine ulla dubitatione de- posuisset, eam sibi tum adsciscere, cum etiam si religio non impediret, mos maiorum tamen, & exempla, & grauissimæ legum pœnæ uetarent? & quoniam fortunarum contentionem facere cœpi- mus, de reditu Gabinij omittamus: quem etsi sibi ipse præcidit, ego tamen, os ut uideam hominis, expecto. Tuum, si placet, reditum cum meo con- feramus. ac meus quidem is fuit, ut e Brundisio usque Romam agmen perpetuum totius Italiæ uiderit: neque

enim regio ulla fuit, neque municipium, neque præfectura, aut colonia, ex qua non ad me publice uenerint gratulatum. quid dicam aduentus meos? quid effusiones hominum ex oppidis? quid concursum ex agris patrumfamilias cum coniugibus ac liberis? quid eos dies, qui, quasi deorum immortalium, festi atque sollemnes apud omnes sunt aduentu meo, reditu, que celebrati? unus ille dies mihi quidem immortalitatis instar fuit, cum in patriam redij, cum senatum egressum uidi, populumque R. uniuersum, cum mihi ipsa Roma prope conuulsa sedibus suis ad complectendum conseruatorem suum progredi uisa est, quæ me ita accepit, ut non modo omnium generum, ætatum, ordinum omnes uiri ac mulieres omnis fortunæ ac loci, sed etiam mœnia ipsa uiderentur, & tecta urbis, ac templa lætari. me consequentibus diebus in ea ipsa domo, qua tu me expuleras, quam expilaras, quam incenderas, Pontifices, Consules P. C. collocauerunt: mihi que (quod ante me nemini) pecunia publica ædificandam domum censuerunt. Habes redditum meum. confer nunc uicissim tuum, quandoquidem amisso exercitu nihil incolume domum, præter os illud tuum pristinum retulisti. qui primum qua ueneris cum laureatis tuis liëtoribus, quis scit? quos tu Mæandros, dum omnis solitudines persequeris, quæ deuerticula, flexionesque quæsisisti? quod te municipium uidit? quis amicus inuitauit? quis hospes aspexit? nonne tibi nox erat pro die? solitudo profrequentia? eadus

pona pro oppido & non ut redire ex Macedonia nobis
 his imperator, sed ut mortuus infamis referri uideretur.
 Romam uero ipsam scœdauit aduentus tuus. &
 familiæ non dicam Calpurniæ, sed Caluentiæ, neque
 huius urbis, sed Placentini municipij, neque paterni
 generis, sed bracatæ cognationis dedecus, quemadmodum
 dum uenisti & quis tibi, non dicam horum, aut ciuium
 ceterorum, sed tuorum Legatorum obuiam uenit? me-
 cum enim L. Flaccus, uir tua Legatione indignissimus,
 atque is consilijs quibus mecum in Consulatu meo
 coniunctus fuit, ad conseruandam Remp. dignior, me-
 cum fuit tum, cum te quidam non longe a porta cum
 lictoribus errantem uisum esse narraret. scio item ui-
 rum fortem in primis, belli ac rei militaris peritum,
 familiarem meum, Q. Marcium, quorum tu Legas-
 torum prælio imperator appellatus eras cum longe
 afuisses, aduentu isto tuo domi fuisse otiosum. sed quid
 ego numero, qui tibi obuiam non uenerint? cui dico
 uenisse pæne neminem, ne de officiosissima quidem na-
 tione candidatorum, cum uulgo essent & illo ipso,
 & multis ante diebus admoniti & rogati. togulæ
 lictoribus ad portam præsto fuerunt, quibus illi accep-
 tis, sagula reiecerunt: cateruam imperatori suo nouam
 præbuerunt. sic iste a tanto exercitu tanta prouin-
 cia, triennio post Macedonicus imperator in urbem se
 intulit, ut nullius negotiatoris obscurissimi reditus
 umquam fuerit desertior. in quo me tamen, qui esset
 paratus ad se defendendum, reprehendit: cum ego

eum Cælimontana introisse dixissem, sponsione me-
 ni Esquilina introisset, homo promptus laceffuit:
 quasi uero id aut ego scire debuerim, aut uestrum
 quisquam audierit, aut ad rem pertineat, qua tu por-
 ta introieris, modo ne Triumphali: quæ porta Mas-
 ædonicis semper Proconsulibus ante te patuit: in-
 tuentus es, qui consulari imperio præditus ex Ma-
 ædonia non triumphares. at audistis P. C. philo-
 sophi uocem: negauit se triumphi cupidum umquam
 fuisse. o scelus, o pestis, o labe: cum extinguebas
 senatum, uendebas auctoritatem huius ordinis, addis-
 cebas Tribuno pl. Consulatum tuum, Rempub.
 euertebas, prodebas caput & salutem meam mer-
 cede prouinciæ, si triumphum non cupiebas, cuius
 eandem te rei cupiditate arsisse defendes? sæpe enim
 uidi, qui & mihi & ceteris cupidiores prouinciæ ui-
 derentur, triumphi nomine tegere atque celare cu-
 piditatem suam. hoc modo D. Silanus Consul in
 hoc ordine, hoc meus etiam collega dicebat: neque
 enim quisquam potest exercitum cupere, aperieque
 petere, ut non prætexat cupiditatem triumphi, quod
 si te senatus si populus R. aut non appetentem, aut
 etiam recusantem, bellum suscipere, exercitum du-
 cere coegisset, tamen erat angusti animi atque
 demissi, iusti triumphi honorem dignitatemque con-
 temnere. nam ut leuitatis est inanem aucupari rus-
 morem, & omnis umbras etiam falsæ gloriæ consecra-
 ri: sic est leuis animi, lucem splendoremque fugientis,

iustam gloriam, qui est fructus ueræ uirtutis honestissimus, repudiare. cum uero non modo non postulante atque cogente, sed inuito atque oppresso senatu, non modo nullo populi R. studio, sed nullo ferente suffragium libero, prouincia tibi ista manupretium fuerit euerſæ per te, & perditæ ciuitatis; cumque omnium tuorum scelerum hæc pæctio extiterit, ut si tu totam Remp. nefarijs latronibus tradidisses, Macedonia tibi ob eam rem, quibus tu uelles finibus traderetur. cum exhauriebas ærarium; cum orbabas Italiam iuuentute; cum mare uastissimum hieme transiebas: si triumphum contemnebas, quæ te prædo amentissime, nisi prædæ ac rapinarum cupiditas tam cæca rapiebat? non est integrum Cn. Pompeio consilio iam uti tuo: errauit enim: non gustarat istam tuam philosophiam: ter iam homo stultus triumphauit. Crasse pudet me tui: quid est, quod confecto per te formidolosissimo bello coronam illam lauream tibi tanto opere decerni uolueris a senatu? P. Seruili, Q. Metelle, C. Curio, P. Africane, cur non hunc audistis tam doctum hominem, tam eruditum, prius quam in istum errorem induceremini? C. ipsi Pontinio necessario meo iam non est integrum: religionibus enim susceptis impeditur. o stultos Camillos, Curios, Fabricios, Calatinos, Scipiones, Marcellos, Maximos: amenssem Paulum, rusticum Marium, nullius consilij patres horum amborum Consulum, qui triumpharint. sed quoniam præterita mutare non possumus,

quid cessat hic homulus, ex argilla & luto factus
 Epicureus dare hæc præclara præcepta sapientiæ cla-
 rissimo & summo imperatori genero suo? fertur ille
 uir, mihi crede, gloria: flagrat, ardet cupiditate iusti
 & magni triumphi: non didicit eadem ista, quæ tu
 mitte ad eum libellum, & si iam ipse coram congre-
 deris, meditare quibus uerbis incensam illius cupi-
 ditatem comprimas atque restinguas. ualebis apud hos
 minem uolitantem gloriæ cupiditate, uir moderatus &
 constans, apud indoctum eruditus, apud generum so-
 cer: dices enim, ut es homo facetus, ad persuadendum
 concinnus, perfectus, politus ex scola: quid est Cæ-
 sar, quod te supplicationes totiens decretæ, tot dierum,
 tantopere delectent? in quibus homines errore ducun-
 tur, quas dii neglegunt, qui (ut noster diuinus ille
 dixit Epicurus) neque propitij cuiquam esse solent,
 neque irati. non facies fidem scilicet, cum hæc dispu-
 tabis: ubi enim & esse & fuisse uidebit iratos. uer-
 tes te ad alteram scolam differes de triumpho. quid
 tandem habet iste currus? quid uincti ante currum
 duces? quid simulacra oppidorum? quid aurum? quid
 argentum? quid Legati in equis & Tribuni? quid
 clamor militum? quid tota illa pompa? inania sunt
 ista, mihi crede, delectamenta pæne puerorum, capta,
 re plausus, uehi per urbem, conspici uelle. quibus ex
 rebus nihil est, quod solidum tenere, nihil quod refer-
 re ad uoluptatem corporis possis. quin tu me uides, qui
 ex qua prouincia T. Flaminius, L. Paulus, Q. Me-

tellus, T. Didius, innumerabiles alij leui cupiditate
 commoti triumpharunt, ex ea sic redij, ut ad portam
 Esquilinam, Macedonicam lauream conculcarim: ipse
 cum hominibus quindecim male uestitis ad portam
 Caelimontanam sitiens peruenerim: quo in loco mihi
 libertus præclaro imperatori domum ex hac die biduo
 ante conduxerat: quæ uacua si non fuisset, in campo
 Marcio mihi tabernaculum collocassem. nummus inte-
 rea mihi Cæsar neglectis ferculis triumphalibus domi
 manet & manebit. rationes ad ærarium continuo, si-
 cut tua lex iubebat detuli, neque alia ulla in re legi-
 tuæ parui. quas rationes si cognoris, intelleges nemini
 plus quam mihi litteras profuisse: ita enim sunt per-
 scriptæ scite & litterate, ut scriba, ad ærarium qui eas
 reculit, perscriptis rationibus secum ipse caput sinistra
 manu perfricans, commurmuratus sit, Ratio quidem
 hercle apparet, argentum oecbe te. hac tu oratione non
 dubito quin illum iam ascendentem in currum reuoca-
 re possis. o tenebræ, o lutum, o sordes, o paterni generis
 oblite, materni uix memor: ita nescioquid istud fra-
 ctum, humile, demissum, sordidum, inferius etiam est,
 quam ut Mediolanensi præcone tuo dignum esse
 uideatur. L. Crassus, homo sapientissimus nostræ ciui-
 tatis, speculis prope scrutatus est alpes, ut ubi hostis
 non erat, ibi triumphi causam aliquam quæreret. eas
 dem cupiditate uir summo ingenio præditus C. Cotta
 nullo certo hoste flagrauit. eorum neuter triumphauit,
 quod alteri illum honorem collega, alteri mors ade-

mit. inrisa est abs te paulo ante M. Pisonis cupiditas triumphandi, a qua te longe dixisti abhorrere. qui etiam si minus magnum bellum gesserat, ut abs te dictum est; tamen istum honorem contemnendum non putavit. tu eruditior quam Piso, prudentior quam Cotta, abundantior consilio, ingenio, sapientia quam Crassus, contemnis quæ illi idiotæ, ut tu appellas, præclara duxerunt. quod si reprehendis quod cupidi laureæ fuerint, cum bella aut parua, aut nulla gessissent: tu tantis nationibus subactis, tantis rebus gestis, minime fructum laborum tuorum, præmia periculorum, uirtutis insignia contemnere debuisti. neque uero contempsisti, sis licet Themista sapientior. sed os tuum ferreum senatus conuicio uerberari noluisti. iam uides, quoniam quidem ita mihimet fui inimicus, ut me tecum compararem, & digressum meum & absentiam & reditum ita longe tuo præstitisse, ut mihi illa omnia immortalem gloriam dederint, tibi semperpiternam turpitudinem inflixerint. num etiam in hac cotidiana, adsidua, urbanaque uita splendorem tuum, gratiam, celebritatem domesticam, operam forensem, consilium, auxilium, auctoritatem, sententiam senatoriam nobis, aut, ut uerius dicam, cuiquam es infimo ac desperatissimo antelaturus? age, senatus odit te, quod cum tu facere iure concedis, afflictorem & perditorem non modo dignitatis & auctoritatis, sed omnino ordinis ac nominis sui: uidere equites R. non possunt, quæ ex ordine uir præstantissimus L. Aelius est te

Consule relegatus : plebs Romana perditum cupit ; in
 cuius tu infamiam ea quæ per latrones per seruos de
 me egeras , contulisti : Italia cuncta execratur , cuius
 item tu superbissime decreta & preces repudiasti . fac
 huius odij tanti , actam uniuersi periculum , si audes . in-
 stant post hominum memoriam apparatusissimi magnifi-
 centissimique ludi , quales non modo nunquam fue-
 runt , sed ne quomodo fieri quidem posthac possint ,
 possum ullo pacto suspicari . da te populo , committe
 ludis . sibilum metuis ? ubi sunt uestre scolæ ? ne ac-
 clametur ? ne id quidem est curare philosophi . ma-
 nus tibi ne afferantur times : dolor enim est malum ,
 ut disputas : existimatio , dedecus , infamia , turpis-
 tudo , uerba atque ineptiæ . sed de hoc non dubito :
 non audebit accedere ad ludos . conuiuium publicum
 non dignitatis causa inibit : nisi forte , ut cum P.
 Clodio , hoc est cum amoribus suis cenet , sed plas-
 ne animi sui causa : ludos nobis idiotis relinquet . so-
 let enim in disputationibus suis , oculorum & auri-
 um delectationi , abdominis uoluptates anteferre . nam
 quod uobis iste tantummodo improbus , crudelis , olim
 furunculus , nunc uero etiam rapax , quod sordidus ,
 quod contumax , quod superbus , quod fallax , quod per-
 fidiosus , quod impudens , quod audax esse uideatur , ni-
 hil scitote esse luxuriosius , nihil libidinosius , nihil pro-
 teruius , nihil nequius . luxuriam autem nolite in isto
 hanc cogitare : est enim quædam , quamquam omnis est
 uitiosa atque turpis , tamen ingenuo ac libero dignior .

nihil apud hunc lautum, nihil elegans, nihil exquisitum
 (laudabo inimicum) ne magno opere quidem quicquam præter libidines sumptuosum. toreuma nullum, maximi calices, & hi, ne contemnere suos uideatur, Placentini; exstructa mensa, non conchyliis aut piscibus, sed multa carne subrancia: serui sordidati ministrant, non nulli etiam senes. idem cocus, idem atriensis; pistor domi nullus, nulla cella; panis & uinum a propola atque de cupa. Græci stipati, quini in lectis, sæpe plures: ipse solus bibitur usque eo, dum de solio ministretur: ubi galli cantum audiuit, auum suum res uixisse putat, mensam tolli iubet. dicet aliquis, unde tibi hæc nota sunt? non mehercules contumeliæ causa describam quemquam, præsertim ingeniosum hominem atque eruditum; cui generi esse ego iratus ne si cupiam quidem possum. est quidam Græcus qui cum isto uiuit, homo ut uere dicam, sic enim cognoui, huius manus, sed tamdiu, quamdiu cum alijs est, aut ipse secum. is cum istum adulescentem iam tum, cum hæc dys irata fronte uidisset, non fastidiuit eius amicitiam, cum esset præsertim appetitus: dedit se in consuetudinem, sic, ut prorsus una uiueret, nec fere umquam ab eo discederet. non apud indoctos, sed, ut ego arbitror, in hominum eruditissimorum & humanissimorum cœtu loquor. audistis profecto dici, philosophos Epicureos omnis res quæ sint homini expetendæ, uoluptate metiri: recte an secus, nihil ad nos: aut si ad nos, nihil ad hoc tempus. sed tamen lubricum ges

nus orationis adulescenti non acriter intellegenti est
sæpe præceptus. itaque admissarius iste, simul atque aus-
diuit à philosopho uoluptatem tanto opere laudari, ni-
hil expiscatus est: sic suos sensus uoluptarios omnis
incitauit, sic ad illius hanc orationem adhinniuit ut
non magistrum uirtutis, sed auctorem libidinis a se il-
lum inuentum arbitraretur. Græcus primo distingues-
re et diuidere illa, quemadmodum dicerentur: iste clau-
dus (quemadmodum aiunt) pilam retinere: quod ac-
ceperat testificari, tabulas obsignare uelle, Epicurum
disertum dicere: & tamen dicit ut opinor, se nullum
bonum intellegere posse demptis corporis uoluptatibus.
quid multa? Græcus facilis & ualde uenustus, nimis
pugnax contra senatorem populi R. esse noluit. est aus-
tem hic de quo loquor, non philosophia solum sed etiam
ceteris studiis quæ fere ceteros Epicureos negligere di-
cunt, perpolitus. poema porro facit ita festiuum, ita
concinnum, ita elegans, nihil ut fieri possit argutius.
in quo reprehendat eum licet, si qui uult, modo leui-
ter, non ut inprobum, non ut audacem, non ut impu-
rum, sed ut Græculum, ut assentatorem, ut poetam.
deuenit, aut potius incidit in istum eodem deceptus su-
percilio Græcus, atque aduena, quo tam sapiens, &
tanta ciuitas. reuocare se non poterat familiaritate
implicatus, & simul inconstantie famam uerebatur:
rogatus, inuitatus, coactus, ita multa ad istum de isto
quoque scripsit, ut omnes libidines, omnia stupra, omnia
cenarum conuiuiorumque genera, adulteria denique

eius, delicatissimis uersibus expresserit . in quibus, si
 qui uelit, possit istius, tamquam in speculo, uitam in-
 tueri : ex quibus multa a multis lecta & audita recita-
 rarem, nisi uererer ne hoc ipsum genus orationis quo
 nunc uitor, ab huius loci more abhorreret: & simul de
 ipso qui scripsit, detrahi nihil uolo. qui si fuisset in
 discipulo comparando meliore fortuna, fortasse auste-
 rior & grauior esse potuisset: sed eum casus in hanc
 consuetudinem scribendi induxit philosopho ualde in-
 dignam; siquidem philosophia, ut fertur, uirtutis
 continet, & officij, & bene uiuendi disciplinam.
 quam qui proficetur, grauissimam sustinere mihi pera-
 sonam uidetur. sed idem casus illum gnarum quid
 proficeretur, cum se philosophum esse diceret, istius
 impurissimæ atque intemperantissimæ pecudis cæno
 & sordibus inquinauit: qui modo cum res gestas Consu-
 latus mei conlaudasset, quæ quidem conlaudatio ho-
 minis turpissimi mihi ipsi erat pæne turpis, non uilia
 tibi, inquit, inuidia nocuit, sed uersus tui. nimis
 magna pæna te Consule constituta est siue malo poe-
 tæ, siue libero: scripsisti enim, Cedant arma togæ.
 quid tum? hæc res tibi fluctus illos excitauit. at
 hoc nusquam opinor scriptum fuisse in illo elogio,
 quod te Consule in sepulcro Reip. incisum est, Velitis,
 iubeatis, ut quod M. Cicero uersum fecerit, sed
 quod uindicaret. uerumtamen quoniam te non Ari-
 starchum, sed Phalarin gramaticum habemus, qui
 non notam apponas ad malum uersum, sed poetam ar-

mis persequare, scire cupio quid tandem in isto uersu
 reprehendas, Cedant arma togæ. tuæ dicis, inquit, to-
 gæ summum imperatorem esse cessurum. quid nunc
 te asine litteras doceam? non opus est uerbis, sed fus-
 stibus. non dixi hanc togam, qua sum amictus, nec
 arma, scutum aut gladium unius imperatoris: sed
 quia pacis est insigne & otij toga: contra autem ar-
 ma tumultus atque belli, more poetarum locutus, hoc
 intellegi uolui, bellum ac tumultum paci atque otio
 concessurum. quære ex familiarī tuo Græco illo poe-
 ta: probabit genus ipsum & agnoscet, neque te nihil
 sapere mirabitur. at in altero illo, inquit, hæres, Con-
 cedat laurea laudi. immo mehercule habeo tibi gra-
 tiam: hærerem enim, nisi tu me expedisses. nam
 cum tu timidus ac tremens tuis ipse furacissimis ma-
 nibus detractam e cruentis fascibus lauream ad portam
 Esquilinam abiiecisti, iudicasti non modo amplissimæ,
 sed etiam minimæ laudi lauream concessisse. atque ista
 ratione hoc tamen intellegi scelerate uis, Pompeium
 inimicum mihi isto uersu esse factum; ut, si uersus mihi
 nocuerit, ab eo quem is uersus offenderit, uideatur mihi
 perniciem esse quæsitam. omitto, nihil istum uersum per-
 tinuisse ad illum; non fuisse meum, quem quantum po-
 tuissim, multis sæpe orationibus scriptisque decoras-
 sem, hunc uno uiolare uersu. sed si offensus, primo, non
 ne compensabit cum uno uersiculo tot mea uolumina
 laudum suarum? quod si est commotus, ad perniciem
 non dicam amicissimi, non ita de sua laude meriti-

non ita de Rep. non consularis, non senatoris, non ci-
 uis, non liberi, in hominis caput ille tam crudelis prop-
 ter uersum fuisset & tu quidem, tu, apud quos, de quo
 dicas, intellegist' complecteris amplissimos uiros ad tu-
 um & Gabiny scelus: neque id occulte: nam paulo
 ante dixisti, me cum ijs conflagere, quos despicere;
 non attingere eos, qui plus possent, quibus iratus esse
 deberem. quorum quidem (quis enim non intellegit,
 quos dicas?) quamquam non est una causa omnium,
 tamen est omnium mihi probata. me Cn. Pompeius
 multis obsistentibus eius erga me studio atque amori,
 semper dilexit: semper sua coniunctione dignissimum
 iudicauit: semper non modo incolumem, sed etiam am-
 plissimum atque ornatissimum uoluit esse. uestræ frau-
 des, uestrum scelus, uestræ criminationes insidiarum
 mearum, illius periculorum nefarie fictæ, simul eor-
 um qui familiaritatis licentia, suorum improbiissi-
 morum sermonum domicilium in auribus eius, impulsu
 su uestro collocauerunt, uestræ cupiditates prouin-
 ciarum effecerunt, ut ego excluderer: omnesque, qui
 me, qui illius gloriam, qui Remp. saluam esse cupie-
 bant, sermone atque aditu prohiberentur: quibus res
 est perfectum, ut illi plane suo stare iudicio non
 liceret, cum certi homines non studium eius a me alie-
 nassent, sed auxilium retardassent. nonne ad te L.
 Lentulus, qui tum erat Prætor, non Q. Sanga, non
 L. Torquatus pater, non M. Lucullus uenit? qui om-
 nes ad eum, multique mortales oratum in Albanum
obsecratumque

obsecratumque uenerant, ne meas fortunas defereres cum Reip. salute coniunctas. quos ille ad te & ad tuum collegam remisit, ut causam publicam susciperentis, ut ad senatum referretis. se contra armatum Tribunum pl. sine consilio publico decertare nolle, Consulibus ex S. C. Remp. defendentibus, se arma suscepturum. ecquid infelix recordaris, quid responderis? in quo illi omnes quidem, sed Torquatus praeter ceteros furebat contumacia responsi tui: te non esse iam fortem, quam ipse Torquatus in Consulatu fuisset, aut ego: nihil opus esse armis, nihil contentione: me posse iterum Remp. seruare, si cessissem: infinitam cædem fore, si restitissem: deinde ad extremum, neque se, neque generum, neque collegam suum Tribuno pl. defuturum. hic tu hostis ac proditor alijs me inimiciorem, quam tibi debere esse dicis? ego C. Cæsarem non eadem de Rep. sensisse, quæ me, scio: sed tamen, quod iam de eo his audientibus sæpe dixi, me ille sui totius Consulatus, eorumque honorum, quos cum proximis communicauit, socium esse uoluit: deulit: inuitauit: rogauit. non sum ego propter nimiam fortasse constantiæ cupiditatem adductus ad causam: non postulabam, ut ei carissimus essem, cuius ego beneficijs quidem sententiam meam tradidissem, adducta res in certamen te Consule putabatur, utrum, quæ superiore anno ille gessisset, manerent, an rescinderentur. quid loquar plura? si tantum ille in me esse uno roboris & uirtutis putauit, ut ea, quæ ipso

gesserat, conciderent, si ego restitissem: cur non ignoscam, si anteposuit suam salutem meam? sed præterita omitto. me ut Cn. Pompeius omnibus suis studiis, laboribus, uitæ periculis complexus est, cum municipia pro me adiret, italiam fidem imploraret, P. Lentulo Consuli auctori salutis meae frequens assideret, senatui sententiam præstaret, in contionibus non modo se defensorem salutis meae, sed etiam supplicem pro me profiteretur: huius uoluntatis eum, quem multum posse intellegebat, mihi non inimicum esse cognorat, socium sibi & adiutorem C. Cæsarem adiunxit. iam uides me tibi non inimicum, sed hostem. illis quos describis, non modo non iratum, sed etiam amicum esse debere. quorum alter, id quod meminero semper, æque mihi fuit amicus, ac sibi: alter, id quod obliuiscar aliquando, sibi amicior, quam mihi. deinde hoc ita fit, ut uiri fortes, etiam si ferro inter se comminus decertarint, tamen illud contentionis odium simul cum ipsa pugna armisque ponant. atque me ille odisse numquam potuit, ne tum quidem cum diffidebamus. habet hoc uirtus, quam tu ne de facie quidem nosti, ut uiros fortes species eius & pulchritudo etiam in hoste posita delectet. equidem dicam ex animo P. C. quod sentio, & quod uobis audientibus sæpe iam dixi. si mihi numquam amicus C. Cæsar fuisset, sed semper iratus: si aspernaretur amicitiam meam, seseque mihi implacabilem, inexpiabilemque præberet: tamen ei cum tantas res gessisset gereretque

cotidie, non amicus esse non possem: cuius ego imperia
 non alpium uallum contra ascensum transgressionemque
 Gallorum, non Rheni fossam gurgitibus illis redun-
 dantem Germanorum immanissimis gentibus obicio et
 oppono: perfecit ille, ut, si montes resedissent, amnes ex-
 aruissent: non naturæ præsidio, sed uictoria sua rebusque
 gestis Italiam munitam haberemus. sed cum me
 expetat, diligat, omni laude dignum putet: tu me a tuis
 inimicijs ad similitatem reuocabis: sic tuis sceleribus
 Reip. præterita facta refricabis? quod quidem tu, qui
 bene nosse coniunctionem meam et Cæsaris, eludebas,
 cum a me tremantibus omnino labris, sed tamen cur
 tibi nomen non deferrem, requirebas. quamquam quod
 ad me attinet, Numquam istam imminuam curam
 inficiando tibi: tamen est mihi considerandum, quan-
 tum illi tantis Reip. negotijs, tantoque bello impedito
 ego homo amicissimus sollicitudinis atque oneris impo-
 nam. nec despero tamen, quamquam languet iuuen-
 tus, nec perinde, atque debeat, in laudis, et gloriæ cu-
 piditate uersatur, futuros aliquos, qui abiectum hoc ca-
 dauer consularibus spolijs nudare non nolint. præser-
 tim tam afflicto, tam infirmo, tam eneruato reo: qui te
 ita gesseris, ut timeres, ne indignus beneficio uidereris,
 nisi eius, a quo missus eras, simillimus extitisses, an
 uero tu parum putas inuestigatas esse a nobis labe-
 imperij tui, stragesque prouinciæ? quas quidem nos
 non uestigijs odorantes ingressus tuos, sed totis
 uolutionibus corporis, et cubilibus persecuti sumus

mus. notata a nobis sunt & prima illa scelera in ad-
 uentu, cum accepta pecunia a Dyrrhachinis ob ne-
 cem hospitii tui Platoris, eius ipsius domum euerdisti,
 cuius sanguinem addixeras, eumque seruis symphonia-
 cis, & alijs muneribus acceptis timentem multumque
 dubitantem confirmasti, & Thessalonicam fide tua
 uenire iussisti, quem ne maiorum quidem more sup-
 plicio affecisti, cum miser ille securibus hospitii sui
 ceruices subicere gestiret: sed ei medico, quem tecum
 eduxeras, imperasti, ut uenas hominis incideret. cum
 quidem tibi etiam accessio fuit ad necem Platoris Pleu-
 ratus eius comes, quem necasti uerberibus summa se-
 neclute confectum. idemque tu Rabocentum Bessice
 gentis principem, cum te trecentis talentis Regi Cotto
 uendidisses, securi percussisti, cum ille ad te Legatus
 in castra uenisset, & tibi magna præsidia & auxilia
 a Bessis peditum equitumque polliceretur: neque
 eum solum, sed etiam ceteros Legatos, qui simul ues-
 nerant: quorum omnium capita Regi Cotto uendidis-
 sti. Deseletis, quæ natio semper obediens huic imperio,
 etiam in illa omnium barbarorum defectione Mas-
 cedonica C. Sestium Prætores tutata est, nefarium
 bellum & crudele intulisti: eisque cum fidelissimis so-
 cys uti posses, hostibus uti acerrimis maluisti. ita perpe-
 tuos defensores Macedoniæ, uexatores ac perditores
 effecisti. uectigalia nostra perturbarunt, urbes cepere-
 runt, uastarunt agros, socios nostros in seruitutem
 abduxerunt, familias arripuerunt, pecus abegerunt,

Thessalonicenses, cum oppido desperassent, munire ar-
cem coegerunt. a te Iouis Velsuri fanum antiquiss-
imum barbarorum, sanctissimumque direptum est.
tua scelera dum immortales in nostros milites expiauer-
unt. qui cum uno genere morbi affligerentur, neque
se recreare quisquam posset, qui semel incidisset: dubi-
tabat nemo, quin uiolati hospites, Legati necati, pacati
atque socij nefario bello lacessiti, sana uexata hanc
tantam efficerent uastitatem. cognoscis ex particula
parua scelerum et crudelitatis tuæ, genus uniuersum.
Quid auaritiæ, quæ criminibus infinitis implicata est,
summam nunc explicem? generatim ea quæ maxime
nota sunt, dicam. nonne sesterium centies & octo-
gies, quod, quasi uasarij nomine, in uenditione mei ca-
pitis ascripseras, ex ærario tibi attributum, Romæ in
quæstu reliquisti? nonne, cum CC talenta tibi As-
polloniæ Romæ dedissent, ne pecunias creditas solue-
rent, ulero Fufidium equitem R. hominem ornatiss-
imum, creditorem debitoribus suis addixisti? nonne,
hiberna cum Legato præfectoque tradidisses, euertisti
miseras funditus ciuitates? quæ non solum bonis sunt
exhaustæ, sed etiam nefarias libidinum contumelias,
turpitudinesque subierunt. qui modus tibi fuit fru-
menti æstimandi? qui honorarij? si quidem potest ui-
& metu extortum honorarium nominari. quod cum
peræque omnes, tum acerbissime Bæotij & Byzantij,
Cherronenses, Thessalonica sensit. unus tu dominus,
unus æstimator, unus uenditor tota in prouincia per-

triennium frumenti omnis fuisti. Quid ego rerum capi-
 talium quæstiones, reorum pactiones, redemptiones,
 acerbissimas damnationes, libidinosissimas liberationes
 proferam? tantum locum aliquem cum mihi notum
 esse senferis, tecum ipse licebit, quot in eo genere, &
 quanta sint crimina, recordere. Quid? illam armorum
 officinam ecquid recordaris? cum omni totius provin-
 ciæ pecore compulsio, pellium nomine omnem quæ-
 stum illum domesticum paternumque renouasti? uide-
 ras enim grandis iam puer bello Italico repleti quæstu
 uestram domum, cum pater armis faciendis tuus præ-
 fuisset: quid? uectigalem provinciam, singulis rebus,
 quæcumque uenirent, certo portorio imposito, seruis
 tuis publicanis a te factam esse meministi? quid? cen-
 suriatus palam uenditos? quid? per tuum seruulum or-
 dines assignatos? quid? stipendium militibus per omnes
 annos a ciuiatibus, mensis palam propositis esse nu-
 meratum? quid illa in Pontum profectio, et conatus tu-
 us? quid debilitatio, atque abiectio animi tui, Macedonia
 prætoria nuntiata, cum tu, non solum quod tibi succe-
 deretur, sed quod Gabinio non succederetur, exanguis
 & mortuus concidisti? quid Quæstor ædilicius reie-
 ctus, præpositus Legatorum tuorum, optimus abs te
 quisque uiolatus? Tribuni militum non recepit? M.
 Bebium, uir fortis, interfectus iussu tuo? quid, quod tu
 totiens diffidens ac desperans rebus tuis, in sordibus, la-
 mentiis, luctuque iacuisti? quod populari illi sacerdoti
 fescentas ad bestias, amicos sociosque misisti? quid,

quod, cum sustentare uix posses mærorem tuum, dolor
remque decessionis, Samothraciam te primum, inde
Tharsum cum tuis teneris saltatoribus, et cum Antor-
bulo, Athamante, et Timocle formosis fratribus con-
tulisti? quid, cum inde te recipiens, in uilla Euchadiæ,
quæ fuit uxor Exegisti, iacuisti mærens aliquot dies, at
que inde obsoletus Theffalonicam omnibus inscientis-
bus, noctuque uenisti: qui cum concursum plorantium
ac tempestatem querelarum ferre non posses, in oppi-
dum deuium Beroam perfugisti. quo in oppido cum ti-
bi spe falsa, quod Q. Ancharium non esse successu-
rum putares, animos rumor inflasset, quo te modo ad
tuam intemperantiam scelerate innouasti? mitto aus-
rum coronarium, quod te diutissime torfit, cum modo
uelles, modo nolles: lex enim generi tui, et decerni et
accipere uetabat, nisi decreto triumpho. in quo tu ac-
cepta tamen, et deuorata pecunia Utinachorum, cens-
tum talenta euomere non poteras, uocabula tantum
pecuniarum, et genera mutabas. mitto diplomata, to-
ta in prouincia passim data: mitto numerum nauium,
summamque prædæ: mitto rationem exacti imperatis-
que frumenti: mitto ereptam libertatem populis, ac sin-
gulis, qui erant affecti præmijs nominatim: quorum
nihil est, quod non sit lege Iulia, ne fieri possit, san-
ctum diligenter. Aetoliam, quæ procul a barbaris dis-
iuncta gentibus, in sinu pacis posita medio fere Græ-
ciæ gremio continetur, opæna, o furia sociorum, deces-
dens miseram perdidisti. Arsinoan Thracum, Neopæ-

Etum, ut modo tute indicasti, nobiles urbes, atque ple-
 nas, fateris ab hostibus esse captas: quibus autem
 hostibus? nempe ijs quos tu Ambraciæ sedens, primo
 tuo aduentu ex oppidis Aggrinarum atque Dolopum
 demigrare, & aras & focos relinquere coegisti. hoc tu
 in exitu præclare imperator, cum tibi ad pristinas clas-
 des accessio fuisset Aetoliæ repentinus interitus, exer-
 citum dimisisti; neque ullam pœnam quæ tanto fa-
 cinori deberetur, non maluisti subire, quam numerum
 tuorum militum reliquiasque cognoscere. atque ut duos-
 rum Epicureorum similitudinem in re militari impe-
 rioque uideatis: Albutius cum in Sardinia triumphas-
 set, Romæ damnatus est: hic cum similem exitum ex-
 spectaret, in Macedonia trophæa posuit; eaque, quæ
 bellicæ laudis uictoriæque omnes gentes insignia &
 monumenta esse uoluerunt, noster hic præposterus im-
 perator, amissorum oppidorum, cæsarum legionum,
 prouinciæ præsidio & reliquis militibus orbata, ad
 sempiternum dedecus sui generis & nominis, indicia
 constituit. idemque, ut esset quod in basi trophæorum
 inscribi incidique posset, Dyrrbachium ut uenit dece-
 dens, obsessus est ab ijs ipsis militibus, quos paulo
 ante Torquato respondit, beneficij causa ab se esse dis-
 missos. quibus cum iuratus affirmasset, se, quæ debe-
 rentur, postero die persoluturum, domum se abdedit: in-
 de nocte intempesta crepidatus ueste seruili nauem
 conscendit, Brundisiumque uitauit, & ultimas Adria-
 ni maris oras petiuit: cum interim Dyrrbachy milites

domum, in qua istum esse arbitrabantur, obsidere
cœperunt: & cum latere hominem putarent, ignes cir-
cumdederunt. quo metu commoti Dyrrhachini, profus-
gisse noctu crepidatum imperatorem, indicauerunt.
illi autem statuam istius persimilem, quam stare cele-
berrimo in loco uoluerat, ne suauissimi hominis me-
moriam moreretur, deturbant, affligunt, comminuunt,
dissipant. sic odium quod in ipsum attulerant, id in
eius imaginem ac simulacrum profuderunt. quæ cum
ita sint, non dubito, quin, cum hæc quæ excellunt, me
nosse uideas, non existimes, mediam illam partem &
urbam flagitiorum tuorum mihi esse inauditam. nihil
est quod me hortere, nihil est quod inuites: admoneri
me satis est: admonebit autem nemo alius, nisi Reip.
tempus: quod mihi quidem magis uidetur, quam tu
umquam arbitratus es, appropinquare. ecquid uides,
ecquid sentis, lege iudiciaria lata, quos posthac iudi-
ces sumus habituri? non æque legetur quisquis uo-
luerit; nec quisquis noluerit, non legetur. nulli cons-
cientur in illum ordinem, nulli eximentur: non am-
bitio ad gratiam, non iniquitas ad simulationem conui-
setur. iudices iudicabunt ij, quos lex ipsa, non quos ho-
minum libido delegerit. quod cum ita sit, mihi crede,
neminem inuitabis inuitus: res ipsa, & Reip. tem-
pus aut me ipsum, quod nolim, aut alium quempiam
aut inuitabit, aut dehortabitur. equidem, ut paulo
ante dixi, non eadem supplicia esse in hominibus exis-
timo, quæ fortasse plerique, damnationes, expulsiones

nes, necesse: denique nullam mihi pœnam uidetur ha-
 bere id, quod accidere innocenti, quod forti, quod sapi-
 enti, quod bono uiro & ciui potest. damnatio ista quæ
 in te flagitatur, obtigit P. Rutilio, quod specimen ha-
 buit hæc ciuitas innocentie. maior mihi iudicium &
 Reip. pœna illa uisa est, quam Rutilij. L. Opimius
 eiectus est e patria, is, qui Prætor & Consul maximis
 Remp. periculis liberarat: non in eo, cui facta est
 iniuria, sed in ijs qui fecerunt, sceleris ac conscientie
 pœna remansit. at contra bis Catilina absolutus:
 emissus etiam ille auctor tuus prouinciæ, cum stuprum
 Bonæ deæ puluinaribus intulisset: quis fuit in ta-
 ta ciuitate, qui illum incessto liberatum, non eos qui
 ita iudicarunt, pari scelere astrictos arbitaretur? an
 ego expectem, dum de te quinque & septuaginta
 tabellæ diribeantur? de quo iam pridem omnes mortales
 omnium generum, ætatum, ordinum iudicauerunt:
 quis enim te aditu, quis ullo honore, quis denique com-
 muni salutatione dignum putet? omnes memoriam
 Consulatus tui, facta, mores, faciem denique ac nos-
 men a Rep. detestantur. Legati qui una fuere, alienas-
 ti. Tribuni militum inimici: centuriones & si qui
 ex tanto exercitu reliqui milites existunt, non di-
 missi abs te, sed dissipati te oderunt, tibi pestem exopt-
 ant, te execrantur: Achaia exhausta, Thessalia
 uexata, laceratae Athenæ, Dyrrhachium & Apollo-
 nia exinanita. Ambracia direpta: Parthini & Bul-
 lienses illusi: Epirus excisa: Locri, Phocj, Bœotij exu-

lli: Acarnania, Amphilochia, Peræbia, Athama;
numque gens uendita: Macedonia condonata bar-
baris: Aetolia amissa, Dolopes finitimique monta-
ni oppidis atque agris exterminati: ciues R. qui in
his locis negotiantur, te unum, solum, suum depe-
culatorem, uexatorem, prædonem, hostem uenisse sens-
serunt. ad horum omnium iudicia tot atque tanta
domesticum iudicium accessit sententiæ damnatio-
nis tuæ, occultus aduentus furtiuum iter per Ita-
liam, introitus in urbem desertus ab amicis, nullæ ad
senatum e prouincia litteræ, nulla ex trinis æstiuis
gratulatio, nulla triumphi mentio: non modo, quid
gesseris, sed ne quibus in locis quidem fueris, dicere
audes. ex illo fonte & seminaria triumphorum
cum arida folia laureæ retulisses, cum ea abiecta ad
portam reliquisti, tum tu ipse de te fecisse uideri,
pronuntiasti. qui si nihil gesseras dignum honore,
ubi exercitus? ubi sumptus? ubi imperium? ubi illa
uberrima supplicationibus triumphisque prouincia?
sin autem aliquid sperare uolueras, si cogitaras id,
quod imperatoris nomen, quod laureati fasces, quod
illa trophæa plena dedecoris, & risus te commenta-
cum esse declarant; quis te miserior, quis te dam-
nator, qui neque scribere ad senatum a te bene
Remp. esse gestam, neque præsens dicere ausus es?
an tu mihi, cui semper ita persuasum fuerit, non
euentis, sed factis cuiusque fortunam ponderari,
neque in tabellis paucorum iudicum, sed in sententijs

*omnium ciuium famam nostram fortunamque pen-
dere? te indemnatum uideri putas, quem socij, quem
foederati, quem liberi populi, quem stipendiarij, quem
negotiatores, quem publicani, quem uniuerſa ciuitas,
quem Legati, quem Tribuni militares, quem reliqui
milites, qui ferrum, qui famem, qui mortem effuge-
runt, omni cruciatu dignissimum putant? cui non
apud ſenatum, non apud ullum ordinem, non apud
equites R. non in urbe, non in Italia maximorum
ſclerum uenia ulla ad ignoscendum dari poſſit, qui ſe
ipſum oderit, qui metuat omnis, qui ſuam cauſam ne-
mini committere audeat, qui ſe ipſum condemnet.
numquam ego ſanguinem expetiui tuum: numquam
illud extremum, quod poſſet eſſe improbis, & probis,
commune ſupplicium, legis ac iudicij; ſed abiectum,
contemptum, deſpectum a ceteris a te ipſo deſperatum,
& relictum, circumſpectantem omnia, quidquid in-
crepiſſet pertimeſcentem, diffidentem tuis rebus, ſine
uoce, ſine libertate, ſine auctoritate, ſine ulla ſpecie con-
ſulari, horrentem, tremantem, adulantem omnis, uidere
te uolui: uidi. quare ſi tibi euenerit, quod metuis ne
accidat, equidem non moleſte feram. ſin id tardius for-
te fiet, fruor tamen tua indignitate; nec minus liben-
ter metuentem uidebo ne reus ſias, quam reum; nec
minus lætabor, cum te ſemper ſordidum, quam ſi paulu-
ſper ſordidat um uiderem.*

GABRIELIS FAERNI,

EMENDATIONVM IN ORATIO-
*nem pro M. Fonteio, pro Flacco, &
in Pisonem.*

AD PETRVM VICTORIVM
Liber Vnus.

In orationem pro M. Fonteio.

C flagito testes) Antiquus liber,
Et flagito testis, Et sequenti uer-
su pro Audacter, audaciter, qd
non probo : & post pauca pro,
a cōsuetudine, ab cōsuetudine,
& infra, Quæ hæc est causa.
Armīs q; propulsarūt) Armisq;
compensarunt, habet antiquus

liber, & sequenti uersu pro, gentium uarietate, generū
uarietate : & infra, Vbi est, hæc qui ges sit, ibi legitur,
his qui g. quod recipimus aspiratione deleta.

Cum populo R. cognoscitis) in antiquo libro est, cū
PR. cognoscitis, idest, cum prætor e.

Ex Gn. Pompeij decreto) Accedo eorum sententiæ,
qui legunt ex M. Fonteī, siue id ex fide alicuius libri
faciant, siue ex ingenio, & infra pro, oppugnent, est,
oppugnatum : pro, cognoscitis, cognostis : in hunc mo-
dum; quoniam igitur videtis qui oppugnatū M. Fon-
teium, cognostis qui defensum velint.

Copiam affero) ant. liber copiam adferta : vbi videretur non incommode legi posse, vt in impressis, adfero. & statim pro, qui, habet, quæ : & sequenti versu pro, possint, possit. & item alio sequenti versu pro, quam summa auctoritas omnium, in eo est, quâ summæ auctoritatis omnium. nos cetera admittentes, pro, omnium, iudicamus legendum, hominum.

Legati ad eos) hic distinguendum, & deinde ex antiquo libro, in quo pro, Pompeius, est, Pompei, legendum. exercitus præterea Gn. Pompei maximus atque ornatusissimus hiemauit in Gallia.

Optimis hominibus delegare possumus) pro, hominibus, nominibus, id est debitoribus, vel causis, & pro, possumus, possumus legendum ex ant. libro.

Et cum ad reimp. pertineret viam Domitiam munire) nos muniri legendum omnino arbitramur, inuitis omnibus libris.

Ex litteris quidem vestris quas scripsistis) legendum ex fide antiqui libri, ex litteris quidem nostris quas exscripsistis. hæc enim verba directa sunt ad aduersarios : qui, cum Fonteius litteras quas ipse ad legatos suos, quasque legati sui ad se, de munitione viæ Domitiæ miserant, in iudicio produxisset, ex quibus purgatus de eo crimine remanebat, eas ad considerandum exscripserunt, vt cotidie sit ab litigantibus, qui iura alterius partis in iudicio producta exscribunt, id est exemplum eorum sumunt.

Litteræ ad C. Annium legatum) in ant. libro hoc mendum est, quod pro C. Annium, C. Cannium habet. & infra pro C. Annio. G. Canninio vtrumque mendose, vt putamus, cum supra habeat quemadmodum vulgata C. Annio. Hoc ergo errore sublato, ita habet antiquus liber, maioribus litteris minio perscriptum, L. M. AD C. ANNIVM LEG. AD C. FONTEIVM LEG. LA CANNIO LEG. AB C. FONTEIO LEG.

Nos duas primas litteras interpretamur litteræ Marci.

in reliquis vulgata bene se habet.

Crodium, Porcium, & Humium ternos victoriosos Nulchalone serene Vmbinos) ex antiquo libro ita lege, Crodium Porcium & Munium ternos victoriosos. Vulchalone Seruzum binos, & sic in sequenti versu lege, Crodum & Vulchalone: & deinde alio sequenti pro, Cobiomacho, Cobiomacho.

Desiderantur quæ de crimine vinario, & quæ sequuntur. pro his omnibus verbis hæc alia in antiquo libro scripta sunt minio maioribus litteris, vno tantum verbo, Vocontiorum, ab antiqua scriptura, quæ, contiorum, habet, mutato.

DE CRIMINE VINARIO. DE BELLO VOCONTIORVM. DE DISPOSITIONE HIBERNORVM.

Actio rerum, & vis argumentorum coargui potest: igitur testibus iudices non credere cupidis, & iratis, & coniuratis, & ab religione remotis, non solum potestis, sed etiam debetis] in antiquo libro pro, Actio, atrio, legitur: quod nos emendamus, at ratio: item in eo est pro, coargui, coarguit, pro, iudices, iud. quod nos interpretamur iudex: item in eo legitur pro, potestis, potest: & pro, debetis, debet. ut totus locus ita legatur, At hoc Galli negant: At ratio rerum, & vis argumentorum coarguit: potest igitur testibus iudex non credere? cupidis, & iratis, & coniuratis, & ab religione remotis non solum potest, sed etiam debet. ut illa prima verba, At hoc galli negant, & illa deinde, potest igitur testibus iudex non credere? sint per antipophoram interposita in persona aduersarij, reliqua responsiones Ciceronis ad illa duo obiecta.

Sapientia iudicis tenet) in ant. libro non est verbum, tenet: quod tamen necessarium est.

Næ multo vellet maiores grauiioresque partes sunt) idem liber pro, næ, habet, næ. nec vnumquam, neque hic liber, neque quisquam alius scriptus, præsertim antiquus, hanc particulam per diphthongum scriptam hæ-

bet. pro, sunt, vero: in eo legitur, sint: quod me in
hanc sententiam adducit, ut non solum in eo libro de-
sit verbum; tenet, ut proxime diximus, sed etiam hoc
alibi videre: ut sit, videre ne multo vestra maiores,
gravesque partes sint. vulgatam lectionem coarguit
etiam usus auctorum qui hac particula, ne, quando id
significat, quod isti ipsi volunt: qui eam per diphton-
gam perperam scribunt, non temere usi reperiuntur:
nisi si ita, nullaque dictione interposita, subiecerint
aliquid pronomen: ut, ne illi vehementer errant: ne
sine hoc nequa sentis. ne istam multimodis tuam in-
veniri gaudeo.

¶ Vnde quoque de teste) ab antiquo libro abest parti-
cula quoque, quae & alioqui iudicio nostro abundat:
& sequenti versu pro, nolumus, legendum, nolumus.
& item alio sequenti pro, iudices, iudici.

¶ Qui se non solum de reo) post haec verba est in an-
tiquo libro dictio, iudicium: quam tamen respondendam
puto & post paucis pro, si quidquid, si ut quidque.

¶ Vos Belgarum atque Allobrogum) antiquus liber,
Vulgarum: populi sunt quos Caesar libro primo belli
civilis Volgas appellat. Sunt autem populi con-
termini Allobrogibus: Belgae vero praeterquam quod lo-
gis disiti sunt, nihil ad Fontes provinciae pertinebant:
ac ne ad imperium quidem Romanum: cum multis
annis haec oratio praecessent bellum Gallicum Caesaris,
quo subacti sunt.

¶ Sanctum testimoniorum fidem) antiquus liber vin-
dam, & post multa ubi est, Vos tamen Gallis credere
malitis, in eo legitur: Vos tamen cum Gallis iurare
malitis. nam & galli iurati testimonium dixerant in
hostium, & iudices antequam de eo sententiam fer-
rent, iuraturi erant. quod si condemnassent, iussi essent
iurare cum Gallis.

¶ Magna mehercule causa) antiquus liber mehercu-
les. & post duos versus ubi est, Senatum equitesque
populi R. ille habet, Senates, nos Senatores. non enim

totus Senatus, nec totus equester ordo, sed certi ex utroque ordine iudicabant. & post pauca ubi est par in belligerando. in eo est. in belligerendo. pro quo legi posset bello gerendo. Satis tamen comanoda est huiusmodi lectio.

Et Maximus) in antiquo libro est, & o Maximus, Nos, & Q. Maximus, loquitur enim de Q. Fabio Maximo. qui Allobroges deuicit. Linius libro lxi. teste Floro.

Ut velint isti aut quiescere.) in antiquo libro pro ut velint, scriptum est volunt, melius omnino quadrat impressa lectio. aliquid tamen mendis inesse suspicamur.

De quo vos homine iudices) dictio Iudices, ab antiquo libro abest, in quo infra ubi est, attamen fista, legitur at defista: & post aliqua pro, ac libidinē, ad libidinem: nos tamen etiam contra omnium librorū fidem legendum esse cōtendimus, ac libidinē. quod totum locum legenti manifesto liquebit rectum esse: multa audiuit in sua causa, quæ ad suspicionem stuprorum ac libidinum pertinerent.

Ad probra nunc audienda.] pro, nunc, legendū ex antiquo libro, non: ut sit, non meliore fortuna ad probra non audienda fonteius: nam bona fortuna non est in audiendis probis, sed in non audiendis.

In primis eorum hominum qui nunc sunt, exercitus.] in antiquo libro legitur, exercitatus: nun erō plenior. & quod statim sequitur, in eo est meliore collocatione & numero, quam in impressis: quare si eū monendi estis, tunc iudices, quod non estis. & post aliqua ubi est, hac Reip. calamitate, legendum, ac, sine aspiratione. & infra pro, inferte oculos, inferte oc.

Tradere & condemnare] nos quamuis omnibus libris dissentientibus, legendum omnino arbitramur, condonare. nam cum oratio crescere debeat, hic decrescit. quod enim leuius est, in extremo ponitur. præterea cum tempore prius sit condemnare, quam trade

re, hic posteriore loco ponitur cōdemnare. at id quod nos malumus, quodque omnino a Cicerone scriptum esse contendimus, honesta locutio est, & Ciceroniana.

Nos vero Iudices non & multis] pro his verbis in antiquo libro, hoc scriptum est, video iud. c. ego quid significet illud c. nescio. sed si eo circumscripto, atq; deleto, reliquam lectionem antiqui libri vellemus admittere, oporteret tamen infra pro, resistemus, emendare resistendum. nos receptam lectionem tuebimur. Ut illa per hunc] non est in contextu antiqui libri dictio, ut, sed deinde in extremo versu alia manu est addita, quam & nos retinendam putamus. Sequenti quoque versu ubi est, defensa fuit, abest ab eo libro dictio fuit, quæ & alioqui displicet, maxime propter numerum, pro qua substitueudum arbitramur verbum, est.

Pugnat pariter] antiquus liber, propugnat p. & post multa ubi est, de vestro iudicio commoueri, legēdum cōmmoneri, & quæ statim sequuntur verba, sic collocanda sunt. prospicite ne ille ignis æternus. & sequēti versu ubi est, sacerdotis vestræ lacrimis, legendum, vestræ: idest quæ pro vobis sacra curat: quod invidiosius est. Item alio sequenti versu ubi est, tendet ad vos, contendo atque asseuero omnino legendum, tendit: etiam si liber nullus hoc habeat. etenim considerandum est, Ciceronem cum hæc diceret, ostendisse iudicibus tendētem manus ad ipsos supplicem pro fratre Fonteiam. quod si illa in hoc articulo, idest in extrema peroratione, & cum ipsa nominatim appellaretur, non tenderet manus, quando id faceret?

Hæc salua esse non possent] in antiquo libro est, possunt, nos tamen vulgatam sequimur.

IN ORATIONEM

PRO FLACCO.

Onoris potius L. Flacci] aliqui libri habent, honorum. quod magis opponitur ei quod infra in plurali est: miseriarum. & post aliqua ubi est, institutæ adolescentiæ, quid si instituto legas, quod in vno exemplari est.

At is quidem omnem suam de bonis potestatem tradit vobis] mihi magis probatur, tradidit, quod in aliquibus libris est. populus enim iudicibus per tempora deligendis potestatem tradiderat: iam inde cum legem iudiciariam tulit. Ceterum quod præcedit, de bonis, non placet Antonio Augustino: nam & de malis iudicabant. & forte legendum, de nobis: idest de vniuersis ciuibus.

Rapitur ad pœnam qui indicia communis exitij cepit] nullus liber habet, rapitur, Sed aut, petitur, aut, repetitur. quod posterius in omnibus fere est. quodq; optime cum accusatione quadrat, quid est enim aliud acculare, quam repetere ad pœnam? cōtra rapi ad pœnam non nisi de damnato dicitur, deq; eo qui iam ad supplicium ducitur. pro, cepit, vero, vnus tantum liber habet, excepit, quod mihi maxime placet.

Ea vero in summo & periculosissimo reip. tempore etiam ab inimicis laudatur] ex omnibus libris pro ea vero, lege, at vero, & ante, laudatur. hæc duo verba interpone, eadem prætura.

Qua vi] hæc duo verba absunt ab omnibus fere libris scriptis, & certe superuacaneæ existimo. Sufficit enim qua spe, qua re concitatis.

Quæstoremque cognouerunt] in aliquibus libris le-

gitur, cognouerint, sed neutrum placet, & puto propter
numerus legendum, cognorunt.

Ac amantissimum reip. ciuem] tam pro certo ha-
beo, quam quod certissimum est, ac, copulam ita si-
tam, vt eam dictio a vocali incipiens subsequatur, nō
esse Ciceronis, sed ab aliquo sciolo emendatore incul-
catam. & asyndethon proferendum, quem vos prae-
sentem constantissimum senatorem, iussissimum prae-
torem, amantissimum Reip. ciuem iudicatis. aut cer-
te, pro ac, legendum, atque quod minus probo.

Quod laederet eum] plerique libri non habent, vo-
cem, eum.

Sed impudicissimus] ex auctoritate omnium libro-
rum scriptorum lege, impudentissimus, quae vox hic
optime sensui quadrat: cum contra absurdissima sit
impressa.

Etenim posset esse infinita] hic quoque omnes li-
bri habent, etenim potest.

Quem spero his rebus fore magno vsui, & amicis &
reip.] in omnibus libris pro, his rebus, est, his verbis:
sed neutrum placet. Guido Loglius legit, alijs rebus.

Certus est] putamus legendum, certus sit.

Sed prope cunctis gentibus eminebant] omnes,
quotquot sunt libri scripti habent, enitebant. quod
non video quare placere non debeat.

Cæsus est virgis Cynicus ille Athenagoras] pro Cy-
nicus omnes libri scripti habent Cymeus: quæ tamen
vox per diphtongum scribenda est, ut sit, Cymzus. id
est ex Cymit vrbe. quam vocem & infra usurpat ubi
loquitur de fundo empto per Heraclidem: & alioqui
placet mihi, vt in aliquo describendo nomen patriæ
potius ascribatur, quam professionis, aut sectæ. erant
autem Cymæ oppidum Asiæ, in ea parte quæ Ae-
olis appellatur.

Ego testes a Cilicia] omnes libri scripti a Sicilia.

Quo noluit adduxit] legendum, quo voluit, ex
omnibus libris scriptis, quo voluit autem, intelligen-

dum, ille qui interrogat. ita etiam melius habet numerus. nam ut in vulgata est, hemistichion heroicum est, Nolut adduxit.

Sed & fremitum egentium] in nullo libro scripto est dictio, sed, omnes habent, & fremitum. Siquis tamen litteram s, ex precedentis dictionis sine geminauerit, & cum & copula iunxerit, fiet, let, antiquo more scribendi, & nostro recenti, sed.

Tamen in imitatione, atque in exemplo] omnes libri scripti in conditione. quod non video cur istis emendatoribus ita displicuerit, ut pro eo supposuerint, imitatione. condicio autem hic accipitur pro sorte communis & paulo infra ubi est in impressis, cuius ciuem, in nullo scripto est dictio, cuius. & certe superuacanea est.

Honoribus imperio] nos ex eo quod scripta lectio habet, imperij, legendum putamus, imperijs. & post duos versus ubi est, sed id quod maxime florere in generis sui gloria viderat, lego ex omnibus scriptis, sed in qua maxime florere generis sui gloriam viderat. & sequenti versu pro, adamauerit, adamarit. qd plures libri habent. item post multa ubi est, portibus distincta, plures libri habent, portibus.

Acinas pugil] hic quoque ex omnium librorum, vel expressa scriptura, vel vestigijs eius, lego, Athinas pugil.

Vtrum nostra ista classis] ex omnium fere librorum scriptorum fide, pronomē illud, nostra, etiam aliqui superuacaneum delemus

Num igitur] interpone his verbis particulam, id, quae fere in omnibus libris est.

Ab Hemo] omnes libri scripti ab eno.

In provincias descripsisset] aliqui libri habent in prouincijs. vnus pro, descripsisset, discipisisset quod verbum usurpat Terentius in Phormione. Quodae ego discipsi porro illis quibus debui. nam ita in antiquis legitur. & Donato.

Et Pompelus & Flaccus secutus est] magis placet
secuti sunt. quod in aliquibus libris legitur.

Cum enim genus imperatæ pecuniæ suscipit] om-
nes libri scripti pro, genus, habent, onus : vel eius di-
ctionis vestigia.

Prodeant. etiamne præconem mentiri coegisti] hic
aliquid deesse videtur. ut puta vox, ceteri, quæ in
vno tantum libro est. licet iudicio meo præpostero
ordine collocata. nam ut vocem, etiam, sequitur, si
eam præcedat, melius aliquanto habebit hic locus,
quem ad æstimandum hic totum subiiciemus. Citat
præco voce maxima legatos Aemonenses. Procedit
vnus Asclepiades. prodeant ceteri. etiamne præconem
mentiri coegisti?

Quæ a nobis] post vocem, quæ, interpone verbū,
est, ex plerisque libris.

Ceram esse videmus] hic omnes libri, vidimus.
quo modo euitatur hemistichion heroicum.

Et quantum maxime] libri hic variant, nos, &
quā maxime, probamus. quod in aliquibus libris est.
Dorylenium grautor] omnes libri Dorilai, vel certe
huius dictionis vestigia.

Litteraturam si veras protulissent.] Ab his verbis
incipit fragmentum huius orationis in antiquo libro.
cuius posthac potissimum fidem sequemur.

Ille nescio quis] in antiquo libro ita legitur, iste
nescio qui. & post pauca ubi est, iudicium fieri vide-
tur, ibi legitur, iudicium f. u. & recte, ut existimo, sen-
sus enim est, si quis recitat tabulas contra reum, quæ
fuerint in accusatoris potestate, ex quidem tabulæ nul-
lam fidem habere debent, sed tamen res aliquam for-
mam atque imaginem iudicij habet, quia tabulæ cuius-
cumque modi sint, recitantur : ut in iudicij's solet :
nunc vero cum tantummodo asserat homo vilissimus
dedisse se tabulas, sed nec recitet eas, nec proferat, isto
modo ne iudicium quidem fieri videtur, hoc enim nō
modo iudicij vim non habet, sed ne speciem quidem

vbi non iura, nec tabula proferuntur, sed vana dumtaxat verba iactantur.

Cum efferretur] in antiquo libro est, cum hzc ferrentur. nos, cum efferretur. ita enim antiqui plerumque scribebant hoc verbum per c, & f, non per f. geminatum. & post duos versus, pro, præsertim quod, legendum præsertim cum: licet in antiquo sit, quum.

Te ex aliqua parte releuauit] sublati duabus dictionibus legendum, te aliqua releuauit. aliqua, autē aduerbium est.

Aculeo iam dimisso] Ant. liber, emissio. & eodem versu vbi est, at istud, ipse habes, vt istud nos tamen vulgatam malumus. & sequenti versu vbi legitur, postquam biduus, ibi, postquam vi dum nos, postquam biduum. & infra vbi legitur, verum etiam, delēda vox, etiam: sufficit enim id quod sequitur, adiungat.

Sed de hoc teste totoq; Mithridatico differūt & subtiliter, & copiose duabus vocibus additis, & vna detracta legendum, sed quoniam de hoc teste totoq; Mithridatico crimine differuit subtiliter & copiose. sane, subtiliter, scriptum est per p. non b.

Tennites] per m, scriptum est in prima syllaba, & ita semper. & sequenti versu, magistrum aliorum, in antiquo libro est, illorum, quod non placet. & infra, vbi est, omnibus turpissimis iudicib; conuictus est, ille hiet, victus est. & recte, ita enim hoc dicit de rethore magistroq; dicendi: sicut de eo qui artem armorum traderet, dici commode posset, qui pugnare alios docet, ipse in pugna fœde victus est.

In qua nummus moueri nullus potest] Ant. liber, commoueri. sic & in oratione pro Fonteio, nummus in Gallia nullus sine ciuium R. tabulis cōmouetur.

Maiores etiam aliquam] legendum, maiore aliam, & pro eo quod statim sequitur, ydem darent, in antiquo libro est, fide darent. nos, eidem darent.

Tymolo] ant. liber, molo: deinde addito alia manu T, Tmolo. & post duos versus vbi est, huic vni in

vlti commissi sola est, ille habet, huic vna, qua lectio-
ne admitta dictio, sola, abundat.

Frumento publico] antiq. liber. in frumento. nec vi-
deatur inusitatum, dicere aliquem positum esse custo-
dem in frumento publico: nam & recte, & vltate de
aliquo diceretur, impositus est custos frumento p. quæ
dictio impositus, ex duabus his iuncta est in, & positus.

Pecuniam sumpsit mutuam a sex. scola.] in ant. lib.
pro mutuam est tum: nos tamen mutuam malumus;
& pro, scola, in eo legitur. Siloga, & post duos versus
vbi est, credidit Veratij lectissimi hominis fidei. is cum
solueret: in eo ita est, credidit Nerati lectissimi homi-
nis fidei: ei cum solueret. sic autem res gesta intelligen-
da est, Heraclides sumpsit pecuniam mutuam a Sex. si-
loga quæ eam illi credidit, fideiubente pro ipso P. Ful-
vio Nerato. hanc deinde pecuniam cum vellet Hera-
clides reddere Sex. Silogæ sumpsit a C. & M. Fusis. fi-
deiubente pro ipso, Hermippo.

Cum ite le se] delendum posterius, se, & post ali-
qua; pro, neminem quidem, legendum, neminem ta-
men. & infra vbi est, respondet, respondit:

Cum iudicatum esset] ant. liber, iudicatus. & post
pauca vbi est, & ab eo iudice abiret, in eo sic est, ab eo
iudice habiteat. nos, ab eo iudice abiit, &: vt totus lo-
cus ita legatur. Q. Naso vir ornatissimus qui Prætor
fuerat iudex sumitur, qui cum sententiæ secundum
Plotium se dicturum ostenderet, ab eo iudice abiit: &
quod iudicium lege non erat, causam totam reliquit.
qui locus aliqua declaratione indiget quod enim di-
cit Q. Nasonem iudicem sumptum, intelligendum est,
eum arbitrum a partibus lectum, quod vero sequitur
ab eo iudice abiit, subaudiendum, Heraclides, ea vero
verba, quod iudicium lege non erat, sic intellege. quia
iudicium illud non erat lege constitutum, sed partium
voluntate nam arbitria quæ nos compromissa appella-
mus, ab libera partium voluntate dependens. vt si a-
ctor causam prosequi noluerit, nulla id lege facere co-

gatur: idcirco Heraclides qui ador erat, ab eo iudice
abijt, & causam totam reliquit.

Quoniam te] antiquus liber. quatum te, nos, quia
tum te.

Commissam tibi] addendum in fine verbu dicitur:
ut sic legatur totus hic locus, pecuniam adulescentulo
grandi foenore, fiducia tamen accepta, occupauisti.
hanc fiduciam commissam tibi dicit: tenes hodie, ac
possides. quibus in verbis, siqua est obscuritas, tolli-
tur, si, quid sit alicui occupare pecuniam, quid accipe-
re fiduciam, quid fiduciam esse commissam, declare-
tur. Occupare pecuniam exponit Nonius, collocare,
testimonio Pomponij poetæ. Sed & in hac ipsa ora-
tione pro Flacco est id verbum in hanc significatione:
cum ipsi, inquit, graui foenore istam pecuniam multos
annos occupauissent. item in Verrem. præterea pecu-
nias occupauerat apud populos, & syngraphas fece-
rat, occupare ergo alicui pecuniam, est pecuniam apud
aliquem foenore collocare. nam sicut otiosam habere
pecuniam dicitur qui nullam ex ea percipit fructum,
ut est apud Scauolam iureconsultum libro primo re-
sponsoꝝ, ita qui percipit, occupare. dicimus etiam
rem vel pecuniam in aliquo negotio occupare, id est
tractare cum lucro, ut in oratione pro lege Manilia,
Quorum magnæ res aguntur in vestris vectigalibus ex-
ercendis occupatæ. Nunc de fiducia, Boetius quarto
commentario Topicorum fiduciam, inquit, accepisse
dicitur, cuiusque res aliqua ea lege mancipatur,
ut mancipanti aliquando remanipet: veluti si quis
tempus dubium timens, amico potentiori fundum
mancipet, reddituro enim tempus illud dubium præ-
terierit hæc mancipatio fiduciaria nominatur, id-
circo, quod restituendi fides interponitur. Hucusq; Boe-
tius. quem & Budeus ante nos citauit in annotationib.
in Pandectas. Sed intelligere debemus eam fidem, quæ
interponebatur de restituenda re fiduciaria, non fuisse
apertam neque manifestam: sed tantum ipsis partibus

notam . adeoque secretam : vt si ille qui fiduciam acceperat , fidem frangeret , eam restituere noluiſſet , iudicio cogi ad id faciendum non poſſet . aliter quæ fiducia, aut quæ fides eſſet ? Videamus nunc quid ſit fiducia eſſe commiſſam . verbum committendi inter multas ſignificationes, etiam hanc habet, vt ſi eo actiue vtaris, eiꝝ adiungas alietutram harum diſtinctionum , poenam, multam, ſignificat aliquem, poenam vel multam eſſe commeritum : vel in poenam multamue inciſiſſe . eandem paſſiue poſita cum alierutra itidem harum diſtinctionum, vt ſit poena aut multa commiſſa eſt, ſignificationem obtinet : quod ſi cum diſtinctione, hæreditas, ſubſequentē datiuo perſonam ſignificante, vt ſi dicas hæreditatem Titio eſſe commiſſam, ſignificatur caſum eueniſſe, quo hæreditas , ab eo hæredē qui non obſeruauiſſet ea ad quæ ex teſtamento tenetur, poenæ nomine ad Titium deuoluta ſit . Si cum diſtinctione hypothecæ, vt ſi dicas, Hypothecæ commiſſæ ſunt , ſignificatur caſum eueniſſe, quo bona aliqua, pignoris loco creditori obligata , propria eius effecta ſint , debitore ad diem non ſolvente . Hæc & tibi propter tuam excellentem eruditionem nota eſſe debent, & omnibus iuris ciuiliſtudiſis : in cuius ſcientiæ libris etiam & ſtipulationem committi, & merces commiſſæ inueniuntur, & lex commiſſoria : ſed propter alios qui hæc legent , coacti ſumus ea paulo verbosius explicare . quorum omnium deinceps ex ipſo Cicerone exempla ſubiecimus . Pro Cluentio . Nihilominus enim poteſt, vt illam multam non commiſerit , accepſſe tamen ob rem iudicandam pecuniam . In Verrem lib. v. Tot ſiculi, tot equites Romani ab homine nequiſſimo, & turpiſſimo læſi, poenam obſupli ſine vlla dubitatione commiſſam, nō perſequēbantur . Item libro iv. eſſe in eo teſtamento quo ille hæres eſſet, ſcriptum : vt ſtatuas in palæſtra deberet ponere faciemus, vt palæſtræ ne gent ex teſtamento eſſe poſitas : petant hereditatem : quod eam palæſtræ commiſſam eſſe dicant . Item libro iii. calumniatores ex

Sinu suo apposuit, qui illam hereditatem Veneri Ery-
 cinæ commissam esse dicerent. libro epistolarum ad
 Memmium. Præterea Philotes Alabandensis hypothe-
 cas Cluuius dedit, hæ commissæ sunt: velim cures, vt
 aut de hypothecis decedat, easq; procuratoribus Clu-
 uij tradat, aut pecuniam soluat. In hac postrema signi-
 ficatione arbitramur hic, idest in oratione pro Flacco
 dictum esse ab Cicerone, Decianum dicere, fiduciam
 sibi esse commissam: cum enim Decianus apud Lysa-
 niam adulescentem, pecuniam, vt diximus, grandi for-
 nore collocasset, ipse fundum ab adulescente accepe-
 rat fiduciaria mancipatione: ioco, vt conici licet, hy-
 pothecæ, & vt planius hoc dicamus, secreta inter eos
 pactione interueniente, vt ni intra certum diem Lysa-
 nias pecuniam addidisset, fundus pleno iure Deciani
 efficeretur: & id quod fiducia erat, transiret in ius veri
 certiq; dominij. Postea non soluente Lysania ad diem,
 Decianus fiduciam sibi commissam esse dicens, ist est
 ob Lysaniæ in soluendo moram, casum euenisse, quo
 fundus quem fiduciario nomine acceperat, sibi applica-
 tus esset, propriusq; ipsius effectus, eum fundum tamquã
 suum tenebat & possidebat. cuius recuperandi spe Ly-
 saniam venire ad dicendum contra Flaccum testimo-
 nium induxit. sane adnotandum est, non confiteri Ci-
 ceronem fiduciam Deciano esse commissam: sed dum
 taxat, Decianum id dicere: vt sit liberum credere, etiã
 forte non esse commissam. & sic interim eum aliqua
 suspitione iniquitatis in Lysaniam, & circumscriptionis
 aspergat.

Qui quoniam testimonium dixit] hic videtur de-
 esse negatio. infra enim apparet Lysaniam nondum
 testimonium dixisse quare legendum puto, nondum
 dixit, eo magis. quia præcedit dictio testimonium, cu-
 ius extrema pars fere est nondum. Et ideo hæc vox po-
 test videri omissa a librario tamquam geminata.

Magna officia] interponendæ sunt his duabus dictio-
nibus hæc dux aliz, studia, & : vt sit : magna studia, &
officia.

Pythodorus & Lepison ?] antiquus liber Pythode-
ria, & idem Lepitone, nos sic Pythodori, Aetidini Le-
pisones : vt totus locus ita legatur. Vbi erant illi Py-
thodori, Aetideni, Lepisones, ceteri, homines apud nos
noti inter suos nobiles ?

Faciem ciuitatis] antiquus liber speciem c. sequenti
versu, vbi est. prætereundum esse, verbum esse, abun-
dat. & post pauca item abundat verbum, sic. & infra
vbi est, siluerunt, addendum principes. & sequenti ver-
su vbi est neque ipsius, legendum neque istius. & in-
fra, pro vsque eo orba fuit ab optimatibus illa concio,
tu lege, vsque adeo orba fuit optimatum illa contio.

Contio ventilata] Hic finit fragmentum antiqui li-
bri. quare ad recentiorum auxilium reuertemur.

Non, inquit] post hæc verba adde pronomen, hoc,
vt sit. non inquit hoc dicimus. quod ex fide est scri-
pti exemplaris.

Hæc pecunia] in omnibus libris post hæc verba se-
quitur dictio, tota & post translata, quod statim sequi-
tur, legitur verbum, est.

Patiamini me] plerique libri patimini, quod proba-
mus. & post duos versus. pro patri Flacci, patri Flacco,
quod in omnibus libris est.

Hanc eis pecuniam] omnes fere libri hanc ab se pe-
cuniam.

Mithridatem deum] omnes libri scripti habent:
vel demū, vel huius dictionis vestigia. & sequenti versu
vbi

ubi est, illum Dionysium, in illis est illum Eachium
Dionysium, licet hæc postrema vox dimidiata sit in ple-
risque.

[Dignitati horum opponant suam] omnes ferè libri,
componant. quod idem est quod comparent: nullus op-
ponant.

De quorum vrbis positione] Omnes libri scripti,
possessione. quæ vox hic pro tutela accipi debet.

Anteponendam iure dicam] in aliquibus libris nō
est dictio, iure, quæ & superuacanea est meo iudicio.

Quæ fama, quæ gloria] Videtur sufficere quæ glo-
ria, ex autem voces, quæ fama, quas & aliquis liber nō
habet, superuacaneæ esse.

Illam auget gentem] In nullo libro scripto inue-
nio eam dictionem, gentem.

In iudicium afferatis] aliqui habent, deferatis: eodē
sensu, sed meliore numero.

In Caria id potissimum esse faciendum] ego tñs sem-
per adensus sum, qui pro in Caria, legendum putarunt
in Care. in qua me sententia confirmavit liber vnus
scriptus ex nostris: in quo legitur, in ea re. quod mutatio-
ne vnius litteræ est, in Care: videatur totus locus. non
enim de prouincijs disputat Cicero, sed de psonis pro-
uincialibus, quod omnem dubitationem adimit, non le-
gendum esse in Caria: sed in Care.

Summissa voce agam] ante hæc verba in aliquibus
libris scriptum est si, in vno tantū, sic. quod probamus.
vt sit sic summissa voce agam.

Quæsitum & probatum palam non negas] pro pro-
batum, alius liber ploratum alius prolatum habet.
quod placet nobis, & forte subaudienda est vox au-
rum: nam de auro hic agitur. & paulo infra pro, expen-
sum est, in omnibus ferè libris legitur, expensum esse. &
post multa pro isto loco natus, in omnibus plane est, il-
lo loco. quod non probo, & post duos versus pro, Ro-
mam aduenis, Ro-mam venis.

[Lites, turba, prætor, odiosi] Pro turba, turba: pro odiosi: odio est, legitur in omnibus libris, & post duos verlus pro, habuerit, habuit.

Tutor his rebus Græcorum legibus ascribendus fuit] ab omnibus fere libris abest dictio, legibus, ex quo suspicati sumus locum esse corruptum, ex quo etiam, quod non rebus, sed personis ascribitur tutor. quare pro rebus, legendum putamus vel, moribus, vel, legibus, & post, his, distinguendum, ut subaudiatur, mulierculis: in hunc modum. tutor his, moribus Græcorum ascribendus fuit.

Psephismata Smyrneorum quæ fecerunt] in omnibus libris singulari numero legitur, Psephisma Smyrneorum quod fecerunt. licet in illis scriptum perperam sit, sophisma.

Cur autem per te] Pro, per, Antonius Augustinus legit. Pr. id est Prætor. & certe totum locum legenti liquebit hanc rectam lectionem esse quæ & subiecitur: Cur autem Prætor te inimicum paternum in consilium vocavit? ex hoc enim probat non fuisse Decianum inimicum paternum Flacci, ut ipse existimari volebat, quia cum Flaccus prætor esset, eum in consilium vocavit. quod proculdubio non fecisset si inimicus eius fuisset. hoc etiam ex eo confirmatur. quod infra dicit. accusamur ab istis, qui in consilio nobis fuerunt. quo in loco licet vulgata lectio habeat fauerunt, tamen certissima coniectura, ducta ex more sermonis latini, legendum apparet ut diximus. ut & alibi infra, cui tu in consilio fauisses. omnino legendum fuisses.

Mitto quod nullo in iure, neque in re, neque possessione tua] Particulam in, in priori parte horum verborum superesse, & in inferiori deesse arbitramur. ut sic legatur. mitto quod nullo iure, neque in re, neque in possessione tua.

Quod cum esset vxor Valeria intestata mortua] ex omnibus libris scriptis restituendum est pronomen, eius ut sit, eius vxor: quod in impressis intercidit. &

plerisque pro, intestata, legendum, intestato.

Vtrum vlu an coemptione] hzc dictio, vtrum, ab omnibus libris scriptis abest, etiam alioqui non necessaria. & infra pro, non desinit, ex ijdem legendum, desinit.

Si hzreditatem in prouincia non reliquerit] videndum quid sit, cur omnes fere libri scripti, non habeant particulam, non.

Ne nostrum consilium in omittendis prouincijs.] Omnes fere libri scripti, in pratermittendis. quod ideo magis placet quam omittendis, quia hoc posterius verbum iterum in eodem versu est.

At Falcidianum crimen ingens] Post, crimen, interpone verbum, est. & sequenti versu vbi est, sese lege se. hzc ex omnibus libris.

Quomodo igitur dicit] ex eisdem pro dicit, dicit, emenda. nam cum pracedat in præsenti, dicit dedisse; sequi etiam debet in præsenti, quomodo dicit.

Vt eam pecuniam quam confecerat] omnes libri vel, traiecerat, habent: vel eius dictionis vestigia. nullus confecerat, intelligendum est autem, traiecerat ab Italia in Asiam.

HS. nongentis] Aliqui libri habent, noningentis: sed illud rectius.

Quis? is ipse? igitur ille tibi] ego ex aliquot libris, sic lego, atque distinguo. quis is est igitur? ille tibi &c.

An etiam scripsit rogatu tuo] Oratu tuo. legendum ex vno quidem libro scripto, sed cui aliorum scripturæ vestigia asupulentur.

C. Manlium] Libri scripti C. Manilium.

Nihil audisse non posset) Aliqui libri non possent, vt ad vtrumque referatur. Aebutium, & Manlium, siue Manilium.

Postremo de salute] Omnes libri scripti pro, postre

ino, habent postulo. quod vel supernacaneum est, vel aliter mendosum. & infra ubi est, conuersam esse, in scriptis exemplaribus non est verbum, esse.

In vos omnes odium] omnes fere libri scripti nos. habent. & hoc amplius aliqui hac collocatione, omnes nos.

Vna mente atque virtute] omnes libri scripti pro, atque, ac, infra vero ubi est, ac de ciuitate, atque è ciuitate. licet aliqui præpositionem non habeant. & sequenti versu, ubi legitur, etenim populi R. perspiciunt eam mentem, ex libri scripti auctoritate interpono post etenim, particulam si. pronomen vero, eam deleo: & pro, perspiciunt. lego, prospiciunt. magis tamen placeat respiciunt. Vt sic totus locus legatur. etenim si populi R. prospiciunt mentem, & voluntatem.

Dabitur de omnibus bonis ciuibus] varie legitur hic locus quæ varietas nos in hanc sententiam attraxit, vt putemus dictionem, ciuibus, abundare. & sine ea legendum. dabitur de bonis omnibus. & paulopost, ubi est, ac vestra Rep. alij habent, ac de, alij, & de, quod probamus.

C. Pontinio] Nomen hoc varijs modis scribitur. quid eorum probabimus an Pontino? an Pontinio? an Pomptino? quod tamen hi libri non habent. Sed editio Victorij in epistulis. ego puto bene scriptum esse in impressa.

Nihil dicam enim de me] Vox, enim, in aliquibus libris non est. & certe abundat. & post nonnulla ubi est, Flacce perdidero: omnes fere libri scripti habent, prodidero.

Illam viam sibi viderit expeditiorem] ex aliquot libris addendo in principio vocem, cum, & pro, vident, emendando ex eisdem, videant, lego, cum illam viam sibi videant expeditiorem.

IN ORATIONEM

IN PISONEM.

HIC in errore homines impulit.] pro, in errorem, in vno quidem libro scriptum, in alio autem emendatum est, in fraudem, atq; illæ met dux diſtiones infra poſitæ poſt, ſeſellit, in duobus libris ſcriptis tres autē ex noſtra priuata bibliotheca habebamus

præ manibus, non habentur. quare totum locum ita legimus, hic in fraudem homines impulit, hic eos quibus erat ignotus, decepit, ſeſellit, induxit.

Cum hac me peſte] ex omnibus libris poſt, me, interpone aduerbium nunc, vt ſit cum hac me nunc peſte. & poſt pauca vbi eſt, quin ꝑ a quibus dicebare conſul, pro ꝑ, legendum, ꝑꝑ. & diſtio quin, transferenda poſt, conſul.

Multa in rep.] ex omnibus libris ſcriptis lege, multaꝑ. & ſequenti folio, pro, compitalitiorum, lege compitaliorum. & pro Fuſia, Fuſia. & ſic ſemper. ſicut etiā infra, Fuſidium non Fuſidium.

Vnquam conuellere] detracta diſtione, vnquam, quæ in nullo libro eſt, & interpoſita par theſi, ita hunc locum legito, quas leges auſus eſt non nemo improbus (potuit quidem nemo) conuellere. & poſt aliqua, vbi eſt, turpe duxit, interpone verbum eſſe.

His vos etiā] legitur in omnibus libris, hic vos etiā: & ſequenti folio vbi eſt. Senatū, reip. occaſum atque interitū lugere vetuiſti. in illis ſic. ſenatū populi R. occaſum, atque interitū Reipub. lugere vetuiſti.

Attamen si consilium] plures libri habent. ac tamē .
quod & melius existimo. & infra pro, barbato Epicuro
omnes habent, barbaro Epicureo: & pro Laternario ,
Lanternario. & post vnum folium. vbi est legatisq; de-
fenderunt. in illis est, defenderant.

At ne tum quidem] Ego legendum puto. ac ne. ex
more Ciceroniani sermonis. & infra vbi est, Cæloni-
æ, in omnia scriptis est, Cæso; quod non probo.

Mira reip. æquitas erat] æquitas hic accipi debet
pro securo & tranquillo animi statu; qui non videtur
posse reip. conuenire. sed populo R. quare aut scriben-
dum putamus. mira populi R. æquitas erat. aut certe
R. P. vt significare possit vel, Romani populi. vel etiā
Reip. si quis id malit.

Tamen misericordia dignior] hic incipit fragmen-
tum huius orationis in antiquo libro. quem posthac se-
quemur.

Exire a patria] Antiquus liber e patria, & post duos
versus vbi est, An quod tibi.] In antiquo libro ē re-
gione horum verborum a scripta sunt extra cōtextum
alia manu recentiore hæc duo alia, in prouinciam. quæ
mihi minime displicent. itaque illis receptis, libenter
lego, quod tibi in prouinciam proficiscenti, euenit.

Quæuis fuga potius] deleta alioqui superuacanea
dictione, potius, legendum ex antiquo libro quæuis
fuga. quam vlla prouincia esset optatior.

Consentiente populo Romano] Hæc duo verba;
populo Romano, non continet antiq. liber. & certe
abundant. nunc enim tantum loquitur de beniuolen-
tia senatus erga se; postea de populi, separatim. quare
illis duobus verbis sublatis, legendum, consentiente

atque vna voce reuocauit.

[Conseruatorem Reip.] Antiquus liber, Seruator
remq; Reip.

Ad meam vnus] post hæc verba adde dictionem
hominis, & eodem versu vbi est, omnium ciuium, dele
dictionem ciuium.

Ceterorumque principum celeberrimæ & grauissi-
mæ conditiones.] lege principum ciuitatis, & pro grauif-
simæ, gratissimæ. & post duos versus vbi est, in hostiū
numero putaretur. antiquus liber habet, reputaretur.
& statim pro hisque verbis ea de me, eisq; verbis eadē,
& post aliqua vbi est, iustam exultationem, addenda
in principio dictio satis.

Nullis comitibus vmquam multitudinem hominum
tantam neque splendidiorē fuisse.] Post vmquam,
interponenda ex antiquo libro dictio neque; & pro,
splendidiorē, iudicio meo legendum, splendorem. v
vero splendidiorē, reijciam hoc me mouet; quod
postquam dixit Cicero, neque multitudinem hominū
tantam, non subiecisset, neque splendidiorē, sed ne-
que tam splendidam: cum non æquiperare, sed excede-
re cœperit. hæc cum scripsissemus, inuenimus in alio
libro nostro scriptum, splendorem.

Plane & vere erant liberi] In antiquo libro non est
dictio, erant; nec infra post ea verba, quas res gestisti,
particula in, nec vbi est, nondum exactas. particula vel
syllaba, dum.

Quæ tantis barbarorum gētib; attingitur] Antiq.
liber. quam tantæ barbarorum gentes attingunt. Et
sequenti versu pro, Macedonibus, Macedonicis.

Consularis quidem] Consulari, antiquus liber, &
recte, vt referatur ad substantiuum, imperio. Et sequen-
ti versu pro, qui non, quin, & post pauca vbi est, nihil

enim mea; addenda in fine dictio, iam. & post duos
versus pro, tabulas, tabellas. quod placet. dicimus enim
& tabulas, & tabellas pro epistola. vt saepe apud aucto-
res.

In illo exercitu] delenda dictio, in; vt sit, cum egis-
set aliud nihil illo exercitu, & post duos versus, vbi est
non auderet, legendum non audeat.

Quam afficior ex infamia] Ex famæ, ant. liber, &
subaudiendum laceratione. & post pauca. vbi est, sed
dicunt ipsi, interpogenda dictio, isti, post dicunt. & post
duos versus, vbi est, seque, legendum, seque.

Impedita & oppressa mens conscientia, bonorum
omnium odium.] duo hic verba abundant, conscien-
tia: & omnium.

Nota iusti Senatus] Antiquus liber, nota iusta Sena-
tus. nos, nota iniusta a Senatu. vt Philippicarum libro
xiiii. Iniusta belli internecini notæ: & sequenti versus
pro, Carthaginienses Carthaginienses; & sic semper. &
post multa vbi est, sanie, sanguine, interponenda copu-
la &, & infra vbi, gloria & laude: addenda in principio
præpositio, in; vt sit, in gloria & laude viuunt; eademque
particula, in, eodem versu interponenda est illis verbis
non poena. Et sequenti versu pro, ecce duos duces, le-
gendum, esse duos duces.

Nullas sit ad Senatum litteras] Tu lege, nullam sit
ad Senatum litteram, maiore multo emphasi, id est nō
modo non epistulam, sed ne vnum quidem litterariū
elementum. & post duos versus pro, sit appellatus, est
appellatus; & infra, qui in eam iam. dictio, iam, non est
in antiquo libro. non multum tamen erraris, qui eam
retineat.

Nos secus ac de terribilibus hostibus.] Antiquus li-
ber habet, acerrimis. & post aliqua, ubi est numquam
mehercule, delenda particula, me, & post duos versus,

pro, non venerat, nunquam veniret.]

Quid est aliud facere nisi nō cognoscere homines.] Antiquus liber, pro, facere, habet, furere, & recte. distinguendumq; hic est. dictio vero, nisi, quæ statim sequitur, delenda.

Cruentare corpus suum.] His addendæ in fine hæ duæ dictiones, leue est.

Amici te tui.] Delenda vox, tui, & sequenti versu pro, populi R. legendum reip. & item alio sequenti versu, post populi. addendum R. idest, Romani.

Cum partim eius prædæ] Antiquus liber habet, partem, quod non displicet, nec videtur incongruum. licet in sequentibus membris legatur, partim.

Ad hunc Tusculanum montem extruendum cum illa eius immessa, & intollerabilis ædificatio constitisset.] Hic tribus dictionibus amplior antiqua lectio est. quæ sic habet. Ad hunc Tusculani montem extruendum, cum iam egeret, cum illa eius intermissa intolerabilis ædificatio constitisset, continet tamen hoc mendium antiquus liber. quod, pro, cum illa, habet, cui illa.

Quantos mei capitis pretio periculoq; emerat] De tracta dictione, periculoq; ita collocanda sunt verba, quantos pretio mei capitis emerat. & sequenti versu, pro, tribuit se, in antiquo libro est, præbuisse: nos, præbuit se. & post aliqua pro, aut Senatus, ac Senatus. & post duos versus ubi, planissime vetant, vetat. nos tamen vetant, probamus.

Sed quoniam] Legendum, & quoniam. & post pauca pro, at meus, ac meus. pro, a Brundisio, e Brundisio & sequenti versu pro, viderem, viderit, ut referatur ad aduentum.

Festi ac solemnes] Legendum, festi atque solemnes, & hic distinguendum. Statimq; verba hæc duo addenda, apud homines: ut in antiquo libro. vel apud omnes, ut in alijs recentioribus est. quod magis probamus. & sequenti versu ubi legitur, quo in patriam, legendum, cum in p. & post duos versus, pro, procedere visum

est, progredi u. e. nam & vitatur hemistichion heroicis,
& numerus Tullianus existit.

Consules Prætores] Antiq. liber habet, Consules
P. C. quod placet: decreto enim Senatus restituta est
Ciceroni domus. & infra pro, omisso exercitu, amisso
exercitu: inuidiose, cum non totum exercitum, sed
partem eius amiserit, quod supra dixit, amissa maxima
parte exercitus.

Mecum enim tum] dictio, tum, abest ab antiquo li-
bro & post pauca pro, narrabat, ille habet, narraret. &
pro numero, numero. & sequenti versu pro, qui di-
co, cui dico. & infra ubi est, & cateruam, abest ab eo, &
copula. & sequenti versu, ubi est, tanto exercitu, addē
da ex eo libro præpositio, a, in principio.

Cum ego Coelimontana porta introisse dixissem,
responsione me mimica, Esquilina introisse homo pro
ptissimus lacessivit.] Absurditatem vulgatæ lectionis
ostendit antiqua: quæ in hunc modum habet, Cum
ego eum Coelimontana introisse dixissem, sponsione
me, ni Esquilina introisset, homo promptus lacessivit.

Aut ego scire debuerim, aut vestrum quispiam au-
dierit] In antiq. libro est, quisquam. Ceterum verbum
audierit, mihi abundare videtur, esseq; omnino tollen-
dum. & sequenti versu, ubi est, Proconsulibus, in eo li-
bro est, consulibus. quod non placet.

Vna mercede prouinciæ] in contextu antiqui libri
non est dictio, vna: quæ & alioqui non modo non ne-
cessaria, sed & inepta est.

Tegere atque velare] in antiq. libro est, celare. &
post pauca. quod si te Senatus populusq; R. extrema
hæc verba sine copula, que, ita in eo sunt, Senatus
P. R. ego lego: quod si te Senatus, si populus R. & post
duos versus ubi est, triumphii honorem atque dignita-
tem contemnere, addita in principio dictione, iusti, ex
antiquo libro, ita lego, iusti triumphii honorem dignita-
temq; contemnere.

Sic levis est animi] antiq. liber, sic est levis animus,

mos putamus legendum, leui animi. aliquid certe mendum fuit.

Non euerſa per te, ſed prodita ciuitatis.] Detrahta negatione, legendum euerſa per te, & perdita ciuitatis, & poſt duos verſus, vbi eſt, quibus tu finibus velles, red deretur, tu lege. quibus tu velles finibus traderetur. & ſequenti verſu pro, tranſibas, in antiquo libro legitur, tranſiebas. vt apud Terentium quoque in Hecyra, hæc ſcriptura in antiquis libris eſt. Ad hos rediebat lege hæ reditas.

Quid eſt confecto] addenda poſt hæc, duæ diſtiones, per te.

C. ipſi Pontinio] in antiq. libro ſcriptum eſt, Pontino: nos Pontino, legendum putamus.

O amentem Paulum] delenda interiectio, o, & ſequenti verſu pro, patres iſtorum, legendum, patres horum. & item alio ſequenti pro, qui triumpharunt, qui triumpharint.

Hic homulus] in antiquo ſcriptum apparet, homillus, quod poſtea verſum eſt in homullus: & ſequenti verſu, pro, fictus Epicureus, factus Epicurus, quod non probo.

Sed iam ſi ipſe] antiquus liber, & ſi iam ipſe. & infra pro, e ſchola, habet, ex ſcola ſine aspiratione, vt ſæper.

Deos videbit iratos.] Delenda diſtictio, deos. quæ tamen ex præcedentibus petenda eſt.

T. Flaminius, L. Paulus] Ex Liuius, & antiquis monumentis legendum T. Flamininus. pro, Paulus vero, & numiſmata, & marmora ſemper habent PAVLLVS per duo l. & ſequenti verſu vbi legitur, leui cupiditate, in antiquo eſt, leuitate, & cupiditate, quod non placeat. & poſt aliqua vbi, neglectis vehiculis triumphalibus, ibi eſt neglectis ſerculis triumphalibus, & recte, ſercula enim erant lignea inſtrumenta. quibus pompæ per triumphum ferebantur.

Ratio quidem hercle] hic verſus Plautinus ex Triſummo, ſic in antiq. libro eſt, vt & apud Plautum, græca

tamen voce Latinis litteris scripta . hoc modo . Ratio
quidem hercule apparet, argentum oechete . quod ve-
ro aliqui putauerunt legendum cum dictione, decoctū.
tu eorum sententiæ ne accedas . neque enim fides li-
brorum, neque ratio versus cum illis facit.

Retuli continuo sicut tua lex iubebat] in antiquo
libro est, continuo sicut tua lex iubebat, detuli .

Spiculis prope scrutatus est alpes] In antiquo libro
est, Peculijs prope sine dubio mendose, quare vulgatā
retinemus . & post aliqua vbi est , cupidi laureæ . habet
hic liber cupidi coronæ laureæ . quod & ipsum non pla-
cet .

Licet Themista sapientior, si os tuū] Ante hæc ver-
ba addendum est verbum sis . vbi vero particula, si, in-
fra est, pro ea restituendum, sed . & sequenti versu pro,
quandoquidem, quoniam, quidem.

Hunc etiam] legendum, num etiam . & infra vbi est
cuiquam es infimissimo, tu lege , infimo . & post duos
versus pro, proditorem, perditorem . & post aliqua vbi
legitur, per latrones, & per seruos , delenda copula . &
sequenti versu pro, idem tu, legendum, item tu: & alio
sequenti versu, vbi est, tanti ac vniuersi, post tanti, in-
terponenda dictio, tam.

Ne acclametur .] post hæc verba habet antiq. liber
dictionem , times , quam deinde non habet infra : vbi
est in vulgata, manus tibi ne afferantur times . nos tamē
vulgatam sequimur . & post sequiuersum, vbi est, ver-
ba sunt, dictio, sunt, etiam alioqui non necessaria , ab
antiquo libro abest & vbi est, non audebit, addenda in
principio dictio, nam.

Nisi forte vt cum P. Clodio, hoc est cum amoribus
suis cenet] In antiq. libro pro, P. Clodio, est patribus
conscriptis . & pro, amoribus, amatoribus . nos tamen &
hic malumus vulgatam sequi .

Solet in disputationibus] Interponenda post, solet,
dictio, enim . & post aliqua pro, nihil posterius, legenda
autē proteruius, quod & ipsum ad libidinem pertinet .

sicut & superiora: quasi diceret petulantius.

Luxuriam autem in isto nolite hanc cogitare.] Sic collo-
anda sunt verba, nolite in isto. quod vero sequi-
tur, hanc cogitare. aut aliquid deest, puta, quæ nunc vi-
get. vel aliquid tale. aut certe intelligendus est Cicero
manu prolata, aut aliquo gestu oris vel oculorum, lu-
xuriam sui sæculi demonstrasse.

Quini in lectulis] in antiquo libro est, lectis. & eo-
dem versu ubi est, bibiturus quæ eodem de folio mini-
strentur, ita in eo, bibitur vsque eo, dum de folio mini-
stretur. & post duos versus pro, mehercule, mehercu-
les.

Iam tum cum hæc dñs irata fronte vidisset, nō fugie
eius amicitiam.] Hæc sic in antiquo libro. iam tū hac
distracta fronte vidisset, non fastidiuit eius amicitiam.
vt forte distractam frontē Pisonis appellet, ob id quod
supra de eodem dixit, altero ad frontem sublato, altero
ad mentum depresso supercilio. qui tamen legerit, dis-
irata, potest intelligere ob sectam Epicuream, quam
amplexus est Piso deorum contemptricem.

Sæpe præcep.] addendum in principio verbum, est,
& infra pro, adhiant, lege adhiinauit. & post panca
pro, quomodo aiunt, quemadmodum, a.

Epicurum disertum decernere, & tamen dictum o-
pinor] in antiquo libro. hæc ita sunt. Epicureum diser-
tum dicere. est tamen, dicit vt opinor. nos ita. Epicurū
disertum dicere. & tamen dicit vt opinor. aliquid tamē
hic inest obscuritatis, aut mendii.

Sed etiam litteris, quod fere] hæc antiqua est lectio.
Sed etiam ceteris studijs, quæ fere. & post aliqua ubi
est, siqui uolet, siqui uult quamuis in antiquo libro in-
uersus sit ordo uerborum.

Non ut impurum] hæc uerba, quæ in impressis præ-
cedunt, sunt inferius transferenda, hoc modo: non ut
improbum, non ut audacem, non ut impurum.

Ita multa ad istum de isto scripsit, ut omnes homi-
nis libidines, omnia cenarum genera, conuiuiorumque

adulteria eius delicatissimis uersibus expresserit.] Hæc ex antiqui libri fide, additis quatuor uocibus, unaque detracta, sic legenda; Ita multa ad istum, de isto quoque scripsit, ut omnes libidines, omnia stupra, omnia cenarum conuiuiorumque genera, adulteria denique eius, delicatissimis uersibus expresserit.

Detrahi nolo] lege, detrahi nihil uolo. & post aliqua pro, ac intemperatissimæ atque intemperatissime. & post sesquiuersum, ubi est, qui modo res gestas consulatus mei cum laudasset, legendum, qui modo cum res gestas consulatus mei cum laudasset, & sequenti uersu, pro, non nulla, non illa, & post aliqua ubi legitur, scripsisti enim uersus, dictio, uersus, delenda. & infra ubi est, ut non quod M. Cicero uersum fecerit, delenda negatio]

Scutum & gladium] antiq. liber, scutum aut gladi. & sequenti uersu pro, quod pacis, quia pacis. & pro more poetarum locutus, habet ille, poetarum more conlocutus, licet tertia littera dictionis conlocutus non bene appareat, nos tamen, locutus, probamus. collocationemque uulgatæ. Item delendum pronomen, me, ex illis uerbis quæ infra sunt. nisi tu me expedisses. & sequenti uersu, pro, cruentis, legendum, e cruentis.

Tamen intelligi scelerate uis.] Hucusque pertinet fragmentum antiqui libri. reliqua ex recentibus libris emendabimus.

Ad perniciem me non dicam amicissimi] in uno libro non est particula, ne: quæ etiam turbat lectorem.

Me posse iterum Remp seruare] omnes libri scripti habent saluare. quod quamuis non placeat, tamen restatum uoluimus. & post multa pro atqui me ille, atque me ille. & item post multa pro, & multum dubitatem; multumque dubitantem: qui etiam melior est numerus. & paulo infra ubi est, tum quidem, in illis. legitur, cum eundem. ego sane malo, cum quidem: e uero reſcio. & post aliqua ubi est, cum mihi notum senseris, interposito uerbo esse, legendum notum esse senseris.

Præpositus legatorum tuorum turpissimus] in nullo libro est dictio turpissimus.

Et decerni, & te accipere) Ex fide unius scripti libri delemus pronomen, te. & post pauca ubi est, ne fieri liceat sancitum. in omnibus libris est, ne fieri possit, sancitum.

Hic cum similem spectaret) Exspectaret, lego ex unius exemplaris fide.

Non iniquitas ad simulationem conſocietur) Nullus est scriptus liber qui hoc uerbū conſocietur, contineat. Sed alij aliud: Ego ex uno qui habet, conſocietur, adducor ut credam legendum, conſocietur.

Eiectus est a patria) melius in uno exemplari habetur, è patria.

Nulla trinis æstiuis gratulatio) adde præpositionem ex. ut sit ex trinis hoc ex omnibus libris. quorum aliqui habent externis.

Tum tu ipse de te sententiam tulisse uideris, tum iudicium pronuntiaueris. In omnibus libris nostris ita est: tum, tu ipse de te fecisse uideris, pronuntiaueris. Recta lectio, si ex, uideris ultimam litteram detrahas. ut sit, tū tu ipse de te, fecisse uideri, pronuntiaueris. quod ut intelligatur. scire debemus, in iudicijs capitalibus in quibus de facto questio erat, prætorum cum consilio cognoscere, hunc morem fuisse damnatoriæ sententiæ, ut pronuntiaueretur, reum fecisse uideri. id est reum uideri admisisse illud crimen cuius fuerat accusatus. Dicit ergo Cicero ad Pisonem, cum abiicisti lauream extra portam, non ausus in urbem eam deferre conscientia malæ administrationis tuæ, tum tu ipse de te capitalem sententiam pronuntiaueris, id quod supra dixit, domesticum iudicium sententiæ damnationis tuæ. Cum hæc commentati essemus ostendit nobis Latinus Viterbienſis librum suum in quo scriptum est, tum tu ipse de te fecisse uideri pronuntiaueris. Supradicti autem moris damnatoriæ sententiæ publicandæ auctor Cicero libro secundo Academicorum.

Adulantem omnibus) Omnes libri, adulantem om-
nis. itaque hunc locum citat Cornelius Fronto, asse-
rens Ciceronem hic, accusandi casu ulum esse.

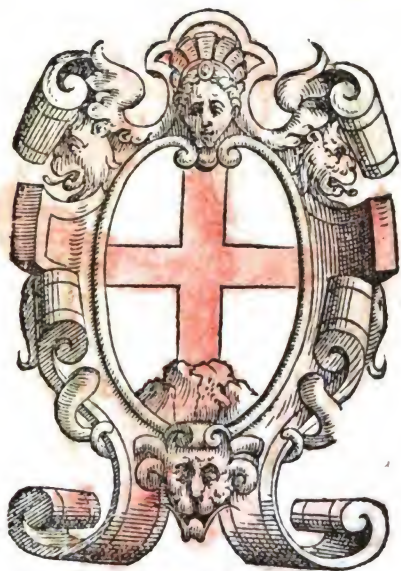
R O M A E

1563.

Vincenzo Frezza

M. T. CICERONIS
DE INVENTIONE
LIBRI DVO.

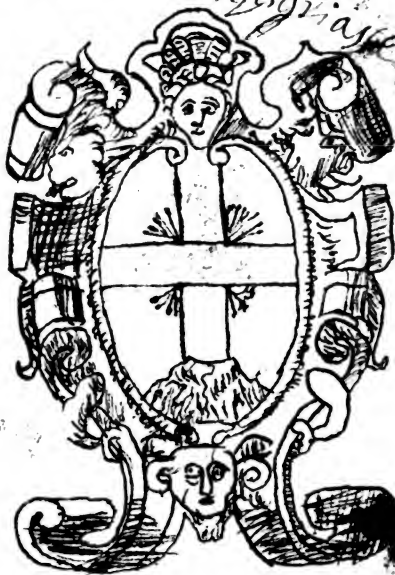
Iam postremò diligentius recogniti, adie-
cto rerum memorabilium Indice.

IN MONTE REGALI
Ex Officina Leonardi Torrentini.
M D LXV.

Mio Carissimo Amico
 Il Signor Lorenzo Beltrami

e mi ha fatto
 conoscere il vostro signor non pigliate

che si pigliasse non fu mai
 e mi ha fatto

e mi ha fatto

M. T. CICERONIS DE INVENTIONE

LIBER I.

Saepe & multum hoc mecum cogitavi, bonine an mali plus attulerit hominibus & civitatibus copia dicendi, ac summum eloquentia studium. Nam & cum nostra Reipub. detrimenta considero, & maximarum civi-

tatum veteres animo calamitates colligo, non minimam video per disertissimos homines inuectam esse partem in commodorum. Cum autem res ab nostra memoria, propter vetustatem, remotas ex litterarum monumentis repetere instituo, multas vrbes constitutas, plurima bella restincta, firmissimas societates, sanctissimas amicitias intelligo cum animi ratione, tum facilius eloquentia comparatas. Ac me quidem diu cogitantem, ratio ipsa in hanc potissimum sententiam ducit, ut existimem sapientiam sine eloquentia parum prodesse civitatibus, eloquentiam vero sine sapientia nimium obesse plerumque, prodesse numquam. Quare si quis omnis rectissimis atque honestissimis studiis rationis & officij, consumit omnem operam in exercitatione dicendi, is inutilis sibi, perniciosus patriae civis alitur: qui vero ita sese armat eloquentia, aut non oppugnare commoda patriae,

a ij sed

apud

*Sapientia
collig
ora*

sed pro his pugnare possit, is mihi vir & suis & publicis rationibus utilissimus, atque amicissimus civis fore videtur. Ac si volumus huius rei, qua vocatur eloquentia, siue artis, siue studij, siue exercitationis cuiusdam, siue facultatis à natura profecta considerare principium, reperiemus id ex honestissimis causis natum atque optimis rationibus profectum. Nam fuit quoddam tempus, cum in agris homines passim bestiarum more vagabantur, & sibi victu ferino vitam propagabant: nec ratione animi quicquam, sed pleraque viribus corporis administrabant. Nondum diuina religionis, non humani officij ratio colebatur: nemo nuptias viderat legitimas: non certos quisquam inspexerat liberos: non inequabile, quid utilitatis haberet, acceperat. Ita propter errorem atque inscitiam, caca ac temeraria dominatrix animi Cupiditas, ad se explendam viribus corporis abutebatur perniciosissimis satellitibus. Quo tempore quidam magnus videlicet vir & sapiens, cognouit qua materia esset, & quanta ad maximas res opportunitas animi inesset hominum, si quis eam posset elicere, & precipiendo meliorem reddere: qui dispersos homines in agris, & in reclusis syluestribus abditos, ratione quadam compulsi in unum locum, & congregauit, & eos in unamquamque rem inducens utilem atque honestam, primo propter insolentiam reclamantes, deinde propter rationem atque orationem studiosius audientes, ex feris & immanibus, mites reddidit & mansuetos. Ac mihi quidem videtur hoc nec tacita, nec inops dicendi sapietia perficere potuisse, ut homines à consuetudine subito conuerteret,

ret,

ver, & ad diuersas rationes vita traduceret. Age ve-
 rò, vrbibus constitutus, vi fidem colere, & iustitiam re-
 tinere discerent, & alijs par e sua voluntate consuesce-
 rent, ac non modo labores excipiendos communis commo-
 di causa, sed etiam vitam amittendam existimarent,
 qui tandem fieri potuit, nisi homines ea quæ ratione in-
 uenissent, eloquentia persuadere potuissent? Profecto ne-
 mo nisi graui ac suauis commotus oratione, cum viribus
 plurimum posset, ad ins voluisset sine vi descendere: ut
 inter quos posset excellere, cum is se pateretur aquari,
 & sua uoluntate à iucundissima consuetudine recede-
 ret, quæ præsertim iam natura uim obtineret propter ue-
 rustatem. Ac primò quidem sic & nata & progressa
 longius eloquentia uidetur: & item postea maximis in
 rebus pacis & belli cum summis hominum utilitatibus
 esse uersata. Postquam uerò commoditas quadam pra-
 ua uirtutis imitatrix, sine ratione officij dicendi copiam
 consecuta est: tum ingenio freta malitia, peruertere ur-
 bes, & uitas hominum labefactare assuevit. Atque
 huius quoque exordium mali, quoniam principium bo-
 ni diximus, explicemus. Verissimum mihi uidetur
 quodam tempore, neque in publicis rebus infantes & in-
 sapientes homines solitos esse uersari, nec uerò ad priuatas
 causas magnos, ac disertos homines accedere: sed cum à
 summis uiris maxima res administrarentur, arbitror
 alios fuisse non incallidos homines, qui ad paruas contro-
 uersias priuatorum accederent. Quibus in controuersis cum
 saepe à mendacio contra uerum homines stare consuesceret,
 dicendi assiduus aluit audaciam, ut necessario superiores

illi propter iniurias civium resistere audacibus, & opitulari suis quisque necessarijs cogeretur. Itaque cum in dicendo saepe par, nonnumquam etiam superior visus esset is, qui omisso studio sapientia, nihil sibi prater eloquentiam comparasset, fiebat ut & multitudinis, & suo iudicio dignus qui Remp. gereret videretur. Hinc nimium non iniuria, cum ad gubernacula Reipub. temerarij atque audaces homines accesserant, maxima ac miserrima naufragia fiebant. Quibus rebus tantum odij atq. invidia suscepit eloquentia, ut homines ingeniosissimi, quasi ex aliqua turbida tempestate in portum, sic ex seditiosa, ac tumultuosa vita se in studium aliquod traderent quietum. Quare mihi videntur postea cetera studia recta atq. honesta per otium concelebrata ab optimis eni fuisse: hoc vero à plerisque eorum desertum obsolevisse eo tempore, quò multò vehementius erat retinendum, & studiosius adaugendum. Nam quo indignius rem honestissimam & rectissimam violabat stultorum & improborum temeritas & audacia summo cum Reip. detrimento, eò studiosius & illis resistendum fuit, & Reipub. consulendum. Quod nostrum illum non fugit Catonem, neque Laliū, neque horum (ut verè dicam) discipulū Africānum, neque Gracchos Africani nepotes: quibus in hominibus erat summa virtus, & summa virtute amplificata auctoritas, & quæ his rebus ornamento, & Reipub. praesidio esset, eloquentia. Quare meo quidem animo nihilominus eloquentia studendū est, etsi ea quidam & privatim & publicè peruersè abutuntur, sed eò quidem vehementius, ne mali magno cū detrimento

detrimēto bonorum & communi omnium perniciē plū-
 rimum possint, cūm præsertim hoc unum sit, quod ad o-
 mnes res & priuatas & publicas maximē pertineat :
 hoc iusta, hoc honesta, hoc illustris, hoc eodem vita iucun-
 da fiat. Nam hinc ad Rempub. plurima commoda ve-
 niunt, si moderatrix omnium rerum præsēto est sapiētia:
 hinc ad ipsos qui eam adepti sunt, laus, honor, dignitas
 confluit: hinc amicis quoque eorum certissimum ac tu-
 tissimum præsidiū comparatur. Ac mihi quidem vi-
 dentur homines, cū multis rebus humiliores & infir-
 miores sint, hac re maximē bestijs præsare, quōd loqui
 possunt. Quare praeclarum mihi quiddam videtur ade-
 ptus is, qui qua re homines bestijs præsant, ea in re homi-
 nibus ipsis antecellat. Hoc si fortē non natura modo, neq.
 exercitatione conficitur, uerū etiam artificio quodam
 comparatur, non alienum est videre quā dicant y. qui
 quadam eius rei praecepta nobis reliquerunt. Sed ante-
 quam de praeceptis oratoris dicamus, videtur dicendam
 de genere ipsius artis, de officio, de fine, de materia, de par-
 tibus. Nam his rebus cognitis, facilius, & expeditius
 vniuscuiusq; animus ipsam rationem, ac viam artis con-
 siderare poterit.

CIVILIS quadam ratio est, quā multis & ma-
 gnis ex rebus constat. eius quadam magna & ampla
 pars est artificiosa eloquentia, quam Rhetoricam vo-
 cant. Nam neque cum ijs sentimus, qui civilem scien-
 tiam eloquentia non putant indigere: & ab ijs, qui eam
 putant omnem Rhetoris vi & artificio contineri, ma-
 gnopere dissentimus. Quare hanc oratoriam facultatem

in eo genere ponemus, ut eam civilis scientiæ partem esse dicamus. Officium autem eius facultatis uidetur esse, dicere appositè ad persuasionem: Finis, persuadere dictatione. Inter officium autem & finem hoc interest, quòd in officio quid fieri, in fine quid officio conveniat, consideratur: ut medici officium dicimus esse, curare ad sanandum appositè: finem, sanare curatione. Itè oratoris quid officium, & quid finem esse dicamus, intelligemus, cum id quod facere debet, officium esse dicemus: illud cuius causa facere debet, finem appellabimus. Materiam artis eam dicimus, in qua omnis ars & ea facultas, qua conficitur ex arte, uersatur, ut si medicina materiam dicamus morbos ac uulnera, quòd in his omnis medicina uersetur: item quibus in rebus uersatur ars, & facultas oratoria, ea res materiam artis rhetoricæ nominamus. Hæc autem res, alij plures, alij pauciores existimauerunt. Nā Gorgias Leontinus antiquissimus ferè rhetor, omnibus de rebus oratorem optime posse dicere existimauit. Hic infinitam & immensam huic artificio materiam subijcere uidetur. Aristoteles autem, qui huic arti plurima adiumenta atque ornamenta subministravit, tribus in generibus rerum uersari rhetoris officium putauit, demonstratiuo, deliberatiuo, iudiciali. Demonstratiuum est, quod tribuitur in alicuius certæ personæ laudem, aut uituperationem. Deliberatiuum est, quod positum in disceptatione, uel consultatione civili, habet in se sententia dictationem. Iudiciale est, quod positum in iudiciis habet in se accusationem & defensionem, aut petitionem & recusationem. Et, quemadmodum nostra quidem fert

fert opinio, oratoris, ars, & facultas in hac materia tri-
 pertita uersari existimanda est. Nam Hermagoras qui
 dem, nec quid dicat attendere, nec quid polliceatur, intel-
 ligere videtur, qui oratoris materiam in causam, & in
 questionem diuidat. Causam esse dicit rem, quæ habeat
 in se controuersiam in dicendo positam cum personarum
 certarum interpositione: quam nos quoque oratori dici-
 mus esse attributam, nam ei tres partes, quas antè dixi-
 mus, supponimus, iudicalem, deliberatiuam, demon-
 stratiuam. Questionem autem eam appellat, quæ ha-
 beat in se controuersiam in dicendo positam, sine certarum
 personarum interpositione, ad hunc modum: ut, Quid sit
 bonum præter honestatem. Verine sint sensus. Quæ sit
 mundi forma. Quæ sit solis magnitudo. Quas questiones
 procul ab oratoris officio remotas, facile omnes intelli-
 gere existimamus. Nam quibus in rebus summa ingenia
 philosophorum plurimo cum labore consumpta intelli-
 gimus, eas sicut aliquas paruas res oratori attribuire, ma-
 gna amentia videtur. Quod si magnam in his Herma-
 goras habuisset facultatem, studio & disciplina compa-
 ratam, videretur fretus sua scientia, falsum quoddam
 constituisse de oratoris officio, & non quid ars, sed quid
 ipse posset, exposuisse: nunc verò ea vis est in homine, ut
 ei multò Rhetoricam citius quis ademerit, quàm Philo-
 sophiam concesserit. Neque eò dico, quod eius ars, quam
 edidit, mihi mendosissime scripta uideatur (nam satis in
 ea videtur ex antiquis artib. ingeniosè & diligenter ele-
 ctas res collocasse, & nonnihil ipse quoque noui protu-
 lisse) uerùm oratori minimum est de arte loqui, quod hic
 fecit:

quisling
lit.

parat. magis
ris
 1.
 2.
 3.
 4.
 5.
 fecit: multò maximum ex arte dicere, quod eum minime potuisse, omnes videmus. Quare materia quidem nobis Rhetorica videtur ea, quam Aristoteli uisam esse diximus: Partes autem hæ sunt, quas plerique dixerunt, inuentio, dispositio, elocutio, memoria, pronuntiatio. Inuentio, est excogitatio rerum uerarum, aut uerisimilium, quæ causam probabilem reddant. Dispositio, est rerum inuentarum in ordinem distributio. Elocutio, est idoneorum uerborum & sententiarum ad inuentionem accommodatio. Memoria, est firmâ animi rerum ac uerborum ad inuentionem perceptio. Pronuntiatio, est ex rerum ac uerborum dignitate, uocis & corporis moderatio. Nunc his rebus breuiter constitutis, eas rationes, quibus ostendere possimus genus, & officium, & finem huius artis, aliud in tempus differemus. Nam & multorum uerborum indigent, & non tantopere ad artis descriptionem, & præcepta tradenda pertinent. Eum autem qui artem Rhetoricam scribat, de duabus reliquis rebus de materia artis, ac partibus scribere oportere existimamus. Ac mihi quidem uidetur coniunctè agendum de materia ac partibus. Quare inuentio, quæ princeps est omnium partium, potissimum in omni causarum genere, qualis debeat esse, consideretur.

2. inuentio
 OMNIS res quæ habet in se positam in dictione, aut disceptatione aliquam controuersiam, aut facti, aut nominis, aut generis, aut actionis continet quæstionem. Eam igitur quæstionem, ex qua causa nascitur, constitutionem appellamus. Constitutio, est prima conflictio causarum, ex depulsione intentionis profecta, hoc modo:

Fecisti,

Fecisti, non feci, aut iure feci. Cum facti controuersia est,
 quoniam coniecturis causa firmatur, constitutio conie-
 cturalis appellatur. Cum autem nominis, quia uis uoca-
 buli definienda uerbis est, constitutio definitiua nomina-
 tur. Cum uero qualis sit res quaeritur, quia & de ui-
 & de genere negotij controuersia est, constitutio genera-
 lis uocatur. At cum causa ex eo pendet, quod non aut is
 agere uidetur quem oportet, aut non cum eo, quicum o-
 portet, aut non apud quos, quo tempore, qua lege, quo cri-
 mine, qua poena oportet, translatiua dicitur constitutio:
 quia actio translationis & commutationis indigere ui-
 detur. Atque harum aliquam in omne causa genus in-
 cidere necesse est. Nam in quam non inciderit, in ea ni-
 hil esse poterit controuersia. Quare eam nec causam qui-
 dem conuenit putari. At facti quidem controuersia,
 in omnia tempora potest distribui. Nam quid factum
 sit potest quaeri, hoc modo: Occideritne Atacem Uly-
 ses. Et quid fiat, hoc modo: Bonone animo sint erga po-
 pu. Rom. Fregellani. Et quid futurum sit, hoc modo: Si
 Carthaginem reliquerimus incolumem, num quid sit
 incommodi ad Rempublicam peruenturum. Nominis
 controuersia est, cum de facto conuenit, & quaeritur id
 quod factum est, quo nomine appelletur. Quo in genere
 necesse est ideo nominis esse controuersiam, non quod de
 re ipsa non conueniat, non quod de facto non constet, sed
 quod id, quod factum sit, aliud alij uideatur esse, & id-
 circo alius alio nomine id appellet. Quare in huiusmodi
 generibus definienda res erit uerbis, & breuiter descri-
 benda, ut si quis sacrum ex priuato surripuerit, utrum
 fur,

genera sint causarum. Deliberatio igitur & demonstratio non possunt recte partes alicuius generis causa putari. Male igitur eas generalis constitutionis partes esse dicit. Quod si generis causa partes non possunt recte putari, multo minus recte partis causa partes putabuntur. Pars autem causa constitutio est omnis, Non enim causa ad constitutionem, sed constitutio ad causam accommodatur: sed demonstratio & deliberatio generis causa partes non possunt recte putari, quod ipsa sunt genera. Multo igitur minus recte partis eius, quod hic dicit, partes putabuntur. Deinde si constitutio, & ipsa, & pars constitutionis eius qualibet, intentionis depulsio est, quae intentionis depulsio non est, ea nec constitutio, nec pars constitutionis est. At si quae intentionis depulsio non est, ea nec constitutio, nec pars constitutionis est: demonstratio, & deliberatio, neque constitutio, nec pars constitutionis est. Si igitur constitutio, & ipsa & pars eius intentionis depulsio est, deliberatio, & demonstratio, neque constitutio, neque pars constitutionis est. Placet autem ipsi intentionis esse depulsionem. Placeat igitur oportet, non esse constitutionem, nec partem constitutionis. Atque hoc eodem urgebitur, siue constitutionem primam causa accusatoris confirmationem dixerit, siue defensoris primam deprecationem. Nam cum eadem omnia incommoda sequentur. Deinde coniecturalis causa non potest simul ex eadem parte eodem in genere & coniecturalis esse, & definitiva. Rursus nec definitiva causa potest simul ex eadem parte eodem in genere & definitiva esse & translativa. Et omnino nulla constitutio, nec
pars

fur, an sacrilegus sit iudicandus. Nam id cum quæritur, necesse erit definire utrumq, quid sit fur, quid sacrilegus, & sua descriptione ostendere alio nomine illam rem, de qua agitur, appellari oportere, atque aduersarij dicunt. Generis est controuersia, cum & quid factum sit, conuenit, & quo id factum nomine appellari oporteat, constat: & tamen quantum, & cuiusmodi, & omnino quale sit queritur, hoc modo: iustum an iniustum, utile an inutile, & omnia, in quibus quale sit id, quod factum est, queritur, sine ulla nominis controuersia. Huic generi Hermagoras partes quattuor supposuit, deliberatiuam, demonstratiuam, iudiciale, negotialem. Quodeius, ut nos putamus, non mediocre peccatum reprehendendum uidetur: uerum breui, ne aut si taciti praterierimus, siue causa non secuti eum putemur: aut si diutius in hoc constiterimus, moram atq. impedimentum reliquis præceptis intulisse uideamur. Si liberatio, & demonstratio genera sunt causarum, non possunt recte partes alicuius generis causa putari. Eadem enim res alij genus esse, alij pars potest, eidem genus esse & pars non potest. Deliberatio autem & demonstratio, genera sunt causarum: Nam aut nullum causæ genus est, aut iudiciale solum, aut & iudiciale, & demonstratiuum, & deliberatiuum. Nullum dicere causæ esse genus, cum causas esse multas dicat, & in eas præcepta det, amentia est. Vnum autem iudiciale solum esse qui potest: cum deliberatio & demonstratio, neque ipsæ similes inter se sint, & ab iudicali genere plurimum dissideant, & suum quaque finem habeat, quò referri debeat. Relinquitur ergo, ut omnia tria genera

genera sint causarum. Deliberatio igitur & demonstratio non possunt recte partes alicuius generis causa putari. Male igitur eas generalis constitutionis partes esse dicit. Quod si generis causa partes non possunt recte putari, multo minus recte partis causa partes putabuntur. Pars autem causa constitutio est omnis, Non enim causa ad constitutionem, sed constitutio ad causam accommodatur: sed demonstratio & deliberatio generis causa partes non possunt recte putari, quod ipsa sunt genera. Multo igitur minus recte partis eius, quod hic dicit, partes putabuntur. Deinde si constitutio, & ipsa, & pars constitutionis eius qualibet, intentionis depulsio est, quae intentionis depulsio non est, ea nec constitutio, nec pars constitutionis est. At si quae intentionis depulsio non est, ea nec constitutio, nec pars constitutionis est: demonstratio, & deliberatio, neque constitutio, nec pars constitutionis est. Si igitur constitutio, & ipsa & pars eius intentionis depulsio est, deliberatio, & demonstratio, neque constitutio, neque pars constitutionis est. Placet autem ipsi intentionis esse depulsionem. Placeat igitur oportet, non esse constitutionem, nec partem constitutionis. Atque hoc eodem urgetur, siue constitutionem primam causa accusatoris confirmationem dixerit, siue defensoris primam deprecationem. Nam eum eadem omnia incommoda sequuntur. Deinde coniecturalis causa non potest simul ex eadem parte eodem in genere & coniecturalis esse, & definitiva. Rursus nec definitiva causa potest simul ex eadem parte eodem in genere & definitiva esse & translativa. Et omnino nulla constitutio, nec
pars

pars constitutionis potest simul & suam habere, & al-
 terius in se uim continere : ideo quod unaquaque ex se
 & ex sua natura simpliciter consideratur, Altera as-
 sumpta, numerus constitutionum duplicatur, non uis
 constitutionis augetur. At deliberatiua causa simul ex
 eadem parte, eodem in genere & coniecturalem & ge-
 neralem, & definitiuam & translatiuam solet habere
 constitutionem, & unam aliquam, & plures nonnun-
 quam : ergo ipsa nec constitutio est, nec pars constitutio-
 nis. Idem in demonstratione solet usu euenire. Genera igitur,
 ut ante diximus, hac causarum putanda sunt, non
 partes alicuius constitutionis. *Hac ergo constitutio,*
 quam generalem nominamus, partes nobis uidetur duas
 habere, iuridicalem & negotialem. Iuridicalis est, in
 qua equi & recti natura, aut praeiudicij, aut poenae ratio
 quaeritur. Negotialis est, in qua quid iuris ex civili mo-
 re, & equitate sit, consideratur : cui diligentia praesse
 apud nos iurisconsulti existimantur. Ac iuridicalis
 quidem ipsa in duas distribuitur partes, absolutam &
 assumptiuam. Absoluta est, quae ipsa in se continet iu-
 ris, & iniuria quaestionem. Assumptiua est, quae ip-
 sa ex se nihil firmi dat ad recusationem : foris autem ali-
 quid defensionis assumit. Eius partes sunt quattuor, con-
 cessio, remotio criminis, relatio criminis, comparatio.
 Concessio est, cum reus non id quod factum est, defendit,
 sed ut ignoscatur postulat. Hac in duas partes diuiditur
 purgationem & deprecationem. Purgatio est, cum fa-
 ctum conceditur, culpa remouetur. Hac partes habet
 tres, imprudensiam, casum, necessitatem. Deprecatio est,
 cum

cum & peccasse, & consulto peccasse reus se confitetur, & tamen ut ignoscatur, postulat: quod genus perraro potest accidere. Remotio criminis est, cum id crimen quod inferitur, abs se & à sua culpa, ui & potestate in alium reus remouere conatur. Id dupliciter fieri poterit, si aut causa, aut factum in alium transferetur. Causa transfertur, cum aliena dicitur ui, & potestate factum. Factum autem, cum alius aut debuisse, aut potuisse facere dicitur. Relatio criminis est, quod ideo iure factum dicitur, quod aliquis ante iniuria laceßierit. Comparatio est, cum aliud aliquod factum rectum, aut utile contenditur, quod ut fieret, illud quod arguitur, dicitur esse commissum. In quarta constitutione, quam translati-
compositio
translatio
 uam nominamus, eius constitutionis est controuersia, cum aut quem, aut quicum, aut quomodo, aut apud quos, aut quo iure, aut quo tempore agere oporteat, quaritur, aut omnino aliquid de commutatione, aut infirmatione actionis agitur. Huius constitutionis Hermagoras inuentor esse existimatur, non quò non usi sint ea ueteres oratores saepe multi, sed quia non animaduuerint artis scriptores eam superiores, nec retulerint in numerum constitutionum. Post autem ab hac inuentam multis reprehenderunt, quos non tam imprudentia falli putamus (res enirs perspicua est) quàm inuidia atq. obtreptione quadam impediri. Et constitutiones quidem, & earum partes exposuimus, exempla autem cuiusque generis tunc commodius exposituri uidemur, cum in unumquodque eorum argumentorum copiam dabimus. Nam argumentandi ratio dilucidior erit, cum & ad genus, & ad exemplum

exemplum causa statim poterit accommodari. *Constitutione causa reperta*, statim placet considerare, *Utrum causa sit simplex, an coniuncta*: & si coniuncta erit, *Utrum sit ex pluribus questionibus iuncta*, an ex aliqua *comparatione*. Simplex est, quae absolutum in se continet unam questionem, hoc modo: *Corinthis bellum indicamus, an non*. Coniuncta ex pluribus questionibus, in qua plura queruntur, hoc pacto: *Utrum Carthago diruatur, An Carthaginensibus reddatur. An eo colonia deducatur*. Ex *comparatione*, in qua per *contentionem*, *Utrum potius, aut quid potissimum sit*, queritur ad hunc modum: *Utrum exercitus in Macedoniam contra Philippum mittatur, qui socijs sit auxilio, an teneatur in Italia, quam maxima contra Annibalem copia sint*. Deinde considerandum est, an in *ratione*, an in *scripto* sit *controuersia*. Nam scripti *controuersia* est ea, quae ex *scriptionis genere* nascitur. Eius autem genera quae sunt *separata a constitutionibus*, quinque sunt. Nam tum *uerba ipsa videntur cum sententia scriptoris dissidere*, tum *inter se duae leges aut plures discrepare*, tum *id quod scriptum est, duas aut plures res significare*: tum *ex eo quod scriptum est, aliud quoque, quod non scriptum est, inueniri*: tum *uis uerbi quasi in definitiua constitutione, in quo posita sit, quari*. Quare primum genus de *scripto* & *sententia*, secundum ex *contrarijs legibus*, tertium *ambiguum*, quartum *ratiocinatum*, quintum *definitiuum* nominamus. Ratio autem est, cum omnis *questio non in* *scriptione*, sed in aliqua *argumentatione* consistit. At tum *considerato genere causa, & cognita constitutione,*
cum

cum simplexne, an coniuncta sit intellexeris, & scriptis an rationis habeat controuersiam videris; deinceps eris videndum, quæ questio, quæ ratio, quæ iudicatio, quod firmamentum causæ sit, quæ omnia à constitutione proficiantur oportet. Questio est ea, quæ ex conflictione causarum gignitur controuersia, hoc modo: Non iure fecisti, iure feci. Causarum autem hæc est conflictio, in qua constitutio constat. Ex ea igitur nascitur controuersia, quam questionem dicimus, hoc modo: Iurene fecerit. Ratio est ea, quæ continet causam, quæ si sublata sit, nihil in causa controuersia relinqueretur, hoc modo (ut docendi causa in facili et peruulgato exemplo consistamus) Orestes si accusetur matricidæ, nisi hoc dicat, iure feci: illa enim patrem meum occiderat, non habet defensionem: quæ sublata omnis quoque controuersia sublata sit. Ergo eius causæ ratio est, quod illa Agamemnonem occiderit. Iudicatio est, quæ ex infirmatione & confirmatione rationis nascitur controuersia. Nam sit ea nobis exposita ratio quam paulò antè exposuimus, illa enim, inquit, patrem occiderat. At non, inquit aduersarius, abs te filio matrem necari oportuit: potuit enim sine tuo scelere illius factum puniri. Ex hac deductione rationis, illa summa nascitur controuersia, quam iudicationem appellamus. Ea est huiusmodi, Rectumne fuerit ab Oreste matrem occidi, cum illa Orestis patrem occidisset. Firmamentum, est firmissima argumentatio defensoris, & aptissima ad iudicationem: ut si uelit Orestes dicere, eiusmodi animum matris suæ fuisse in patrem suum, in seipsum, in sorores, in regnum, in famam generis & familiæ,

questio
hæc

lia, ut ab ea pœnas liberi sui potissimum petere debuerint. Et in ceteris quidem constitutionibus ad hunc modum iudicationes reperiuntur: in coniecturali autem constitutione. quia ratio non est (factum enim non conceditur) non potest ex deductione rationis nasci iudicatio. Quare necesse est eandem esse quæstionem & iudicationem, ut, factum est, factum non est, factumne sit. Quot autem in causa constitutiones aut earum partes erunt, totidem necesse erit quæstiones, rationes, iudicationes, firmamenta reperiri. His omnibus in causa repertis, tunc denique singula partes totius causæ consideranda sunt. Nam non ut quidque dicendum primum, ita primum animaduertendum videtur: ideo quod illa quæ prima dicuntur, si uehementer uelis congruere & cohære cum causa, ex eis ducas oportet quæ post dicenda sunt. Quare cum iudicatio, & ea quæ ad iudicationem oportet inueniri argumenta, diligenter erunt artificio reperia, cura & cogitatione pertractata, tum denique ordinanda sunt ceteræ partes orationis. Hæ partes sex esse omnino nobis videntur: exordium, narratio, partitio, confirmatio, reprehensio, conclusio. Nunc quoniam exordiū princeps omnium esse debet, nos quoque primum in ratione exordiendi præcepta dabimus.

EXORDIUM, est oratio animum auditoris idoneè comparans ad reliquam dictionem: quod eueniet, si eum beneuolum, attentum, docilem fecerit. Quare qui bene exordiri causam uolet, eum necesse est genus suæ causæ diligenter antè cognoscere. Genera causarum quinque sunt, honestum, admirabile, humile, anceps, obscurum.

rum. Honestum genus est, cui statim sine oratione nostra auditoris fauet animus. Admirabile, à quo alienatus est animus eorum, qui audituri sunt. Humile, quod negligitur ab auditore, & non magnopere attendendum videtur. Anceps, in quo aut iudicatio dubia est, aut causa & honestatis & turpitudinis particeps, ut benevolentiam pariat & offensionem. Obscurum, in quo aut tardi auditores sunt, aut difficilioribus ad cognoscendum negotijs causa implicita est. Quare, cum tam diuersa sint genera causarum, exordiri quoque dispari ratione in unoquoque genere necesse est. Igitur exordium in duas partes diuiditur, in principium & insinuationem. Principium, est oratio perspicue & protinus perficiens auditorem beneuolum, aut docilem, aut attentum. Insinuatio, est oratio quadam dissimulatione & circuitione obscure subiens auditoris animum. In admirabili genere causa, si non omnino infesti auditores erunt, principio benevolentiam comparare licebit: sin erunt uehementer abalienati, confugere necesse erit ad insinuationem. Nam ab iratis si perspicue pax & beneuolentia petitur, non modo ea non inuenitur, sed augetur atque inflammatur odium. In humili autem genere causa, contemptiois tollenda causa, necesse erit attentum efficere auditorem. Anceps genus causa, si dubiam iudicationem habebit, ab ipsa iudicatione exordiendum est: sin autem partem turpitudinis, & partem honestatis habebit, benevolentiam captare oportebit: ut in genus honestum causa translata uideatur, cum autem erit honestum causa genus, uel prateriri principium poterit: & si com-

b y modum

modum fuerit, aut à narratione incipiemus, aut à lege, aut ab aliqua firmissima ratione nostræ dictionis: uel si uti principio placebit, beneuolentiæ partibus utendum est, ut id quod est, augeatur. In obscuro causa genere, per principium dociles auditores efficere oportebit. Nunc quoniam quas res exordio conficere oporteat, dictum est, reliquum est, ut ostendatur quibus quæque res rationibus confici possit. Beneuolentiæ quattuor ex locis comparatur: ab nostra, ab aduersariorum, ab iudicum persona, à causa. Ab nostra, si de nostris factis & officijs sine arrogantiâ dicemus: si crimina illata, & aliquas minus honestas suspiciones iniectas diluamus: si quæ incommoda acciderint, aut quæ insint difficultates, profereamus: si prece et obsecratione humili ac supplici utemur. Ab aduersariorum autem, si eos in odium, aut in inuidiâ, aut in contemptiorem adducemus. In odium ducetur, si quid eorum spurcè, superbè, crudeliter, malitiosè factum proferetur. In inuidiam, si uis eorum, potentia, diuitiæ, cognatio, & pecuniâ proferentur, atque eorum usus arrogans & intolerabilis, ut his rebus magis videantur, quàm causa suâ confidere. In contemptiorem adducentur, si eorum inertia, negligentia, ignauia, desidiosum studium, & luxuriosum otium proferentur. Ab auditorum persona beneuolentiâ captabitur, si res ab his fortiter, sapienter, mansuetè gestæ proferentur, ut nequa assentatio nimia significetur: & si de huius quàm honesta existimatio, quantaque eorum iudicij & auctoritatis expectatio sit, ostendetur. Ab rebus ipsis, si causam nostram laudando extollemus, aduersariorum causam

causam per contemptionem deprimemus. Attentos autem faciemus, si demonstrabimus ea, quae dicturi erimus, magna, noua, incredibilia esse, aut ad omnes, aut ad eos qui audiunt, aut ad aliquos illustres homines, aut ad deos immortales, aut ad summam Reip. pertinere: & si pollicemur nos breui nostram causam demonstraturos, atque exponemus iudicationem, aut iudicationes, si plures erunt. Dociles audituros faciemus, si aperte & breuiter summam causam exponemus, hoc est, in quo consistat controuersia. Nam & cum docilem velis facere, simul attentum facias oportet. Nam is maxime docilis est, qui attentissime est paratus audire. Nunc insinuationes quae admodum tractari conueniat, deinceps dicendum videtur. Insinuatione igitur utendum est, cum admirabile genus causae est, hoc est, ut antea diximus, cum animus auditoris infestus est. Id autem tribus ex causis fit maxime: si aut inest in ipsa causa quadam turpitudine, aut si ab ijs, qui antea dixerunt, iam quiddam auditori persuasum videtur, aut eo tempore locus dicendi datur, cum iam illi, quos audire oportet, desessi sunt audiendo. Nam ex hac quoque re non minus, quam ex primis duabus in oratione nonnunquam animus auditoris offenditur. Si causa turpitudine contrahet offensionem, aut pro eo in quo offenditur, alium hominem qui diligitur, interponi oportet: aut pro re in qua offenditur, aliam rem quae probatur, aut pro re hominem, aut pro homine rem, ut ab eo quo odit ad id quod diligit auditoris animus traducatur, & dissimulare id te defensurum, quod existimeris defensurum. Deinde, cum iam mitior factus erit auditor, in-

gredi pedetentim in defensionem, & dicere ea, quæ indignantur aduersary, tibi quoque indigna uideri. Deinde, cum lenieris eum qui audiet, demonstrare nihil eorum ad te pertinere, & negare te quicquam de aduersarijs esse dicturum, neque hoc, neq. illud, ut neq. aperte ladas eos qui diliguntur, & tamen id obscure faciens, quoad possis alienes ab eis auditorum voluntatem, & aliquorum iudicium simili de re, aut auctoritatē proferre imitatione dignam. Deinde, aut eandem, aut consimilem, aut minorem agi rem in praesentia demonstrare. Sin oratio aduersariorum fidem uidebitur auditoribus fecisse, idq. ei, qui intelligit quibus rebus fides fiat, facile erit cognitu, oportet aut de eo quod aduersary sibi firmissimum putarint, & maximè y qui audierint, probarint, primū te dicturum polliceri, aut ab aduersary dicto exordiri, & ab eo potissimum, quod ille nuperrimè dixerit: aut dubitatione vti quid primum dicas, aut cui potissimum loco respondeas, cum admiratione. Nam auditor cum eū quem aduersary perturbatum putant oratione, uidet animo firmissimo contradicere paratum plerumq. se potius temere assensisse, quàm illum sine causa considerare arbitratur. Sin auditoris studium defatigatio abalienauit à causa, te breuius quàm paratus fueris esse dicturum cōmodum est polliceri, non imitaturum aduersarium. Sin res dabit, non inutile est ab aliqua re noua aut ridicula incipere, aut ex tempore quæ nata sit, quod genus, strepitum, acclamationem, aut iam parata, quæ vel apologum, uel fabulā, uel aliquam contineat irrisiōnem: aut si rei dignitas adimet iocandi facultatem, aliquid triste, nouum,

novum, horribile statim non incommodum est injicere.
 Nam ut sibi satietas & fastidium, aut subamara aliqua
 re releatur, aut dulci mitigatur: sic animus defessus au-
 diendo, aut admiratione integratur, aut risu renouatur.
 Ac separatim quidem quæ de principio & de insinua-
 tione dicenda videbantur, hæc ferè sunt. Nunc quiddam
 breuiter & communiter de utroque præcipiendum vi-
 detur. Exordium, sententiarum & gravitatis plurimū
 debet habere, & omnino omnia quæ pertinent ad digni-
 tatem, in se continere, propterea quòd id optimè facien-
 dum est, quod oratorem auditori maximè commendat.
 Splendoris, & festiuitatis, & concinnitudinis minimū,
 propterea quòd ex his suspicio quadam apparationis at-
 que artificiosæ diligentia nascitur, quæ maximè oratio-
 ni fidem, oratori adimit auctoritatē. Vitia uerò hæc sunt
 certissima exordiorū, quæ summopere vitare oportebit,
 vulgare, commune, commutabile, longum, separatum,
 translatum, contra præcepta. Vulgare est, quod in plures
 causas potest accommodari, ut convenire uideatur. Cō-
 mune est, quod nihilominus in hanc quàm in contrariā
 partem causa potest convenire. Commutabile, quod ab
 aduersario potest leuiter mutatum ex contraria parte di-
 ci. Longum est, quod pluribus verbis aut sententijs ultra
 quàm satis est producit. Separatum, quod non ex ipsa
 causa ductum est, nec sicut aliquod membrum annexū
 orationi. Translatum est, quod aliud conficit, quàm cau-
 sa genus postulat: ut si quis docilem faciat auditorem,
 cum benevolentiam causa desideret: aut si principio u-
 tatur, cum insinuationem res postulet. Contra præcepta

est, quod nihil eorum efficit, quorum causa de exordijs precepta traduntur: hoc est, quod eum qui audit, neque beneuolum, neque attentum, neque docilem efficit, aut quo profecto nihil peius est, ut contra sis, facit. Ac de exordio quidem satis dictum est.

NARRATIO, est rerum gestarum, aut ut gestarum expositio. Narrationum tria sunt genera. Vnum genus est, in quo ipsa causa, & omnis ratio controuersia continetur. Alterum, in quo digressio aliqua extra causam aut criminationis, aut similitudinis, aut delectationis, non aliena ab eo negotio, quo de agitur, aut amplificationis causa interponitur. Tertium genus est remotum à civilibus causis, quod delectationis causa non inutiles cum exercitatione dicitur, et scribitur. Eius partes sunt duae, quarum altera in negotijs, altera in personis maxime versatur. Ea quae in negotiorum expositione posita est, tres habet partes, fabulam, historiam, argumentum. Fabula est, in qua nec vera, nec verisimiles res continentur, cuiusmodi est: Angues ingentes alites iuncti iugo. Historia est gesta res, ab aetate nostra memoria remota, quod genus, Appius indixit Carthaginensibus bellum. Argumentum, est ficta res, quae tamen fieri potuit. Huiusmodi apud Terent.

Nam is postquam excessit ex ephebis Sofia.

illa autem narratio, quae uersatur in personis, eiusmodi est, ut in ea simul cum rebus ipsis personarum sermones, & animi perspicui possint, hoc modo:

Venit ad me saepe clamitans, Quid agis Mitio?

Cur perdis adolescentem nobis? cur amat?

Cur potat? cur tu his rebus sumptus suggeris?

Vestitu nimio indulges, nimium ineptus es.

Nimium ipse durus es, prater equum & bonum.

Hoc in genere narrationis multa debet inesse festiuitas confecta ex rerum uarietate, animorum dissimilitudine, grauitate, lenitate, spe, metu, suspitione, desiderio, dissimulatione, errore, misericordia, fortuna commutatione, insperato incommodo, subita letitia, iucundo exitu rerum. Verum hac ex his quæ postea de elocutione præcipientur, ornamenta sumuntur. Nunc de narratione ea, quia causa continet expositionem, dicendum videtur. Oportet igitur eam tres habere res, ut breuis, ut aperta, ut probabilis sit. Breuis erit, si unde necesse est, inde initium sumetur, & non ab ultimo repetetur, & si cuius rei satis erit summam dixisse, eius partes non dicentur: nam saepe satis est quod factum sit dicere, non ut enarres quemadmodum sit factum: & si non longius quam quod scitu opus est, in narrando procedetur: & si nullam in rem aliam transibitur, & si ita dicetur, ut nonnumquam ex eo quod dictum sit, id quod dictum non sit, intelligatur: & si non modò id quod obest, verum etiam id quod nec obest, nec adiuuat, præteribitur: & si semel unumquodque dicetur, & si non ab eo in quo proximè desitum erit, deinceps incipietur. Ac multos imitatio decipit breuitatis, ut cum se breues putent esse, longissimi sint: cum dent operam ut res multas breuiter dicant, non ut omnino paucas res dicant, & non plures quam necesse sit. Nā plerisque breuiter dicere uidetur, qui ita dicit: Accessi ad ades, puerum euocavi: respondit, Quasiui dorminū, domi

domi negavit esse. His tamen si tot res brevius non potuit dicere : tamen quia satis fuit dixisse, domi negavit esse, fit rerum multitudine longus. Quare hoc quoque in genere vitanda est brevitatis imitatio, & non minus rerum non necessariorum, quam verborum multitudine supersedendum est. Aperta autem narratio poterit esse, si ut quodque primum gestum erit, ita primum exponatur, & rerum ac temporum ordo servabitur, ut ita narrentur ut gesta res erunt, aut ut potuisse geri videbuntur. Hic erit considerandum, nequid perturbatè, nequid contortè dicatur, ne quam in aliam rem transeat, ne ab ultimo repetatur, ne ad extremum prodeatur, nequid, quod ad rem pertineat, prateratur : & omnino quæ præcepta de brevitare sunt, hoc quoque in genere sunt conservanda. Nam sæpe res parum est intellecta longitudine magis quam obscuritate narrationis. Ac verbis quoque dilucidis utendum est, quo de genere dicendum est in præceptis elocutionis.

Probabilis erit narratio, si in ea videbuntur inesse ea quæ solent apparere in veritate, si personarum dignitates servabuntur, si causæ factorum extabunt, si fuisse facultates faciundi videbuntur, si tempus idoneum, si spatium satis, si locus opportunus ad eandem rem, qua de re narrabitur, fuisse ostendetur : si res & ad eorum qui agent, naturam, & ad vulgi rumorem, & ad eorum qui audiunt, opinionem accommodabitur. Ac veri quidem similis ex his rationibus esse poterit. Illud autem præterea considerare oportebit, ne aut cum obsit narratio, aut cum nihil prosit, tunc interponatur : aut non loco, aut non quæ admodum

admodum causa postulat, narretur. Obest tum, cū ipsius rei gesta expositio magnam excipit offensionem, quam argumentando, & causam agēdo leniri oportebit. Quod cū acciderit, membratim oportebit partes rei gesta dissipergere in causam, & ad vnamquamque confestim rationem accommodare, ut vulneri praesto medicamentū sit, & odium statim defensio mitiget. Nihil prodest narratio tunc, cū ab aduersarijs re exposita, nostra nihil interest iterum, aut alio modo narrare: aut cū ab ijs qui audiunt, ita tenetur negotiū, vt nostra nihil intersit eos alio pacto docere. Quod cū acciderit, omnino narratione supersedendum est. Non loco dicitur, cū non in ea parte orationis collocatur, in qua res postulat: quo de genere agemus tum, cū de dispositione dicemus: nā hoc ad dispositionem pertinet. Non quemadmodum causa postulat, narratur, cū aut id quod aduersario prodest, dilucide & ornatē exponitur, aut id quod ipsam adiuvat, obscure dicitur & negligenter. Quare vt hoc vitium vitetur, omnia torquenda sunt ad commodum suae causae, contraria, quae prateriri poterunt, pratercundo, quae illius erunt, leuiter attingendo, sua diligenter, & enodantes narrando. Ac de narratione quidem satis dictum videtur. Deinceps ad partitionem transeamus.

RECTE habita in causa partitio, illustrē & perspicuam totam efficit orationē. Partes eius duae sunt, quarum vtraq; magnopere ad aperiendam causam, & cōstituendam pertinet controuersiam. Vna pars est, quae quid cum aduersarijs cōueniat, & quid in controuersia relinquatur, ostendit: ex qua certum quiddā designatur audi-

tori,

tori, in quo animum debeat habere occupatum. *Altera est, in qua rerum earum, de quibus erimus dicturi breuiter, expositio ponitur distributa: ex qua conficitur, ut certas animo res teneat auditor, quibus dictis, intelligat fore peroratum. Nunc utroque genere partitionis quemadmodum conueniat uti, breuiter dicendum videtur. Quæ partitionis, quid conueniat, aut quid non conueniat, ostendit: hac debet illud quod conuenit, inclinare ad suam causam commodum, hoc modo: Interfectam matrem esse à filio, conuenit mihi cum aduersarijs. Item contrà, Interfectum esse a Clytemnestra Agamemnonem conuenit. Nam hic uterque & id posuit quod conueniebat, & tamen suam causam commodo consuluit. Deinde, quid controversiæ sit, ponendum est in indicationis expositione: quæ quemadmodum inueniretur, antè dictum est. Quæ autem partitionis rerum distributam continet expositionem, hac habere debet breuitatem, absolutionem, paucitatem. Breuitas est, cum nisi necessarium nullum assumitur uerbum. Hac in hoc genere idcirco utilis est, quod rebus ipsis. & partibus causæ, non uerbis, neque extraneis ornamentis animus auditoris tenendus est. Absolutio est, per quam omnia, quæ incidunt in causam, genera, de quibus dicendum est, amplectimur. In qua partitione uidendum est, ne aut aliquod genus utile relinquatur, aut serò extra partitionem, id quod uitiosissimum ac turpissimum est, inferatur. Paucitas in partitione seruatur, si genera ipsa rerum ponuntur, neque permiscere cum partibus implicantur. Nam genus est, quod plures partes amplectitur, ut animal. Pars est, quæ subest generi, ut equus.*

Sed

Sed saepe eadem res aliū genus, aliā pars est. Nam homo animalis pars est, Thebani aut Troiani genus. Hac ideo diligentius inducitur præscriptio, ut aperte intellecta generali partitione, paucitas generum in partitione seruari possit. Nam qui ita partitur, Ostendam propter cupiditatem, & audaciam, et auaritiam aduersariorum omnia incommoda ad Rempub. peruenisse. is non intellexit in partitione exposito genere, partem se generis admiscuisse. Nam genus est omnium nimirum libidinum cupiditas: eius autem generis sine dubio pars est auaritia. Hoc igitur uitandum est, ne cuius genus posueris, eius secum aliquam, sicuti diuersam ac dissimilem partem ponas in eadem partitione. Quod, si quod in genus plures incident partes, id cum in prima partitione causæ erit simpliciter expositum, distribuatur eo tempore commodissime, cum ad ipsum uentum erit explicandum in causæ dictione post partitionem. Atque illud quoque pertinet ad paucitatem, ne aut plura quam satis est demonstraturos nos dicamus, hoc modo: Ostendam aduersarios, quod arguimus, & potuisse facere, & uoluisse, & fecisse: nam fecisse ostendere satis est. Aut cum in causa partitio nulla sit, & cum simplex quiddam agatur, tamen utamur distributione, idque perraro potest accidere. Ac sunt alia quoque praecepta partitionum, quæ ad hunc usum oratorum non tantopere pertinent, quæ uersantur in Philosophia, ex quibus hac ipsa transtulimus, quæ conuenire uidebantur, quorum nihil in ceteris artibus inueniabamus. Atque his de partitione praeceptis, in omni dictione meminisse oportebit, ut & prima quæque pars ut exposita

posita est in partitione, sic ordine transigatur: & omnibus explicatis, peroratum sit, hoc modo, ut nequid posterius præter conclusionem inferatur. Partitur apud Terentium breuiter & commodè senex in Andria, quæ cognoscere libertum uelit.

Eo pacto & gnati vitam, & consilium meum
Cognosces, & quid facere in hac re te uelim.

Itaque quemadmodum in partitione proposuit, ita narrat primum gnati uitam:

Nam is postquam excessit ex ephebis Sofia,
Liberius viuendi fuit potestas.

Deinde suum consilium:

Et nunc id operam do.

Deinde quid Sofiam uelit facere, id quod postremum posuit in partitione, postremum dicit:

Nunc tuum est officium.

Quemadmodum igitur hic & ad primam quamq; partem primum accessit, & omnibus absolutis, finem dicendi fecit, sic nobis placet, & ad singulas partes accedere, & omnibus absolutis, perorare. Nunc de confirmatione, deinceps, ita ut ordo ipse postulat, præcipiendum videtur.

CONFIRMATIO est, per quam argumentando nostra causa fidem, & auctoritatem, & firmamentum adiungit oratio. Huius partis certa sunt præcepta, quæ in singula causarum genera diuidentur. Veruntamen non incommodum videtur, quandam sylvam, atque materiam uniuersam antè permistam, et confusam exponere omnium argumentationum: post autem tradere

dere quemadmodum unumquodq; genus causa, hinc omnibus argumentandi rationibus tractis, confirmari oporteat. Omnes res argumentando confirmantur, aut ex eo quod personis, aut ex eo quod negotijs est attributum. At personis has res attributas putamus, nomen, naturā, viētū, fortunam, habitū, affectionem, studia, consilia, facta, casus, orationes. Nōmē est, quod unicuiq; personae datur, quo suo quaeq; proprio, & certo vocabulo appellatur. Naturā ipsā definire difficile est. Partes autē eius enumerare eas, quarū indigemus ad hanc praeceptionem facilius est. Haec aut partim diuino, partim mortali in genere uersantur. Mortalium aut pars in omnium, pars in bestiarum genere enumeratur. Atq. hominum genus, & in sexu consideratur, uirile an muliebri sit, & in natione, patria, cognatione, & aetate. Natione, Grauius an Barbarus. Patria, Atheniensis an Lacedaemonius, Cognatione, quibus maioribus, quibus consanguineis. Aetate, puer an adolescens, natu grandior, an senex. Præterea commoda & incommoda considerantur ab natura data animo, aut corpori, hoc modo: Valens an imbecillis, longus an brevis, formosus an deformis, uelox an tardus sit, acutus an hebetior, memor an obliuiosus, comis, officiosus, pudens, patiens, an contrā. Et omnino quæ a natura data animo & corpori considerabuntur, in natura considerata sunt. Nam quæ industria comparantur, ad habitum pertinent: de quo postea dicendum est. In uiētū considerare oportet, apud quē & quo more, & cuius arbitratus sit educatus, quos habuerit artium liberalium magistros, quos uiuendi præceptores,

ceptores, quibus amicis utatur, quo in negotio, quaestus, artificio sit occupatus, quo modo rem familiarem administret, qua consuetudine domestica sit. In fortuna quaeritur, seruus sit an liber, pecuniosus an tenuis, priuatus an cum potestate; si cum potestate, iure an iniuria, felix, clarus, an contra, quales liberos habeat. Ac si de non uiuo quaeretur, etiam quali morte sit affectus, erit considerandum. Habitum autem hunc appellamus, animi, aut corporis constantem & absolutam aliqua in re perfectionem, ut uirtutis alicuius perceptionem, aut quamuis scientiam. Et item corporis aliquam commoditatē, non natura datam, sed studio & industria partam. *Affectio*, est animi, aut corporis ex tempore aliqua de causa commutatio, ut letitia, cupiditas, metus, molestia, morbus, debilitas, & alia qua genere in eodem reperiuntur. Studium autem est animi assidua & uehemens ad aliquam rem applicata magna cum uoluntate occupatio, ut philosophia, poetices, geometria, litterarum. Consiliū, est aliquid faciendi aut non faciendi uerè excogitata ratio. Facta autem, & casus, & orationes tribus ex temporibus considerabuntur, quid fecerit, aut quid ipsi acciderit, aut quid dixerit, aut quid faciat, quid ipsi accadat quid dicat, aut quid facturus sit, quid ipsi casurum sit, qua sit usus oratione. Ac personis quidem hac uidentur esse attributa.

Negotijs autem qua sunt attributa, partim sunt continentia cum ipso negotio, partim in gestione negotij considerantur, partim adiuncta negotio sunt, partim gestū negotium consequuntur. Continentia cum ipso negotio sunt

affectio.
uocatur
habitatio
animi.

sunt ea, quae semper affixa esse videntur ad rem, neque ab ea possunt separari. Ex his prima est brevis complexio totius negotij, quae summam continet facti, hoc modo: Parentis occisio, patria proditio. Deinde causa eius summa, per quam, & quam ob rem, & cuius rei causa factum sit, queritur. Deinde ante gestam rem, quae facta sunt continentur usque ad ipsum negotium. Deinde in ipso gerendo negotio quid actum sit. Deinde quid postea factum sit. In gestione autem negotij, qui locus secundus erat, de iis quae negotijs attributa sunt, quaretur locus, tempus, modus, occasio, facultas. Locus consideratur, in quo res gesta sit, ex opportunitate, quam videatur habuisse ad negotium administrandum. Ea autem opportunitas queritur ex magnitudine, intervallo, longinquitate, propinquitate, solitudine, celebritate, natura ipsius loci, & vicinitate totius regionis. Ex his etiam attributionibus, sacer an profanus, publicus an privatus, alienus an ipsius, de quo agitur, locus sit, an fuerit. Tempus autem est id, quo nunc utimur (nam ipsum quidem generaliter definire difficile est) pars quadam aeternitatis cum alicuius annus, mensis, diurni, nocturniue spatij certa significatione. In hoc & quae praeterierunt considerantur, & eorum ipsorum, quae propter vetustatem obsoleverunt, ut incredibilia videantur, & iam in fabularum numerum reponantur: & quae iamdiu gesta, & à memoria nostra remota, tamen faciant fidem, verè tradita esse, quod eorum monumenta certa in litteris extant: & quae nuper gesta sint, quae scire

c pleri-

plerique possint : & item qua insistent in praesentia, & qua maxime fiant, & qua consequantur. In quibus potest considerari, quid ocys, & quid serius futurum sit. Et item communiter in tempore perspicendo longinquitas eius est consideranda. Nam saepe oportet commetiri cum tempore negotium, & videre poteris ne aut magnitudo negotij, aut multitudo rerum in eo transigi tempore. Consideratur autem tempus, & anni, & mensis, & dies, & noctis, & vigilia, & hora, & in aliqua parte alicuius horum. Occasio autem est pars temporis, habens in se alicuius rei idoneam faciendi aut non faciendi opportunitatem. Quare cum tempore hoc differt. Nam genere quidem utrunque idem esse intelligitur, verum in tempore spatium quodammodo declaratur, quod in annis, aut in anno, aut in aliqua anni parte spectatur : in occasione ad spatium temporis faciendi quadam opportunitas intelligitur adiuncta. Quare cum genere idem sit, fit aliud quod quadam parte, & specie, ut diximus, differat. Hac distribuitur in tria genera publicum, commune, singulare. Publicum est, quod ciuitas uniuersa aliqua de causa frequentat, ut ludi, dies festus, bellum. Commune est, quod accidit omnibus eodem fere tempore, ut metus, vindemia, calor, frigus. Singulare autem est, quod aliqua de causa priuatim solet alicui accidere : ut nuptia, sacrificium, funus, conuiuium, somnus. Modus autem est, in quo quemadmodum, & quo animo factum sit, quaeritur. Eius partes sunt, prudentia, & imprudentia. Prudentia autem ratio quaeritur

ex

ex ijs, qua clàm, palam, ui, persuasione fecerit. Im-
 prudentia autem in purgationem confertur, cuius par-
 tes sunt inscientia, casus, necessitas: & in affectione
 animi, hoc est, molestiam, iracundiam, amorem,
 & cetera qua in simili genere uersantur. Facultates
 sunt, aut quibus facilius fit, aut sine quibus aliquid
 confici non potest. Adsumendum autem negotio id in-
 telligitur, quod maius, & quod minus, & quod simi-
 le erit ei negotio, quo de agitur, & quod aequè ma-
 gnum, & quod contrarium, & quod disparatum,
 & genus, & pars, & euentus. Maius, & minus,
 & aequè magnum, ex ui, & ex numero, & ex figu-
 ra negotij, sicut ex statura corporis consideratur. Si-
 mile autem ex specie comparabili, comparabile autem
 ex conferenda atque assimilanda natura iudicatur. Con-
 trarium est, quod positum in genere diuerso, ab eodem,
 cui contrarium esse dicitur, plurimum distat, ut fri-
 gus calori, vita mors. Disparatum autem est id, quod
 ab aliqua re per oppositionem negationis separatur, hoc
 modo, sapere & non sapere. Genus est, quod partes
 aliquas amplectitur, ut cupiditas. Pars est, qua subest
 generi, ut amor, auaritia. Euentus, est exitus ali-
 cuius negotij, in quo quæri solet quid ex quaque re eue-
 nerit, eueniat euenturumq. sit. Quare hoc in genere, ut
 commodius quid euenturum sit, antè animo colligi pos-
 sit, quid quaq. ex re soleat euenire, considerandum est,
 hoc modo: Ex arrogantia odium, ex insolentia arrogan-
 tia. Quarta autem pars est ex iis, quas negotiis diceba-
 hamus esse attributas, consecutio. In hac hæres quærū

tur, quæ gestum negotium consequuntur. Primum quod factum est, quo id nomine appellari conveniat. Deinde eius facti qui sunt principes & inventores, qui deniq. auctoritatis eius & inventionis comprobatores atq. amuli. Deinde et quæ ea de re, aut eius rei sit lex, consuetudo, ætio, iudicium, scientia, artificium. Deinde natura eius evenire vulgò soleat, an insolenter & ratio. Postea homines id sua auctoritate comprobare, an offendi in his consueverint, & cetera, quæ factum aut quod similiter confestim, aut ex intervallo solent consequi. Deinde postremò attendendum est, num quæ rei ex iis rebus, quæ sunt posita in partibus honestatis aut utilitatis, consequantur, de quibus in deliberatione tuo genere causa distinctius erit dicendum. Ac negotium quidem ferè res ea, quas commemoravimus, sunt attributa. Omnis autem argumentatio, quæ ex iis locis, quos commemoravimus, sumetur, aut probabilis, aut necessaria debet esse. Etenim ut breviter describamus, argumentatio videtur esse inventum aliquo ex genere, rem aliquam aut probabiliter ostendens, aut necessariè demonstrans. Necessariè demonstrantur ea, quæ aliter ac dicuntur, nec fieri nec probari possunt, hoc modo: Si peperit, cum viro concubuit. Hoc genus argumentandi, quod in necessaria demonstratione versatur, maxime tractatur in dicendo, aut per simplicem conclusionem. Complexio est, in qua utrum concesseris, reprehenditur, ad hunc modum: Si improbus est, cur uteris? Sin probus, cur accusas? Enumeratio est, in qua pluribus rebus expositis, & ceteris in-

fir-

firmatis una reliqua necessario confirmatur, hoc patet: Necessarium est aut inimicitiarum causa ab hoc esse occisum, aut metus, aut spes, aut alienius amici gratia: aut, si horum nihil est, ab hoc non esse occisum. Nam sine causa maleficium susceptum esse non potest. Sed neque inimicitia fuerunt, nec metus ullus; nec spes ex morte illius alicuius commodi, neque ad amicū huius aliquē mors illius pertinebat. Relinquitur igitur ut ab hoc non sit occisus. Simplex autem conclusio ex necessaria consecutione conficitur, hoc modo: Si nos me istud eo tempore fecisse dicitis, ego autem eo ipso tempore trās mare fui: relinquitur, ut id quod dicitis, non modò nō fecerim, sed ne potuerim quidem facere. Atque hoc diligenter uidere oportebit, ne quo pacto genus hoc refelli possit, ut ne confirmatio modū in se argumētationis solū habeat, & quandā similitudinē necessaria cōclusionis, uerū ipsā argumētatio ex necessaria ratione cōsistat.

Probabile autem est id, quod ferē fieri solet; aut quod in opinione positum est, aut quod habet in se ad hanc quandam similitudinem siue id falsum est, siue uerum. Verū in eo genere quod ferē solet fieri, probabile huiusmodi est: Si mater est; diligit filium: si auarus est, negligit iusurandum: in eo autem, quod in opinione positum est, huiusmodi sunt probabilia: impiis apud inferos pœnas esse preparatas: Eos qui philosophia deinde operam, non arbitrari deos esse. Similitudo autem in contrariis, & partibus, & in iis rebus, quæ sub eandem cadunt rationem, maxime spectatur. in contrariis hoc modo: Nam si iis qui imprudentes laeserunt,

s. ij. igno

ignosci cōuenit: iis qui necessariò profuerūt, haberi grā-
 tiā nō oportet. Ex pari sic: Nā ut locus sine portu, nauis
 esse nō potest: tutus: sic animus sine fide, stabilis ami-
 cis nō potest esse. In iis rebus, quae sub eandem rationē ca-
 dūt, hoc modo probabile cōsideratur: Nā si Rhodiis turpe
 nō est portoriū locare, ne Hermacreonti quidē turpe est
 cōducere. Hac tñ uera sunt, hoc pacto: Quoniā cicatrix
 est, fuit vulnus. Tum uerisimilia, hoc modo: Si multius
 erat in calceis puluis, ex itinere eū venire oportebat. O-
 mne autē, ut certas quasdā in partes distribuamus, pro-
 babile quod sumitur ad argumētationē, aut signū est,
 aut credibile, aut iudicatū, aut cōparabile. Signum est,
 quod sub sensū aliquē cadit, & quiddā significat, quod
 ex ipso profectū uidetur, quod aut antē fuerit, aut in i-
 pso negotio, aut post sit cōsecutū, & tamē indiget testi-
 mony, et grauioris cōfirmationis, ut cruor, fuga, pallor,
 puluis, & quae his sunt similia. Credibile est, quod sine
 ullo teste, auditoris opinione firmetur, hoc modo: Nemo
 est qui non liberos suos incolumes & beatos esse cupiat.
 Iudicatū, est res assensione, aut auctoritate, aut iudicio
 alicuius, aut aliquorū cōprobata. Id tribus in generibus
 spectatur, religioso, cōmuni, approbato. Religiosum est,
 quod iurati legibus iudicarūt. Cōmune est, quod omnes
 vulgò probant, et secuti sunt huiusmodi: ut maioribus
 natu assurgatur, ut supplicū misceatur. Approbatū est
 quod homines cū dubiū esset, quale haberi oporteret, sua
 cōstituerūt auctoritate: Velut Gracchi patris factū, quē
 Popul. Roma. ob id factū quod insciente collega in Censu
 ra nihil gessit, post Cēsura cōsule fecit. Cōparabile autē
 est

est, quod in rebus diuersis simile aliquā rationē cōtinet. Eius sunt partes tres, imago, collatio, exēplū. Imago, est oratio demonstrans corporum aut naturarum similitudinem. Collatio, est oratio rem cum re ex similitudine conferens. Exemplum, est quod rem auctoritate, aut casu alicuius hominis, aut negotii confirmat, aut infirmat. Horum exempla & descriptiones in preceptis elocutionis cognoscuntur. Ac fons quidem confirmationis, ut facultas tulit, apertus est, nec minus dilucidē, quā rei natura ferebat, demonstratus est. Quem admodum autem quaq. constitutio, & pars constitutionis, & omnis controuersia, siue in ratione, siue in scripto versetur, tractari debeat, & quae in quasque argumentationes conueniant, sigillatim in secundo libro de unoquoque genere dicemus. In praesentia tantummodo numeros & modos, & partes argumentandi cōfuse & permixtū diffusimus: post descriptē & electē in genus quodque causa, quid cuique conueniat, ex hac copia digeremus. Atque inueniri quidem omnis ex his locis argumentatio poterit, inuentam exornari, & ueritas in partes distinguī, & suauissimum est, & summe necessarium, & ab artū scriptoribus maxime neglectū. Quare & de ea preceptione nobis, & in hoc loco dicēda uisum est, ut ad inuentionē argumenti, absolutio quoq. argumētādi adiūgeretur, & magna cū cura & diligētia locus hic omnis cōsiderādus est, quod nō rei solū magna utilitas est, sed praecipēdi quoq. sūma difficultas.

OMNIS igitur argumentatio, aut per inductio-
nem tractanda est, aut per ratiocinationem. Inductio

est, oratio qua rebus non dubijs captat assensionem eius qui cum instituta est: quibus assensionibus facit, ut illi dubia quadam res, propter similitudinem earum rerum, quibus assensit, probetur: Velut apud Socratem cum Aeschinem demonstrat Socrates, cum Xenophontis uxore, & cum ipso Xenophonte Aspasia locuta. Dic mihi, inquit, quaso, Xenophontis uxor, si vicina tua melius habeat aurum, quam tu habes, Virum illius an tuum malis? Illius, inquit. Quod si vestem et ceterum ornatum mulierem pretij maioris habeat, quam tu habes, tuumne an illius malis? Illius vero, respondit. Age, inquit, si virum illa meliorem habeat, quam tu habes, Virum ne tuum, an illius malis? Hic mulier erubuit. Aspasia autem cum ipso Xenophonte sermonem instituit. Quaso, inquit, Xenophon, si vicinus tuus meliorem equum habeat, quam tuus es, tuumne equum malis, an illius? Illius, inquit. Quod si fundum meliorem habeat, quam tu habes, Virum tandem fundum habere malis? Illum, inquit, meliorem scilicet. Quod si uxorem meliorem habeat, quam tu habes, Virum illius malis? Atque hic Xenophon quoque ipse tacuit. Post Aspasia: Quoniam uterque vestrum, inquit, id mihi solum non respondit, quod ego solum audire volueram, ego met discam quid uterque cogitet. Nam & tu mulier optimū virū malis habere, & tu Xenophon uxorem habere lectissimā maxime vis. Quare nisi hoc perfeceritis, ut neq. vir melior, neque femina lectior in terris sit, profectō id semper, quod optimum putabitis esse, multo maxime requireritis, & tu ut malis

ritus sis quàm optima mulieris, & hac ut quàm optimo viro nupta sit. Hic cum rebus non dubijs esset assensum, factum est propter similitudinem, ut etiam illud quod dubium videbatur, si quis separatim quæreretur, id pro certo propter rationem rogandi concederetur. Hoc modo sermonis plurimum Socrates usus est: propterea quòd nihil ipse afferre ad persuadendum volebat, sed ex eo quod sibi ille dederat, qui cum disputabas, aliquid conficere malebat, quod ille ex eo, quod iam concessisset, necessario approbare deberet. Hoc in genere precipiendum nobis videtur. Primum, ut illud quod inducemus per similitudinem, eiusmodi sit, ut sit necesse concedi. Nam ex quo postulabimus nobis illud, quod dubium sit, concedi dubium esse id ipsum non oportebit. Deinde illud, cuius confirmandi causa fiet inductio, videndum est, ut simile ijs rebus sit, quas res quasi non dubias antè induxerimus. Nam antè aliquid nobis concessum esse nihil proderit, si ei dissimile erit id, cuius causa illud concedi primum voluerimus. Deinde non intelligas, quò spectent illæ primæ inductiones, & ad quem sint exitum peruentura. Nā, qui vides, si ei rei quæ primò rogetur, rectè assenserit, illam quoque rem quæ sibi displiceat esse necessario concedendam, plerumque aut non respondendo, aut male respondendo, longius procedere rogationem non finit. Quare ratione rogationis imprudens ab eo quod concessit, ad id quod non vult concedere, deducendum est. Extremum autem aut taceatur oportet, aut concedatur, aut negetur. Si negabitur, aut ostendenda est similitudo

litudo earum rerum, qua antè concessa sunt, aut alià utendum inductione. Si concedetur, concludenda est argumentatio. Si tacebitur, aut elicienda est responsio, aut, quoniam taciturnitas imitatur confessionem, pro eo, ac si concessum sit, concludere oportebit argumentationem. Ita fit hoc genus argumentandi tripartitum. Prima pars constat ex similitudine una pluribusve. Altera ex eo quod concedi volumus, cuius causa similitudines adhibita sunt. Tertia ex conclusione, qua aut confirmat concessionem, aut quod ex ea conficiatur, ostendit. Sed quia non satis videbitur alicui dilucide demonstratum, nisi quod ex civili causarum genere exemplum subiecerimus, videtur huiusmodi quoque utendum exemplo, non quò præceptio differat, aut aliter hoc in sermone, atque in dicendo sit utendum: sed ut eorum voluntati satisfiat, qui quod aliquò in loco viderint, alio in loco, nisi demonstratum est, nequeunt cognoscere. Ergo in hac causa, qua apud Græcos est peragata, quod Epaminondas Thebanorum Imperator, ei qui sibi ex lege Prator successerat, exercitum non tradidit, & cum paucos ipse dies contra legem exercitum tenuisset, Lacedæmonios funditus vicit: poterit accusator argumentatione uti per inductionem, cum scriptum legis contra sententiâ defendat, ad hunc modum: Si iudices, id quod Epaminondas ait, legis scriptorem sensisse, adscribat ad legem, & addat exceptionem hanc, extra quam si quis Respublica causa exercitum non tradiderit patiemini? non opinor. Quòd si vosmetipsi, quòd à vestra religione, & sapientia

te-

Remotissimum est, istius honoris causa hanc eandem exceptionem iniussu populi ad legem adscribi iubeatis, populus Thebanus patietur ne id fieri? profectò non patietur. Quod ergo adscribi ad legem nefas est, id sequi, quasi adscriptum sit, rectè nobis videatur? Noui vestrà intelligentià, non potest ita videri iudices. Quòd si litteræ corrigi neq. ab illo, neque à vobis scriptoris voluntas potest, videte ne multò indignius sit id re et iudicio vestro mutari, quod ne uerbo quidè cōmutari potest. Ac de inductione quidè satis in præsentia dictū videtur. Nunc deinceps ratiocinationis vim & naturā consideremus. Ratiocinatio, est oratio ex ipsa re probabile aliquid eliciens, quod expositum & per se cognitum sua se ui & ratione confirmet. Hoc de genere qui diligentius considerandum putauerunt, cum idem usu dicendi sequeretur, paulum in præcipiendi ratione disenserunt. Nam partim quinque eius partes esse dixerunt, partim non plus quam in tres partes posse distribui putauerunt. Eorum controuersiam non incommodum videtur cum utrorūq. ratione exponere. Nam & breuis est, & nō eiusmodi, ut alteri prorsus nihil dicere putentur, & locus hic nobis in dicendo minimè negligendus videtur. Qui putant in quinq. distribui partes oportere, aiunt primum conuenire exponere summam argumentationis, ad hunc modum: Melius accurantur quæ consilio geruntur, quam quæ sine consilio administrantur. Hanc primam partem numerant: eam deinceps rationibus variis, & quàm copiosissimis verbis approbari putant oportere, hoc modo: Domus ea quæ ratione regitur,

gitur, omnibus instructior est rebus, & apparatus, quàm ea quæ temere & nullo consilio administratur. Exercitus is, cui prepositus est sapiens, & callidus Imperator, omnibus partibus commodius regitur, quàm si qui stultitia & temeritate alicuius administratur. Eadem nauigij ratio est. Nam naus optimè cursum conficit ea, quæ scientissimo gubernatore utitur. Cum propositio sit hoc pacto approbata, & duæ partes transierunt ratiocinationis, tertia in parte aiunt, quod ostendere velis, id ex vi propositionis oportere assumere, hoc pacto: Nihil autem omnium rerum melius, quàm omnis mūdus administratur. Huius assumptionis quanto in loco aliam porro inducunt approbationem, hoc modo: Nam & signorum ortus & obitus definitum quemdam ordinem seruant, & annua commutationes, non modo quadam ex necessitate semper eodem modo fiunt: Verum ad vtilitates quoque rerum omnium sunt accommodata, & diurna nocturnaq; vicissitudines, nulla in re vñquam mutata, quicquam nocuerunt. Quæ si-
gno sunt omnia, non mediocri quondam consilio naturam mundi administrari. Quanto inducunt loco complexionem, eam, quæ aut id infert solum, quod ex omnibus partibus cogitur, hoc modo: Consilio igitur mundus administratur: aut vñum in locum cum conduxeris breuiter propositionem, & assumptionem, id adiungit, quod ex his conficiatur, ad hūc modum: Quod si melius geruntur ea, quæ consilio, quàm quæ sine consilio administrantur: nihil autem omnium rerum melius, quàm omnis mundus administratur: consilio
igitur

igitur mūdus administratur Quinquepertitam igitur hoc pacto putant esse argumentationem. Qui autem tripertitam esse dicunt; hī non aliter putant tractari oportere argumentationem, sed partitionem horū reprehendunt. Negant enim neq. à propositione, neq. ab assumptione approbationes earum separari oportere, neq. propositionem absolutam, neque assumptionem sibi perfectam videri, quæ approbatione confirmata non sit. Quare quas illi duas partes numerant, propositionem, & approbationem, sibi vnam partem videri propositionem: quæ si approbata non sit, propositio non sit argumentationis. Item quæ ab illis assumptio, & assumptionis approbatio dicitur, eandem sibi assumptionem solam videri. Ita fit, ut eadem ratione argumentatio tractata, alijs tripertita, alijs quinquepertita videatur. Quare evenit, ut res non tam ad usum dicendi pertineat, quàm ad rationem præceptionis. Nobis autem commodior illa partitio videtur esse, quæ in quinq. partes distributa est, quam omnes ab Aristotele & Theophrasto profecti maximè secuti sunt. Nam quemadmodum illud superius genus argumentandi, quod per inductionem sumitur, maximè Socrates & Socratici tractauerunt: sic hoc, quod per ratiocinationem expolitur, summè est ab Aristotele atq. Peripateticis & Theophrasto frequentatum; deinde à Rhetoribus hī, qui elegantissimi atq. artificiosissimi putati sunt. Quare autem nobis illa magis partitio probeatur, dicendum videtur ne temere secuti putemur: & breuiter dicendum, ne in huiusmodi rebus diutius, quàm ratio præ-

precipiendi postulat, commoremur. Si quadam in argumentatione satis est uti propositione, & non oportet adiungere approbationem propositioni: quadam autem in argumentatione infirma est propositio, nisi adiuncta sit approbatio: separatum quiddam est à propositione approbatio. Quod enim adiungi & separari ab aliquo potest, id non potest idem esse, quod est id ad quod adiungitur, & à quo separatur. Est autem quadam argumentatio, in qua propositio non indiget approbatione, & quadam in qua nihil valet absq. approbatione, ut ostendemus: separata est igitur à propositione approbatio. Ostendemus autem id quod polliciti sumus, hoc modo: Quae propositio in se quiddam continet perspicuum, eò quod constare inter omnes necesse est, hanc velle approbare et firmare nihil attinet. Ea est huiusmodi: Si quo die ista cades Rome facta est, ego Athenis eo die fui, interesse in cade non potui. Hoc quia perspicue verum est, nihil attinet approbari. Quare assumi statim oportet, hoc modo: Fui autem Athenis eo die: hoc si non constat, indiget approbationis, qua inducta complexio consequetur: igitur in cade interesse non potui. Est igitur quadam propositio, qua non indiget approbatione: nam esse quidem quandam qua indigeat: quid attinet ostendere, quod cuius facile perspicuum est, conficitur, separatum esse quiddam à propositione approbationem. Si autem ita est, falsum est non esse plus, quam tripertitam argumentationem. Si simili modo liquet alteram quoque approbationem separatam esse ab assumptione. Nam si quadam in argu-
 menta-

mentatione satis est uti assumptione, & non oportet ad iungere approbationem assumptioni: quadam autem in argumentatione infirma est assumptio, nisi adiuncta sit approbatio: separatum quiddam est extra assumptionem approbatio. Est autem argumentatio quadam, in qua assumptio non indiget approbationis: quadam autem in qua nihil valet sine approbatione, ut ostendemus: separata est igitur ab assumptione approbatio. Ostendemus autem quod polliciti sumus, hoc modo: Quae perspicua omnibus veritatem continet assumptio, nihil indiget approbationis; ea est huiusmodi: Si oportet sapere, dare operam Philosophiae convenit. haec propositio indiget approbationis. Non enim perspicua est, neque constat inter omnes, propterea quod multi nihil prodesse Philosophiam, plerique etiam obesse arbitrantur. Assumptio perspicua est haec: Oportet autem sapere. Hoc autem quia ipsum ex re perspicitur, & verum esse intelligitur, nihil attinet approbari. Quare statim concludenda est argumentatio: igitur dare operam Philosophiae convenit. Est ergo assumptio quadam, quae approbationis non indiget. Nam quandam indigere perspicuum est: separata est igitur ab assumptione approbatio. Falsum ergo est, non esse plus quam tripertitam argumentationem. Atque ex his illud iam perspicuum est, esse quandam argumentationem, in qua neque propositio, neque assumptio indigeat approbationis huiusmodi, ut certum quiddam & breue exempli causa ponamus: Si summopere sapientia petenda est, summopere stultitia vitanda est. Hic

invenit quae

et

Assumptio & propositio perspicua est, quare neutra quoque indiget approbatione. Ex his omnibus illud perspicuum est, approbationem tum adiungi, tum non adiungi. Ex quo cognoscitur, neque in propositione, neque in assumptione contineri approbationem, sed utramque suo loco positam, vim suam tamquam certam & propriam obtinere. Quod si ita est, commodè partiti sunt illi: qui in quinque partes distribuerunt argumentationem. Quinque sunt igitur partes eius argumentationis quæ per ratiocinationem tractatur. Propositio, per quam breuiter locus is exponitur, ex quo omnis vis oportet emanet ratiocinationis. Propositionis approbatio, per quam id quod breuiter expositum est, rationibus affirmatum, probabilius, & apertius fit. Assumptio, per quam id quod ex propositione ad ostendendum pertinet, assumitur. Assumptionis approbatio, per quam id quod assumptum est, rationibus firmatur. Complexio, per quam id quod conficitur ex omni argumentatione, breuiter exponitur. Quæ plurimas habet argumentatio partes, ea constat ex his quinque partibus. Secunda est quadripertita. Tertia tripartita. Deinde bipertita, quod in controuersis est. De vnaquaque parte potest alicui videri posse argumentationem consistere. Eorum igitur quæ consistunt exempla ponemus: horum quæ dubia sunt, rationes afferemus. Quinquæpertita argumentatio est huiusmodi: Omnes leges, iudices, ad commodum Republicæ referri oportet, & eas ex utilitate communis, non ex scriptione, quæ in litteris est, interpretari. Ea enim virtute & sapientia ma-

ioris

iores nostri fuerunt, ut in legibus scribendis nihil sibi aliud, nisi salutem, atque utilitatem Reipublica proponerent. Neq. enim ipsi quod obesset, scribere volebant, & si scripsissent, cum esset intellectum, repudiatum iri legem intelligebant. Nemo enim leges legū causa salvas esse vult, sed Reipublica, quod ex legibus omnes Respublicas optime putant administrari. Quam ob rem igitur leges servari oportet, ad eam causam scripta omnia interpretari cōvenit: hoc est, quoniam Reipublica servimus ex Reip. cōmodo atq. utilitate leges interpretemur. Nā ut ex medicina nihil oportet putare proficisci, nisi quod ad corporis utilitatē spectat, quoniam eius causa est instituta: sic à legibus nihil convenit arbitrari, nisi quod Respublica conducat, proficisci, quoniam eius causa sunt comparata. Ergo in hoc quoq. iudicio definite litteras legū perscrutari, & legem, ut aequū est, ex utilitate Reipublica considerare, quod hic fecit. Quid enim magis utile Thebanis fuit, quam Lacedaemonios opprimis? Quid magis Epaminondam Thebanorum Imperatorem, quam victoriam Thebanorum consulere decuit? Quid hunc tanta Thebanorum gloria, tam claro atque exornato trophaeo carius atq. antiquius habere convenit? Scripto videlicet legis omisso, scriptoris sententiam considerare debebat. Atq. hoc quidem satis consideratum est, nullam esse legem, nisi Reipub. causa scriptam. Summam igitur amentiam esse existimabat, quod scriptum esset Reip. salutis causa, id non ex Reip. salute interpretari. Quod si leges omnes ad utilitatem Reip. referrī convenit, hic autem

d salu-

saluti Reip. profuit, profectò non potest eodem facto, & communibus fortunis consuluisse, & legibus non obtemperasse. Quattuor autem partibus constat argumentatio, cum aut proponimus, aut assumimus sine approbatione. Id facere oportet, cum aut propositio ex se intelligitur, aut assumptio perspicua est, et nullius approbationis indiget. Propositionis approbatione præterita, quattuor ex partibus argumentatio tractatur ad hunc modum: Iudices, qui ex lege iurati iudicatis, legibus obtemperare debetis. Obtemperare autem legibus non potestis, nisi quod scriptum est in lege sequamini: quod enim certius legis scriptor testimonium voluntatis sua relinquere potuit, quam quod ipse magna cum cura atque diligentia scripsit? Quòd si litteræ non extarent, magnopere eas requireremus, ut ex his scriptoris voluntas cognosceretur: nec tamen Epaminonda permitteremus, nisi extra iudicium quidem esset, ut is nobis sententiam legis interpretaretur, nedum nunc istud patiamur, cum præssò lex sit, non ex eo quod apertissime scriptum est, sed ex eo quod sua causa convenit scriptoris voluntatem interpretari. Quòd si vos Iudices legibus obtemperare debetis, & id facere non potestis, nisi quod scriptum est in lege, sequamini, quid causæ est, quin istum contra legem fecisse iudicetis. Assumptionis autem approbatione præterita, quadripartita sic fiet argumentatio: Qui saepenumero nos per fidem fefellerunt, eorum orationi fidem habere non debemus. Siquid enim perfidia illorum detrimenti acceperimus, nemo erit præter nosmetipsos, quem

iure

iure accusare possumus. Ac primum quidem decipi incommodum est, iterum stultum, tertium turpe. Carthaginenses autem persape iam nos fefellerunt. Summa igitur amentia est in eorum fide spem habere: quorum perfidia toties deceptus sis. *Utraq.* approbatione praterita, tripartita fit hoc pacto: Aut metuamus Carthaginenses oportet, si incolumes eos reliquerimus, aut eorum urbem diruamus, ac metuere quidē non oportet. Restat igitur, ut urbem diruamus. Sunt autē qui putant nonnumquam posse complexione & oportere supersederi, cum id perspicuum sit, quod conficiatur ex ratiocinatione. Quod si fiat, bipertitam quoq. fieri argumentationē, hoc modo: Si peperit, virgo non est, peperit autē. hic satis esse dicunt proponere & assumere, quoniam perspicuum sit, quod conficiatur, complexionis rem non indigere. Nobis autem videtur & omnis ratiocinatio includenda esse: & illud vitium, quod illis displicet, magnopere vitandum est, ne quod perspicuum sit, id in complexionem inferamus. Hoc autem fieri poterit, si complexionum genera intelligantur. Nam aut ita cōplectemur, ut in unum conducamus propositionem & assumptionem, hoc modo: Quod si leges omnes ad utilitatem Reipub. referri convenit, hic autem salutē Reipub. profuit: profecto non potest eodem facto, & salutis communi consuluisse, & legibus non obtemperasse. Aut ita, ut ex contrario sententia conficiatur, hoc modo: Summa igitur amentia est, in eorum fide spem habere, quorum perfidia toties deceptus sis. Aut ita, ut id solum quod conficitur, inferatur, ad hunc modum: Urbem

propositio negat
consequenter minor

d y igitur

igitur diruamus. Aut id quod eam rem, quæ conficitur, sequatur necesse est, id est huiusmodi: Si peperit, cum viro concubuit: peperit autem: Conficitur hoc: Concubuit igitur cum viro. Hoc si nolis inferre, & inferas id quod sequitur, Fecit igitur incestum, & concluderis argumentationem, & perspicuam scite ris complexionem. Quare in longis argumentationibus, ex conductionibus, aut ex contrario completi oportet: in breuibus id solum, quod conficitur, exponere: in ijs, in quibus exitus perspicuus est, consecutione vi. Si qui autem ex unaquaq. parte putabunt constare argumentationem, poterunt dicere, saepe satis esse hoc modo argumentationem facere: Quoniam peperit, cum viro concubuit: nam hoc nullius neq. approbationis, neq. assumptionis, vel eius approbationis, neq. complexionis indigere videtur: sed nobis ambiguitate nominis videntur errare. Nam & argumentatio nomine vno res duas significat, ideo quod & inuentum aliquam in rem probabile, aut necessarium argumentatio vocatur & eius inuenti artificiosa expolitio. Quando igitur proferrent aliquid huiusmodi: Quoniam peperit, cum viro concubuit: inuentum proferrent, non expolitionem. Nos autem de expolitionis partibus loquimur. Nihil igitur ad hanc rem ratio illa pertinebit: atq. hac distinctione alia quoq. quæ videbuntur officere huic partitioni, propulsabimus, si qui aut assumptionem aliquando solli posse putent, aut propositionem. Quæ si quid habet probabile, aut necessarium, quoquo modo commoveat auctorem necesse est. Quod si solum spectaretur id quod

intentum est, ac nihil, quo pacto tractaretur id, quod
esset excogitatum referres, nequaquam tantum inter
summos Oratores et mediocres interesse existimaretur.
Variare autem orationem magnopere oportebit. Nam
omnibus in rebus similitudo est satietatis mater. Id fie-
ri poterit, si non similiter semper ingrediamur in argu-
mentationem. Nam primum omnium generibus ipsis
distinguere convenit orationem, hoc est cum inductio-
ne VII, tum ratiocinatione. Deinde in ipsa argumen-
tatione non semper à propositione incipere, nec semper
quinque partibus abuti, neque eadem ratione expolire par-
titiones, sed tum ab assumptione incipere licet, tum ab
approbatione alterutra, tum utraq. tum hoc, tum il-
lo genere complexionis VII. Id ut perspiciatur, aut scri-
bamus, aut in quolibet exemplo de ijs, quæ proposita
sunt, hoc idem exerceamus, ut quàm facile sit factu.
Ac de partibus quidem argumentationis satis nobis di-
ctum videtur. Illud autem volumus intelligi, nos pro-
bè tenere, alijs quoque rationibus tractari argumen-
tationes in Philosophia multis & obscuris, de quibus cer-
tum est artificium constitutum. Verùm illa nobis ab-
horrere ab usu oratorio videntur. Quæ pertinere au-
tem ad dicendum putamus, ea nos commodius, quàm
ceteros attendisse non affirmamus, sed perquisitijs &
diligentius conscripisse pollicemur. Nunc ut instituiamus
proficisci ordine ad reliqua pergemus.

REPREHENSIO est, per quam argumtan-
do aduersariorum confirmatio diluitur, aut infirma-
tur, aut alieniatur. Hac fonte inuentionis eodem uti-

terur, quo datur confirmatio, propterea quod quibus ex locis aliqua res confirmari potest, eisdem potest ex locis infirmari. Nihil enim considerandum est in his omnibus inuentionibus, nisi id quod personis, aut negotijs attributum est. Quare inuentionem, & argumentationum expolitionem ex illis quae antea praecepta sunt, hanc quoque in partem orationis transferri oportebit. Verum tamen ut quadam praecipio detur huius quoque partis, exponemus modos reprehensionis, quos qui observabunt, facilius ea quae contradicentur, diluere aut infirmare poterunt. Omnis argumentatio reprehenditur, si aut ex iis quae sumpta sunt, non conceditur aliquod unum pluraue: his concessis, complexio confici ex his negatur: aut si genus ipsum argumentationis vitiosum ostenditur: aut si contra firmam argumentationem, alia aequè firma, aut firmior ponitur. Ex iis quae sumuntur, aliquid non conceditur, cum aut id quod credibile dicunt, negatur esse eiusmodi: aut quod comparabile putant, dissimile ostenditur, aut indicatum aliam in partem traducitur, aut omnino iudicium improbat: aut quod signum esse aduersarij dixerunt, id eiusmodi negatur esse: aut si complexio, aut una, aut ex utraque parte reprehenditur: aut si enumeratio falsa ostenditur: aut si simplex conclusio falsi aliquid continere demonstratur. Nam omne quod sumitur ad argumentandum, siue pro probabili, siue pro necessario, necesse est sumatur ex his locis, ut antea ostendimus. Quod pro credibili sumptum erit, id infirmabitur, si aut perspicue falsum erit, hoc modo: Nemo est qui non peccet

niam

niam quàm sapientiam malit. Aut ex contrario quoque credibile aliquid habebit, hoc modo: Quis est qui non officij cupidior sit, quàm pecunia? Aut erit omnino incredibile, ut si quis, quem constet esse avarum, dicat alicuius mediocris officij causa, se maximam pecuniam neglexisse. Aut si quod in quibusdam rebus aut hominibus accidit, id omnibus dicatur usu euenire, hoc pacto: Qui pauperes sunt, ijs antiquior officio pecunia est. Qui locus desertus est, in eo eadem factam esse oportet. In loco celebri homo occidi qui potuit? Aut si id quod raro fit, fieri omnino negatur: ut Curius pro Fulvio: Nemo potest uno aspectu neque prateriens in amorem incidere. Quod autem pro signo sumetur id ex iisdem locis quibus confirmatur, infirmabitur. Nam in signo, primum verum esse ostendi oportet. Deinde eius rei signum proprium, qua de re agitur, ut cruorem cadis. Deinde factum esse, quod non oportuerit: aut non factum, quod oportuerit. Postremo scisse eum, de qua queritur, eius rei legem, & consuetudinem. Nam ea res sunt signo attributa, quas diligentius aperiemus, cum separatim de ipsa conventionali constitutione dicemus. Ergo horum unumquodque in reprehensione, aut non esse signum, aut parum magnum esse, aut à se potius, quam ab aduersarijs stare, aut omnino falso dici, aut in aliam quoque suspicionem duci posse demonstrabitur. Cum autem pro comparabili aliquid inducetur, quoniā id per similitudinem maxime tractatur, in reprehendendo conueniet, simile id negare esse quod conferetur ei qui cum conferetur. id fieri

d iij

pote

No. 6
dubio.

5. 1. 1. 1. 1.

poterit, si demonstrabitur diuersum esse genere, natura, vi, magnitudine, tempore, loco, persona, opinione: ac si quo in numero illud quod per similitudinem afferretur, & quo in loco hoc genus, cuius causa afferretur, haberi conueniat, ostendetur. Deinde quid res cum re differat, demonstrabitur, ex quo docebimus aliud de eo quod comparabitur, & de eo qui cum comparabitur, existimari oportere. Huius facultatis maxime indigemus, cum ea ipsa argumentatio, qua per inductionem tractatur, erit reprehendenda. Si iudicatum aliquod inferetur, quoniam id ex his locis maxime firmatur, laude eorum qui iudicarunt, similitudine eius rei qua de agitur, ad eam rem, qua de iudicatum est, commemorando non modo non esse reprehensum iudicium, sed ab omnibus approbatum: & demonstrando difficilius & maius fuisse id iudicatum quod afferatur, quam id quod infertur. Ex contrarijs locis, si res aut vera, aut verisimilis permittet, infirmari oportebit: atq. erit obseruandum diligenter, ne nihil ad id quod agatur, pertineat id quod iudicatum sit: & uidendum est, ne ea res proferatur, in qua sit offensum, ut de ipso qui iudicarit, iudicium fieri videatur. Oportet autem animaduvertere, ne cum aliter multa sint iudicata, solitarium aliquod, aut rarum iudicatum afferatur. Nam his rebus auctoritas iudicati maxime potest infirmari. Atq. ea quidem argumenta, qua quasi probabilia sumuntur, ad hunc modum tentari oportebit. Quae vero sicuti necessaria inducentur, ea si forte imitabuntur modo necessariam argumentationem,

neq.

neq. erunt eiusmodi, si reprehenduntur. Primum complexio, qua utrum concesseris, debet tollere, si uera est, numquam reprehendetur: sin falsa, duobus modis, aut conuersione, aut alterius partis infirmatione. Conuersione, hoc modo:

Nam si veretur, quid eum accuses, qui est probus?

Sin inuerecundum animi ingenium possidet,

Quid eum accuses, quid id parui auditu aestimet?

Hic siue vereri dicens, siue non vereri, concludendum hoc putat, ut neget esse accusandum. Quod conuersione sic reprehendetur: Imò verò accusandus est. Nam si veretur, accuses: nec enim parui auditu aestimabit. Sin inuerecundum animi ingenium possidet, tamen accuses: non enim probus est. Alterius autem partis infirmatione, hoc modo reprehenditur: Verum si veretur, accusatione tua correctus, ab errato recedet. Enumeratio vitiosa intelligitur, si aut præteritum quiddam dicemus, quod velimus concedere: aut infirmum aliquid annumeratum, quod aut contra dici possit, aut causa non sit quare non honestè possimus concedere. Præteritur quiddam in eiusmodi enumerationibus: Quoniam habes istum equum, aut emeris oportet, aut hereditate possideas, aut munere acceperis, aut domi tibi natus sit: aut si horum nihil est, surripueris necesse est. Sed neq. emisisti, neq. hereditate venit, neq. domi natus est, neq. donatus est: necesse est ergo surripueris. Et hoc commodè reprehenditur, si dici possit ex hostibus equus esse captus, cuius præda sectio non veniet: quo illato, infirmatur enumeratio, quoniam id sit.

indu-

ad diuersionem
dilla mi
quidam
a. n. m. a.
na

num aliquis dicat se profectum esse ad exercitum, com-
 itaq. cum quis velit hac argumentatione. Vti: Si ve-
 nisses ad exercitum, à Tribunis militaribus visus es-
 es: non es autem visus ab his, non es igitur profectus
 ad exercitum. Hic cum concesseris propositionem et
 assumptionem, complexio est infirmada. Aliud enim quam
 cogebatur, illatum est. Ac nunc quidem, quò facilius
 res cognosceretur, perspicuo et grandi vitio pradtum
 posuimus exemplum: sed saepe obscurius positum vitium
 pro vero probatur, cum aut parum memineris quod
 concesseris, aut ambiguum aliquod pro certo concess-
 ris. Ambiguum si concesseris, ex ea parte, quam
 ipse intellexeris, eam partem si aduersarius ad a-
 liam partem per complexionem velit accommodare,
 demonstrare oportebit non ex eo quod ipse concess-
 ris, sed ex eo quod ille sumpserit, confici complexio-
 nem ad hunc modum: Si pecunia indigetis, pecu-
 niam non habetis, Si pecuniam non habetis, paupe-
 res estis. Indigetis autem pecunia: mercatura enim
 nisi ita esset, operam non daretis: pauperes igitur
 estis. Hoc sic reprehenditur, Cum dicebas, Si indi-
 getis pecunia, pecuniam non habetis: hoc intelli-
 gam, Si propter inopiam in egestate estis, pecu-
 niam non habetis. Et idcirco concedebam. Cum au-
 tem hoc sumebas, Indigetis autem pecunia: illud acci-
 piabant, & ultis autem pecunia plus habere. Ex quibus
 concessionibus non conficitur hoc, Pauperes igitur estis:
 conficeretur autem si tibi primo quoq. hoc concessissem,
 Qui pecuniam maiorem vellet habere, cum pecuniam
 non

significat

Carmin
propositione

non habere. Sape autem oblitum putant quid concesseris, & ideo id quod non conficitur, quasi conficiatur, in conclusione infertur, hoc modo: Si ad illum hereditas veniebat, verisimile est ab illo esse necatum. Deinde hoc approbant plurimis verbis: post assumunt, Ad illum autem hereditas veniebat: deinde infertur, ille igitur occidit. Id ex ijs quæ sumpserant, non conficitur. Quare observare diligenter oportet & quid sumatur, & quid ex his conficiatur: Ipsum autem genus argumentationis vitiosum his de causis ostendetur, si aut in ipso vitium erit, aut si non ad id quod instituitur, accommodabitur. Atque in ipso vitium erit, si omnino totum falsum erit, si commune, si vulgare, si leve, si remotum, si mala definitio, si controuersum, si perspicuum, si non concessum, si turpe, si offensum, si contrarium, si inconstans, si aduersum. Falsum est, in quo perspicue mendacium est, hoc modo: Non potest esse sapiens, qui pecuniam negligit: Socrates autem pecuniam negligebat, non igitur sapiens erat. Commune est, quod nihilo magis ab aduersarijs, quam à nobis facit, hoc modo: Idcirco iudices, quia veram causam habebam, breui peroravi. Vulgare est, quod in aliam quoque rem non probabilem, si nunc concessum sit, transferri possit, hoc modo: Si veram causam non haberet, vobis se iudices, non commisisset. Leue est, quod aut post tempus dicit, hoc modo: Si in mentem venisset, non commisisset: aut perspicue rem turpem leui tegere vult defensione, hoc modo: Cum te expetebant omnes, florentissimo

In regno reliqui, nunc desertum ab omnibus
Summo periculo sola ut restitnam, paro.

Remotum est, quod ultra quam satis est, petitur,
hoc modo: Quod si non P. Scipio Corneliā filiam Ti-
berio Graccho collocasset, atque ex ea duos Gracchos pro-
creasset, tanta seditiones nata non essent. Quare hoc
incommodum Scipioni adscribendum videtur. Hu-
iusmodi est illa quoque conquestio:

Vtinam ne in nemore Pelio securibus

Casa cecidisset abiecta ad terram trabes.

Longius enim repetita est, quam res postulabat.

Mala definitio est, cum aut communia describit,
hoc modo: Seditiosus est is, qui malus atq. inutilis est
civis. Nam hoc non magis seditiosi, quam ambitiosi,
quam calumniatoris, quam alicuius improbi hominis
vim describit. Aut falsum quiddam dicit, hoc pa-
elo: Sapientia, est pecunie acquirendae intelligentia.
Aut aliquid non graue nec magnum continens, sic:
Stultitia, est immensa gloriæ cupiditas. est hæc qui-
dem stultitia, sed ex parte quadam, non ex omni gene-
re definita. Controuersum est, in quo ad dubium demon-
strandum, dubia causa effertur, hoc modo: Eho tu,
dij quibus est potestas motus superum atque inferum. Pa-
cem inter sese conciliant, conferunt concordiam.

Perspicuum est, de quo non est controuersia: ut si
quis, cum Orestem accuset, planum faciat ab eo ma-
trem esse occisam. Non concessum est, cum id quod agi-
tur in controuersia est: ut si quis, cum Ulyssē accu-
set, in hoc maxime commoretur: Indignum esse ab ho-

mine

D. abur

5. ampl. h. ca

in glia ali p...
9
p...
 mine ignauissimo virum fortissimum Aiacem nec-
 tum. Turpe est, quod aut eo loco in quo dicitur, aut
 eo homine qui dicat, aut eo tempore quo dicitur, aut
 ijs qui audiunt, aut ea re de qua agitur, indignum pro-
 pter inhonestam rem videtur. Offensum est, quod eo-
 rum qui audiunt, voluntatem laedit: ut si quis apud
 Equites Romanos cupidos iudicandi Capionis legem
 iudiciariam laudet. Contrarium est, quod contra ea
 dicitur, quae y, qui audiunt, fecerunt: ut si quis apud
 Alexandrum Macedonem contra aliquem Urbis expu-
 gnatorem diceret, nihil esse crudelius, quam Urbes di-
 ruere, cum ipse Alexander Thebas diruisset. Incon-
 stans est, quod ab eodem de eadem re, diuersè dicitur:
 ut si quis cum dixerit, qui virtutem habeat, cum nul-
 lius rei ad bene viuendum indigere, neget postea sine
 bona valetudine posse bene uiuere, aut se amico ad-
 esse propter beneuolentiam, sperare enim aliquid com-
 modi ad se peruenturum. Aduersum est, quod ipsi
 causa aliqua ex parte officit, ut si quis hostium vim,
 & copias, & felicitatem augeat, cum ad pugnam
 milites hortetur. Si non ad id quod instituitur, ac-
 commodabitur aliqua pars argumentationis, horum
 aliquo in vitio reperietur. Si plura pollicitus pauciora
 demonstrabit: aut si cum totum debet ostendere, de par-
 te aliqua loquatur, hoc modo: Mulierum genus aua-
 rum est: nā Eriphyle auro viri vitam vendidit. Aut
 si non id quod accusabitur defendet: ut si quis cum am-
 bius accusabitur, manu se fortem esse defendet: ut
 Amphion apud Euripidem. Item apud Pacuuium,

qui

qui vituperata musica, sapientiam laudat. Aut si res ex hominis vitio vituperabitur, ut si quis doctrinā ex alicuius docti vitis reprehendat. Aut si quis, cum aliquem vult laudare, de felicitate eius non de virtute dicat. Aut si quis rem cum re ita comparabit, ut alteram se non putet laudare, nisi alteram vituperarit: aut si alterā ita laudet, ut alterius non faciat mentionem, ut si quis, cum aliqui deliberent, bellum geratur, an non pacem laudet omnino, non illud bellum inutile esse demonstrat. Aut si, cum de certa re quaeretur, de communi influetur oratio. Aut si ratio alicuius rei reddetur falsa hoc modo: Pecunia bonū est, propterea quod ea maxime vitam beatam efficiat. Aut si infirma: ut Plautus,

Amicum castigare ob meritam noxiam,

Immane est facinus, verum in aetate vtile

Et conducibile: nam ego amicum hodie meum

Non castigabo pro merita noxia.

Aut eadem, hoc modo: Maximum malum est auaritia,

multos enim magnis incommodis afficit pecunia,

cupiditas. Aut parum idonea, hoc modo:

Maximum bonum est amicitia, plurima enim de-

lectationes sunt in amicitia. Quartus modus erat re-

prehensionis, per quem contra firmam argumentationem,

aequē firma aut firmiter ponebatur. Hoc genus

in deliberationibus maximè versatur, cum aliquid, quod

contrā dicatur, aequum esse concedimus: sed id quod

nos defendimus, necessariū esse demonstramus. Aut cum

id

id quod illi defendant, utile esse fateamur: quod non dicamus, demonstremus esse honestum. Ac de reprehensione hac quidem existimauimus esse dicenda. Deinceps nunc de conclusione ponemus. Hermagoras digressionem deinde, tum postremam conclusionem ponit. In hac autem digressionem ille putat oportere quandam inferri orationem a causa atque à iudicatione ipsa remotam, qua aut sui laudem, aut aduersarij uituperationem cōsineat, aut in aliam causam deducat, ex qua conficiat aliquid confirmationis, aut reprehensionis, non argumentando, sed augendo per quandam amplificationem. Hanc si quis partem putarit orationis, sequatur licebit. Nam & augendi, & laudandi, & uituperandi precepta à nobis partim data sunt, partim suo loco dabuntur. Nobis autem non placet hanc partem in numerum reponi, quod de causa digredi, nisi per locum communem displicet, quo de genere posterius est dicendum. Laudes autem & uituperationes non separatim placet tractari, sed in ipsis argumentationibus esse implicitas. Nunc de conclusione dicemus.

CONCLUSIO, est exitus & determinatio totius orationis. Hac habet partes tres, enumerationem, indignationem, conquestionem. Enumeratio est, per quam res dispersæ & diffusæ dictæ, unum in locum cōguntur, & reminiscendi causa, unum sub aspectum subijciuntur. Hac si semper eodem modo tractabitur, perspicuè ab omnibus artificio quodam tractari intelligetur: Sin variè fiet, & hanc suspicionem & satietatem uitare poterit. Quare tum oportebit id facere, ut ple-

inductum, quod prateritum sit in enumeratione. Aliero autem modo reprehendetur, si aut contra aliquid dicetur: hoc est, si exempli causa, ut in eodem versemur, poterit ostendi hereditate venisse: aut si extremum illud non erit turpe concedere: ut si quis, cum dixerint aduersarij, Aut insidias facere voluisti, aut amico morem gessisti, aut cupiditate elatus, amico se morem gessisse fateatur. Simplex autem

la conuersione conclusio reprehenditur, si id quod sequitur, non videatur necessario cum eo, quod antecessit coherere. Nam hoc quidem, si spiritum ducit, viuit: si dies est, lucet, eiusmodi est, ut cum priore necessario posterius coherere videatur. Hoc autem, si mater est, diligit: si aliquando peccauit, numquam corrigetur: sic conueniet reprehendi, ut demonstretur non necessario eum priore posterius coherere. Hoc genus & cetera necessaria, & omnino omnis argumentatio, & etius reprehensio maiorem quandam vim continet, & latius patet, quam hic exponitur: sed eius artificij cognitio huiusmodi est, ut non ad huius artis partem aliquam adiungi possit, sed ipsa separatim longi temporis & magnæ atq. ardua cognitionis indigeat. Quare illa nobis alio tempore, atq. ad aliud institutum, si facultas erit, explicabuntur. Nunc his præceptionibus rhetorum ad usum oratorium contentos nos esse oportebit. Cum igitur ex his quæ sumuntur, aliquid non conceditur, sic infirmabitur. Quum autem his concessis, cõplexio ex his non conficitur, hæc erunt consideranda, *le* num aliud conficiatur, aliud dicatur, hoc modo: Si quum

quum aliquis dicat se profectum esse ad exercitum, con-
tr. q. eum quis velit hac argumentatione. Vti: Si ve-
nisses ad exercitum, à Tribunis militaribus visus es-
ses: non es autem visus ab his, non es igitur profectus
ad exercitum. Hic cum concesseris propositionem &
assumptionē, complexio est infirmāda. Aliud enim quā
cogebatur, illatum est. Ac nunc quidem, quò facilius
res cognosceretur, perspicuo & grandi vitio pradtum
posuimus exemplum: sed saepe obscurius positum vitium
pro vero probatur, cum aut parum memineris quod
concesseris, aut ambiguum aliquod pro certo concess-
eris. Ambiguum si concesseris, ex ea parte, quam
ipse intellexeris, eam partem si aduersarius ad a-
liam partem per complexionem velit accommodare,
demonstrare oportebit non ex eo quod ipse concess-
eris, sed ex eo quod ille sumpserit, confici complexio-
nem ad hunc modum: Si pecunia indigetis, pecu-
niam non habetis, Si pecuniam non habetis, paupe-
res estis. Indigetis autem pecunia: mercatura enim
nisi ita esset, operam non daretis: pauperes igitur
estis. Hoc sic reprehenditur, Cum dicebas, Si indi-
getis pecunia, pecuniam non habetis: hoc intelli-
bam, Si propter inopiam in egestate estis, pecu-
niam non habetis, & ideo concedebam. Cum au-
tem hoc summebas, Indigetis autem pecunia: illud acci-
piebant, & vultis autem pecunia plus habere. Ex quibus
concessionibus non conficitur hoc, Pauperes igitur estis:
conficeretur autem, si tibi primo quoq. hoc concessissem.
Qui pecuniam maiorem vellet habere, eum pecuniam
non

significatio

causam
propositionis

non habere. Sape autem oblitum putant quid concesseris, & idcirco id quod non conficitur, quasi conficiatur, in conclusione infertur, hoc modo: Si ad illum hereditas veniebat, verisimile est ab illo esse necatum.

Deinde hoc approbant plurimis verbis: post assumunt, Ad illum autem hereditas veniebat: deinde infertur, Ille igitur occidit. Id ex ijs quæ sumpserant, non conficitur. Quare observare diligenter oportet & quid sumatur, & quid ex his conficiatur: Ipsum autem genus argumentationis vitiosum his de causis ostendetur, si aut in ipso vitium erit, aut si non ad id quod instituitur, accommodabitur. Atque in ipso vitium erit, si omnino totum falsum erit, si commune, si vulgare, si leue, si remotum, si mala definitio, si controuersum, si perspicuum, si non concessum, si turpe, si offensum, si contrarium, si inconstans, si aduersum. Falsum est, in quo perspicue mendacium est, hoc modo: Non potest esse sapiens, qui pecuniam negligit: Socrates autem pecuniam negligebat, non igitur sapiens erat. Commune est, quod nihilo magis ab aduersarijs, quam à nobis facit, hoc modo: Idcirco Iudices, quia veram causam habebam, breui peroravi. Vulgare est, quod in aliam quoque rem non probabilem, si nunc concessum sit, transferri possit, hoc modo: Si veram causam non haberet, vobis se Iudices, non commisisset. Leue est, quod aut post tempus dicit, hoc modo: Si in mentem venisset, non commisisset: aut perspicue rem turpem leui regere vult defensione, hoc modo: Cum te exspectabant omnes, florentissimo

In regno reliqui, nunc desertum ab omnibus
Summo periculo sola ut restitnam, paro.

Remotum est, quod ultra quam satis est, petitur,
hoc modo: Quod si non P. Scipio Corneliam filiam Ti-
berio Graccho collocasset, atque ex ea duos Gracchos pro-
creasset, tanta seditiones natae non essent. Quare hoc
incommodum Scipioni adscribendum videtur. Hu-
iusmodi est illa quoque conquestio:

Vtinam ne in nemore Pelio securibus
Casa cecidisset abiegnæ ad terram trabes.

Longius enim repetita est, quam res postulabat.

Mala definitio est, cum aut communia describit,
hoc modo: Seditiosus est is, qui malus atq. inutilis est
cuius. Nam hoc non magis seditiosus, quam ambitiosus,
quam calumniatoris, quam alicuius improbi hominis
vim describit. Aut falsum quiddam dicit, hoc pa-
telo: Sapientia, est pecuniae acquirendae intelligentia.
Aut aliquid non graue nec magnum continens, sic:
Stultitia, est immensa gloriae cupiditas. est haec qui-
dem stultitia, sed ex parte quadam, non ex omni gene-
re definita. Controuersum est, in quo ad dubium deman-
strandum, dubia causa effertur, hoc modo: Eho tu,
dij quibus est potestas motus superum atque inferum. Pa-
cem inter sese conciliant, conferunt concordiam.

Perस्पicuū est, de quo non est controuersia: ut si
quis, cum Orestem accuset, planum faciat ab eo ma-
trem esse occisam. Non concessum est, cum id quod
tur in controuersia est: ut si quis, cum Ulyssē accu-
set, in hoc maxime commoretur: Indignum esse ab ho-
mine

D. ab hunc

simplici. hunc

mine ignauissimo virum fortissimum Aiacem nec-
 tum. Turpe est, quod aut eo loco in quo dicitur, aut
 eo homine qui dicat, aut eo tempore quo dicitur, aut
 ijs qui audiunt, aut ea re de qua agitur, indignum pro-
 pter inhonestam rem videtur. Offensum est, quod eo-
 rum qui audiunt, voluntatem laedit: ut si quis apud
 Equites Romanos cupidos iudicandi Captonis legem
 iudiciariam laudet. Contrarium est, quod contra ea
 dicitur, quae y, qui audiunt, fecerunt: ut si quis apud
 Alexandrum Macedonem contra aliquem Urbis expu-
 gnatorem diceret, nihil esse crudelius, quam Urbes di-
 ruere, cum ipse Alexander Thebas diruisset. Incon-
 stans est, quod ab eodem de eadem re, diuersè dicitur:
 ut si quis cum dixerit, qui virtutem habeat, eum nul-
 lius rei ad bene viuendum indigere, neget postea sine
 bona valetudine posse bene uiuere, aut se amico ad-
 esse propter beneuolentiam, sperare enim aliquid com-
 modi ad se peruenturum. Aduersum est, quod ipsi
 causa aliqua ex parte officit, ut si quis hostium vim,
 & copias, & felicitatem augeat, cum ad pugnam
 milites hortetur. Si non ad id quod instituitur, ac-
 commodabitur aliqua pars argumentationis, horum
 aliquo in vitio reperietur. Si plura pollicitus pauciora
 demonstrabit: aut si cum totum debet ostendere, de par-
 te aliqua loquatur, hoc modo: Mulierum genus aua-
 rum est: nā Eriphyle auro viri vitam vendidit. Aut
 si non id quod accusabitur defendet: ut si quis cum am-
 bius accusabitur, manu se fortem esse defendet: ut
 Amphion apud Euripidem. Item apud Pacuuium,
 qui

qui vituperata musica, sapientiam laudat. Aut si res ex hominis vitio vituperabitur, ut si quis doctrinā ex alicuius docti vitijs reprehendat. Aut si quis, cum aliquem vult laudare, de felicitate eius non de virtute dicat. Aut si quis rem cum re ita comparabit, ut alteram se non putet laudare, nisi alteram vituperarit: aut si alterā ita laudet, ut alterius nō faciat mentionem, ut si quis, cum aliqui deliberent, bellum geratur, an nō pacem laudet omnino, nō illud bellum inutile esse demonstrat. Aut si, cum de certa re quaeretur, de communi influetur oratio. Aut si ratio alicuius res reddetur falsa hoc modo: Pecunia bonū est, propterea quod ea maxime vitam beatam efficiat. Aut si infirma: ut Plautus,

Amicum castigare ob meritam noxiam,

immane est facinus, verum in aetate vtile

Et conducibile: nam ego amicum hodie meum

Non castigabo pro merita noxia.

Aut eadem, hoc modo: Maximum malum est auaritia,

multos enim magnis incommodis afficit pecunia cupiditas.

Aut parum idonea, hoc modo: *per sufficientem*

Maximum bonum est amicitia, plurima enim delectationes sunt in amicitia.

Quartus modus erat reprehensionis, per quem contra firmam argumentationem,

aequē firma aut firmior ponebatur. Hoc genus in deliberationibus maxime versatur, cum aliquid, quod

contrā dicatur, aequum esse concedimus: sed id quod

nos defendimus, necessarium esse demonstramus. Aut cum

id quod illi defendant, utile esse fateamur: quod non dicamus, demonstremus esse honestum. Ac de reprehensione hac quidem existimauimus esse dicenda. Deinceps nunc de conclusione ponemus. Hermagoras digressionem deinde, tum postremam conclusionem ponit. In hac autem digressionem ille putat oportere quandam inferri orationem a causa atque à iudicatione ipsa remotam, qua aut sui laudem, aut aduersarij uituperationem cōtineat, aut in aliam causam deducat, ex qua conficiat aliquid confirmationis, aut reprehensionis, non argumentando, sed augendo per quandam amplificationem. Hanc si quis partem putarit orationis, sequatur licet. Nam & augendi, & laudandi, & uituperandi praecepta à nobis partim data sunt, partim suo loco dabuntur. Nobis autem non placet hanc partem in numerum reponi, quod de causa digredi, nisi per locum communem displicet, quo de genere posterius est dicendum. Laudes autem & uituperationes non separatim placet tractari, sed in ipsis argumentationibus esse implicitas. Nunc de conclusione dicemus.

CONCLUSIO, est exitus & determinatio totius orationis. Hac habet partes tres, enumerationem, indignationem, conquestionem. Enumeratio est, per quam res dispersae & diffuse dictae, in unum in locum conunguntur, & reminiscendi causa, unum sub aspectum subiiciuntur. Hac si semper eodem modo tractabitur, perspicue ab omnibus artificio quodam tractari intelligetur: Sin variè fiet, & hanc suspicionem & satietatem uitare poterit. Quare tum oportebit id facere, ut ple-

riq. faciunt, propter facilitatem, singulatim unam-
quamq. rem attingere, & ita omnes transire breuiter
argumentationes: tum autem, id quod difficilius est,
dicere quas partes exposueris in partitione, de quibus te
pollicitus sis dicturum, & reducere in memoriam, qui-
bus rationibus unamquamque partem confirmaris: tū
ab ijs qui audiunt, querere quid sit quod sibi velle de-
beant demonstrari, hoc modo: Docuimus hoc, illud
planum fecimus: ita simul & in memoriam redibit
auditor & putabit nihil esse præterea, quod debeat de-
siderare. Atq. in his generibus (vt antè dictum est)
tum tuas argumentationes transire separatim, tum id
quod artificiosius est, cum tuis contrarias coniungere:
& cum tuam argumentationem dixeris, tum contra-
eam quod afferebatur, quemadmodum dilueris, osten-
dere. Ita per breuem comparisonem, auditoris memo-
ria & de confirmatione, & de reprehensione reinte-
grabitur. Atque hæc alijs ætiosis quoque modis ua-
riare oportebit. Nam, tum ex tua persona, enumera-
re possis, vt quid, & quo loco, quidque dixeris ad-
moneas: tum verò personam, aut rem aliquam indu-
cere, & enumerationem ei totam attribuire. Perso-
nam hoc modo: Nam si legis scriptor existat, & querat
à vobis quid dubitetis, quid possitis dicere, eum vobis
hoc & hoc sit demonstratum. Atq. hic item vt in no-
stra persona licebit alias singulatim transire omnes ar-
gumentationes, alias ad partitiones singula genera re-
ferre, alias ab auditore, quid desideret querere, alias
hac facere per cōparationem suarū & contrariarū ar-
gumen

quod videtur
 a. t. t. r. a. t. i. o. n. i.
 s. i. i. n. p. e. r. i. a. l. i.
 t. r. a. d. u. c. t. u. r. e.
 c. o. n. s. i. d. e. r. a. t. i. o. n. e.
 d. i. s. t. i. n. c. t. i. o. n. e.
 l. a. t. i. n. i. s. e. t. l. a. t. i. n. i. s.
 a. n. t. i. q. u. i. s.

*ad illa quae
la familia
memoria
non de se
quod dicitur
per
importantia*
 gumentationum. Res autem inducetur, si alicui rei
*ad illa quae
la familia
memoria
non de se
quod dicitur
per
importantia*
 huiusmodi, legi, loco, urbi, monumento attribuetur
 oratio per enumerationem, hoc modo: Quid si leges lo-
 qui possent, nonne hac apud vos quererentur? Quodnā
 amplius desideratis Iudices, cum vobis hoc & hoc pla-
 num factum sit? In hoc quoque genere omnibus eisdem
 modis uti licebit. Commune autem praeceptum hoc
 datur ad enumerationem, ut ex unaquaque argumen-
 tatione, quoniam tota iterum dici non potest, id eli-
 gatur quod erit gravissimum, & unumquodque
 quam brevissime transeat, ut memoria, non ora-
 tio renouata videatur. Indignatio, est oratio, per
 quam conficitur ut in aliquem hominem magnum o-
 dium, aut in rem grauis offensio concutetur. In hoc ge-
 nere illud primum intelligi volumus, posse omnibus ex
 locis ijs, quos in confirmandi praeceptis posuimus, tracta-
 ri indignationem. Nam ex ijs rebus, quae personis at-
 que negotijs attributa sunt, quauis amplificationes,
 & indignationes nasci possunt; sed tamen ea quae sepa-
 ratim de indignatione praecipere possunt, consideremus.
 Primus locus sumitur ab auctoritate, quum comme-
 moramus quanta cura res ea fuerit aut Dysimmor-
 talibus, aut eis quorum auctoritas grauisima debeat
 esse. Qui locus sumetur ex sortibus, & oraculis
 vaticinijs, ostentis, prodigijs, responsis, similibus rebus.
 Item ex maioribus nostris, regibus, ciuitatibus, genti-
 bus, hominibus sapientissimis, Senatu, populo, legum scri-
 ptoribus. Secundus locus est, per quem illa res ad quos per-
 tineat, cum amplificatione per indignationem ostendi-
 tur

hominibus auctoritatem & naturam
 & cetera

sur, an ad omnes, an ad maiorem partem, quod atro-
cissimum est: an ad superiores, quales sunt hi, quorum
ex auctoritate indignatio sumitur, quod indignissi-
mum est: an ad pares animo, fortuna, corpore, quod
iniquissimum est: an ad inferiores, quod superbissi-
mum est. Tertius locus est, per quem querimus quid
nam sit euenturum, si idem ceteri faciant: & simul
ostendimus, huic si concessum sit, multos emulos eius-
dem audacia futuros: ex quo quid mali sit euenturum,
demonstrabimus. Quartus locus est, per quem demon-
stramus multos alicres expectare quid statuatur, ut ex
eo quod vni concessum sit, sibi quoque tali de re quid li-
ceat, intelligere possint. Quintus locus est, per quem
ostendimus ceteras res perperam constitutas, intelle-
cta veritate commutatas corrigi posse: hanc esse rem,
quae si sit semel iudicata, neq. alio commutari iudicio,
neq. vlla potestate corrigi possit. Sextus locus est, per
quem consulto & de industria factum esse demonstra-
tur, & illud adiungitur, voluntario maleficio ueniā
dari non oportere, imprudentiae concedi nonnumquam
conuenire. Septimus locus est, per quem indignamur
quod iustum, crudele, nefarium, tyrannicum factum
esse dicamus, per vim, per manum opulentam, quae res
ab legibus, ab aequabili iure remotissima sit: Octauus
locus est, per quem demonstramus non vulgare, neq.
facilitatum esse, ne ab audacissimis quidem hominibus,
id maleficium, de quo agitur, atq. id a feris quoq. homini-
bus, & à barbaris gentibus & immanibus bestijs remo-
tum esse. Haec erunt, quae in parentes, liberos, coniuges.

con sanguineos, *supplices*, *crudeliter facta* dicuntur: &
deinceps si qua *proferantur* in maiores natu, in hospites,
 in vicinos, in amicos, in eos quibuscum vitam ege-
 ris, in eos apud quos educatus sis, in eos à quibus eru-
 ditus sis, in mortuos, in miseros, & in misericordia
 dignos, in homines claros, nobiles, & honore vsos,
 in eos qui neque ladere alium, nec se defendere potue-
 runt, ut in pueros, senes, mulieres: quibus omnibus
 acriter excitata indignatio summum in eum qui viola-
 rit horum aliquid odium commouere poterit. Nonus lo-
 cus est, per quem, cum alijs quæ constant esse peccata,
 hoc quo de quaestio est, comparatur: & ita per conten-
 tionem quanto atrocius & indignius sit illud de quo agi-
 tur, ostenditur. Decimus locus est, per quem omnia,
 quæ in negotio gerendo acta sunt, quæq. post negotium
 consecuta sunt, cum uniuscuiusq. indignatione & cri-
 minatione colligimus, & rem verbis quam maxime
 ante oculos eius apud quem dicitur, ponimus, ut id
 quod indignum est, perinde illi videatur indignum,
 ac si ipse interfuerit, ac præsens viderit. Undeci-
 mus locus est, per quem ostendimus ab eo factum,
 à quo minimè oportuerit, & à quo, si alius face-
 ret, prohiberi conueniret. Duodecimus locus est, per
 quem indignamur quòd nobis hoc primis acciderit,
 nec alicui unquam vsu euenerit. Tertiusdecimus lo-
 cus est, si cum iniuria contumelia iuncta demonstra-
 tur, per quem locum in superbiam & arrogantiam
 odium concitatur. Quartusdecimus locus est, per quē
 petimus ab ijs qui audiunt, ut ad suas res nostras iniu-
 rias

rias referant : si ad pueros pertinebit , de liberis suis cogi-
 tent : si ad mulieres , de vxoribus : si ad senes , de patri-
 bus aut parentibus . Quintusdecimus est locus , per
 quem dicimus inimicis quoque & hostibus ea qua no-
 bis acciderunt , indigna videri solere . Et indigna-
 tio quidem his ferè de locis grauissimè sumetur . Con-
 questiois autem huiusmodi de rebus parteis petere oport-
 tebit . Conquestio , est oratio auditorum misericordiā
 captans . In hac primum animum auditoris mitem
 & misericordem conficere oportet , quo facilius conque-
 sitione commoueri possit . Id locis communibus efficere
 oportebit , per quos fortuna vis in omnes , & hominū
 infirmitas ostenditur : qua ratione habita grauius , &
 sententiosè , maximè demittitur animus hominum ,
 & ad misericordiam comparatur , cum in alieno ma-
 lo suam infirmitatem considerabit . Deinde primus lo-
 cus est misericordiæ , per quem , quibus in bonis fue-
 rint , & nunc quibus in malis sint , ostenditur . Se-
 cundus , qui in tempora tribuitur , per quem quibus
 in malis fuerint , & sint , & futuri sint , demonstra-
 tur . Tertius , per quem unumquodque deploratur
 incommodum , vt in morte filij , pueritiæ delectatio ,
 amor , spes , solatium , educatio , & si qua simili in ge-
 nere quolibet de incommodo per conquestionem dici
 poterunt . Quartus , per quem res turpes , & hu-
 miles , & illiberales proferuntur , & indigna etate ,
 genere , fortuna , pristino honore , beneficijs , quas
 passi perpeffumme sint . Quintus est , per quem
 omnia ante oculos singillatim incommoda ponen-
 tur ,

Similiter
 in pueris
 in senibus
 in mulieribus
 in inimicis
 in hostibus
 in bonis
 in malis
 in morte
 in pueritia
 in amore
 in spe
 in solatio
 in educatione
 in rebus turpibus
 in rebus humilibus
 in rebus illiberalibus
 in rebus indignis etate
 in rebus indignis genere
 in rebus indignis fortuna
 in rebus indignis honore
 in rebus indignis beneficijs
 in rebus indignis omnia
 in rebus indignis ante oculos
 in rebus indignis singillatim
 in rebus indignis incommoda
 in rebus indignis ponenda

in rebus indignis
 in rebus indignis ante oculos
 in rebus indignis singillatim
 in rebus indignis incommoda
 in rebus indignis ponenda

in rebus indignis
 in rebus indignis ante oculos
 in rebus indignis singillatim
 in rebus indignis incommoda
 in rebus indignis ponenda

in rebus indignis
 in rebus indignis ante oculos
 in rebus indignis singillatim
 in rebus indignis incommoda
 in rebus indignis ponenda

in rebus indignis
 in rebus indignis ante oculos
 in rebus indignis singillatim
 in rebus indignis incommoda
 in rebus indignis ponenda

in rebus indignis
 in rebus indignis ante oculos
 in rebus indignis singillatim
 in rebus indignis incommoda
 in rebus indignis ponenda

in rebus indignis
 in rebus indignis ante oculos
 in rebus indignis singillatim
 in rebus indignis incommoda
 in rebus indignis ponenda

in rebus indignis
 in rebus indignis ante oculos
 in rebus indignis singillatim
 in rebus indignis incommoda
 in rebus indignis ponenda

in rebus indignis
 in rebus indignis ante oculos
 in rebus indignis singillatim
 in rebus indignis incommoda
 in rebus indignis ponenda

adiutores fore putauerimus, aut à quibus indignum
 est, ut seruis, libertis, clientibus, supplicibus. Quartusdecimus, qui per obsecrationem sumitur, in
 quo orantur modo illi qui audiunt, humili & supplici
 oratione, ut misereantur. Quintusdecimus, per quem
 non nostras, sed eorum qui chari nobis debent esse, for-
 tunas conqueri nos demonstramus. Sextusdecimus est,
 per quem animurn nostrum, in alios, misericordem esse,
 ostendimus, & tamen amplum & excelsum, & pa-
 tientem incommodorum esse, & futurum, si quid ac-
 ciderit, demonstrauimus. Nam saepe virtus & ma-
 gnificèntia, in qua grauitas, & auctoritas est,
 plus proficit ad misericordiam commouendam, quàm
 humilitas, & obsecratio. commotis autem animis,
 diutius in conuestione morari non oportebit. Quem
 admodum enim dixit Rhetor Apollonius, La-
 cryma nihil citius profest. Sed quoniam
 & satis, ut videmur, de omnibus
 partibus orationis diximus, &
 huius voluminis magnitudo
 longius processit, quae se-
 quantur, ininceps in
 secundo li-
 bro dice-
 mus.

M. T. CICERONIS

DE INVENTIONE

LIBER II.

CROTONIATAE quondam, cum florere omnibus copijs, & in Italia cum in primis beati numerarentur, templum Iunonis, quod religiosissime colebant, egregijs picturis locupletare voluerunt. Itaque Heracleonem Zeuxim, qui tum longe ceteris excellere pictoribus existimabatur, magno pretio conductum adhibuerunt. Is & ceteras tabulas complures pinxit (quarum nonnulla pars, usque ad nostram memoriam propter fani religionem remansit) & ut excellentem muliebris formae pulchritudinem muta in sese imago contineret. Helena se pingere simulacrum velle dixit. Quod Crotoniata, qui cum muliebri in corpore pingendo plurimum alijs prestare saepe acceperant, libenter audierunt. Putauerunt enim eum, si quo in genere plurimum posset, in eo magnopere elaborasset, egregium sibi opus illo in fano relicturum. Neq. tum eos illa opinio fefellit. Nam Zeuxis illico quae siint ab eis quaevis Virgines formosas haberent. Illi autem statim hominem duxerunt in palastram, atq. ei pueras ostenderunt multos magna praeditos dignitate. (Etenim quodam tempore Crotoniata multum omnibus

corporum viribus & dignitatibus antesteterunt, atque honestissimas ex gymnico certamine victorias domum cum maxima laude retulerunt.) Cum puerorum igitur formas & corpora magno hic opere miraretur: Horum, inquit illi, sorores sunt apud nos virgines. Quare qua sint illa dignitate, potes ex his suspicari. Praebere igitur mihi quaeso, inquit, ex istis virginibus formosissimas, dum pingo id quod pollicitus sum vobis, ut mutum in simulacrum ex animali exemplo veritas transferatur. Tunc Crotoniata publico de consilio virgines unum in locum conduxerunt, & pictori quas vellet eligendi potestatem dederunt. Ille autem quinque delegit, quarum nomina multi poeta memoria tradiderunt, quod eius essent iudicio probata, qui verissimum pulchritudinis habere iudicium debuisset. Neque enim putavit omnia, quae quæreretur ad venustatem, uno in corpore se reperire posse, ideo quod nihil simplici in genere omnibus ex partibus perfectum natura expoliuit. Itaque tamquam ceteris non sit habitura quod largiatur, si uni cuncta concesserit, aliud alij commodi aliquo adiuncto incommodo muneratur. Quod quoniam nobis quoque voluntatis accidit, ut artem dicendi perscriberemus, non unum aliquod proposuimus exemplum, cuius omnes partes quocunque essent in genere, experimenda nobis necessario viderentur: sed omnibus unum in locum coactis scriptoribus, quod quisque commodissime praecipere videbatur excerpsumus, & ex varijs ingenys excellentissima quaeque libauimus. Ex his enim qui nomine et memoria digni sunt

nec

nec nihil optimè, nec omnia præclarissimè quisquam dicere nobis videbatur. Quapropter stultitia nobis visa est, aut à bene inuentis alicuius recedere, si quo in vitio eius offenderemur: aut ad vitia quoque eius accedere, cuius aliquo bene præcepto duceremur. Quòd si in ceteris quoque studiis à multis eligere homines commodissimum quodq. quàm sese vni alicui certo vellent addicere, minus in arrogantiam offenderent, non tanto opere in vitijs persèuerarent, aliquanto ex inscitia leuius laborarent. Ac si par in nobis huius artis, atque in illo picturæ scientia fuisset, fortasse magis hoc suo in genere opus nostrum, quàm ille in sua pictura nobilis eniteret. Ex maiore enim copia nobis, quàm illi, fuit exemplorum eligendi potestas. Ille una ex vrbe, & ex eo numero virginium, quæ tunc erant, eligere potuit: nobis omnium quicumque fuerunt ab ultimo principio huius præceptionis, vsque ad hoc tempus expositis copijs, quodcumque placeret, eligendi potestas fuit. Ac veteres quidem scriptores artis vsque ab principe illo atque inuentore Tysia repetitos, vnum in locum conduxit Aristoteles, & nominatim cuiusque præcepta magna conquisita cura perspicuè conscripsit, atque enodata diligenter exposuit, ac tantum inuentoribus ipsis suauitate & breuitate dicendi præstitit, vt nemo illorum præcepta ex ipsorum libris cognoscat, sed omnes qui quod illi præcipiant velint intelligere, ad hunc, quasi ad quendam multò commodiorem explicatorem reuertantur. Atq. hic quidè ipse, & sese ipsum nobis, & eos qui ante se fuerant, in medio posuit, ut ce-

te-

teros & seipsum per se cognosceremus. Ab hos autem qui profecti sunt, quamquam in maximis philosophia partibus opera plurimum cōsumpserunt, sicut & ipse, cuius instituta sequebantur, fecerat: tamen per multa nobis praecepta dicendi reliquerunt. Atq. alij quoque alio ex fonte praeceptores dicendi emanauerunt, qui item permultum ad dicendum, si quid ars proficit, opitulati sunt. Nam fuit tempore eodem quo Aristoteles, magnus & nobilis rhetor Isocrates, cuius ipsius quam constet esse artem, non inuenimus. Discipulorum autem, atque eorum, qui protinus ab hac sunt disciplina profecti, multa de arte praecepta reperimus. Ex his duabus diuersis, sicuti familijs, quarum altera cum versaretur in philosophia, nonnullam rhetorica quoque artis sibi curam assumebat, altera verò omnis in dicendi erat studio, & praeceptione occupata: vnum quoddam est conflatum genus à posterioribus, qui ab utrisque ea quae commodè dici videbantur, in suas artes contulerunt: quos ipsos simul atque illos superiores nos nobis omnes, quod facultas tulit proposuimus, & ex nostro quoque nonnihil in commune contulimus. Quod si ea quae in his libris exponuntur, tam topere eligenda fuerunt, quanto studio electa sunt, profectò neque nos, neque alios industria nostrae pœnitebit. Sin autem temere aliquid alicuius praeerisse, aut non satis eleganter secuti videbimur, docti ab aliquo facile & libenter sententiam commutabimus. Non enim parum cognosse, sed in parum cognito stultè, & diu perseuerasse turpe est: propterea quod alte-

TUM

rum communi hominum infirmitati, alterum singulari. Vnicuiusque vitio est attributum. Quare nos quidem sine ulla affirmatione, simul quarentes dubitanter unumquodque dicemus, ne dum paruulum hoc consequimur, ut satis commodè hac perscripisse videamur: illud amittamus, quod maximum est, ut ne cui rei temere atque arroganter assenserimus. Verum hoc quidem nos, & in hoc tempore, & in omni vita studiosè, quoad facultas feret, consequemur: nunc autem, ne longius oratio progressa videatur, de reliquis, quæ præcipienda videntur esse, dicemus. Igitur primus liber, exposito genere huius artis & officio, & sine, & materia, & partibus, genera controuersiarum, & inuentiones, & constitutiones continerebat. Deinde partes orationis, & in eas omnes omnia præcepta. Quare cum in eo ceteris de rebus distinctius dictum sit, dispersè autem de confirmatione, & de reprehensione: nunc certos confirmandi & reprehendendi in singula causarum genera locos tradendos arbitramur. Et quia, quo pacto tractari conueniret argumentationes, in libro primo non indiligenter expositum est, hic tantum ipsa inuenta vnamquamque in rem exponentur simpliciter sine ulla exornatione, ut ex hoc inuenta ipsa, ex superiore autem expolitio inuentorum petatur. Quare hæc quæ nunc præcipiuntur, ad confirmationis, & reprehensionis partes referre oportebit.

OMNIS & demonstratiua, & deliberatiua, & iudicialis causa necesse est in aliquo eorum, quæ an-

re exposita sunt, constitutionis genere vno pluribus
 ne versetur. Hoc quamquam ita est, tamen cum
 communiter quadam de omnibus præcipi possint, se-
 paratim quoque alia sunt cuiusque generis & di-
 uersa præceptiones. Aliud enim laus, aut vituperatio,
 aliud sententiæ dictio, aliud accusatio, aut re-
 cusatio conficere debet. In iudicys quid æquum sit
 queritur. In demonstrationibus, quid honestum. In
 deliberationibus, ut nos arbitramur, quid honestum sit,
 & quid utile. Nam ceteri utilitatis modo finem
 in suadendo & in dissuadendo exponi oportere arbi-
 trati sunt. Quorum igitur generum fines & exitus
 diuersi sunt, eorum præcepta eadem esse non possunt.
 Neque nunc hoc dicimus, non easdem incidere con-
 stitutiones: Verumtamen oratio quadam ex ipso fine
 & genere causæ nascitur, quæ pertineat ad vitæ ali-
 cuius demonstrationem, aut ad sententiæ dictionem.
 Quare nunc in exponendis controuersis in iudiciali
 genere causarum & præceptorum versabimur. Ex
 quo pleraque in cetera quoque causarum genera simi-
 li implicita controuersia nulla cum difficultate trans-
 ferentur: post autem separatim de reliquis dicemus.
 Nunc à coniecturali constitutione proficiscemur, cuius
 exemplum sit hoc expositum: in itinere quidam
 proficiscentem ad mercatum quendam, & tecum
 aliquantum numorum ferentem est comitatus: cum hoc
 ut ferè fit, in via sermonem contulit: ex quo factum
 est, ut illud iter familiarius facere vellent. Quare cum in
 quâdam tabernam diuertissent, simul cœnare, & in eo
 dem

dominus *in* *locum* *ibidem* *capere* *voluerunt*. Cœnati discubuerunt ibidem. Caupo autem (nam ita dicitur post inuentum cum in alio maleficio deprehensus esset) cum illum alterum, videlicet qui numos haberes, animaduertisset, noctu postquam illos arctius, ut fit, iam ex lassitudine dormire sensit, accessit, & alterius eorum, qui sine numis erat, gladium propter appositum è vagina eduxit, & illum alterum occidit, numos abstulit, gladium cruentum in vaginam recondidit, ipse sese in lectum suum recepit. Ille autem, cuius gladio occisio erat facta, multo ante lucem surrexit, comitem illum suum inelamauit semel & saepius, illum somno impeditum non respondere existimauit, ipse gladium, & cetera quæ secum attulerat, sustulit, solus profectus est. Caupo non multo post conclamauit hominem esse occisum, & cum quibusdam diuersoribus illū, qui ante exierat, consequitur: in itinere hominem comprehendit, gladium eius è nauiga educit, reperit cruentum: homo in urbem ab illis deducitur, ac reus fit, in hac intentio est criminis, Occidisti, Depulsio, Non occidi. Ex quibus constitutio est. Questio eadem in coniecturali, quæ indicatio, Occideritne. Nunc exponemus locos, quorum pars aliqua in omnem coniecturalem incidit controuersiam. Hoc autem & in horum locorum expositione, & in ceterorum oportebit attendere, non omnes in omnem causam conuenire. Ut enim omne nomen ex aliquibus, non ex omnibus litteris scribitur, sic omne in causam nō omnis argumentorum copia, sed eorum necessaria pars aliqua cōueniet. Omnis

igi-

animi perturbatio ex iracundia fiat, aut ex aliqua causa earum, qua impulsus aliquem id fecisse dicet. Hic
 & exemplorum commemoratione, qui simili impulsu aliquid commiserint, & similitudinum collatione, & ipsius animi affectionis explicatione curandum est, ut non mirum videatur, si quod ad facinus tali perturbatione commotus animus accesserit. Cum autem non impulsione, verum rationatione aliquem commisisse quid dicet, quid commodi sit secutus, aut quid incommodi fugerit, demonstrabit, & id augebit quam maxime poterit, ut quo ad eius fieri possit, idonea quam maxime causa ad peccandum hortata videatur. Si gloria causa, quantam gloriam consecuturam existimabit. Item si dominationis, si pecunia, si amicitia, si inimicitiarum, & omnino quicquid erit quod cause fuisse dicet, id summe augere debebit. Et hoc cum magnopere considerare oportebit, non quid in veritate modo, verumetiam vehementius, quid in opinione eius quem arguet, fuerit. Nihil enim refert non fuisse, aut non esse aliquid commodi aut incommodi, si ostendi potest ei visum esse qui arguatur. Nam opinio dupliciter fallit homines, cum aut res aliusmodi est ac putatur, aut non is euentus est, quem arbitrati sunt. Res aliusmodi est tum, cum aut id quod bonum est, malum putant: aut contra, quod malum est, bonum: aut quod nec malum est, nec bonum, malum aut bonum: aut quod malum, aut bonum est, nec malum, nec bonum. Hoc intellecto, si quis negabit ullam esse pecuniam fratris, aut amici uita, aut deniq. officio suo antiquiore aut sua-

uiorem,

uiorem, non erit hoc accusatori negandum. Nam in eum culpa & summum odium transferetur, qui id quod tam uerè & pie dicetur, negabit. Verùm illi dicendum erit, illi non esse ita visum, quod sumi oportet ex ijs, quæ ad personam pertinent, de quo post dicendum est. \ Euentus autem tum fallit, cum aliter accidit, atq. ij qui arguuntur, arbitrati esse dicuntur: Ut si quis dicatur alium occidisse, ac voluerit, quod aut similitudine, aut suspicione, aut demonstratione falsa deceptus sit: aut eum necasse, cuius testamento non sit hæres, quod eius testamento se hæredem arbitratus sit. Non enim ex euentu cogitationem spectari oportere, sed qua cogitatione & spe ad maleficium profectus sit, considerare: & quo animo quid quisque faciat, non quo casu utatur, ad rem pertinere. In hoc autem loco, caput illud erit accusatori, si demonstrare poterit, alij nemini causam fuisse faciendi. Secundarium, si tantam, aut tam idoneam nemini. Sin fuisse alij quoq. causa faciendi videbitur, aut potestas aly defuisse demonstranda est, aut facultas, aut voluntas. Potestas, si aut nescisse, aut non affuisse, aut cōficere aliquid non potuisse dicetur. Facultas, si ratio, adiutores, adiumenta, & cetera quæ ad rem pertinebunt, defuisse alicui demonstrabuntur. Voluntas, si animus à talibus factis vacuus & integer esse dicetur. Postremo quas ad defensionem rationes reo dabimus, ijs accusator ad alios ex culpa eximendos abutetur. Verùm id breui faciendum est, & in vnum multa sunt conducenda, ut ne alterius defendēdi causa hūc

f accu-

Secundus
modus

in de la
cacia in
sua

et by
modi in
Genam di
causa d' h' h' h'
v' p' p' h'

in li

accusare, sed huius accusandi causa defendere alterum videatur. Atque accusatori quidem hæc ferè sunt in causa facienda & considerata. Defensor autem ex contrario: primum impulsione aut nullam fuisse dicet, aut si fuisse concedet, extenuabit, & paruulam quandam fuisse demonstrabit, aut non ex ea solere huiusmodi facta nasci docebit. Quo erit in loco demonstrandum, quæ vis & natura eius sit affectionis, quæ impulsus aliquid reus commisisse dicetur: in quo & exempla & similitudines erunt proferendæ, & ipsa diligenter natura eius affectionis quam leuissimè quicquid ad partem explicanda, ut & res ipsa a facto crudeli & turbulento ad quoddam mitius & tranquillus traducatur, & oratio tamen ad animum eius qui audiet, & animi quendam intimum sensum accommodetur. Ratiocinationis autem suspiciones infirmabit, si aut commodum nullum fuisse, aut parum aut alijs magis fuisse, aut nihilo sibi magis quam alijs, aut incommodum sibi maius quam commodum dicet, ut nequaquam fuerit illius commodi, quod expetitur dicatur, magnitudo, aut cum eo incommodo quod acciderit, aut cum illo periculo quod subeatur, comparanda: qui omnes loci similiter incommodi quoque ratione tractabuntur. Sin accusator dixerit, cum id esse secutum, quod ei visum sit commodum, aut id fugisse, quod putarit esse incommodum, quamquam in falsa fuerit opinione, demonstrandum erit defensori, neminem tantæ esse stultitiæ, qui tali in re possit veritatem ignorare. Quod si id concedatur, illud non concessum

sum iri, nec dubitasse quidem hunc quid eius iuris esset, sed id quod falsum fuerit, sine ulla dubitatione pro falso, quod verum pro vero probasse. Quod si dubita uerit, summa fuisse amentia, dubia spe impulsum certum in periculum se committere. Quemadmodum autem accusator, cum ab alijs culpam dimouebit, defensoris locus utetur: sic ijs locis, qui accusatori dati sunt, utetur reus, cum in alios ab se crimen uolet transferre. Ex persona autem coniectura capietur, si ea res, quae personis attributa sunt, diligenter considerabuntur, quas omnes in primo libro exposuimus. nam & de nomine nonnumquam aliquid suspicionis nascitur. Nomen autem cum dicimus cognomen quoque intelligatur oportet.

De hominis enim certo & proprio vocabulo agitur: ut si dicamus idcirco aliquem Calidum vocari, quod temerario & repentino consilio sit: aut si ea de re hominibus Gracos imperitis verba dedisse, quod Clodius, aut Caelius, aut Mutius vocarentur. Et de natura licet aliquantulum ducere suspensiones. omnia enim haec, vir an mulier, huius an illius ciuitatis sit, quibus sit maioribus, quibus consanguineis, qua etate, quo animo, quo corpore, quae naturae sunt attributa, ad aliquam coniecturam faciendam pertinebunt. Et ex victu multa trahuntur suspensiones, cum quemadmodum, et apud quos, & à quibus educatus & eruditus sit, quaeritur, & quibuscum uiuat, qua ratione uita, quo more domesticum uiuat. Et ex fortuna saepe argumentatio nascitur, cum seruus an liber, pecuniosus an pauper, nobilis an ignobilis, felix an infelix, priuatus an cum potestate sit

f y aut

aut fuerit , aut futurus sit , consideratur : aut denique aliquid eorum queritur , fortuna esse attributa intelliguntur . *Habitus autem , quoniam in aliqua perfecta & constanti animi , aut corporis absolute consistit : quo in genere est virtus , scientia , & quæ contraria sunt , res ipsa causa posita docebit , ecquid hic quoq. locus suspicionis ostendat. Nam affectionis quidem ratio perspicuam solet per se gerere coniecturam , ut amor , iracundia , molestia : propterea quod & ipsorum vis intelligitur , & quæ res harum aliquam rem consequatur , faciles cogniti sunt. Studium autem , quoniam est assidua & vehemens ad aliquam rem applicata magna cum voluntate occupatio , facile ex eo ducetur argumentatio , quam res ipsa desiderabit in causa. Item ex consilio sumetur aliquid suspicionis . Nam consiliū est aliquid faciendi , non faciendive excogitata ratio . Item facta , & casus , & orationes , quæ sunt omnia (ut in confirmationis præceptis dictum est) in tria tempora distributa , facile erit videre , ecquid afferant ad coniecturam confirmandam suspicionis . Ac personis quidem res eæ sunt attributæ : ex quibus omnibus unum in locum coactis , accusatoris erit improbatione hominis uti . Nam causa facti parum firmitudinis habet , nisi animus eius qui insimulatur , in eam suspicionem adducetur , ut à tali culpa non videatur abhoruisse . Ut enim animum alicuius improbare nihil attinet , cum causa , quare peccauerit , non intercesserit : sic causam peccati intercedere leue est , si animus nulli minus honestæ rationi affinis ostenditur .*

Quare

Quare vitam eius, quem arguit, ex antè factis accusator improbare debebit, & ostendere, si quo in pari antè peccato conuictus sit. Si id non poterit, si quam in similem antè suspicionem venerit, ac maxime si fieri poterit, simili aliquo in genere eiusmodi causa aliqua commotum peccasse, aut in aequè magna re, aut in maiore, aut in minore: ut si quis pecunia dicat inductum fecisse, possit demonstrare, aliqua in re, eius aliquod factum avarum. Item in omni causa naturam, aut victum, aut studium, aut fortunam, aut aliquid eorum, quæ personis attributa sunt, at eam causam, qua commodum peccasse dicet adiungere, atque ex dispari quoque genere culparum, si ex pari sumendi facultas non erit, improbare animum aduersarij oportebit: si auaritia inductum arguas fecisse, & avarum eum, quem accuses, demonstrare non possis, alijs affinem esse vitijs doceas, & ex ea re non esse mirandum qui in illa re turpis, aut cupidus, aut petulans fuerit, hac quoque in re eum deliquisse. Quantum enim de honestate, & auctoritate eius, qui arguitur, detractum est, tantum de facultate totius est defensionis diminutum. Si nulli affinis poterit vitio reus antè admissio demonstrari, locus inducetur ille, per quæ hortandi iudices erunt, ut veterem famam hominis nihil ad rem putent pertinere. Nam eum antè celasse, nunc manifestò teneri. Quare non oportere hanc rem ex superiori vita spectari, sed superiorem vitam ea hac re improbari, & aut potestatem antè peccandi non fuisse, aut causam. Aut si hac dici non poterunt, dicendum

erit illud extremum, non esse mirum, si nunc primum deliquerit. Nam necesse est eum qui velit peccare, aliquando primum delinquere. Sin vita antè acta ignorabitur, hoc loco præterito, & cur præteratur demonstrato argumentis accusationem statim confirmare oportebit. Defensor autem primum, si poterit, debet vitam eius, qui insimulabitur, quam honestissimam demonstrare. Id faciet, si ostendet aliqua eius nota, & communia officia, quod genus in parentes, cognatos, amicos, affines, necessarios: etiam quæ magis rara et eximia sunt, si ab eo cum magno aliquo labore, aut periculo, aut utraque, cum non necesse non esset officij causa, aut in Rempub. aut parentes, aut in aliquos eorū, qui modo expositi sunt, facta esse dicet. Deinde si nihil deliquisse, nulla cupiditate impeditum ab officio recessisse. Quod eò confirmatius erit, si cum potestas impune aliquid faciendi minus honestè fuisse dicetur, voluntas ei faciendi demonstrabitur abfuisse. Hoc autem ipsum genus erit eò firmitus, si eo ipso in genere quo arguetur, integer antea fuisse demonstrabitur: ut si cum avaritia causa fecisse arguatur, minimè omni in vita pecunia cupidus fuisse doceatur. Hic illa magna cum gravitate inducetur indignatio, iuncta conquestioni, per quam miserum facinus esse, & indignū demonstrabitur, cum animus omni in vita fuerit a vitis remotissimus, eam causam putare, quæ homines audaces in fraudem rapere soleat, castissimum quoque hominem ad peccandum potuisse impellere: aut iniquū esse, & optimo cuique perniciosissimum, non vitam honestè actam

actam tali in tempore, quàm plurimum prodesse, sed subita ex criminatione, quæ confingi facile possit: non ex antè acta vita, quæ neque ad tempus fingi, neque vltimo modo immutari possit, facere iudicium. Sin autem in antè acta vita aliquæ turpitudines erunt, aut falso venisse in eam existimationem dicentur, aut ex aliquorum invidia, aut obtrectatione, aut falsa opinione, aut imprudentiâ, necessitudini, aut persuasione, adolescentiâ, aut alicui non malitiosa animi affectioni attribuentur, aut dissimili in genere vitiorum, ut animus non omnino integer, sed a tali culpa remotus esse videatur. At si nullo modo vitæ turpitudinis, aut infamiae leniri poterit oratione, negari oportebit de vitæ eius & moribus quæri, sed de eo crimine, quo de arguatur: quare antè factis omisissis, illud quod instet agi oportere. Ex facto autem ipso suspensiones ducentur: si totius administratio negotij ex omnibus partibus pertentabitur: atque hæc suspensiones partim ex negotio separatim, partim communiter ex personis, atque ex negotio proficiſcentur. Ex negotio duci poterunt, si eas res quæ negotijs attributæ sunt, diligenter considerabimus. Ex his igitur in hanc constitutionem convenire videntur genera eorum omnia, partes generum pleræque. Videre igitur primum oportebit, quæ sint continentia cum ipso negotio, hoc est, quæ ab re separari non possunt, Quo in loco satis erit diligenter considerare, quid sit ante rem factum, ex quo spes perficiendi nata, & faciendi facultas quaesita videatur: quid in ipsa re gerenda, quid postea consecutū

f iij sit

fit. Deinde ipsius est negotij gestio pertractanda. Nam hoc genus earum rerum, quæ negotio attributa sunt, secundo in loco nobis est expositum. Hoc ergo in genere spectabitur locus, tempus, occasio, facultas, quorum uniuscuiusque vis diligenter in confirmationis præceptis explicata est. Quare, ne aut hic non admonuisse, aut ne eadem iterum dixisse videamur, breviter demonstrabimus. quid quaque in parte considerari oporteat. In loco igitur opportunitas, in tempore longinquitas, in occasione commoditas ad faciendum idonea, in facultate copia & potestas earum rerum, propter quas aliquid facilius fit, aut sine quibus omnino confici non potest, consideranda est. Deinde videndum est quid adiunctum sit negotio, hoc est, quid maius, quid minus, quid æquè magnum sit, quid simile: ex quibus coniectura quædam ducitur, si quem admodum res maiores, minores, æquè magnæ, similesq. agi soleant, diligenter considerabitur. Quo in genere euentus quoq. videndus erit: hoc est, quid ex una quaque re soleat evenire, magnopere considerandum est, ut metus, lætitia, titubatio. Quarta autem pars erat ex ijs, quas negotijs dicebamus esse attributas, consecutio. In ea queruntur ea, quæ gestum negotium confestim, aut ex intervallo consequuntur. In qua videmus ecquæ consuetudo sit, ecquæ lex, ecquæ actio, ecquod eius rei artificium sit, aut usus, aut exercitatio hominum, aut approbatio, aut offensio, ex quibus nonnumquam elicitur aliquid suspitionis. Sunt autem aliquæ suspiciones, quæ communiter, & ex negotiorum,

rum, & ex personarum attributionibus sumuntur. Nam ex fortuna, & ex natura, & ex victu, studio, facto, casu, orationibus, consilio, & ex habitu animi, aut corporis pleraque pertinent ad easdem res, quæ rem credibilem, aut incredibilem facere possunt, & cum facti suspitione iunguntur. Maxime enim queri oportet in hac constitutione: Primum poteritne aliquid fieri. Deinde ecquo ab alio potuerit. Deinde facultas, de qua antè diximus. Deinde utrum id facinus sit, quod pœnitere fuerit necesse. Item quod spem celandi haberet. Deinde necessitudo, in qua num necesse fuerit id aut fieri, aut ita fieri, queritur. Quorum pars ad consilium pertinet, quod personis attributum est, ut in ea causa quam exposuimus. Antè rem erit, quod in itinere se tam familiariter applicauerit, quod sermonis causam quasiuerit, quod simul diuerterit, dehinc cœnarit. In re, nox, somnus. Post rem, quod solus exierit, quod illum tam familiarem comitem tam a quo animo reliquerit, quod cruentum gladium habuerit. Horum pars ad consilium pertinet. Queritur enim utrum videatur diligenter ratio faciendi esse habita & excogitata, an ita temere, ut non verisimile sit quemquam tam temere ad maleficium accessisse. In quo queritur num quo alio modo commodius potuerit fieri, vel à fortuna administrari. Nam sæpe si pecunia adiumenta, si adiutores desint, facultas fuisse faciendi non videtur. Hoc modo si diligenter attendamus, apta inter se esse intelligimus hæc quæ negotijs, & illa quæ personis sunt attributa.

Hic

Hic neq. fac le est, neque necessarium distinguere, ut in superioribus partibus, quo pacto quidque accusatorem, & quomodo defensorem tractare oporteat. Non necessarium propterea quod causa posita, quid in quamque conveniat, res ipsa docebit eos, qui non omnia hic se inuenturos putabunt, sed ad ea, quae praecepta sunt, comparationis modo quandam in commune mediocrem intelligentiam conferent. Non facile autem, quod & infinitum est tot de rebus utranq. in partem singillatim de vnaqua. explicare, & alias aliter hac in utranq. partem causae solent convenire. Quare considerare hac quae exposuimus, oportebit. Facilius autem ad inventionem animus incedet, si gestu negotij, & suam, & aduersarij narrationem saepe, & diligenter pertractabit, & quid quaq. pars sufficionis habebit, eliciens considerabit. Quare quo consilio, qua spe perficiendi quidque factum sit: cur hoc modo potius quam illo: cur ab hoc potius, quam ab illo: cur nullo auditore, aut cur hoc: cur nemo sit conscius, aut cur sit aut cur hic sit: cur hoc ante factum sit, cur hoc ante factum non sit: cur hoc in ipso negotio: cur hoc post negotium: aut quid factum: de industria, aut quid rem ipsam consecutum sit: consistetne oratio, aut cum re, aut ipsa secum: hoc huiusne rei sit signum, an illius, an huius & illius, & verius potius: quid factum sit quod non oportuerit, aut non factum quod oportuerit. Cum animus hac intentione omnes totius negotij partes considerabit, tum illi ipsi in medium conseruati loci procedet, de quibus ante dictum est: & cum ex singulis, tum

ex

ex coniunctis argumenta certa nascentur. Quorum argumentorum pars probabili, pars necessario in genere versabitur. Accedunt autem ad coniecturam saepe quaestiones, testimonia, rumores, quae contra omnia uterque simili via praeceptorum torquere ad sua causa commodum debet. Nam & ex quaestione suspiciones, & ex testimonio, & ex rumore aliqua pari ratione, ut ex causa, & ex persona, & ex facto duci oportebit. Quare nobis & ii videntur errare, qui hoc genus suspicionum artificum non putant indigere, & ii qui aliter hoc de genere, ac de omni coniectura precipiendum putant. Omnis enim iisdem ex locis coniectura sumenda est. Nam & eius qui in quaestione aliquid dixerit, & eius qui in testimonio, et ipsius rumoris causa & veritas ex iisdem attributionibus reperiretur. Omni autem in causa pars argumentorum est adiuncta ei causa solum quae dicitur, & ab ipsa ita ducta, ut ab ea separatim in omnes eiusdem generis causas transferri non satis commodè possit. Pars autem est peruagatior: aut in omnes eiusdem generis, aut in plerasque causas accommodata. Hac ergo argumenta quae transferri in multas causas possunt, locos communes nominamus. Nam locus communis aut certa rei quandam continent amplificationem: ut si quis hoc velit ostendere, eum qui parentem necarit, maximo supplicio esse dignum: quo loco, nisi perorata, & probata causa, non est utendū. Aut dubia, quae ex contrario quoque habeat probabiles rationes argumentandi: ut suspicionibus credi oportere, et contra, suspicionibus credi non oportere. Ac

pars

pars locorum communium, aut per indignationem, aut per conqueſtionem inducitur, de quibus antè dictum eſt: pars per aliquam probabilem utraq. ex parte rationem. Diſtinguitur autem oratio atq. illuſtratur maximè, raro inducendis locis communibus, & aliquo loco iam certioribus illis auditoribus, & argumentis confirmatis. Nam & tum conceditur commune quiddam dicere, cum diligenter aliquis proprius cauſæ locus tractatus eſt, & auditoris animus aut renouatur ad ea quæ reſtant, aut omnibus iam dictis exuſcitatur. Omnia enim ornamenta elocutionis, in quibus & ſuauitatis, & grauitatis plurimum conſiſtit, & omnia quæ in inuentione verborum et ſententiarum aliquid habent dignitatis, in communes locos conferuntur. Quare, non ut cauſarum, ſic Oratorum quoque multorum communes loci ſunt. Nam niſi ab ijs qui multa exercitatione magnam ſibi & verborum, & ſententiarum copiam comparauerint, tractari non poterunt ornate & graui ter, quemadmodum natura ipſorum deſiderat. Atque hoc ſit nobis dictum communiter de omni genere locorū communium. Nunc exponemus in coniecturalem conſtitutionem qui loci communes incidere ſoleant. Suſpicionibus credi oportere, & non oportere. Rumoribus credi oportere, & non oportere. Teſtibus credi oportere, & non oportere. Quaſtionibus credi oportere, & non oportere. Vitam antè actam ſpectari oportere, & non oportere. Eiſdem eſſe qui in illa re peccarit, & hoc quoq. admiſiſſe, & non eſſe eiſdem. Maximè ſpectari cauſam oportere, & non oportere. At hi quidem,

dem, & si qui eiusmodi ex proprio argumento communes loci nascentur, in contrarias partes diducuntur. Certus autem locus est accusatoris, per quem auget facti atrocitatem, & alter per quem negat malorum misereri oportere. Defensoris, per quem calumnia accusatorum cum indignatione ostenditur, & per quem cum conqueſtione misericordia captatur. Hi & ceteri omnes loci communes, ex iisdem praeceptis sumuntur, quibus cetera argumentationes: sed illae tenuius & acutius, et subtilius tractantur: hi autem grauius & ornatiùs, & cum verbis, tum etiam sententijs excellentibus. In illis enim finis est, ut id quod dicitur, verum esse videatur. In his tamen si hoc quoque videri oportet, tamen finis est amplitudo. Nunc ad aliam constitutionem tranſeamus.

Cum est nominis controuersia, quia vis vocabuli definienda verbis est, constitutio definitiua dicitur. Eius generis exemplo nobis posita sit haec causa: C. Flaminius is qui Cos. Rempublicam male gessit bello Punico secundo, cum Trib. Pleb. esset inuito Senatu, & omnino contra voluntatem omnium optimatum, per seditionem ac populum legem agrariam ferebat. Hunc pater suus consilium plebis habentem de templo deduxit: accersitur maiestatis, Intentio est, Maiestatem minuiſti, quod Tribunum Pleb. de templo deduxiſti. Depulsio est, Non minui maiestatem. Quaestio est, Maiestatemne minuerit. Ratio, In filium enim, quando habebam potestatem, ea usus sum. Rationis infirmatio, At enim qui patria potestate, hoc est priuata quadam,

tri.

potestatem, hoc est populi potestatem infirmat, minuit is maiestatem. Iudicatio est, Minuatne is maiestatem, qui in tribunitiâ potestatem patria potestate utatur. Ad hanc iudicationem, argumentationes omnes afferrî oportebit. At ne quis fortè arbitretur nos non intelligere aliam quoq. incidere constitutionem in hanc causam, eam nos partem solam sumimus, in qua praecepta nobis danda sunt, Omnibus autem partibus hoc in libro explicatis, quivis omni in causa, si diligenter attendet, omnes videbit constitutiones, & earum partes, & controuersias, si quæ forte in eas incident. Nam de omnibus præscribemus. Primus ergo accusatoris locus est, eius nominis, cuius de vi queritur, brevis & aperta, & ex hominum opinione definitio, hoc modo: Maiestatem minuere, est de dignitate, aut amplitudine aut potestate populi, aut eorum, quibus populus potestatem dedit, aliquid derogare. Hoc sic breuiter expositum, pluribus verbis est, & rationibus confirmandum, & ita esse, ut descripseris, ostendendum. Postea ad id, quo definieris, factum eius, qui accusabitur, adiungere oportebit, & ex eo quod ostenderit esse: verbi causa, Maiestatem minuere docere aduersarium maiestatem minuisse, & hunc locum totum communi loco confirmare, per quem ipsius facti atrocitas, aut indignitas, aut omnino culpa cum indignatione augeatur. Post erit infirmanda aduersariorum descriptio. Ea autem infirmabitur, si falsa demonstrabitur. hoc ex opinione hominum sumetur, cum quemadmodum, & quibus in rebus homines in consuetudine scribendi, aut ser-

moci-

*inocinandi eo verbo uti soleant, considerabitur. Item in
 firmabitur, si turpis, aut inutilis esse ostendatur eius de
 scriptionis approbatio, & si quæ incommoda consecutu
 ra sint, eo concesso, ostendatur. Id autem ex hone
 statis & utilitatis partibus sumetur, de quibus in
 deliberationis præceptis exponemus. Et si cum defini
 tione nostra aduersariorum definitionem conferemus,
 & nostram veram, honestam, utilem esse demonstra
 bimus, illorum contra. Quæremus autem res, aut ma
 iori, aut minori, aut pari in negotio similes, ex quibus af
 firmetur nostra descriptio. tam si res plures erit defini
 da: ut si queratur, fur sit, an sacrilegius, qui vasa ex pri
 uato sacra surripuerit, erit videntium pluribus defini
 tionibus. Deinde simili ratione causa tractanda.
 Locus autem communis in eius malitiam, qui non
 modo rerum, verum etiam verborum potestatem sibi
 arrogare conetur, ut & faciat quod velit, & id quod
 fecerit, quo velit nomine apellet. Deinde defensoris
 primus locus est, item nominis brevis & aperta, &
 ex opinione hominum descriptio, hoc modo: Maiestatem
 minuere, est aliquid de Repub. cum potestatem
 non habeas, administrare. Deinde huius confirma
 tio est, similibus exemplis, & rationibus. Postea sui
 facti ab illa definitione separatio. Deinde locus commu
 nis, per quem facti utilitas, aut honestas adaugetur. De
 inde sequitur aduersariorum definitionis reprehensio, quæ
 isdem ex locis omnibus, quos accusatori præscripsimus,
 conficitur: & cetera post eadem præter communem lo
 cum inducitur. Locus autem communis erit defensoris*

is, per quem indignabitur, accusatorem sui periculi causa, non res solum conuertere, verum etiam verba commutare conari. Nam illi quidem communes loci, qui aut calumnie accusatorum demonstranda, aut misericordie captanda, aut facti indignandi, ut à misericordia deterrendi causa sumuntur, ex periculi magnitudine, non ex causa genere ducuntur. Quare non in omnem causam, sed in omne causa genus incidunt. Eorum mentionem in coniecturali constitutione fecimus. Inductione autem eorum, cum causa postulabit, utemur.

CVM autem actio translationis aut commutationis indigere videtur, quod non aut is agit quem oportet, aut cū eo qui cum oportet, aut apud quos, qua lege, qua poena, quo crimine, quo tempore oportet, constitutio translativa appellatur. Huius nobis exempla permulta opus sunt, si singula translationum genera quaeramus: sed quia ratio praeceptorum similis est, exemplorum multitudine supersedendum est. Atque in nostra quidem consuetudine multis de causis fit, ut rarius incidunt translationes. Nam & praeteritis exceptionibus multae excluduntur actiones, & ita ius civile habemus constitutum, ut à causa cadat is, qui non quemadmodum oportet, egerit. Quare in iure plerumque versantur. ibi enim & exceptiones postulantur, & quodammodo agendi potestas datur, & omnis conceptio privatorum iudiciorum constituitur. In ipsis autem iudicijs rarius incidunt, & tamen si quando incidunt, eiusmodi sunt, ut per se minus habeant fortitudinis: confirmantur

mentur autem assumpta alia aliqua constitutione. Ut in quodam iudicio, cum Venefici cuiusdam nomen esset delatum, & quia parricidij causa subscripta esset, extra ordinem esset acceptum, cum in accusatione alia quadam crimina testibus & argumentis confirmarentur, parricidij autem solum mentio facta esset, defensor in hoc ipso multum oportet ut diu consistat, cum de nece parentis nihil demonstratum sit, indignum facinus esse ea poena afficere eum, qua parricida afficiuntur. Id autem si damnaretur, fieri necesse esset, quoniam & id causa subscriptum: & ex ea re nomen extra ordinem sit acceptum. Ea igitur poena si affici reum non oporteat, damnari quoque non oportere, quoniam ea poena damnationem necessario consequatur. Hic decensor poena commutationem ex translativo genere indufendo totam infirmabit accusationem. Veruntamen ceteris quoque criminibus defendendis coniecturali constitutione translationem confirmabis. Exemplum autem translationis in causa nobis positum sit huiusmodi: Cum ad vim faciendam quidam armati venissent, armati contra praesto fuerunt, & cuidam equiti Romano quidam ex armatis resistenti gladio manum praecidit. Agit is, cui manus praecisa est, iniuriarum: postulat is, quicum agitur, a Praetore exceptionem, extra quam in reum capitis praedictum fiat. Hic is qui agit, iudicium purum postulat: ille quicum agitur, exceptionem addidit oportere. Quaestio est, Excipiendum sit an non. Ratio, Non enim oportet in recuperatorio iudicio eius maleficij, de quo inter sicarios quaeritur, praedictum

fieri. Infirmatio rationis, Eiusmodi sunt iniuria, ut de his indignum sit non primo quoq. tempore iudicari, iudicatio, Atrocitas iniuriarum satisne causa sit. Quare dum de ea iudicetur, de aliquo maiore maleficio, de quo iudicium comparatum sit, præiudicetur, atq. exemplum quidem hoc est. In omni autem causa ab utroq. queri oportebit, a quo & per quos, & quo modo, & quo tempore aut agi, aut iudicari, aut quid flatus de ea re conveniat. Id ex partibus iuris, de quibus post dicendum est, sumi oportebit, & ratiocinari quid in similibus rebus fieri soleat, & videre Vtrum malitia quid aliud agatur, aliud simuletur, an flutitia, an neceffitudine, quòd alio modo agi non possit, an occasione agendi sic sit iudicium, aut actio constituta, an recte sine ulla re eiusmodi res agatur. Locus autem communis contra eum, qui translationem inducet, fugere iudicium ac poenam, quia cause diffidat. A translatione autem omniam fore perturbationem, si non ita res agatur, & in iudicium veniat quo pacto oporteat: hoc est, si aut cum eo agatur, quicum non oporteat, aut alia poena, alio crimine, alio tempore: atq. hanc rationem ad perturbationem iudiciorum omnium pertinere. Tres igitur ea constitutiones, quæ partes non habent, ad hunc modum tractabuntur. Nunc generalem constitutionem & partes eius consideremus,

CUM & facto, & facti nomine concesso, neq. ulla actione illata controversia, vis & natura & genus negotij ipsius queritur, constitutionem generalem appellamus. Huius primas esse partes duas nobis videri diximus,

ximus, negotialem & iurisdictionalem. Negotialis est, quæ in ipso negotio iuris civilis habet implicitam controuersiam. Ea est huiusmodi: Quidam pupillum heredem fecit, pupillus autem ante mortuus est, quam in suam tutelam veniret. De hereditate ea qua pupillo venit, inter eos qui patris pupilli heredes secundi sunt, & inter agnatos pupilli controuersia est, possessio heredum secundorum est. Intentio est agnatorum, Nostra pecunia est, de qua is, cuius agnati sumus, testatus non est. Depulsio est, Imò nostra qui heredes, secundi testamento patris sumus, Quæstio est, Vtrorum sit, Ratio est, Pater enim & sibi & filio testamentum scripsit, dum is pupillus esset. Quare, quæ filij fuerunt, testamento patris nostra fiant necesse est. Infirmatio est rationis, Imò pater sibi scripsit, & secundum heredem non filio, sed sibi iussit esse. Quare, præterquam quod ipsius fuit in testamento, illius vestrum esse non potest. Iudicatio, Possitne quisquam de filij pupilli re testari. An heredes secundi ipsius patrisfamilias, non filij quoque eius pupilli heredes sint. Atq. hoc non alienum est, quod ad multa pertineat, ne aut nusquam, aut usquequaq. dicatur, hic admonere. Sunt causa, quæ plures habent rationes in simplici constitutione: quod fit, cum id quod factum est, aut quod defenditur, pluribus de causis rectum, aut probabile videri potest: ut in hac ipsa causa. Supponatur enim ab heredibus hac ratio, Vnius enim pecunia plures dissimilibus de causis heredes esse non possunt: nec inquam factum est, ut eiusdem pecunia alius testamento, alius lege hæres esset. Infirmatio an

tem hac erit , Non est una pecunia , propterea quòd altera iam erat pupilli aduentitia , cuius haeres non illo in tempore in testamento quisquam scriptus erat , si quid pupillo accidisset : & de altera patris etiam nunc mortui voluntas plurimum valebat , qua iam mortuo pupillo sui heredibus concedebat . Indicatio est , Vnane pecunia fuerit . aut si hac erunt vsi infirmatione , Possent plures esse vnus heredes pecunia dissimilibus de causis . de eo ipso indicatio nascitur , Possintne eiusdem pecuniae plures dissimilibus generibus esse heredes . Ergo vna in constitutione intellectum est , quomodo & rationes , & rationum infirmationes , & praeterea indicationes plures fiant . Nunc huius generis praecepta videamus . Vtriusq. aut etiam omnibus , si plures ambigent , ius ex quibus rebus constet , est considerandum . Initium ergo eius ab natura ductum videtur . Quadam autem ex vtilitatis ratione , aut perspicua nobis , aut obscura in consuetudinem venisse : post autem approbata . Quadam aut à consuetudine , aut verò vtilia visa , legibus esse firmata . Ac natura quidem ius est , quod nobis non opinio , sed quadam innata vis afferat , vt religionem , pietatem , gratiam , vindicationem , obseruantiam , veritatem , Religionem , eam , quae in metu et caeremonia Deorum sit , appellant . Pietatem , quae erga patriam aut parentes , aut alios sanguine coniunctos officium conseruare moneat . Gratiam , quae in memoria , & remuneratione officiorum & bonorum , & amicitiarum obseruantiam teneat . Vindicationem , per quam , vim & contumeliam defendendo , aut resciscen

discendo propulsamus à nobis, & à nostris, qui nobis
 esse chari debent, & per quam peccata punimus. Ob-
 seruantiam, per quam aetate, aut sapientia, aut hono-
 re, aut aliqua dignitate antecedentes reueremur, &
 colimus. Veritatem, per quam damus operam, ne
 quid aliter quàm confirmauerimus, fiat, aut factum,
 aut futurum sit. Ac natura quidem iura minus ipsa
 queruntur ad hanc controuersiam, quòd neq. in hoc ci-
 uili iure versantur, & à vulgari intelligentia remo-
 tiora sunt: ad similitudinem verò aliquam, aut ad re-
 amplificandam saepe sunt inferenda. Consuetudinis au-
 tem ius esse putatur id, quod voluntate omnium sine le-
 ge vetustas comprobavit. In ea autem iura sunt qua-
 dam ipsa iam certa propter vetustatem. Quo in gene-
 re & alia sunt multa, & eorum multò maxima pars.
 qua Praetores edicere consueuerunt. Quaedam autem ge-
 nera iuris iam certa consuetudine facta sunt. Quod ge-
 nus, pactum, par, iudicatum. Pactum est, quod in-
 ter aliquos conuenit, quod iam ita iustum putatur, ut
 iure praestare dicatur. Par, quod in omnes equabile
 est. Iudicatum, de quo iam antè sententia alicuius,
 ut aliquorum constitutum est. Iam iura legitima ex le-
 gibus cognosci oportebit. His ergo ex partibus iuris
 quicquid aut ex ipsa re, aut ex simili, aut ex maiore,
 aut ex minore nasci videbitur quèque attendere, atq.
 elicere pertentando vnamquamque partem iuris oportet
 bit. Locorum autem communium quoniam (ut antè
 dictum est) duo sunt genera, quorum alterum dubia

rei, alterum certa continet amplificationem, quid ipsa causa det, & quid augeri per communem locum possit, & oporteat, considerabitur. Nam certi qui in omnes in eisdem loci prescribi non possunt: in plerisque forsasse ab auctoritate Iurisperitorum & contra auctoritatem dici oportebit. Attendendum est autem in hac, & in omnibus, num quos locos communes, prater eos quos exposuimus, ipsa res ostendat. Nunc iuridicale genus, et partes eius consideremus.

IVRIDICIALIS est, in qua equi, & iniqui natura, & premij aut poenae ratio quaeritur. Huius partes sunt duae, quarum altera absolutam, alteram assumptivam nominamus. Absoluta est, quae ipsa in se, non ut negotialis implicite & abscondite, sed patentius & expeditius recti, et non recti quaestionem continet. Ea est huiusmodi: Cum Thebani Lacedaemonios bello superavissent, & ferè mos Graijs, cum inter se bellum gessissent, ut qui vicissent, trophaeum aliquod in finibus statuerent ut gloria modo in praesentia declaranda causa, non ut in perpetuum belli memoria manerent, aneum statuerunt trophaeum. Accusantur apud Amphictionas, id est, apud cōnune Graeciae concilium. Intentio est, Non oportuit. Depulsio est, Oportuit. Quaestio est, Oportueritne. Ratio est, Eam enim ex bello gloriam virtute peperimus, ut eius aeterna insignia posteris nostris relinquere vellemus. Infirmatio est, Altamen aeternum inimicitiarum monumentum Graios de Graijs statuere non oportet. Iudicatio est, Cum summae virtutis celebranda causa Gray de Graijs aeternum inimicitiarum monime-

sum

tum statuerint, recte an contrà fecerint. Hanc ideo rationem subieciimus, ut hoc causa genus ipsum, de quo agimus, cognosceretur. Nam si eam supposuissēmus, qua fortasse vñ sunt, Non enim iuste, neq. piè bellum gessistis: in relationem criminis dilaberemur, de qua post loquemur. Vtrumq. autem causa genus in hanc causam incidere perspicuum est. In hanc argumentationes ex iisdem locis sumenda sunt, atque in causam negotialem, de qua antè dictum est. Locos autem communes & ex causa, ipsa, si quid inerit indignationis, aut conquestionis, & ex iuris & utilitate & natura multos & graues sumere licebit, & oportebit, si causa dignitas videbitur postulare. Nunc assumptiuā partem iuridicialis consideremus. Assumptiua igitur tunc dicitur, cum ipsum ex se factum probari non potest, aliquo autem fortis adiancto argumento defenditur. Eius partes sunt quattuor, comparatio, relatio criminis, remotio criminis, concessio. Comparatio est, cum aliquid factum, quod per seipsum non fit probandum, ex eo cuius id causa factum est defenditur. Ea est huiusmodi: Quidam Imperator, cum ab hostibus circumferretur, neq. effugere vñ modo posset, pactus est cū eis, ut arma & impedimenta relinqueret, milites educeret, utiq. fecit: armis & impedimentis amissis, præter spem milites conseruauit. Accusatur maiestatis. Incurrit huc definitio: sed nos hūc locū, de quo agimus, consideremus. Intentio est, Nō oportuit arma & impedimenta relinquare. Depulsio est, Oportuit. Quæstio est, Oportueritne. Ratio est, Milites enim omnes perijissent.

Infirmatio est, aut coniecturalis, Non perysseut: aut altera coniecturalis, Non ideo fecisti. Ex quibus sunt iudicationes, Perysseutne, & Ideone fecerit. aut hac comparatiua, cuius nunc indigemus. At enim satius fuit amittere milites, quam arma & impedimenta hostibus concedere. Ex qua iudicatio nascitur: Cum omnes perituri milites essent, nisi ad hanc pactionem venissent, Vtrum satius fuerit amittere milites, an ad hanc conditionem venire. Hoc causa genus ex his locis tractari conueniet. Oportebit adhibere ceterarum quoque constitutionum rationem atq. praecepta, ac maxime coniecturis faciendis infirmare illud, quod cit eo quod crimini dabitur, y qui accusabuntur, comparabunt. Id fiet, si aut id quod dicent defensores futurum fuisse nisi id factum esset, quo de facto iudiciu est, futurum fuisse negabitur: aut si alia ratione, & aliam ob causam ac dicet se reus fecisse, demonstrabitur esse factum. Eius rei confirmatio, & item contraria de parte infirmatio ex coniecturali constitutione sumetur. Sin autem certo nomine maleficij vocabitur in iudicium sicut in hac causa (nam maiestatis accersitur) definitione & definitionis praeceptis Vti oportebit. Atque hac quidem plerumq. in hoc genere incidunt, ut coniectura & definitione vtendum sit. Sin aliud quoq. aliquod genus incidet, eius generis praecepta licebit huc pari ratione transferre. Nam accusatori maxime est in hoc elaborandum, ut id ipsum factum, propter quod si bi reus concedi putat oportere, quamplurimis infirmet rationibus. Quod facile est, si quamplurimis consti-

tio-

tionibus aggrediatur id improbare. Ipsa autem comparatio separata à ceteris generibus controuersiarum sic ex sua vi considerabitur, si illud quod comparabitur, aut non honestum, aut non utile, aut non necessarium fuisse, aut non tantopere utile, aut non tantopere honestum, aut non tantopere necessarium fuisse demonstrabitur. Deinde oportet accusatorem illud, quod ipse arguat ab eo quod defensor comparat, separare. Id autem faciet, si demonstrabitur non ita fieri solere, neq. oportere, neque esse rationem, quare hoc propter hoc fiat, ut propter salutem militum ea qua salutis causa comparata sunt, hostibus tradantur. Postea comparare oportebit cum beneficio maleficium, & omnino id quod arguitur, cum eo quod factum ab defensore laudatur, aut faciendum fuisse demonstratur, contendere, & hoc extenuando maleficij magnitudinem simul adaugere. Id fieri poterit, si demonstrabitur honestius, utilius, magis necessarium fuisse illud quod vitarit reus, quam illud quod fecerit. Honesti autem, & utilis & necessarij vis est natura, in deliberationis præceptis cognoscetur. Deinde oportebit ipsam illam comparatiuam iudicationem exponere tamquam causam deliberatiuam, & de ea ex deliberationis præceptis deinceps dicere. Sit enim hac iudicatio, quam antè exposuimus: Cum omnes perituri milites essent, nisi ad hanc pactionem venissent, Vtrum satius fuerit perire milites, an ad hanc pactionem venire? Hoc ex locis deliberationis, quasi aliquā in consultationem res veniat, tractari oportebit. Defensor autem quibus in locis ab accusatore alia constitutiones erunt inductæ, in ijs ipse quoq. ex ijsdem consti-

tutionibus defensionem comparabit: ceteros autem omnes locos, qui ad ipsam comparationem pertinebunt, ex contrario tractabit. Loci autem communes erunt accusatoris, in eum qui cum de facto turpi aliquo, aut inutili, aut utroq, fateatur: quærat tamen aliquam defensionem, & facti inutilitatem, aut turpitudinem cum indignatione proferre. Defensoris est, nullum factum inutile, neq. turpe, neq. item vile, neq. honestum putari oportere, nisi quo animo, quo tempore, qua de causa factum sit, intelligatur: Qui locus ita communis est, ut bene tractatus in hac causa, magno ad persuadendum momento futurus sit. Et alter locus, per quem magna cum amplificatione beneficij magnitudo ex utilitate, aut honestate, aut facti necessitudine demonstratur. Et tertius, per quem res expressa verbis, ante oculos eorum qui audiunt, ponitur, ut ipsi se quoq. idem facturos fuisse arbitrentur si sibi illa res atq. ea faciendi causa per idem tempus accidisset. Relatio criminis est cum reus id quod agitur confessus, alterius se inductum peccato, iure fecisse demonstrat. Ea est huiusmodi: Horatius occisis tribus Curiatibus, & duobus amissis fratribus, domum se victor recepit. Is animadvertit sororem suam de fratrum morte non laborantem, sponsi autem nomen appellantem identidem Curiatium cum gemitu et lamentatione: indignè passus, virginem occidit, accusatur. Intentio est, iniuria sororem occidisti. Depulsio est, iure occidi. Quæstio est, iurène occiderit. Ratio est, illa enim hostium mortem lugebat, fratrum ne lugebat, & me populum Romanum vicisse molestè fere.

ferebat. Infirmatio est, tamen à fratre indemnata necari non oportuerit, ex qua iudicatio fit, Cum Horatia fratrum mortem negligeret, hostium lugeret, de fratris & populi Romani victoria non gauderet, oportueritne eam à fratre indemnata necari? Hoc in genere causam, primum si quid ex ceteris dabitur constitutionibus sumi oportebit, sicut in comparatione praeceptum est. Postea si facultas erit, per aliquam constitutionem illum, in quem crimen transfertur, defendere. Deinde lenius esse illud quod in alterum peccatum reus transferat, quam quod ipse susceperit. Postea translationis partibus uti, & ostendere à quo, & per quos, & quomodo, & quo tempore aut agi, aut iudicari, aut statui de ea re conuenerit, ac simul ostendere non oportuisse antè supplicium, quam iudicium interponere. Tum leges quoque & iudicia demonstranda sunt per quæ potuerit id peccatum, quod sponte sua reus punitus sit, moribus & iudicio vindicari. Deinde negare debet, audiri oportere id quod in eum criminis conferatur, de quo is ipse qui conferat, iudicium fieri noluerit: & id quod iudicatum non sit, pro infecto haberi oportere. Postea impudentiam demonstrare eorum qui eum nunc apud indices accusent, quem sine iudiciis ipsi condemnarit: & de eo iudicium faciant, de quo iam ipsi supplicium sumpserint. Postea perturbationem iudicii futuram dicemus, & iudices longius quam potestatem habeant, progressuros, si simul & de reo, & de eo quem reus arguat, iudicant. Deinde hoc si constitutum sit, ut pecca-

ea homines peccatis, & iniurias iniurijs vleiscantur, quantum incommodorum consequatur. Ac si idem facere ipse, qui nunc accusat, voluisset, ne hoc quidem ipso quicquam opus fuisset iudicio: si verò ceteri quoque idem faciant, omnino iudicium nullum futurum. Postea demonstrabitur, ne si iudicio quidem illa damnata esset, in quam id crimen ab reo conferatur, potuisse hunc ipsum de illa supplicium sumere. Quare esse dignus, eum, qui ne de damnata quidem pœnas sumere potuisset, de ea re supplicium sumpsisse, quæ ne adducta quidem sit in iudicium. Deinde postulabit, ut legem, qua lege fecerit, proferat. Deinde quemadmodum in comparatione precipiebamus, ut illud quod comparabatur, extenuaretur ab accusatore quàm maximè: sic in hoc genere oportebit illius culpam, in quem crimen transferetur, cum huius maleficio, qui se iure fecisse dicat, comparare. Postea demonstrandum est, non esse illud eiusmodi, ut ob id hoc fieri conueniret. Extrema est, ut in comparatione assumptio iudicationis, & de ea per amplificationem ex deliberationis præceptis de Elío. Defensor autem quæ per alias constitutiones inducentur, ex ijs locis qui traditi sunt, infirmabit. Ipsam autem relationem comprobabit primum arguendo eum, in quem refert, crimen, culpam, & audaciam, & quàm maximè per indignationem, si res feret, iuncta conquestione, ante oculos ponendo. Postea lenius demonstrando reum punitum, quàm sit ille promeritus: & suum supplicium cum illius iniuria conferendo. Deinde oportebit eos locos, qui ita erunt ab accusatore tra-

Et

Etati, ut refelli, & contrariam in partem conuer-
possint, quo in genere sunt tres extremi, contrarijs ra-
tionibus infirmare. Illa autem acerrima accusatorum
criminatio, per quam perturbationem fore omnium iu-
diciorum demonstrant, si de indemnato supplicij sumen-
di potestas data sit, leuabitur. Primum si eiusmodi de-
monstrabitur iniuria, ut non modo viro bono, verum
etiam homini libero videatur non fuisse toleranda. De-
inde ita perspicuas, ut ne ab ipso quidem, qui fuisset,
in dubium vocaretur. Deinde eiusmodi, ut in eam is
maximè debuerit animaduertere, qui animaduenerit,
ut non tam rectum, non tam fuerit honestum in iudi-
cium illam rem peruenire, quam eo modo, atque ab eo
uindicari, quomodo, & à quo sit uindicata. Postea
sic rem fuisse apertam, ut iudicium de ea re fieri nihil
attinuerit. Atque hic demonstrandum est rationibus,
& rebus similibus, permultas ita atroces, & perspi-
cuas res esse, ut de his non modo non necesse sit, sed ne
utile quidem, quin mox iudicium fiat, expectare. Lo-
cus communis accusatoris in eum, qui cum id quod ar-
guitur, negare non possit, tamen aliquid sibi spei com-
paret ex iudiciorum perturbatione. Atque hic utili-
tatis iudiciorum demonstratio, & de eo questio,
qui supplicium dederit indemnatus: in eius autem qui
sumpserit audaciam & crudelitatem, indignatio. Ab
defensore, in eius quem ultus sit, audaciam sui con-
questione rem non ex nomine ipsius negotij, sed ex consi-
lio eius qui fecerit, & causa & tempore considerari o-
portere: quid mali futurum sit, aut ex iniuria, aut ex
scelere

*scelere alicuius, nisi tanta & tam perspicua audacia
 ab eo, ad cuius famam, aut ad parentes, aut ad libe-
 ros pertinuerit, aut ad aliquam rem, quam charam esse
 omnibus, aut necesse est, aut oportet esse, fuerit vindica-
 ta. Remotio criminis est, cum eius intentio facti quod ab
 aduersario infertur, in alium, aut in aliud dimouetur.
 ad sit bipertitio. Nam tum causa, tum res ipsa remoue-
 tur. Causa remotionis hoc nobis exemplo sit: Rhody
 quosdam legarunt Athenas. Legatis Quaestores sum-
 ptum, quem oportebat dari, non dederunt. Legati pro-
 fecti non sunt. Accusantur. Intentio est, Proficisci o-
 portuit. Depulsio est, Non oportuit. Quaestio est, Oportuerit
 ne. Ratio est, Sumptus enim qui de publico dari so-
 leat, is ab Quaestore non est datus. Infirmatio est, Vos
 tamen id quod publicè vobis datum erat negotij confi-
 cere oportebat. Iudicatio est. Cum ijs qui legati erant,
 sumptus qui debebatur de publico, non daretur, o-
 portueritne eos conficere nihilominus legationem. Hoc in
 genere primum, sicut in ceteris si quid aut ex coniectu-
 rali, aut ex alia constitutione sumi possit, videri o-
 portebit. Deinde pleraque ex comparatione, & ex relatu-
 ne criminis in hanc quoque causam conuenire poterunt.
 Accusator autem illam, cuius culpa id factum reus di-
 cet, primum defendet, si poterit: sin minus poterit, ne-
 gabit ad hoc iudicium illius, sed huius, quem ipse accu-
 set, culpam pertinere. Postea dicet, suo quemque offi-
 cio consulere oportere: nec si ille peccasset, hunc o-
 portuisse peccare. Deinde si ille deliquerit, separatim illum,
 sicut hunc accusari oportere, & non cum huius
 de.*

defensione coniungi illius accusationem. Defensor autem cum cetera, si qua ex alijs incident constitutionibus pertractarit, de ipsa remotione sic argumentabitur. Primum cuius acciderit culpa demonstrabit. Deinde cum id aliena culpa accidisset, ostendet se aut non potuisse, aut non debuisse id facere quod accusator dicat oportuisse. Quod non potuerit, ex utilitatis partibus, in quibus est necessitudinis vis implicata, demonstrabit. Quod non debuerit, ex honestate considerabitur. De utroque distinctius in deliberativo genere dicetur. Deinde omnia facta esse ab reo, quae in ipsius fuerint potestate: quod minus quam conuenerit factum sit, culpa id alterius accidisse. Deinde in alterius culpa exponenda demonstrandum est, quantum voluntatis & studij fuerit in ipso: & id signis confirmandum huiusmodi, ex cetera diligentia, ex antea factis, aut dictis, atque hoc ipsi utile fuisse facere, inutile autem non facere, & cum cetera visa magis hoc fuisse consentaneum, quam quod propter alterius culpam non fecerit. Sin autem non in hominem certum, sed in rem aliquam causa dimouebitur, ut in hac eadem re, si Quaestor mortuus esset, & idcirco Legatis pecunia data non esset, accusatione alterius, & culpa depulsione dempta, ceteris similiter. Vti locis oportebit, & ex concessjonis partibus quae conuenient assumere: de quibus post nobis dicendum erit. Loci autem communes iidem utrisque fere, qui superioribus assumptius incident. Hi tamen certissimi. Accusatoris facti indignatio. Defensoris, cum

in alio culpa sit, aut in ipso non sit, supplicio reum affici non oportere. Ipsius autem rei sit remotio, cum id quod datur crimini, negat neque ad se, neque ad officium suum reus pertinuisse: nec si quod in eo sit delictum, sibi attribui oportere. Id genus causæ est huiusmodi: in eo fœdere, quod factum est quondam cum Samnitibus, quidam adolescens nobilis porcæ sustinuit iussu Imperatoris. Fœdere autem ab Senatu improbato, & Imperatore Samnitibus dedito, quidam in Senatu eum quoque dicit, qui porcæ tenuerit, dedit oportere. Intentio est, Dedit oportet. Depulsio est, Non oportet. Quæstio est, Oportet an ne. Ratio est, Non enim meum fuit officium, nec mea potestas, cum & id atatis & priuatus essem, & esset summa cum auctoritate, & potestate Imperator, qui uideret ut satis honestum fœdus feriretur. Infirmatio est, Attamen quoniam tu particeps factus es in turpissimo fœdere summa religionis, dedit te conuenit. Iudicatio est, Cum is qui potestatis nihil habuerit, iussu Imperatoris in fœdere, & in tanta religione interfuerit, dedendusne sit hostibus, necne. Hoc genus causæ à superiore hoc differt, quod in illo concedit se reus oportuisse facere, id quod fieri dicat accusator oportuisse, sed alicui rei, aut homini causam attribuit, quæ uoluntati suæ fuerit impedimento sine concessionis partibus. Nam earum quadam maior uis est, quod paulò post intelligetur. In hoc autem non accusare alterum, nec culpam in alium transferre debet, sed demonstrare eam rem, nec ad se, nec ad potestatem, neq. ad officium suum pertinuisse aut pertinere. Atq.

in hoc genere hoc accidit noui , quòd accusator quoque
sæpe ex remotione criminationem conficit . Vt si quis
eum accuset , qui cùm Prator esset , in expeditionem
ad arma populum vocarit , cùm Coss. adessent . Nam
Vt in superiore exemplo reus ab suo officio ac potestate ,
factū dimouebat: sic in hoc ab eius officio ac potestate ,
qui accusatur , ipse accusator factum remouendo , hac
ipsa ratione confirmat accusationem . In hac ab Vtroq.
ex omnibus partibus honestatis , & omnibus vtilitatis
partibus , exemplis , signis ratiocinando , quid cuiusq.
officij , iuris , potestatis sit , quæri oportebit , & fuerit
ne ei quo de agitur , id iuris , officij , potestatis attribu-
tum , necne . Locos autem communes ex ipsa re , si
quid indignationis ac conqueſtionis habebit , sumi opor-
tebit . Concessio est , per quam non factum ipsum im-
probatur ab reo , sed Vt ignoscatur , id petitur . Cu-
ius partes duæ , purgatio & deprecatio . Purgatio est ,
per quam eius qui accusatur non factum ipsum , sed vo-
luntas defenditur . Ea habet partes tres , impruden-
tiam , casum , necessitudinem . Imprudentia est , cùm
scisse aliquid qui arguitur , negatur . Vt apud quosdã ,
lex erat , Ne quis Diana vitulū immolaret . Nautæ qui
dã cùm aduersa tēpestāte in alto iactarentur , vouerūt ,
si eo portu quem conspiciebant , potiti essent , ei Deo ,
qui ibi esset , se vitulum immolaturos . Casu erat in eo
portu finem Dianæ eius , cui vitulum immolari non
licebat . Imprudentes legis , cùm exissent , vitulum
immolauerunt . Accusantur . Intentio est , Vitu-
lum immolastis ei Deo , cui non licebat . Depulsio est

h

in

in concessione posita. Ratio est, Nesciui non licere. Infirmatio est, Tamen quoniam fecisti quod non licebat, ex lege supplicio dignus es. Iudicatio est, Cum id feceris quod non oportuerit, et id non oportere nescieris, sit ne supplicio dignus. Casus autem inferetur in concessionem, cum demonstrabitur aliqua fortuna vis voluntati obstitisse, ut in hac: Cum Lacedamonius lex esset, ut hostias nisi ad sacrificium quoddam redemptor praeuisset, capitale esset: hostias is qui redemerat, cum sacrificij dies instaret, in urbem ex agro cepit agere: tum subito magnis commotus tempestatibus fluminis Eurotas is qui propter Lacedamonem fluit, ita magnus et uehemens factus est, ut eo traduci uictima nullo modo possent. Redemptor suae voluntatis ostendenda causa hostias constituit omnes in litore, ut qui trans flumen essent, videre possent. Cum omnes studio eius subitam fluminis magnitudinem scirent fuisse impedimento, tamen quidam capitis accersierunt. Intentio est, Hostia quae debuisti, ad sacrificium praesto non fuerunt. Depulsio est concessio. Ratio, Flumen enim subito accreuit, et ea re traduci non potuerunt. Infirmatio est, Tamen quoniam quod lex iubet, factum non est, supplicio dignus es. Iudicatio est, Cum in ea redemptor contra legem aliquid fecerit, qua in re studio eius subita fluminis obstiterit magnitudo, supplicio dignus sit. Necessitudo autem inferetur, cum ut quadam reus id quod fecerit, fecisse defenditur, hoc modo: Lex est apud Rhodios, ut si qua rostrata in portu nauis deprehensa sit, publice-

tur.

tur. Cum magna in alto tempestas esset, vis ventorum inuitis nautis Rhodiorum in portum nauim coegit. Quæstor nauim populi vocat. Nauis dominus negat publicari oportere. Intentio est, Rostrata nauis in portu deprehensa est. Depulsio est concessio. Ratio, Vi & necessario sumus in portum coacti. Infirmatio est, Nauim ex lege tamen populi esse oportet. Iudicatio est, Cum rostratam nauim in portu deprehensam lex publicarit, cumq; hæc nauis inuitis nautis in tempestatis in portum coniecta sit, oporteatne eam publicari. Horum trium generum idcirco vnum in locum contulimus exempla, quod similis in ea præceptio argumentorum traditur. Nam in his omnibus primū, si quid res ipsa dabit facultatis, coniecturam ab accusatore induci oportebit, ut id quod voluntate factum negabitur, consilio factum suspicione aliqua demonstretur. Deinde inducere definitionem necessitudinis, aut casus, aut imprudentiæ, & exempla ad eam definitionem adiungere, in quibus imprudentia fuisse videatur, aut casus, aut necessitudo, & ab his, id quod reus inferat, separare, id est, ostendere dissimile, quod lenius, facilius, non ignorabile, non fortuitū, non necessarium fuerit. Postea demonstrare potuisse euitari, et hæc ratione provideri potuisse, si hoc aut illud fecisset, aut nisi fecisset, præcaueri: & definitionibus ostendere nō hanc imprudentiam, aut casum, aut necessitudinē, sed inertiam, negligentiam, fatuitatem nominari oportere. Ac si qua necessitudo turpitudinē videbitur habere, oportebit per locorū communium implicationem redarguentē

h y

de.

demonstrare, quiduis perpeti, mori denique satius fuisse, quam eiusmodi necessitudini obtemperare. Atque tum ex his locis, de quibus in negotiali parte dictum est, iuris & aequitatis naturam oportebit querere, & quasi in absoluta iuridicali per se hoc ipsum ab rebus omnibus separatim considerare. Atq. hoc in loco, si facultas erit, exemplis uti oportebit, quibus in simili excusatione non sit ignotum: & contentione, magis illis ignoscendum fuisse: & ex deliberationis partibus, turpe, aut iuutile esse concedi eam rem, qua ab aduersaria commissa sit: permagnum esse, & magno futurum detrimento, si ea res ab iis, qui potestatem habent iudicandi, neglecta sit. Defensor autem conuersis omnibus his partibus poterit uti. Maxime autem in voluntate defendenda commorabitur, & in ea re augenda, quæ voluntati fuerit impedimento, & se plus, quam fecerit, facere non potuisse, & in omnibus rebus voluntatem spectari oportere: & se conuinci non posse, quod non absit à culpa & ex suo nomine communem hominum infirmitatem posse damnari. Deinde nihil indignius esse, quam eum qui culpa careat, supplicio non carere. Loca autem communes accusatoris, unus in confessione, & alter, quanta potestas peccandi relinquatur, si semel institutum sit ut non de facto, sed facti causa queratur. Defensoris autem conquestio calamitatis eius, quæ non culpa, sed vi maiore quadam acciderit, & de fortuna potestate, & hominum infirmitate, & uti suum animum non euentum considerent, in quibus omnibus conquestionem suarum arumnarum,

& cetera

& crudelitatis aduersariorum indignationē inesse oportebit. Ac neminem mirari conueniet, si aut in *ys*, aut in alijs exemplis scripti quoq. controuersiam adiunctam videbit. Quo de genere post erit nobis separatim dicendum, propterea quod quadam genera causarum simpliciter & ex sua vi considerantur: quaedā autē sibi aliud quoq. aliquod controuersia genus assumunt. Quare omnibus cognitis, non erit difficile in unāquāq. causam transferre, quod ex eo quoq. genere conueniet: ut in his exemplis concessionis inest omnibus scriptis controuersia ea, quae ex scripto & sententia nominatur: sed quia de concessione loquebamur, in eam praecepta dedimus. Alio autem loco de scripto & sententia dicemus. Nunc in alteram concessionis partem considerationem intendimus. Deprecatio est, in qua non defensio facti, sed ignoscendi postulatio continetur. Hoc genus vix in iudicio probari potest, ideo quod concessio peccato, difficile est ab eo, qui peccatorum vindex esse debet, ut ignoscat impetrare. Quare parte eius generis, cum causam non in eo constitueris, uti licebit. Ut si pro aliquo claro, aut forti viro, cuius in Reipublici. multa sint beneficia dixeris, possis, cum videaris non uti deprecatione, uti tamen, ad hunc modum. Quod si iudices hic pro suis beneficijs, pro suo studio, quod in vos habuit semper, tali suo tempore multorum suorum recte factorum causa, vni delicto ut ignosceretis postularer, tamen dignum vestra mansuetudine, dignum virtute huius esset iudices à vobis hanc rem hoc postulante impetrari. Deinde augere beneficia licebit, & iudices per locum

communem ad ignoscendi voluntatem ducere. Quare hoc genus, quamquam in iudicijs nō versatur, nisi quædam ex parte: tamen quia & pars ipsa inducenda non numquam est, & in Senatu, aut concilio sæpe omni in genere tractanda, in id quoq. præcepta ponemus. Nam in senatu, & in concilio de Siphace diu deliberatū est, & de Q. Numitorio Pullo apud L. Opimum, & eius concilium diu ductum est. Et magis in hoc quidē ignoscendi, quā cognoscendi postulatio valuit. Nam semper animo bono se in po. Rom. fuisse non tam facile probabat, cū coniecturali constitutione vteretur, quā ut propter posterius beneficium sibi ignoscere-tur, cū deprecationis partes adiungeret. Oportet igitur eum, qui sibi ut ignoscatur, postulat, commemorare si qua sua poterit beneficia: & si poterit, ostendere ea maiora esse, quā hac qua deliquit, ut plus ab eo boni, quā mali profectum esse videatur. Deinde maiorum suorum beneficia, si qua extabunt, proferre. Deinde ostendere non odio, neq. crudelitate fecisse quod fecerit, sed aut stultitia, aut impulsu alicuius, aut aliqua honesta, aut probabili causa. Postea polliceri & confirmare se, & hoc peccato doctum, & beneficio eorum qui sibi ignouerint, confirmatum, omni tempore à tali ratione absuturum. Deinde spem ostendere aliquo se in loco, magno hys, qui sibi concesserint, usui futurum. Postea si facultas erit, se aut consanguineum, aut iam à maioribus in primis amicum esse demonstrabit, & amplitudinem suæ voluntatis, & nobilitatem generis eorum, qui se saluum, velint

velint, & dignitatem ostendere, & cetera ea qua personis ad honestatem, & amplitudinem sunt attributa, cum conquestione, sine arrogantia in se esse demonstrabit, ut honore potius aliquo, quam ullo supplicio dignus esse videatur. Deinde ceteros proferre, quibus maiora delicta concessa sunt. Atque multum proficiet, si se misericordem in potestate, & propensum ad ignoscendum fuisse ostendet. Atque ipsum illud peccatum erit extenuandum, ut quam minimum obfuisse uideatur, et aut turpe, aut inutile demonstrandum tali de homine supplicium sumere. Deinde locis communibus misericordiam captare oportebit ex ijs praeceptis, qua in primo libro sunt exposita. Aduersarius autem malefacta auget, nihil imprudenter, sed omnia ex crudelitate & malitia facta dicit. Ipsum immisericordem, superbum fuisse, & si poterit, ostendet semper inimicum fuisse, & amicum fieri nullo modo posse. Si beneficia proferet, aut aliqua de causa facta, non propter beneuolentiam demonstrabit, aut postea odium esse acre susceptum, aut illa omnia maleficijs esse deleta, aut leuiora beneficia, quam maleficia, aut cum beneficijs honos habitus sit, pro maleficio poenam sumi oportere. Deinde turpe esse, aut inutile ignosci. Deinde de quo ut potestas esset, saepe optarint, in eum potestate non uti summam esse stultitiam: & cogitare oportere, quem animum in eum, vel quale odium habuerint. Locus autem communis erit indignatio malefici: & alter, eorum miscreri oportere, qui propter fortunam, non propter malitiam in miserys sint. Quoniam igitur in generali constitu-

h iij tio

tione tamdiu propter eius partium multitudinem contor-
 moramur, ne forte varietate, & dissimilitudine re-
 rum deductus alicuius animus in quendam errorem de-
 feratur, quid etiam nobis ex eo genere restet, & qua
 re restet admonendum videtur. Iuridicalem causam
 esse dicebamus, in qua equi & iniqui natura, pra-
 mii aut poenae ratio quareretur. Eas causas in quibus
 de equo & iniquo quaritur, exposuimus. Nunc re-
 fiat ut de premio & de poena explicemus. Sunt enim
 multae causae quae ex praemii alicuius petitione constant.
 Nam et apud Iudices de premio saepe accusatorum qua-
 ritur, & à Senatu, aut concilio aliquod premium sa-
 pe petitur. Ac neminem conveniet arbitrari, nos, cum
 aliquod exemplum ponamus, quod in Senatu agatur,
 ab iudiciali genere exemplorum recedere. Quicquid
 enim de homine probando, aut improbando dicitur,
 cum ad eam dictionem sententiarum quoque ratio acco-
 modetur, id non, si per sententiae dictionem agitur, de
 liberativum est: sed quia de homine statuitur, iudicia-
 le est habendum. Omnino autem qui diligenter o-
 mnium causarum vim, & naturam cognoverit, cum
 genere primo, tum etiam forma eas intelliget, disside-
 re. Ceteris autem partibus aptas inter se omnes, & al-
 liam in aliam implicatam videbit. Nunc de praemijs confi-
 deremus. L. Licinius Crassus Cos. quosdam in citerio-
 re Gallia nullo illustri, neque certo duce, neque eo nomi-
 ne, neque numero praelatos, ut digni essent qui hostes Ro-
 Pop. esse dicerentur, quod tamen excursionibus & la-
 trocinis infestam provinciam redderent, confectatus est,

& con-

Confecit. Romam redijt, triumphum ab Senatu postulat. Hic ut & in deprecatione nihil ad nos attinet rationibus, & infirmationibus rationum supponendis ad iudicationem peruenire: propterea quod nisi alia quoque incidet constitutio, aut pars constitutionis, simplex erit iudicatio, & in quæstione ipsa continebitur. In deprecatione huiusmodi, Oporteatne pœna affici. In hac huiusmodi, Oporteatne præmium dari. Nunc ad præmij quæstionem appositos locos exponemus. Ratio igitur præmij quattuor est in partes distributa: in beneficia, in hominem, in præmij genus, in facultates. Beneficia ex suaui, ex tempore, ex animo eius qui fecerit, ex casu considerantur. Ex suaui quærentur, hoc modo: Magna an parua, facilia an difficilia, singularia sint an vulgaria, vera an falsa quadam ex oratione honestentur. Ex tempore autem, Si tum cum indigeremus, cum ceteri non possent, aut nolent opitulari, si tum cum spes deseruisset, opitulatus sit. Ex animo, Si non sui commodi causa, sed eo consilio fecit omnia, ut hoc cōficere posset. Ex casu, Si nō fortuna, sed industria factum videbitur, aut si industria fortuna obstitisset. In hominem autem, Quibus rationibus vixerit, quid sumptus in eam rem, aut laboris insumpserit, et si quid aliquando tale fecerit, num alieni laboris, aut deorū bonitatis præmiū sibi postulet: num aliquādo ipse talem ob causam aliquem præmio affici negarit oportere: aut nū iam satis pro eo quod fecerit, honos habitus sit: aut num necesse fuerit ei facere id quod fecerit: aut nū huiusmodi sit factū, ut nisi fecisset, supplicio dignus esset, non
quia

quia fecerit, premio: aut num ante tempus premium petat, & spem incertam certo vendites pretio: aut nūquò supplicium aliquod vitet, eò premium postulet, uti de se praiudicium factum esse videatur. In pramijs autem genere quid, & quantum, & quamobrem postuletur, & quo & quanto quæq. res premio digna sit, considerabitur. Deinde apud maiores quibus hominibus, & quibus de causis talis honos sit habitus, quæretur. Deinde ne is honos nimium peruagetur. Atq. hic eius, qui contra aliquem premium postulantiem dicet, locus erit communis, premia virtutis & officij sancta, & casta esse oportere: neq. ea aut cum improbis communicari, aut in mediocribus hominibus peruiolari. Et alter, minus homines virtutis cupidos fore virtutis premio peruiolato. Quæ enim rara & ardua sunt, ea ex premio pulchra & iucunda hominibus videri. Et tertius, si existant qui apud maiores nostros ob egregiam virtutem tali honore dignati sunt, nōne de sua gloria, cum pari premio tales homines affici videant, debetari putent: & eorum enumeratio, & cū eis quos contrā dicat, comparatio. Eius autem qui premium petet, facti sui amplificatio, & eorum qui premio affecti sunt, cum suis factis contentio. Deinde ceteros à virtutis studio repulsum iri, si ipse premio non sit affectus. Facultates autem considerantur, cum aliquod pecuniarium premium postulatur, in quo utrum copiose sit agri, vectigalium pecunie: an penuria, consideratur. Loca communes, facultates augere, non minuire oportere, & imprudentem esse, qui pro beneficio non gra.

gratiam, verum mercedem postulet: contra autē de pecunia ratiocinari, sordidū esse, cum de gratia referēda deliberetur: & se nō pretium pro facto, sed honorem ita ut facilitatum sit, pro beneficio postulare. Ac de cōstitutionibus quidem satis dictum est: nunc de ijs controversiis, quæ in scripto versantur, dicendum videtur.

IN scripto versatur controuersia, cum ex scriptio-
nis ratione aliquid duby nascitur. id fit ex ambiguo,
ex scripto & sententia, ex contrarijs legibus, ex ratio-
cinatione, ex definitione. Ex ambiguo autem nasci-
tur controuersia, cum quid senserit scriptor, obscu-
rum est. quod scriptum duas pluresue res significat,
ad hunc modum: Paterfamilias, cum filium hære-
dem faceret, vasorum argenteorum pondo centum
uxori suæ sic legauit: Hæres meus uxori meæ vaso-
rum argenteorum pondo centum, quæ volet, dato.
Post mortem eius vasa magnifica, & pretiosè cala-
ta petiit à filio mater: illa se quæ ipse vellet, debere di-
xit. Primum, si fieri poterit, demonstrandum est
non esse ambigū scriptum, propterea quod omnes in cō-
suetudine sermonis sic vti solent eo verbo vni pluri-
ribusue in ea sententia, in qua is qui dicit accipiendū
esse demonstrabit. Deinde ex superiore & ex infério-
re scriptura docendum, id quod queratur fieri perspi-
cuum. Quare si ipsa separatim ex se verba consideren-
tur, omnia aut pleraq. ambigua visum iri. Quæ autem
ex omni considerata scriptura perspicua fiant, hæc ambi-
gua non oportere existimari. Deinde quæ in sententia
scriptor fuerit, ex ceteris eius scriptis, ex factis, dictis,
anti-

animo, atq. Vita eius sumi oportebit: & eam ipsam scripturam, in qua inerat illud ambiguum, de quo quaritur totam omnibus ex partibus perentare, si quid aut ad id oppositum sit, quod nos interpretemur, aut ei quod aduersarius intelligat, aduersetur. Nam facile, quid uerisimile sit eum voluisse qui scripsit, ex omni scriptura, & ex persona scriptoris, atque his rebus quae personis attributae sunt, considerabitur. Deinde erit demonstrandū, si quid ex ipsa re dabitur facultatis, id quod aduersarius intelligat, multò minus commodè fieri posse, quàm id quod nos accipimus, quod illius rei neq. administratio, neque exitus ullus extet: nos quod dicamus facile & commodè transigi posse, ut in hac lege (nihil enim prohibet fictam legem exempli loco ponere, quò facilius res intelligatur) Meretrix coronam auream ne habeto: si habuerit, publica esto: Contra eum, qui meretricem publicari dicat ex lege oportere, posset dici, neque administrationem esse ullam publicam meretricis, neque exitum legis in meretrice publicanda: at in auro publicando & administrationem, & exitum facilem esse, & incommodi nihil inesse. Ac diligenter illud quoque attendere oportebit, num illo probato, quod aduersarius intelligat, utilior res, aut honestior, aut magis necessaria, à scriptore neglecta uideatur. id fiet, si id, quod nos demonstrabimus, honestum, aut utile, aut necessarium demonstrabimus: & si id quod ab aduersariis dicetur, minimè eiusmodi dicemus esse. Deinde si in lege erit ex ambiguo controuersia, dare operam oportebit, ut de eo quod aduersarius intelligat, alia in

lego cautum esse doceatur. Permultum autem proficiet illud demonstrare, quemadmodum scripsisset, si id quod aduersarius accipiat, fieri aut intelligi voluisset; ut in hac causa in qua de uasis argenteis quaeritur, possit mulier dicere, nihil attinuisse adscribi, quae uolet, si heredis uoluntati permetteret. Eo enim non adscripto nihil inesse dubitationis quin haeres quae ipse uellet, daret. Amentia igitur fuisse, cum heredi uellet cauere, id adscribere, quo non adscripto nihilominus heredi caueretur. Quare hoc genere magnopere talibus in causis uti oportebit: si hoc modo scripsisset, isto uerbo usus non esset, non isto loco uerbum istud collocasset. Nam ex his sententia scriptoris maxime perspicitur. Deinde quo tempore scriptum sit, querendum est, ut, quod eum uoluisse in eiusmodi tempore uerisimile sit, intelligatur. Post ex deliberationis partibus, quid utilius, & quid honestius, & illi adscribendum, & his ad comprobandum sit, demonstrandum: & ex his si quid amplificationis dabitur, communibus utrinque locis uti oportebit. Ex scripto & sententia controuersia consistit, cum alter uerbis ipsis quae scripta sunt, utitur: alter ad id quod scriptorem sensisse dicet, omnem adiungit dictionem. Scriptoris autem sententia ab eo qui sententia se defendet: tum semper ad idem spectare, & id uelle demonstrabitur: tum aut ex facto, aut ex euentu aliquo ad tempus id quod instituit, accommodatur. Semper ad idem spectare, hoc modo: Paterfamilias cum liberorum nihil haberet, uxorem autem haberet, in testamento ita scripsit: Si mihi filius genitus fuerit unus, plu-

*scriptor , aliud scripsisse dicetur , is qui scripto utetur , hoc dicet , non oportere de eius uoluntate nos argum-
 tari , qui ne id facere possemus , indicium nobis relique-
 rit suæ uoluntatis : multa incommoda consequi , si in-
 stituatur , ut à scripto recedatur . Nam & eos qui ali-
 quid scribant , non existimatu-ros id quod scripserint , ra-
 tum futurum : & eos qui iudicent , certum quid se-
 quantur , nihil habituros , si semel à scripto recedere cō-
 suenerint . Quod si uoluntas scriptoris conseruanda sit ,
 se , non aduersarios à uoluntate eius stare . Nam multo
 propius accedere ad scriptoris uoluntatem eum , qui ex
 ipsius eam litteris interpretetur , quàm illum qui senten-
 tiam scriptoris non ex ipsius scripto spectet , quod ille suæ
 uoluntatis quasi imaginem reliquerit , sed domesticis
 suspicionibus perscrutetur . Sin causam afferet is , qui
 à sententia stabit , primum erit contradicendum , quàm
 absurdum non negare contra legem fecisse , sed quare
 fecerit , causam aliquam inuenire . Deinde contro-
 uersa omnia esse , ante solitos esse , accusatores iudi-
 cibus persuadere , affinem esse alicuius culpæ eum qui
 accusaretur , causam proferre , quæ eum ad peccan-
 dum impulsisset , nunc ipsum reum causam afferre
 quare deliquerit . Deinde hanc inducere partitionem ,
 cuius in singulas partes multa conueniunt argumen-
 tationes . Primum nulla in lege ullam habet causam con-
 tra scriptum accipi conuenire . Deinde si in ceteris legi-
 bus conueniat , hanc esse huiusmodi legem , ut in ea non
 oporteat . Postremo si in hac quoque lege oporteat , hanc
 quidem causam accipi minimè oportere . Prima pars his
 fere*

fere locis confirmabitur, scriptori neque ingenium, neque operam, neque ullam facultatem defuisse quò minus posset aperte perscribere id quod cogitaret: non fuisse ei graue, nec difficile, eam causam excipere, quam aduersarij proferant: si quicquam excipiendum putasset, consueuisse eos, qui leges scribant exceptionibus uti. Deinde oportet recitare leges cum exceptionibus; scriptas, & maximè videre, si qua in ea ipsa lege, qua de agitur, sit exceptio aliquo in capite, aut apud eundem legis scriptorem, quò magis probeatur eum fuisse excepturum, si quid excipiendum putaret, & ostendere causam accipere, nihil aliud esse, nisi legem tollere: ideo quòd cum semel causa considerare sur, nihil attineat eam ex lege considerare, quippe qua in lege scripta non sit. Quod si sit institutum omnibus causam dari, & potestatem peccandi, cum intellexerint vos ex ingenio eius, qui contra legem feceris, non ex lege, in quam iurati sitis, rem iudicare. Deinde & ipsis iudicibus iudicandi, & ceteris ciuibus uiuendi rationes perturbatum iri, si semel à legibus recessum sit. Nam & iudices neque quid sequantur habituros, si ab eo quod scriptum sit, recedant: neq. quo pacto alijs improbare possint, quod contra legem iudicauerint: & ceteros ciues quid agant ignoraturos. si ex suo quisque consilio, & ex ea ratione, qua in mentem aut in libidinem ueneris, non ex communi præscriptio ciuitatis unamquāq. rem administrabit. Postea querere à iudicibus ipsis, quare in alienis detineantur negotijs, cur Reipub. munere impediuntur, cū sepius suis rebus,

et commodis seruire possint, cur in certa uerba iurent, cur certo tempore conueniant, certo discedant, nihil quisquam afferat causa, quo minus frequenter operam Rei pub. det, nisi qua causa in lege excepta sit: an se legibus obstrictos in tantis molestiis esse equum censeant, ad uersarios nostros leges negligere concedant. Deinde item querere ab Iudicibus, si eius rei causam propter quam se reus contra legem fecisse dicat, expositionem ipse in lege adscribat, passurine sint. Postea hoc quod faciat, indignius, et impudentius esse quam si adscribat. Age porro, quid si ipsi uelint Iudices adscribere, passurusne sit populus? atque hoc esse indignius, quam rem uerbo et litteris mutare non possint, eam re ipsa, et iudicio maxime commutare. Deinde indignius esse de lege aliquid derogari, aut legem abrogari, aut aliqua ex parte commutari, cum populo cognoscendi, et probandi, aut improbandi potestas nulla fiat, hoc ipsi Iudicibus inuidiosissimum futurum. Non hunc locum esse, neque hoc tempus legum corrigendarum: apud populum hoc, et per populum agi conuenire, quod si nunc id agant, uelle se scire qui lator sit; qui sint accepturi, se actiones uidere, et dissuadere uelle. Quod si hac cum summè inutilia, tum multò turpissima sint, legem cuiusmodi sit, in presentia conseruari a Iudicibus, post si displiceat, à populo corrigi conuenire. Deinde si scriptum non exsaret, magnopere quaremus: neque isti, ne si extra periculum quidem esset, crederemus. Nunc cum scriptum sit, an iam esse eius rei qui peccarit potius, quam legis ipsius

Verba cognoscere. His & huiusmodi rationibus ostenditur, causam extra scriptum accipi non oportere. Secunda pars est, in qua est ostendendum si in ceteris legibus oporteat, in hac non oportere. Hoc demonstrabitur, si lex ad res maximas, utilissimas, honestissimas, religiosissimas videbitur pertinere: aut inutile, aut turpe, aut nefas esse tali in re non diligentissime legi obtemperare: aut ita lex diligenter perscripta demonstrabitur, ita cautum unaquaque de re, & ita quod oportuerit exceptum, ut minimè conueniat quicquam in tam diligenti scriptura prateritum arbitrari. Tertius locus est ei, qui pro scripto dicet, maxime necessarius, per quem ostendat oportet, si eo veniat causam contra scriptum accipi, eam tamen minimè oportere, quæ ab aduersarijs afferatur. Qui locus idcirco est huic necessarius, quod semper is qui contra scriptum dicit, æquitatis aliquid afferat oportet. Nam summa impudentia est, eum qui contra quod scriptum sit aliquid probare velit, non æquitatis præsidio id facere conari. Si quid igitur ex hac ipsa quispiam accusator deroget, omnibus partibus iustius & probabilius accusare videatur. Nā superior oratio hoc omnis faciebat, uti iudices etiam si nollent, necesse esset: hac autem, etiam si necesse non esset, ut vellent, contra indicare. Id autem fiet, si quibus ex locis culpa demonstrabitur non esse in eo, qui comparatione, aut remotione, aut relatione criminis, aut concessionis partibus se defendit, de quibus antè, ut posuimus, diligenter perscripsimus, si de his locis, quæ res postulabit, ad causam aduersariorum improbandam trans-

transferemus: aut causa & rationes afferentur, quare & quo consilio ita sit in lege, aut in testamento scriptum, ut sententia quoque & voluntate scriptoris, non ipsa solum scriptura causa confirmatum esse uideatur: aut alijs quoque constitutionibus factum coarguetur. Contra scriptum autem qui dicet, primum eum inducet locum, per quem equitas causa demonstraretur: aut ostendet quo animo, quo consilio, qua de causa fecerit: & quamcumque causam assumet, assumptionis partibus se defendet, de quibus antè dictum est. Atque hoc in loco, cum diutius commoratus sui facti rationem, & equitatem causa exornauerit, tum ex his locis ferè contra aduersarios dicet oportere causas accipi: demonstrabit nullam esse legem, quæ aliquam rem inutilem aut iniquam fieri velit: omnia supplicia quæ à legibus profisciscantur, culpæ ac malitiæ vindicanda causa constituta esse. Scriptorem ipsum, si existat, factum hoc probaturum: & idem ipsum, si ei talis res accidisset, facturum fuisse: & ea re legis scriptorem certo ex ordine iudices, certa ætate præditos constituisse, ut essent, non qui scriptum suum recitarent, quod quisvis puer facere posset, sed qui cogitationem assequi possent, & uoluntatem interpretari. Deinde illum scriptorem, si scripta sua stultis hominibus, & barbaris iudicibus committeret, omnia sua summa diligentia perscripturum fuisse: nunc uero quod intelligeret quales viri iudicaturi essent, idcirco eum quæ perspicua videret esse, non adscripsisse: neque enim uos scripti sui recitatores, sed uoluntatis interpretes fore putauit. Postea querere ab aduersa-

versarijs, quid si hoc fecissem? quid si hoc accidisset?
eorum aliquid in quibus aut causa sit honestissima, aut
necessitudo certissima, tūmne accusaretis? Atqui hoc
lex nusquam excepit. Non ergo omnia scriptis, sed qua-
dam, quae perspicua sunt, tacitis exceptionibus cauere.
Deinde nullam rem neq. legibus, neq. scriptura vlla, de-
niq. ne in sermone quidem quotidiano atq. imperijs do-
mesticis recte posse administrari, si vnusquisq. velit ver-
ba spectare, & non ad voluntatem eius, qui verba ha-
bueris accedere. Deinde ex vtilitatis & honestatis par-
tibus ostendere, quā inutile, aut quā turpe sit id
quod aduersarij dicant fieri oportuisse, aut oportere: &
id quod nos fecerimus aut postulemus, quā vtile aut
quā honestum sit. Deinde leges nobis charas esse nō
propter litteras, quatenus & obscura nota sint volun-
tatis, sed propter earum rerum, quibus descriptum
est, & vtilitatem, & eorum, qui scripserint, sa-
pientiam & diligentiam. Postea quid sit lex descri-
bere, vt ea videatur in sententijs, non in verbis confi-
tere: & Iudex is videatur legi obtemperare, qui sen-
tentiam eius, non qui scripturam sequatur. Deinde
quā indignum sit eodem affici supplicio eum, qui pro-
pter aliquod scelus & audaciam contra legem fecerit,
& eum qui honesta aut necessaria de causa, non ab
sententia, sed ab litteris legis receßerit: atq. his & hu-
iusmodi rationibus, & accipi causam, & in hac le-
ge accipi, & eam causam quam ipse afferat, oportere ac-
cipi demonstrabit. Et quemadmodum ei dicebamus,
qui à scripto diceret, hoc fore vtilissimum, si quid de
i ij aquita-

aquitate ea , qua cum aduersario staret , derogasset: ste huic qui contrascriptum dicet , plurimum proderit ex ipsa scriptura aliquid ad suam causam conuertere , aut ambigue aliquid scriptum ostendere . Deinde ex illo ambiguo eam partem , qua sibi profit , defendere , aut ubi definitionem inducere , & illius verbi vim , quo vrgeri videatur , ad sua causa commodum traducere , aut ex scripto non scriptum aliquid inducere per ratiocinationem , de qua post discemus . Quacumq. autem in re , quamuis leuiter probabili scripto ipso se defenderit , etiā cum aquitate causa abundabit , necessario multum proficiet , ideo quod si id , quo nititur aduersariorum causa , subdlexerit , omnem illam eius vim & acrimoniam lenierit ac diluerit . Loci autem communes certis ex assumptionis partibus in utramq. partem conuenient . Præterea eius qui à scripto dicet , leges ex se , non ex eius qui contra commiserit , utilitate spectari oportere , & legibus antiquis haberi nihil oportere . Contra scriptum , leges in consilio scriptoris & utilitate cōmuni , non in verbis consistere . Quam indignum sit aquitatem litteris utgeri , qua voluntate eius qui scripserit , defendatur . Ex contrarijs autem legibus controuersia nascitur , cum inter se duæ videntur leges , aut plures discrepare , hoc modo : Lex , Qui tyrannum occiderit , Olympionicarum præmium capito , & quam volet sibi rem à magistratu deposcito , & magistratus ei concedito . Et altera lex , Tyranno occiso quinq. eius proximos cognatione , magistratus necato . Alexandrum , qui apud Phæreos in Thebbæ tyrannidem occupauerat , vxor sua , cui Thebe nomen fuit ,

fuit, noctu, cum simul cubaret, occidit. Hac filium suū quem ex tyranno habebat, sibi pramiij loco deposcit. Sunt qui ex lege puerum occidi dicant oportere. Res in iudicio est. In hoc genere utramq. in partem ydem loci, atque eadem praecepta conuenient, ideo quod uterq. suā legem confirmare, contrariam infirmare debebit. Primum igitur leges oportet contendere, considerando utra lex ad maiores, hoc est ad utiliores, ad honestiores ac magis necessarias res pertineat. Ex quo conficitur, ut si leges duae, aut si plures, aut quotquot erunt, conseruari non possint, quia discrepent inter se: ea maxime conseruanda putetur, quae ad maximas res pertinere videatur. Deinde utra lex posterius lata sit. Nam postrema quaque grauissima est. Deinde utra lex iubeat aliquid, utra permittat. Nam id quod imperatur, necessarium: illud quod permittitur, voluntarium est. Deinde in utra lege, si non obtemperatum sit, poena afficiatur, aut in utra maior poena statuatur. Nam maxime conseruanda est ea, quae diligentissima & sancta est. Deinde utra lex iubeat, utra vetet. Nam saepe ea quae vetat, quasi exceptione quadam corrigere uidetur illam quae iubet. Deinde utra lex de genere omni, utra de parte quadam, utra communiter in plures, utra in aliquam certam rem scripta videatur. Nam quae in partem aliquā, & quae in certam quandam re scripta est, promptius ad causam accedere videtur, & ad iudicium magis pertinere. Deinde ex lege utrum statim fieri necesse sit, utrum habeat aliquam moram & suspensionem. Nam id quod statim faciendum sit, perfici prius

oportet. Deinde operam dare, ut sua lex ipso scripto videatur niti. Contraria autem per ambiguum, aut per ratiocinationem, aut per definitionem induci, quod sanctius & firmitus id videatur esse, quod apertius scriptum sit. Deinde sua legis adscriptum, ipsam sententiam quoque adiungere, contrariam legem item ad aliam sententiam traducere, ut si fieri poterit, ne discrepare quidem videantur inter se. Postremo facere, si causa facultatem dabit, ut nostra ratione utraque lex conservari videatur, & aduersariorum ratione, altera sit necessario negligenda. Locos autem communes, & quos ipse causa det, videre oportebit, & ex utilitatis & honestatis amplissimis partibus sumere, demonstrantem per amplificationem ad utramque potius legem accedere oporteat. Ex ratiocinatione nascitur controuersia, cum ex eo quod uspiam est, ad id quod nusquam scriptum est, peruenitur, hoc pacto: Lex, Si furiosus est, agnatum gentiliūque in eo pecuniāque eius potestas esto. Et lex, Pater familias uti super familia pecuniāque sua legauit; ita ius esto. Et lex, Si paterfamilias intestatus moritur, familia pecuniāque eius agnatorum gentiliūque esto. Quidam indicatus est parentem occidisse, & statim, quod effugiendi potestas non fuit, lignea solea in pedes inducta sunt: os autem obuolutum est folliculo, & praeligatum; deinde est in carcerem deductus, ut ibi esset cantisper, dum culcus in quem coniectus in profuerem deferretur; compararetur. Interea quidam eius familiares in carcerem tabulas afferunt, & testes adducunt, Haeredes quos ipse iubet, scribunt, tabula obfirmatur.

tar. De illo post supplicium sumitur. Inter eos qui ha-
redes in tabulis scripti sunt, & inter agnatos de haredi-
tate controuersia est. Hic certa lex, qua testamenti faciē-
dis, qui in eo loco sint, adimat potestatem, nulla pro-
fertur. Ex ceteris legibus, & qua hunc ipsum supplicio
huiusmodi afficiunt, & qua ad testamenti faciendi po-
testatem pertinent, per ratiocinationem veniendum est
ad eiusmodi rationem, ut queratur, habueritne testa-
menti faciendi potestatem. Locos autem in hoc genere ar-
gumentandi hos & huiusmodi quosdam esse arbitramur:
Primum eius scripti, quod proferas, laudationem, et cō-
firmationem. Deinde eius rei qua de queratur, cum eo
de quo constat collationem eiusmodi, ut id de quo queri-
tur, rei de qua constet, simile esse videatur. Postea ad-
mirationem pronuntiatione, qui fieri possit, ut qui
hoc aequum esse concedat, illud neget, quod aut aequius,
aut eodem sit in genere. Deinde idcirco de hac re nihil
esse scriptum, quod cum de illa esset scriptum, de hac
is qui scribebat, dubitaturum neminem arbitratus sit.
Postea multum in legibus multa esse praterita, qua id-
circo praterita nemo arbitretur, quod ex ceteris, de qui-
bus scriptum sit, intelligi possint. Deinde aequitas rei de-
monstranda est, ut in iudiciali absoluta. Contrā au-
tem qui dicit, similitudinem infirmare debet: quod fa-
ciat, si demonstrabit illud quod conferatur, ab eo, cui
conferatur, diuersum esse genere, natura, vi, magnitudi-
ne, tēpore, loco, persona, opinione: si quo in numero illud
quod per similitudinem affertur, & quo in loco illud cui-
us causa affertur haberi conuenit, ostendetur. Deinde
quid

quid res cum re differat, demonstrabitur, ut non idē videatur de utraq. existimari oportere. Ac si ipse quoque poterit ratiocinationibus uti, & idem ratiocinationibus, quibus antē prædictum est, utetur: si non poterit, negabit oportere quicquam, nisi quod scriptum sit, considerare, periclitari omnia iura, si similitudines accipiantur, nihil esse penē, quod non alteri simile esse videatur: multis dissimilibus rebus, in unamquamque rem tantum singulas esse leges: omnia posse inter se vel similia, vel dissimilia demonstrari. Loci communes à ratiocinatione, oportere coniectura ex eo quod scriptum sit, ad id quod non sit scriptum, pervenire: & neminem posse omnes res per scripturam amplecti, sed eum commodissime scribere, qui curet ut quædam ex quibusdā intelligantur. Contra ratiocinationem, huiusmodi coniecturam divinationem esse, & stulti scriptoris esse non posse omnibus de rebus cauere quibus velit. Definitio est, cum in scripto verbum aliquod est positum, cuius de ui queritur hoc modo, Lex: Qui in adversa tempestate nauim reliquerint, omnia amittunt: eorum nauis & onera sunt, qui in naui remanserint. Duo quidam, cum iam in alto navigarent, & eorum alterius nauis, alterius onus esset, naufragum quendam natantem, & manus ad se tendentem animaduertunt: misericordia commoti, nauim ad eum applicauerunt, hominem ad se susceperunt. Postea aliquantō, ipsos quoque tempestas vehementius iactare cœpit, usque adeo ut dominus nauis, cum idem gubernator esset, in scapham confugeret, & inde funiculo, qui à puppi religatus

scapham annexam trahebat, naui, quoad posset, morderetur: ille autem cuius merces erant, in gladium in naui ibidē incumberet. Hic ille naufragus ad gubernaculum accessit, & naui, quoad potuit, est opitulatus. Sedatis autem fluctibus, & tempestate iam commutata, naus in portum prouehitur. Ille autem qui in gladium incubuerat, leuiter saucius facile est ex uulnere recreatus. Naui cum onere horum triū suam quisque esse dicit. Hic omnes scripto ad causam accedunt, et ex nominis ui nascitur controuersia. Nam & relinquere nauem, & remanere in naui, deniq. naus ipsa quid sit, definitionibus quaritur: ysdem autem ex locis omnibus, quibus definitiua constitutio tractabitur. Nunc expositis ijs argumentationibus, quæ in iudiciale causarū genus accommodantur, deinceps in deliberatiuum genus & demonstratiuum argumentandi locos & præcepta dabimus, non quod non in aliqua constitutione omnis semper causa uersetur, sed quia proprij tantum harum causarum quidam loci sunt, non à constitutione separati, sed ad fines horum generum accommodati. Nam placet in iudicali genere finem esse æquitatem, hoc est, partem quandam honestatis. In deliberatiuo autem Aristoteli placet utilitatem, nobis & honestatem & utilitatem, in Demonstratiuo autem, honestatē. Quare in hoc quoq. genere causæ quadam argumentationes communiter ac similes tractabuntur: quædam separatim ad finem, quò referri omnem rationē oportet, adiungentur. Atq. uniuscuiusq. constitutionis exemplum supponere non grauaremur, nisi illud uideremus, quem-

quemadmodum res obscura, dicendo fierent apertiores, sic res apertas obscuriores fieri oratione. Nunc ad deliberationis praecepta pergamus.

RERVM expetendarum tria genera sunt. Par autem numerus vitandorum ex contraria parte. Nam est quiddam quod sua vi nos alliciat ad se se, non emolumento captans aliquo, sed trahens sua dignitate: quod genus, virtus, scientia, veritas est. Aliud autem non propter suam vim & naturam, sed propter fructum atq. utilitatem petendum: quod pecunia est. Est porro quiddam ex horum partibus iunctum quod & suavi, & dignitate nos inductos ducit, & prae se gerit quandam utilitatem, quod magis expetatur, ut amicitia, bona existimatio. Atque ex his horum contraria facile tacentibus nobis intelligentur. Sed ut expeditius ratio tradatur, ea, quae posuimus, breui nomina buntur. Nam in primo genere quae sunt, honesta appellabuntur. Quae autem in secundo, utilia. Haec autem tertia, quia partem honestatis & virtutis continent, & quia maior est vis honestatis, iuncta res omnino ex duplici genere intelligentur: sed in meliorem partem vocabuli conferantur, & honesta nominentur. Ex his illud conficitur, ut appetendarum rerum partes sint, honestas & utilitas, vitandorum turpitudo & inutilitas. His igitur duabus rebus res duae grandes sunt tributa, necessitudo & affectio: quarum altera ex vi, altera ex re & personis consideratur. De utraque post apertius perscribemus. Nunc honestatis rationes primum explicemus. Quod autem totum, aut ali-

aliqua ex parte propter se petitur, honestum nominamus. Quare cum eius duæ partes sint, quarum altera simplex, altera iuncta sit, simplicem prius consideremus. Est igitur in eo genere omnes res una ui atq. uno nomine amplexa Virtus. Nam Virtus est animi habitus naturæ modo rationi consentaneus. Quamobrem omnibus eius partibus cognitis, tota vis erit simplicis honestatis considerata. Habet igitur partes quattuor: prudentiam, iustitiã, fortitudinem, temperantiam. Prudentia, est rerum bonarum & malarum & utrarumq. scientia. Partes eius, memoria, intelligentia, prouidentia. Memoria est, per quam animus repetit illa, quæ fuerunt. Intelligentia est, per quam ea perspicit, quæ sunt. Prouidentia est, per quam futurum aliquid uidetur antè quàm factum sit. Iustitia, est habitus animi communi utilitate conseruata, suam cuiq. tribuens dignitatem. Eius initium est ab natura profectum: deinde quadam in consuetudinem ex utilitatis ratione uenerunt: postea res & ab natura profectas, & ab consuetudine probatas, legum metus & religio sanxit. Natura ius est, quod non opinio genuit, sed quadam innata uis inseruit, ut religionem, pietatē, gratiam, uindicationem, obseruantiam, ueritatem. Religio est, quæ superioris cuiusdam naturæ (quam diuinam uocant) Curam ceremoniamq. affert. Pietas, per quam sanguine coniunctis, patriq. beneuolis officium & diligēs tribuitur cultus. Gratia, in qua amicitiarum & officiorum alterius memoria, & alterius remunerandi uoluntas continetur. Vindicatio est, per quam uis & iniuria, & omnia omne quod obfuturum est, defendenda aut ulci-

tione tamdiu propter eius partium multitudinem contemuramur, ne forte varietate, & dissimilitudine rerum deductus alicuius animus in quendam errorem deferatur, quid etiam nobis ex eo genere restet, & quare restet admonendum videtur. Iudiciale causam esse dicebamus, in qua equi & iniqui natura, pramij aut pœne ratio quaereretur. Eas causas in quibus de equo & iniquo queritur, exposuimus. Nunc restat ut de pramio & de pœna explicemus. Sunt enim multa causa quæ ex pramij alicuius petitione constant. Nam et apud Iudices de pramio sæpe accusatorum queritur, & a Senatu, aut concilio aliquod premium sæpe petitur. Ac neminem conueniet arbitrari, nos, cum aliquod exemplum ponamus, quod in Senatu agatur, ab iudicali genere exemplorum recedere. Quicquid enim de homine probando, aut improbando dicitur, cum ad eam dictionem sententiarum quoque ratio accõmodetur, id non, si per sententia dictionem agitur, de liberatiuum est: sed quia de homine statuitur, iudiciale est habendum. Omnino autem qui diligenter omnium causarum vim, & naturam cognouerit, cum genere primo, tum etiam forma eas intelliget, dissidere. Ceteris autem partibus aptas inter se omnes, & aliam in aliã implicatã videbit. Nunc de pramijs consideremus. L. Licinius Crassus Coss. quosdam in citeriore Gallia nullo illustri, neque certo duce, neque eo nomine, neq. numero praditos, ut digni essent qui hostes Ro. Pop. esse dicerentur, quod tamen excursionibus & latrocinis infestam provinciã redderent, confectus est,

& con-

Confecit. Romam redijt, triumphum ab Senatu postulat. Hic ut in deprecatione nihil ad nos attinet rationibus, & infirmationibus rationum supponendis ad iudicationem peruenire: propterea quod nisi alia quoque incidet constitutio, aut pars constitutionis, simplex erit iudicatio, & in questione ipsa continebitur. In deprecatione huiusmodi, Oporteatne pœna affici. In hac huiusmodi, Oporteatne præmium dari. Nunc ad præmij questionem appositos locos exponemus. Ratio igitur præmij quattuor est in partes distributa: in beneficia, in hominem, in præmij genus, in facultates. Beneficia ex suaui, ex tempore, ex animo eius qui fecerit, ex casu considerantur. Ex suaui quærentur, hoc modo: Magna an parua, facilia an difficilia, singularia sint an vulgaria, vera an falsa quadam ex oratione honestentur. Ex tempore autem, Si tum cum indigeremus, cum ceteri non possent, aut nolent opitulari, si tum cum spes deseruisset, opitulatus sit. Ex animo, Si non sui commodi causa, sed eo consilio fecit omnia, ut hoc cōficere posset. Ex casu, Si nō fortuna, sed industria factum videbitur, aut si industria fortuna obstitisset. In hominem autem, Quibus rationibus vixerit, quid sumptus in eam rem, aut laboris insumpserit, et si quid aliquando tale fecerit, num alieni laboris, aut deorū bonitatis præmiū sibi postulet: num aliquādo ipse talem ob causam aliquem præmio affici negarit oportere: aut nū iam satis pro eo quod fecerit, honos habitus sit: aut num necesse fuerit ei facere id quod fecerit: aut nū huiusmodi sit factū, ut nisi fecisset, supplicio dignus esset, non quia

quia fecerit, premio: aut num ante tempus pramium petat, & spem incertam certo venditet pretio: aut nūquò supplicium aliquod vitet, eò pramium postulet, uti de se praiudicium factum esse videatur. In pramiis autem semper genere quid, & quantum, & quamobrem postuletur, & quo & quanto quæque res premio digna sit, considerabitur. Deinde apud maiores quibus hominibus, & quibus de causis talis honos sit habitus, quæretur. Deinde ne is honos nimium peruagetur. Atque hic eius, qui contra aliquem pramium postulanti dicit, locus erit communis, premia virtutis & officij sancta, & casta esse oportere: neque ea aut cum improbis communicari, aut in mediocribus hominibus peruulgari. Et alter, minus homines virtutis cupidos fore virtutis premio peruulgato. Quæ enim rara & ardua sunt, ea ex premio pulchra & iucunda hominibus videri. Et tertius, si existant qui apud maiores nostros ob egregiam virtutem tali honore dignati sunt, nonne de sua gloria, cum pari premio tales homines affici videant, debetari putent: & eorum enumeratio, & cum eis quos contrà dicat, comparatio. Eius autem qui pramium petet, facti sui amplificatio, & eorum qui premio affecti sunt, cum suis factis contentio. Deinde ceteros à virtutis studio repulsum iri, si ipse premio non sit affectus. Facultates autem considerantur, cum aliquod pecuniarium pramium postulatur, in quo utrum copiose sit agri, vectigalium pecunia: an penuria, consideratur. Loci communes, facultates augere, non minuire oportere, & imprudenter esse, qui pro beneficio non

gra.

gratiam, verum mercedem postulet: contra autē de pecunia ratiocinari, sordidū esse, cum de gratia referēda deliberetur: & se nō pretium pro facto, sed honorem ita ut facilitatum sit, pro beneficio postulare. Ac de cōstitutionibus quidem satis dictum est: nunc de ijs controuersis, quæ in scripto versantur, dicendum videtur.

IN scripto versatur controuersia, cum ex scriptio-
nis ratione aliquid duby nascitur. id fit ex ambiguo,
ex scripto & sententia, ex contrarijs legibus, ex ratio-
cinatione, ex definitione. Ex ambiguo autem nasci-
tur controuersia, cum quid senserit scriptor, obscu-
rum est. quod scriptum duas pluresue res significat,
ad hunc modum: Paterfamilias, cum filium here-
dem faceret, vasorum argenteorum pondo centum
uxori suæ sic legauit: Haeres meus uxori meæ vaso-
rum argenteorum pondo centum, quæ uolet, dato.
Post mortem eius vasa magnifica, & pretiosè cala-
ta petit à filio mater: illa se quæ ipse uellet, debere di-
xit. Primum, si fieri poterit, demonstrandum est
non esse ambigū scriptum, propterea quod omnes in cō-
suetudine sermonis sic uti solent eo verbo uno pluri-
ribusue in ea sententia, in qua is qui dicit accipiendū
esse demonstrabit. Deinde ex superiore & ex inferio-
re scriptura docendum, id quod queratur fieri perspi-
cuum. Quare si ipsa separatim ex se verba consideren-
tur, omnia aut pleraq. ambigua visum iri. Quæ autem
ex omni considerata scriptura perspicua fiant, hac ambi-
gua non oportere existimari. Deinde qua in sententia
scriptor fuerit, ex ceteris eius scriptis, ex factis, dictis,
anti-

animo, atq. Vita eius sumi oportebit: & eam ipsam scripturam, in qua inerit illud ambiguum, de quo quaeritur totam omnibus ex partibus perentare, si quid aut ad id oppositum sit, quod nos interpretemur, aut ei quod aduersarius intelligat, aduersetur. Nam facile, quid uerisimile sit eum voluisse qui scripsit, ex omni scriptura, & ex persona scriptoris, atque his rebus quae personis attributa sunt, considerabitur. Deinde erit demonstrandum, si quid ex ipsa re dabitur facultatis, id quod aduersarius intelligat, multò minus commodè fieri posse, quàm id quod nos accipimus, quod illius rei neq. administratio, neque exitus ullus extet: nos quod dicamus facile & commodè transigi posse, ut in hac lege (nihil enim prohibet fictam legem exempli loco ponere, quò facilius res intelligatur) Meretrix coronam auream ne habeto: si habuerit, publica esto. Contra eum, qui meretricem publicari dicat ex lege oportere, posset dici, neque administrationem esse ullam publicam meretricis, neque exitum legis in meretrice publicanda: at in auro publicando & administrationem, & exitum facilem esse, & incommodi nihil inesse. Ac diligenter illud quoque attendere oportebit, num illo probato, quod aduersarius intelligat, utilior res, aut honestior, aut magis necessaria, à scriptore neglecta uideatur. id fiet, si id, quod nos demonstrabimus, honestum, aut utile, aut necessarium demonstrabimus: & si id quod ab aduersarijs dicetur, minimè eiusmodi dicemus esse. Deinde si in lege erit ex ambiguo controuersia, dare operam oportebit, ut de eo quod aduersarius intelligat, alia in le-

legi cautum esse doceatur. Per multum autem proficiet illud demonstrare, quemadmodum scripsisset, si id quod aduersarius accipiat, fieri aut intelligi voluisset: ut in hac causa in qua de uasis argenteis quaritur, possit mulier dicere, nihil attinuisse adscribi, quæ uolet, si hæredis uoluntati permetteret. Eo enim non adscripto nihil inesse dubitationis quin hæres quæ ipse uellet, daret. Amentia igitur fuisse, cum hæredi uellet cauere, id adscribere, quo non adscripto nihilominus hæredi caueretur. Quare hoc genere magnopere talibus in causis uti oportebit: si hoc modo scripsisset, isto uerbo usus non esset, non isto loco uerbum istud collocasset. Nam ex his sententia scriptoris maxime perspicitur. Deinde quo tempore scriptum sit, querendum est, ut, quod eum uoluisse in eiusmodi tempore uerisimile sit, intelligatur. Post ex deliberationis partibus, quid utilius, & quid honestius, & illi ad scribendum, & his ad comprobandum sit, demonstrandum: & ex his si quid amplificationis dabitur, communibus utrinque locis uti oportebit. Ex scripto & sententia controuersia consistit, cum alter uerbis ipsis quæ scripta sunt, utitur: alter ad id quod scriptorem sensisse dicet, omnem adiungit dictionem. Scriptoris autem sententia ab eo qui sententia se defendet: tum semper ad idem spectare, & id uelle demonstrabitur: tum aut ex facto, aut ex euentu aliquo ad tempus id quod instituit, accommodatur. Semper ad idem spectare, hoc modo: Paterfamilias cum liberorum nihil haberet, uxorem autem haberet, in testamento ita scripsit: Si mihi filius genitus fuerit unus, pla-

plurésue, is mihi hæres esto. Deinde quæ assolent. Postea, Si filius antè moritur, quàm in tutelam suam uenerit, tu mihi dicebat, secundus hæres esto. Filius natus non est, ambigunt agnati cum eo qui est secundus hæres, si filius ante, quàm in tutelam ueniat, mortuus sit. In hoc genere non potest hoc dici, ad tempus: aut ad euentum aliquem sententiam scriptoris oportere accommodari, propterea quòd ea sola demonstratur, qua fretus ille, qui contra scriptum dicet, suam esse hereditatem defendit. Alterum autem genus est eorum qui sententiam inducunt, in quo non simplex voluntas scriptoris ostenditur, qua in omne tempus, & in omne factum idem valeat: sed ex quodam facto, aut euentu ad tempus interpretanda dicitur. Ea partibus iuridicalis assumptiua maxime sustinetur. Nam tum inducitur comparatio, ut in eum, qui cum lex aperiri portas noctu uetaret, aperuit quodam in bello, & auxilia quadam in oppidum recepit, ne ab hostibus opprimeretur, si foris essent, quòd prope muros hostes castra haberet, Tum relatio criminis, ut in eo, qui cum communis lex omnium hominem occidere uetaret, Tribunum militum suum qui uim sibi inferre conaretur, occidit. Tum remotio criminis, ut in eo, qui cum lex quibus diebus in legatione proficisceretur, prastituerat, quia scriptum non dedit Quaestor, profectus non est. Tum concessio per purgationem et imprudentiam, ut in ustuli immolatione: et per uim, ut in naui rostrata: & per casum, ut in Eurotae fluminis magnitudine. Quare aut ita sententia inducitur, ut unum quoddam uoluisse scriptor demonstretur: aut sic, ut in eiusmodi re & tempore hoc uoluisse doceatur. Ergo is qui scriptum defendit, his locis plerumque omnibus ma-

iare. autē parte sēper poterit uti. Primū scriptoris collau-
 datione et loco cōmuni, nihil eos qui iudicēt, nisi id quod
 scriptū sit, spectare oportere: et hoc eō magis, si legitimū
 scriptū proferetur, id est, aut lex ipsa aut ex lege aliquid
 postea, quod vehemētissimū est, factū aut iniectionis ad-
 uersariorū cū ipso scripto cōiēctione: quid scriptū sit, quid
 factū, quid iuratus Iudex: quē locū multis modis varia-
 re oportebit. Tū ipsum secū admiratē quidā contrā dici
 possit, tū ad iudicis officiū reuerētē, & ab eo querētē
 quid praterea audire aut expectare debeat: tū ipsum ad
 uersariū quasi iniectionis loco producēdo, hoc interrogādo,
 utrū scriptū neget esse eo modo, an ab se cōtrā factū esse,
 aut cōtrā cōiēdi neget, utrū negare ausus sit, se dicere de-
 siturū si neutrū neget, et cōtrā tamē dicat, nihil esse qua-
 hominē impudentiorē quisquā se uisurū arbitretur. In
 hoc ita cōmorari cōueniet, quasi nihil praterea dicēdum
 sit, et qua si cōtrā dici nihil possit, saepe id quod scriptum
 est, recitādo, saepe cum scripto factū aduersarij cōfigēdo,
 atq. interdū acriter ad Iudicē ipsum reueriēdo. Quo in lo-
 co iudici demonstrādū est, quid iuratus sit, quid sequi de-
 beat: duabus de causis Iudicem dubitare oportere, si aut
 scriptū sit obscurē, aut neget aliquid aduersarius. Cū &
 scriptū sit apertē, et aduersarius omnia confiteatur, tū Iu-
 dicem legi parere, non interpretari legem oportere. Hoc
 loco confirmato, tum diluere ea quae contrā dici pote-
 rant, oportebit. Contrā autem dicetur, si aut prorsus
 aliud sensisse scriptor, & scripsisse aliud demonstrabi-
 tur, ut in illa de testamēto quam posuimus cōtrouersia,
 aut causa assumptiua infertur, quamobrem scripto non
 paruerit aut nō oportuerit obtemperari. Si aliud sensisse

scriptor, aliud scripſiſſe dicetur, is qui ſcripto ūtetur, hoc dicet, non oportere de eius uoluntate nos argumētari, qui ne id facere poſſemus, indicium nobis reliquerit ſuæ uoluntatis: multa incommoda conſequi, ſi inſtituatur, ut à ſcripto recedatur. Nam & eos qui aliquid ſcribant, non exiſtimaturos id quod ſcripſerint, ratum futurum: & eos qui iudicent, certum quid ſequantur, nihil habituros, ſi ſemel à ſcripto recedere cōſueuerint. Quod ſi uoluntas ſcriptoris conſeruanda ſit, ſe, non aduerſarios à uoluntate eius ſtare. Nam multò propius accedere ad ſcriptoris uoluntatem eum, qui ex ipſius eam litteris interpretetur, quàm illum qui ſententiam ſcriptoris non ex ipſius ſcripto ſpectet, quod ille ſuæ uoluntatis quaſi imaginem reliquerit, ſed domeſticis ſuſpicionibus perſcrutetur. Sin cauſam afferet is, qui à ſententia ſtabit, primum erit contradicendum, quàm absurdum non negare contra legem feciſſe, ſed quare fecerit, cauſam aliquam inuenire. Deinde controuerſa omnia eſſe, ante ſolitos eſſe, accuſatores iudicibus perſuadere, affinem eſſe alicuius culpæ eum qui accuſaretur, cauſam proferre, quæ eum ad peccandum impulſet, nunc ipſum reum cauſam afferre quare deliquerit. Deinde hanc inducere partitionem, cuius in ſingulas partes multa conueniunt argumentationes. Primum nulla in lege ullam habet cauſam contra ſcriptum accipi conuenire. Deinde ſi in ceteris legibus conueniat, hanc eſſe huiusmodi legem, ut in ea non oporteat. Poſtremo ſi in hac quoque lege oporteat, hanc quidem cauſam accipi minime oportere. Prima pars his
ferè

fere locis confirmabitur, scriptori neque ingenium, neque operam, neque ullam facultatem defuisse quò minus posset aperte perscribere id quod cogitaret: non fuisse ei graue, nec difficile, eam causam excipere, quam aduersarij proferant: si quicquam excipiendum putasset, consueuisse eos, qui leges scribant exceptionibus vti. Deinde oportet recitare leges cum exceptionibus, scriptas, & maximè videre, si quæ in ea ipsa lege, qua de agitur, sit exceptio aliquo in capite, aut apud eundem legis scriptorem, quò magis probeatur eum fuisse excepturum, si quid excipiendum putaret, & ostendere causam accipere, nihil aliud esse, nisi legem tollere: ideo quòd cum semel causa consideretur, nihil attineat eam ex lege considerare, quippe qua in lege scripta non sit. Quod si sit institutum omnibus causam dari, & potestatem peccandi, cum intellexerint vos ex ingenio eius, qui contra legem fecerit, non ex lege, in quam iurati sitis, rem iudicare. Deinde & ipsis iudicibus iudicandi, & ceteris ciuibus uiuendi rationes perturbatum iri, si semel à legibus recessum sit. Nam & iudices neque quid sequantur habituros, si ab eo quod scriptum sit, recedant: neq. quo pacto alijs improbare possint, quod contra legem iudicarent: & ceteros ciues quid agant ignoraturos. si ex suo quisque consilio, & ex ea ratione, qua in mentem aut in libidinem venerit, non ex communi præscriptio ciuitatis vnamquãq. rem administrabit. Postea querere à iudicibus ipsis, quare in alienis detineantur negotijs, cur Reipub. munere impediuntur, cū sapius suis rebus.

& commodis seruire possint, cur in certa uerba iurent,
 cur certo tempore conueniant, certo discedant. nihil quis
 quam afferat causa, quo minus frequenter operam Rei
 pub. det, nisi qua causa in lege excepta sit: an se legi-
 bus obstrictos in tantis molestiis esse aequum censeant, ad
 uersarios nostros leges negligere concedant. Deinde item
 querere ab iudicibus, si eius rei causam propter quam
 se reus contra legem fecisse dicat, expositionem ipse
 in lege adscribat, passurine sint. Postea hoc quod
 faciat, indignius, & impudentius esse quam si ad-
 scribat. Age porro, quid si ipsi uelint iudices ad-
 scribere, passurusne sit populus? atque hoc esse indi-
 gnus, quam rem uerbo & litteris mutare non possint,
 eam re ipsa, & iudicio maxime commutare. Dein-
 de indignius esse de lege aliquid derogari, aut legem
 abrogari, aut aliqua ex parte commutari, cum popu-
 lo cognoscendi, & probandi, aut improbandi potestas
 nulla fiat, hoc ipsi iudicibus inuidiosissimum futurum.
 Non hunc locum esse, neque hoc tempus legum corri-
 gendarum: apud populum hoc, & per populum agi
 conuenire, quod si nunc id agant, uelle se scire qui la-
 tor sit; qui sint accepturi, se actiones uidere, & dissua-
 dere uelle. Quod si hac cum summè inutilia, tum mul-
 tò turpissima sint, legem cuiusmodi sit, in praesentia
 conseruari a iudicibus, post si displiceat, à populo
 corrigi conuenire. Deinde si scriptum non extaret,
 magnopere quaremus: neque isti, ne si extra periculū
 quidem esset, crederemus. Nunc cum scriptum sit, amē
 iam esse eius rei qui peccarit potius, quam legis ipsius

Verba cognoscere. His & huiusmodi rationibus ostenditur, causam extra scriptum accipi non oportere. Secunda pars est, in qua est ostendendum si in ceteris legibus oporteat, in hac non oportere. Hoc demonstrabitur, si lex ad res maximas, utilissimas, honestissimas, religiosissimas videbitur pertinere: aut inutile, aut turpe, aut nefas esse tali in re non diligentissime legi obtemperare: aut ita lex diligenter perscripta demonstrabitur, ita cautum unaquaque de re, & ita quod oportuerit exceptum, ut minimè conueniat quicquam in tam diligenti scriptura prateritum arbitrari. Tertius locus est ei, qui pro scripto dicet, maximè necessarius, per quem ostendat oportet, si eò veniat causam contra scriptum accipi, eam tamen minimè oportere, quæ ab aduersarijs afferatur. Qui locus idcirco est huic necessarius, quòd semper is qui contra scriptum dicit, æquitatis aliquid afferat oportet. Nam summa impudentia est, eum qui contra quod scriptum sit aliquid probare velit, non æquitatis præsidio id facere conari. Si quid igitur ex hac ipsa quispiam accusator derogat, omnibus partibus iustius & probabilius accusare videatur. Nā superior oratio hoc omnis faciebat, uti iudices etiam si nollent, necesse esset: hac autem, etiam si necesse non esset, ut vellent, contra iudicare. Id autem fiet, si quibus ex locis culpa demonstrabitur non esse in eo, qui comparatione, aut remotione, aut relatione criminis, aut concessionis partibus se defendit, de quibus ante, ut posuimus, diligenter perscripsimus, si de his locis, quæ res postulabit, ad causam aduersariorum improbandam

transferemus: aut causa & rationes afferentur, quare & quo consilio ita sit in lege, aut in testamento scriptum, ut sententia quoq. & voluntate scriptoris, non ipsa solum scriptura causa confirmatum esse videatur: aut alijs quoq. constitutionibus factum coarguetur. Contra scriptum autem qui dicet, primum eum inducet locum, per quem equitas causa demonstretur: aut ostendet quo animo, quo consilio, qua de causa fecerit: & quaecumq. causam assumet, assumptionis partibus se defendet, de quibus ante dictum est. Atq. hoc in loco, cum diutius commoratus sui facti rationem, & equitatem causa exornauerit, tum ex his locis ferè contra aduersarios dicet oportere causas accipi: demonstrabit nullam esse legem, quæ aliquam rem inutilem aut iniquam fieri velit: omnia supplicia quæ à legibus profisciscantur, culpæ ac malitiæ vindicanda causa constituta esse. Scriptorem ipsum, si existat, factum hoc probaturum: & idem ipsum, si ei talis res accidisset, facturum fuisse: & ea re legis scriptorem certo ex ordine iudices, certa ætate præditos constituisse, ut essent, non qui scriptum suum recitarent, quod quivis puer facere posset, sed qui cogitationem assequi possent, & voluntatem interpretari. Deinde illum scriptorem, si scripta sua stultis hominibus, & barbaris iudicibus committeret, omnia sua summa diligentia perscripturum fuisse: nunc verò quod intelligeret quales viri iudicaturi essent, idcirco eum quæ perspicua videret esse, non adscripsisse: neq. enim uos scripti sui recitatores, sed voluntatis interpretes fore putavit. Postea quærere ab ad-

uersa-

*versarijs, quid si hoc fecissem? quid si hoc accidisset? eorum aliquid in quibus aut causa sit honestissima, aut necessitudo certissima, tamen accusaretis? Atqui hoc lex nusquam excepit. Non ergo omnia scriptis, sed quaedam, quae perspicua sunt, tacitis exceptionibus cauere. Deinde nullam rem neq. legibus, neq. scriptura vlla, deniq. ne in sermone quidem quotidiano atq. imperijs domesticis rectè posse administrari, si vnusquisq. velit verba spectare, & non ad voluntatem eius, qui verba habuerit accedere. Deinde ex vtilitatis & honestatis partibus ostendere, quàm inutile, aut quàm turpe sit id quod aduersarij dicant fieri oportuisse, aut oportere: & id quod nos fecerimus aut postulemus, quàm vile aut quàm honestum sit. Deinde leges nobis charas esse non propter litteras, quatenues & obscura nota sint voluntatis, sed propter earum rerum, quibus descriptum est, & vtilitatem, & eorum, qui scripserint, sapientiam & diligentiam. Postea quid sit lex describere, ut ea videatur in sententijs, non in verbis consistere: & iudex is videatur legi obtemperare, qui sententiam eius, non qui scripturam sequatur. Deinde quàm indignum sit eodem affici supplicio eum, qui propter aliquod scelus & audaciam contra legem fecerit, & eum qui honesta aut necessaria de causa, non ab sententia, sed ab litteris legis receßerit: atq. his & huiusmodi rationibus, & accipi causam, & in hac lege accipi, & eam causam quam ipse afferat, oportere accipi demonstrabit. Et quemadmodum ei dicebamus, qui à scripto diceret, hoc fore vtilissimum, si quid de
 i ij equita-*

aquitate ea , qua cum aduersario staret , derogasset: sic huic qui contrascriptum dicet , plurimum proderit ex ipsa scriptura aliquid ad suam causam conuertere , aut ambigue aliquid scriptum ostendere . Deinde ex illa ambiguo eam partem , qua sibi profit , defendere , aut ubi definitionem inducere , & illius verbi vim , quo vrgeri videatur , ad sua causa commodum traducere , aut ex scripto non scriptum aliquid inducere per ratiocinationem , de qua post dicemus . Quacumq. autem in re , quamuis leuiter probabili scripto ipso se defenderit , etiā cum aequitate causa abundabit , necessario multum proficiet , ideo quod si id , quo nititur aduersariorum causa , subduxerit , omnem illam eius vim & acrimoniam lenierit ac diluerit . Loci autem communes certis ex assumptionis partibus in utramq. partem conuenient . Praeterea etus qui a scripto dicet , leges ex se , non ex eius qui contra commiserit , utilitate spectari oportere , & legibus antiquius haberi nihil oportere . Contra scriptum , leges in consilio scriptoris & utilitate cōmuni , non in verbis consistere . Quam indignum sit aequitatem litteris urgeri , qua voluntate eius qui scripserit , defendatur . Ex contrarijs autem legibus controuersia nascitur , cum inter se duae videntur leges , aut plures discrepare , hoc modo : Lex , Qui tyrannum occiderit , Olympionicarum praeium capito , & quam voles sibi rem a magistratu deposita , & magistratus ei concedito . Et altera lex , Tyranno occiso quinq. eius proximos cognatione , magistratus necato . Alexandrum , qui apud Phareos in Thebais tyrannidem occupauerat , vxor sua , cui Thebe nomen fuit ,

fuit, noctu, cum simul cubaret, occidit. Hac filium suū quem ex tyranno habebat, sibi prāmij loco deposcit. Sunt qui ex lege puerum occidi dicant oportere. Res in iudicio est. In hoc genere vtramq. in partem ydem loci, atque eadem præcepta conuenient, ideo quod vterq. suā legem confirmare, contrariam infirmare debebit. Primum igitur leges oportet contendere, considerando vtra lex ad maiores, hoc est ad vtiliores, ad honestiores ac magis necessarias res pertineat. Ex quo conficitur, ut si leges duæ, aut si plures, aut quotquot erunt, conseruari non possint, quia discrepent inter se: ea maxime conseruanda putetur, quæ ad maximas res pertinere videatur. Deinde vtra lex posterius lata sit. Nam postrema quaque grauissima est. Deinde vtra lex iubeat aliquid, vtra permittat. Nam id quod imperatur, necessarium: illud quod permittitur, voluntarium est. Deinde in vtra lege, si non obtemperatum sit, pœna afficiatur, aut in vtra maior pœna statuatur. Nam maxime conseruanda est ea, quæ diligentissima & sancta est. Deinde vtra lex iubeat, vtra vetet. Nam sæpe ea quæ vetat, quasi exceptione quadam corrigere videtur illam quæ iubet. Deinde vtra lex de genere omni, vtra de parte quadam, vtra communiter in plures, vtra in aliquam certam rem scripta videatur. Nā quæ in partem aliquā, & quæ in certam quandam rē scripta est, promptius ad causam accedere videtur, & ad iudicium magis pertinere. Deinde ex lege vtrum statim fieri necesse sit, vtrum habeat aliquam moram & suspensionē. Nam id quod statim faciendum sit, perfici prius

oportet. Deinde operam dare, ut sua lex ipso scripto videatur niti. Contraria autem per ambiguum, aut per ratiocinationem, aut per definitionem induci, quò sanctius & firmitus id videatur esse, quod apertius scriptum sit. Deinde sua legis adscriptum, ipsam sententiam quoq. adiungere, contrariam legem item ad aliam sententiam traducere, ut si fieri poterit, ne discrepare quidem videantur inter se. Postremo facere, si causa facultatem dabit, ut nostra ratione utraq. lex conservari videatur, & aduersariorum ratione, altera sit necessario negligenda. Locos autem communes, & quos ipsa causa det, videre oportebit, & ex utilitatis & honestatis amplissimis partibus sumere, demonstrantem per amplificationem ad utram potius legem accedere oporteat. Ex ratiocinatione nascitur cōtrouersia, cum ex eo quod vñiam est, ad id quod nusquam scriptum est, peruenitur, hoc pacto: Lex, Si furiosus est, agnatum gentiliūq. in eo pecuniāque eius potestas esto. Et lex, Pater familias uti super familia pecuniāq. sua legauit, ita ius esto. Et lex, Si paterfamilias intestato moritur, familia pecuniāq. eius agnatorum gentiliūque esto. Quidam indicatus est parentem occidisse, & statim, quod effugiendi potestas non fuit, lignea solea in pedes inducta sunt: eos autem obuolutum est folliculo, & praeligatum: deinde est in carcerem deductus, ut ibi esset tantisper, dum culeus in quem coniectus in profuerem deferretur; compararetur. Interea quidam eius familiares in carcerem tabulas afferunt, & testes adducunt, & heredes quos ipse iubet, scribunt, tabula obfirmantur.

dar. De illo post supplicium sumitur. Inter eos qui ha-
 redes in tabulis scripti sunt, & inter agnatos de heredi-
 tate controuersia est. Hic certa lex, quae testamenti faci-
 endi, qui in eo loco sint, adimat potestatem, nulla pro-
 fertur. Ex ceteris legibus, & quae hunc ipsum supplicio
 huiusmodi afficiunt, & quae ad testamenti faciendi po-
 testatem pertinent, per ratiocinationem veniendum est
 ad eiusmodi rationem, ut queratur, habueritne testa-
 menti faciendi potestatem. Locos autem in hoc genere ar-
 gumētandi hos & huiusmodi quosdam esse arbitramur:
 Primum eius scripti, quod proferas, laudationem, et cō-
 firmationem. Deinde eius rei quae de queratur, cum eo
 de quo constat collationem eiusmodi, ut id de quo queri-
 tur, rei de qua constet, simile esse videatur. Postea ad
 mirationem pronuntiatione, qui fieri possit, ut qui
 hoc aequum esse concedat, illud neget, quod aut aequius,
 aut eodem sit in genere. Deinde idcirco de hac re nihil
 esse scriptum, quod cum de illa esset scriptum, de hac
 is qui scribebat, dubitaturum neminem arbitratus sit.
 Postea multus in legibus multa esse praeerita, quae id-
 circo praeerita nemo arbitretur, quod ex ceteris, de qui-
 bus scriptum sit, intelligi possint. Deinde aequitas rei de-
 monstranda est, ut in iudiciali absoluta. Contra au-
 tem qui dicet similitudinem infirmare debet: quod fa-
 riet, si demonstrabis illud quod conferatur, ab eo, cui
 conferatur, diuersum esse genere, natura, vi, magnitudi-
 ne, tempore, loco, persona, opinione: si quo in numero illud
 quod per similitudinem affertur, & quo in loco illud cu-
 ius causa affertur haberi conuenit, ostendetur. Deinde
 quid

quid res cum re differat, demonstrabitur, ut non idē videatur de utraq. existimari oportere. Ac si ipse quoque poterit ratiocinationibus uti, q̄sdem ratiocinationibus, quibus antē prādictum est, utetur: si non poterit, negabit oportere quicquam, nisi quod scriptum sit, considerare, periclitari omnia iura, si similitudines accipiantur, nihil esse penē, quod non alteri simile esse videatur: multis dissimilibus rebus, in unamquamq. rem tantum singulas esse leges: omnia posse inter se uel si milia, vel dissimilia demonstrari. Loci communes à ratiocinatione, oportere coniectura ex eo quod scriptum sit, ad id quod non sit scriptum, pervenire: & neminem posse omnes res per scripturam amplecti, sed eum commodissime scribere, qui curet ut quaedam ex quibusdā intelligantur. Contra ratiocinationem, huiusmodi cōiecturam divinationem esse, & stulti scriptoris esse non posse omnibus de rebus cauere quibus uelit. Definitio est, cum in scripto uerbum aliquod est positum, cuius de uī queritur hoc modo, Lex: Qui in aduersa tempestate nauim reliquerint, omnia amittunto: eorum nauis & onera sunt, qui in naui remanserint. Duo quidam, eum iam in alto nauigarent, & eorum alterius nauis, alterius onus esset, naufragum quendam natantem, & manus ad se tendentem animaduertunt: misericordia commoti, nauim ad eum applicauerunt, hominem ad se sustulerunt. Postea aliquantō, ipsos quoq. tempestas vehementius iactare cœpit, vsque adeo ut dominus nauis, cum idem gubernator esset, in scapham confugeret, & inde funiculo, qui à puppi religatus sca.

scapham annexam trahebat , naui , quoad posset , moderaretur : ille autem cuius merces erant , in gladium in naui ibidē incumberet. Hic ille naufragus ad gubernaculum accessit , & naui , quoad potuit , est opitulatus . Sedatis autem fluctibus , & tempestate iam commutata , naus in portum prouehitur . Ille autem qui in gladium incubuerat , leuiter saucius facile est ex uulnere recreatus . Naui cum onere horum triū suam quisque esse dicit . Hic omnes scripto ad causam accedunt , et ex nominis ui nascitur controuersia . Nam & relinquere nauem , & remanere in naui , deniq. naus ipsa quid sit , definitionibus queritur : ysdem autem ex locis omnibus , quibus definitiua constitutio tractabitur . Nunc expositis ys argumentationibus , qua in iudiciale causarū genus accommodantur , deinceps in deliberatiuum genus & demonstratiuum argumentandi locos & praecepta dabimus , non quòd non in aliqua constitutione omnis semper causa uersetur , sed quia proprij tantum harum causarum quidam loci sunt , non a constitutione separati , sed ad fines horum generum accommodati . Nam placet in iudicali genere finem esse aequitatem , hoc est , partem quandam honestatis . In deliberatiuo autem Aristoteli placet utilitatem , nobis & honestatem & utilitatem , in Demonstratiuo autem , honestatē . Quare in hoc quoq. genere causae quaedam argumentationes communiter ac similes tractabuntur : quaedā separatim ad finem , quò referri omnem rationē oportet , adiungentur . Atq. uniuscuiusq. constitutionis exemplum supponere non grauaremur , nisi illud uideremus , quem-

quemadmodum res obscura, dicendo fierent apertiores, sic res apertas obscuriores fieri oratione. Nunc ad deliberationis praecepta pergamus.

RE RVM expetendarum tria genera sunt. Par autem numerus vitandorum ex contraria parte. Nam est quiddam quod sua vi nos alliciat ad se se, non emolumento captans aliquo, sed trahens sua dignitate: quod genus, virtus, scientia, veritas est. Aliud autem non propter suam vim & naturam, sed propter fructum atq. utilitatem petendum: quod pecunia est. Est porro quiddam ex horum partibus iunctum quod & suavi, & dignitate nos inductos ducit, & pra se gerit quandam utilitatem, quò magis expetatur, ut amicitia, bona existimatio. Atque ex his horum contraria facile tacentibus nobis intelligentur. Sed ut expedi-
tius ratio tradatur, ea, qua posuimus, breui nomina-
buntur. Nam in primo genere qua sunt, honesta ap-
pellabuntur. Qua autem in secundo, utilia. Haec au-
tem tertia, quia partem honestatis & virtutis conti-
nent, & quia maior est vis honestatis, iuncta res omni-
no ex duplici genere intelligentur: sed in meliorem par-
tem vocabuli conferantur, & honesta nominentur.
Ex his illud conficitur, ut appetendarum rerum partes
sint, honestas & utilitas, vitandarum turpitudine &
inutilitas. His igitur duabus rebus res duae grandes sunt
tributa, necessitudo & affectio: quarum altera ex
ui, altera ex re & personis consideratur. De utra-
que post apertius perscribemus. Nunc honestatis ratio-
nes primum explicemus. Quod autem totum, aut
ali-

aliqua ex parte propter se petitur, honestum nominabimus. Quare cum eius duæ partes sint, quarum altera simplex, altera iuncta sit, simplicem prius consideremus. Est igitur in eo genere omnes res una vi atq. uno nomine amplexa Virtus. Nam Virtus est animi habitus natura modo rationi consentaneus. Quamobrem omnibus eius partibus cognitio, tota vis erit simplicis honestatis considerata. Habet igitur partes quattuor: prudentiam, iustitiam, fortitudinem, temperantiam. Prudentia, est rerum bonarum & malarum & utrarumq. scientia. Partes eius, memoria, intelligentia, providentia. Memoria est, per quam animus repetit illa, quæ fuerunt. Intelligentia est, per quam ea perspicit, quæ sunt. Providentia est, per quam futurum aliquid videtur antè quàm factum sit. Iustitia, est habitus animi communi utilitate conservata, suam cuiq. tribuens dignitatem. Eius initium est ab natura profectum: deinde quadam in consuetudinem ex utilitatis ratione venerunt; postea res & ab natura profectas, & ab consuetudine probatas, legum metus & religio sanxit. Natura ius est, quod non opinio genuit, sed quadam innata vis inseruit, ut religionem, pietatē, gratiam, vindicationem, observantiam, veritatem. Religio est, quæ superioris cuiusdam naturæ (quam diuinam vocant) Curam ceremoniamq. affert. Pietas, per quam sanguine coniunctis, patriaq. benevolis officium & diligēs tribuitur cultus. Gratia, in qua amicitiarum & officiorum alterius memoria, & alterius remunerandi voluntas continetur. Vindicatio est, per quam vis & iniuria, & omnia omne quod obfuturum est, defendendo aut ulci-

ulciscendo propulsatur. Observantia est, per quam homines aliqua dignitate antecedentes cultu quodam, et honore dignantur. Veritas est, per quam immutata ea quae sunt, aut ante fuerunt, aut futura sunt, dicuntur. Consuetudinis ius est, quod aut leuiter à natura tractum aluit, & maius fecit usus, ut religionem: aut si quid eorum quae ante diximus, ab natura profectum, maius factum propter consuetudinem uidemus, aut quod in morem ueritatis uulgi approbatione perduxit, quod genus pactum, par, iudicatum. Pactum est, quod inter aliquos conuenit. Par, quod in omnes aquabile est. Iudicatum, de quo alicuius aut aliquorum iam in sententijs constitutum est. Lege ius est, quod in eo scripto, quod populo expositum est ut obseruet, continetur. Fortitudo, est considerata periculorum susceptio, & laborum perpassio. Eius partes, magnificencia, fidentia, patientia, perseverantia. Magnificencia, est rerum magnarum & excel-sarum cum animi ampla quadam, & splendida propositione agitatio atque administratio. Fidentia est, per quam magnis & honestis in rebus multum ipse animus in se fiducia certa cum spe collocauit. Patientia, est honestatis aut utilitatis causa rerum arduarum ac difficilium uoluntaria ac diuturna perpassio. Perseuerantia, est in ratione bene considerata stabilis & perpetua permanfio. Temperantia, est rationis in libidinem, atq. in alios non rectos impetus animi firma & moderata dominatio. Eius partes sunt, continentia, clementia, modestia. Continentia est, per quam cupiditas, consilij gubernatione regitur. Clementia, per quam animi temere in odium ali-

cuius

curius inuentionis concitati, comitate retinentur. Modestia, per quam pudor honestus, claram & stabilem comparat auctoritatem. Atq. hac omnia propter se solum, ut nihil adiungatur emolumentum, petenda sunt. Quod ut demonstraretur, neq. ad hoc nostrum institutum pertinet, & à breuitate præcipiendi remotum est. Propter se autem uitanda sunt, non ea modo, quæ his contraria sunt, ut fortitudini ignauia, & iustitiæ iniustitia: uerum etiam illa, quæ propinqua uidentur & finitima esse, absunt autem longissime, quod genus, fidentia contrarium est diffidentia, & ea re uitium est. Audacia non contrarium, sed appositum est ac propinquum, & tamē uitium est. Sic unicuique uirtuti finitimum uitium reperiatur, aut certo iam nomine appellatum: ut audacia, quæ fidentia: pertinacia, quæ perferuerantia finitima est: superstitio, quæ religioni propinqua est, aut sine ullo certo nomine. Quæ omnia item uti contraria rerum bonarum in rebus uitandis reponemus. Ac de eo quidem genere honestatis, quod omni ex parte propter se expetitur, satis dictum est. Nunc de eo, in quo utilitas quoque adiungitur, quod tamen honestum uocamus, dicendum uidetur. Sunt igitur multa, quæ nos cum dignitate, in quoque fructu suo ducunt ad se: quo in genere est gloria, dignitas, amplitudo, amicitia. Gloria est frequens de aliquo fama cum laude. Dignitas alicuius honesta, & cultu, & honore, & uerecundia digna auctoritas. Amplitudo, potentia aut maiestatis, aut aliquarum copiarum magna abundantia. Amicitia, uoluntas erga aliquem rerum bonarum illius ipsius causa, quem dili-

dili-

diligit, cum eius pari uoluntate. Hic, quia de ciuilibus causis loquimur, fructus ad amicitiam adiungimus, ut eorum quoque causa petenda uideatur: ne forsè qui nos de omni amicitia dicere existimant, reprehendere incipiant: quamquam sunt qui propter utilitatem modò expetendam putant amicitiam, sunt qui propter se solùm, sunt qui propter se & utilitatem: quorum qui uerissimè constituatur, alius locus erit considerandus. Nunc hoc sic ad usum oratorium relinquatur, utramq. propter rem amicitiam esse expetendam. Amicitiarum autè ratio, quoniam partim sunt religionibus iuncta, partim non sunt: & quia partim ueteres sunt, partim noua, partim ab illorum, partim ab nostro beneficio profecta, partim utiliores, partim minus utiles, ex causarum dignitatibus, ex temporum opportunitatibus, ex officijs, ex religionibus, ex uetustatibus habebitur. Utilitas autem, aut in corpore posita est, aut in extrarijs rebus: quarum tamen rerum multò maxima pars ad corporis commodum reuertitur, ut in Rep. quadam sunt, quæ (ut sic dicam) ad corpus pertinent ciuitatis, ut agri, portus, pecunia, classes, nauis, milites, focj: quibus rebus incolumitatem ac libertatè retinent ciuitates. Alia uerò quæ iam quiddam magis amplum, & minus necessarium conficiunt, ut urbis egregia exornatio atq. amplitudo, ut quadam excellens pecunie magnitudo, amicitiarum ac societatum multitudo. Quibus rebus non illud solùm conficitur, ut salua & incolumes, uerumetiam ut ampla atque potentes sint ciuitates. Quare utilitatis duæ partes uidentur esse,

in-

incolumitas & potentia: incolumitas, est salutis iuta atque integra conseruatio. Potentia, est ad sua conseruanda, & alterius obtinenda, idonearum rerum facultas: atque in ijs omnibus quæ ante dicta sunt, quid difficulter fieri, & quid facile fieri possit, oportet considerare. Facile fieri id dicimus, quod sine magno, aut sine ullo labore, sumptu, molestia, quàm breuissimo tempore confici potest. Difficile autem fieri, quod quamquam laboris, sumptus, molestia, longinquitatis indiget, atque aut omnes, aut plurimas, aut maximas causas habet difficultatis: tamen his susceptis difficultatibus compleri, atque ad exitum perducì potest. Quoniam ergo de honestate, & de utilitate diximus, nunc restat ut de ijs rebus, quas his attributas esse dicebamus, necessitudine & affectione perscribamus. Puto igitur esse hanc necessitudinem, cui nulla res resisti potest, quæ neq. mutari, neq. leniri potest. Atq. ut apertius hoc sit, exemplis licet uim rei, qualis & quanta sit cognoscamus, Vri posse flammæ ligneam materiam necesse est. Corpus mortale aliquo tempore interire necesse est: atque ita necesse, ut uis postulat ea quam modò describebamus, necessitudinis: cui nulla res resisti potest, quæ neque mutari neq. leniri potest. Huiusmodi necessitudines, cum in dicendi rationes incident, recte necessitudines appellabuntur. Si aliqua res incident difficilis in illa superiори, possitne fieri, quæstione considerabimus. Atque

K *etiam*

etiam hoc mihi uideor uidere, esse quasdam cum adiunctione necessitudines, quasdam simplices & absolutas. Nam aliter dicere solemus, necesse est Cassilinenfes se dedere Annibali: aliter autem, necesse est Cassilinum uenire in Annibalis potestatem. illic in superiore adiunctio est hæc, nisi malint fame perire: si enim id malunt, non est necesse. Hoc inferius non item, propterea quod siue uelint Cassilinenfis se dedere siue famem perpeti atque ita perire, necesse est Cassilinum uenire in Annibalis potestatem. Quid igitur perficere potest hæc necessitudinis distributio? Propè dicam, plurimum, cum is locus necessitudinis uidebitur incurrere. Nam cum simplex erit necessitudo, nihil erit quod multa dicamus, cum eam nulla ratione lenire possimus. Cum autem ita necesse erit, ut aliquid effugere, aut adipisci, uelimus, tum adiunctio illa quid habeat utilitatis aut quid honestatis, erit considerandum. Nam ut si uelis attendere, ita tamen ut id queras, quod conueniat ad usum ciuitatis, reperiās nullam esse rem, quam facere necesse sit, nisi propter aliquam causam quam adiunctionem nominamus. Pariter autem inuenias esse multas res necessitudinis, ad quas similis adiunctio non accedit. Quod genus, ut homines mortales necesse est interire, sine adiunctione: ut cibo utantur, non necesse est, nisi cum illa exceptione, Extra quam, si nolint fame perire. Ergo, ut dixi, illud quod adiungitur, semper cuiusmodi sit, erit considerandum. Nam omni tempore id pertinebit, ut ad honestatem

hoc

hoc modo exponenda necessitudo sit, Neceſſe eſt hoc faciamus, ſi honeſtè volumus vivere: aut ad incolumitatem hoc modo, Neceſſe eſt, ſi incolumes volumus eſſe: aut ad commoditatem hoc modo, Neceſſe eſt, ſi ſine incommodo volumus uiuere. Ac ſumma quidem neceſſitudo videtur eſſe honeſtatis, huic proxima incolumitatis, tertia ac leuiſſima commoditatis: quæ cum his nunquam poterit duabus contendere. Haſce autem inter ſe ſæpe neceſſe eſt comparari, ut quanquam præſtet honeſtas incolumitati, tamen veri poſſimum conſulendum ſit, deliberetur. Cuius rei certum quiddam perſcriptum videtur in perpetuum dari poſſe. Nam qua in re fieri poterit, ut cum incolumitati conſuluerimus, quod ſit in præſentia de honeſtate delibatum, virtute aliquando & induſtria recuperetur, incolumitatis ratio videbitur habenda: cum autem id non poterit, honeſtati. Ita in eiufmodi quoque re, cum incolumitati videbimur conſulere, verè poterimus dicere, nos honeſtatis rationem habere, quoniam ſine incolumitate eam nullo tempore poſſumus adipiſci. Qua in re vel concedere alteri, vel ad conditionem alterius descendere, & in præſentia quieſcere, atque aliud tempus expectare oportebit. In commoditatis verò ratione, modo illud attendatur, digna ne cauſa videatur ea, quæ ad utilitatem pertinebit, quare aut de magnificentia, aut de honeſtate quiddam derogetur. Atque in hoc loco mihi caput illud videtur eſſe, ut quæramus quid ſit illud, quod ſi adipiſci aut effugere
k ii veli nus,

Velimus, aliqua res nobis sit necessaria, hoc est, qua sit adiunctio, ut proinde uti quaque res erit, laboremus & gravissimam quamque causam vehementissimè necessariam iudicemus. Affectio, est quadam ex tempore aut ex negotiorum euentu, aut administratione, aut studio hominum commutatio rerum, ut non tales, quales antè habita sint, aut plerumque haberi soleant, habenda videantur esse: ut ad hostes transire turpe videtur esse, at non illo animo quo Ulysses transit: & pecuniam in mare deicere inutile, at non eo consilio quo Aristippus fecit. Sunt igitur res quædam ex tempore & ex consilio, non ex sua natura considerata, quibus in omnibus quid tempora petant, aut quid personis dignum sit, considerandum est: & non quid, sed quo quidque animo qui cum, quo tempore, quandiu fiat, attendendum est. His ex partibus ad sententiam dicendum, locos sumi oportere arbitramur. Laudes autem, & vituperationes ex his locis sumentur, qui loci personis sunt attributi, de quibus antè dictum est. Sin distributim tractare quis uolet, partiatur in animum & corpus et extraneas res licebit. Animi est uirtus, cuius de partibus paulo antè dictum est: Corporis ualetudo, dignitas, uires, uelocitas. Extraneæ, honos, pecunia, affinitas, genus, amici, patria, potentia, & cætera quæ simili esse in genere intelligentur. Atque in his id quod in omnia valet, valere oportebit: contraria quoque, & quæ & quælibet sint, intelligentur. Videre autem in laudando &

in ui-

in vituperando oportebit, non tam quæ in corpore, aut
 in extrarijs rebus habuerit is de quo agetur, quàm
 quo pacto his rebus usus sit. Nam fortunam quidem
 & laudare stultitia, & vituperare superbia est.
 Animi autem & laus honesta, & vituperatio uehe-
 mens est. Nunc quoniam omne in causa genus argu-
 menti ratio tradita est, de inuentione pri-
 ma & maxima parte Rhetorica satis di-

ctum videtur. Quare quoniam

et una pars ad exitum hunc

ab superiore libro per

ducta est, &

hic liber

non

parum continet literarum,

quæ restant in re-

liquis dice-

mus.

FINIS.

Chi mi con sola ola chironni con
sola

I N D E X.

A.

Absoluta iuridicialis cō-
stitutio & assumptiua.

14. 102.

Absolutio in partitione. 28

Adiunctum negotio 35

Admirabile genus causæ.

19.

Aduersum 62

Affectio. 32. 147

Alexander Phereus a The-
be vxore occisus. 134

Amicitia. 143

Amplitudo 143

Anceps genus causarum. 19

Aperta narratio 26

Approbatio propositionis,
& assumptionis 48

Approbatum 38

Argumentatio 36. 52. quo-
modo tractanda. 39

Argumentatio nata ex for-
tuna. 83

Argumentatio repren-
denda quæ. 54

Argumentum 24

Aristoteles 8

Assumptiua iuridicialis cō-
stitutio. 103

Attentos auditores quomo-
do facimus 21

B.

Beneuolentia quibus ex lo-
cis comparatur 20

Breuis narratio 25

Breuitas partitionis 28

C.

Casus 114

Causa 9

Causa in quæ distribuitur.

79.

Causæ translatio in alium.

15.

Causarum genera 18

Causa demonstratiua, deli-
beratiua, & iudicialis.

76. 77.

Ciceronis in rhetoricis præ-
ceptis colligendis institu-
tum 73. & deinceps

Clementia 143

Collatio 39

Commune 38. 60

Commune uitium in exor-
dio quod 23

Commutable uitium exor-
dij. 23

Comparabile 38. 39

Comparatio 15. 103

Complexio. 36 48. 57

Concessio 14. 113

Conclusio 64

Conclusio simplex ex neces-
saria consecutione. 37

Conclusio simplex quomo-
do reprehendatur 58

Confirmatio 30. 31

Coniectura ex quibus ca-
pienda. 79. 91

k. iiii

Conic-

Coniecturalis constitutio.		Demonstratiuum genus	8
7.		Deprecatio	14.15.117
Coniuncta causa quæ	16	Dignitas	143
Conquestio.	69	Digressio an pars oratio-	
Consecutio.	88	nis.	64
consecutio rerum negotijs		Disparatum.	35
attributarum quæ.	35	Dispositio	10
Consilium	32.84	Dociles auditores quomo-	
Constitutio definitiua	93.	do facimus	21
generalis.	98		
constitutio 10. coniectura-		E.	
lis 11. definitiua. ibid ge-		Elocutio.	10
neralis, translatiua ibid.		Eloquentiæ principium.	4.
Consuetudinis ius quod .		Enumeratio	36.64
101.142.		Enumeratio uitiosa.	57
contemptio quomodo cõ-		Euentus.	35
paratur.	20	Euentus quando fallit.	81
continentia	142	Exemplum.	39
continentia cum ipso nego-		Exordium	18.23
tio.	32.33	Exordiorum uitia quæ	23.
Contra præcepta.	23 24		
contrarium quid	35.62	F.	
controuersia facti, nomi-		Fabulâ.	24
nis, generis.	11 12.	Facti causa.	84
controuersia in scripto	123.	Facti controuersia.	11
ex ambiguo ibid. ex scri-		Facti translatio in alium.	15
pto & sententia	125.	Facultates quomodo confi-	
tra scriptum	132.	derantur.	122
ex ratione	136	Falsum quid.	60
controuersum quid	61	Fidentia	142
copia dicendi quomodo		Fieri facilè uel difficile,	
utilis ciuitati.	3	quid.	145
credibile	38	Finis oratoriæ facultatis.	8.
D.		Firmamentum	17
Definitio mala	61	Fortitudo	142
Definitiua constitutio	93	Fortunæ attributa	84
Deliberatiuum genus	8		

I N D E X

G.

Iuridicialis constitutio. 14.

102.

Genus 28.35

Ius quibus ex rebus constet.

Generis controuersia. 12

100.

Generalis constitutio. 98

Iustitia.

141

Gestio negotij quomodo tractanda. 33

L.

Gloria 143

Lacryma nihil citius are-

Gorgias **Leontinus** 8

scit.

71

Gratia 100.141

Legis ius quod 142

Leue quid 60

H.

Loci communes 91. in con-

Habitus 84

iecturali constitutione.

Hermagoras fallitur 9

92.

Historia 24

Locorum cōmunium duo

Honesti 140.141

genera

101.102

Honestū genus causarū 19

Longum exordium uitio-

Humile genus causarum 19

sum.

23

I.

M.

Imago 39

Magnificentia 142

Imprudencia 113

Maiestatem minuere quid.

Impulsio 79

94.95.

Incolumitas 145

Mala definitio 61

Inconstans. 62

Materia artis rhetoricæ 8.

Indignatio. 66

10.

Inductio 39.40

Memoria 10.141

Insinuatio 19. quando uten

Modestia 143

dum. 21

Modus 34

Intelligentia 141

N.

Inuentio 10

Inuidia quomodo compa-

Narratio. 24. huius genera

ratur. 20

quæ ibid.

Iudicatio 17

Natura 31.141

Iudicatum 38.101.142

Natura ius quod 100

Iudiciale genus 8

Necessitudo 114.145

Neces-

I N D E X.

Neccessariè quæ demonstré	36	Propositio, & propositio-	
tur.		nis approbatio	48
Negotialis cõstitutio	<u>14.99</u>	potentia.	145
Negotijs attributa quæ	32	Præmium. no. præmij ra-	
Nomen	31	tio.	121
<u>Nominis</u> controuersia.	11	Principium	19
Non loco dicere,	<u>27</u>	<u>Probabile</u> quid	37
		Probabilis narratio	26
O.		Pronunciatio.	10
Obscurum genus causa-		Prouidentia	141
rum.	19	Prudentia	141
Obseruantia.	101.142	Purgatio	14.113
Occasio,	<u>34</u>	Q.	
Odium quomodo compa-		Quæstio	<u>9.17</u>
ratur.	20	R.	
Offensum	62	Ratio	16.17
Oratoria facultas ac eiused		Ratiocinatio	43.79
officium.	<u>7.8.</u>	Ratiocinationis controuer	
Ornamenta elocutionis cõ		sia.	136
feruntur in <u>locos</u> com-		Relatio criminis	15
munes.	92	Religio	100.141
P.		Religiosum	<u>38</u>
Pañum	<u>101.142</u>	Remotio criminis. <u>15.</u>	110.
<u>Par.</u>	<u>101.142.</u>	106. ipsius rei.	112
Pars	<u>28.35</u>	Remotum quid	61
Partes generis <u>plures</u> esse		Rerum expetendarum ge-	
non possunt.	12.13	nera quot.	140.
Partitio, ac huius partes	27	<u>Reprehensio.</u>	53
Patientia.	<u>142</u>	Rhetorica	<u>7</u>
Paucitas in partitione	<u>28</u>	S.	
<u>Perseuerantia</u>	<u>142</u>	Scripti controuersia	<u>16.123</u>
<u>Personarũ attributa quæ</u>	31	Separatum, uitium exor-	
Perspicuum quid	61	dij.	23
Personis attributa	84	signum	28
Pietas	100.141		

I N D E X.

Simplex causa quæ	16	V.	
<u>37. ex pari 38.</u>		Veritas	<u>101. 14</u>
Socrates plurimum usus		Victus, & quæ in victu co-	
inductione	41	sideranda.	31. 32
Studium	84	Virtus	<u>141</u>
Suspiciones de natura du-		Vitiosum genus argumen-	
ctæ. <u>83.</u> ex victu <u>ibid.</u> ex		tationis quibus de causis	
facto ipso <u>87.</u> ex negotio		ostenditur	60
ibid.		Vtilia	140
		Vtilitas.	<u>143</u>
T.		Vindicatio	100 141
Temperantia	142	Vulgare quid	60
Tempus	33	Vulgare vitium exordio-	
<u>T</u> erentij locus	24. 30	rum quod.	23
<u>T</u> ranslatum, vitium in exor-		Z	
dio.	<u>23</u>	Zeuxis iudicium in depin-	
Turpe quid	62	genda Helena.	72

F I N I S destantia

Errata sic corrigito. In Herennianis.

Pag. versu.

- 27. 4. quaestiones hoc modo
- 33. 16. usu uenerit, iudicem
- 39. 13. cum in bestiis
- 47. 7. quod in disquisitione
- 53. 14. subiiciemus
- 55. 18. Italico.
- 71. 4. corporis ratio

In Libris de Inuentione.

- 12. 17. si deliberatio
 - 13. 2. ut cibi satietas
 - 31. 12. pars in hominum
 - 37. 27. contrariis, & paribus,
 - 91. 2. pars probabili,
 - 96. 19. multitudine
 - 97. 14. defensor
15. inducendo
 - 121. 12. ex sua ui.
-

MARCI TVLLII CICERONIS

ORATIONES
PRO. FONTEIO PRO. FLACCO
IN: PISONEM

*Omnes ex Antiquissimo Exemplari à Gabriele
Faerno emendatæ una cum eiusdem
Annotationibus.*

ROMÆ
VINCENTIVS LVCHINVS EXCVDEB.
M. D. LXIII.

CVM PRIVILEGIO

12

COPIES OF THE REPORT

W. H. H. H.

AND THE

REPORT OF THE

COMMISSION

THE

REPORT OF THE

COMMISSION

AND THE

CAROLO BORROMEO

S. R. E. DIACONO

CARDINALI

AMPLISSIMO.

Vincentius Luchinus . S. D.

ABRIEL Faer
nus , vir summa uitæ
innocentia præditus ; ut
tu Cardinalis Illustrissi
me optimè nosti , cum

omni liberali doctrina præstitit , tum præ
cipuè in corrigendis antiquorum libris , om
nium doctorum consensu , singularem lau
dem tulit . Nam præter accuratam illam
diligentiam , animiq; attentionem , quam in
peruoluendis , conferendisq; inter se manus
scriptis exemplaribus , adhibere solitus est ;
erat in eo natura quædam excellens , &

A ij

pæne diuina , ita ut sæpiſſime præclaro-
rum Scriptorum locos , aut Librarij negli-
gentia , aut longa uetustate corruptos , acri
quodam iudicio , & admirabili ingenij acie
emendaret , ueramq; & germanam lectio-
nem reſtitueret . Etenim per ſæpe accidit ,
ut quæ ipſe coniectura tantum uſus immuta-
uerat , paulo poſt antiquiſſimi alicuius Codis
eis teſtimonio comprobaret . Cum itaq; ad
hoc potiſſimum natus eſſe uideretur , nul-
leq; cum uoluptates à litterarum ſtudijs
abſtraherent , otium uerò abunde illi tri-
bueret , PII Quarti Pont : Maximi
Auunculi tui liberalitas , in cuius fidem &
clientelam , cum adhuc Cardinalis eſſet ,
ſe totum tradiderat ; quam plurimos latine
linguæ Authores , multis mendis inquinatos ,
magna cum cura , & labore expurgauit ,
quorum uolumina ipſius manu emendata ,
nunc apud te ſunt , qui illa tamquàm the-
ſaurum quoddam , lure optimo magni æſti-

mas . Cæterum cum ea esset Faerni facilitas , ut libenter litteratis Viris , opinioniones suas impertiret , uigilias tamen suas in lucem edere quotidie differebat . siue ut illas diligentius perpoliret , siue diutius se uicturum putabat , siue ipse (quod magis arbitror) gloriam hanc , quam plerique cupide aucupantur , minimè expetebat . Quam obrem paulo ante quàm è uita decederet , uix amicorum precibus adductus , Ciceronis Orationes , quæ Philippicæ inscribuntur , unà cum quibusdam alijs , quas summa diligentia emendauit , usus imprimis antiquissimo exemplari , quod in Sacratio Vaticano Templi Principis Apostolorum asseruatur , meis typis imprimi & peruulgari permiserat . Iamq; ad calcem pœnè opus peruenerat , cum repente , maximo Pij Pontificis qui illum unicè diligebat , omniūq; bonorum dolore , Faernus è uita excessit . Itaq; per multos dies res intermissa

est . Tandem uero officij mei memor, me-
tuensq; ne aliquis fortasse , uti fieri solet ,
aliquo modo doctissimi Viri labores surris-
peret , sibiq; uendicaret , amico de me opti-
me merito fidem meam præstare uolui, eos
tumq; uolumen absoluendum curauì . quod
nunc in tuo nomine emitto Cardinalis Illus-
trissime, id enim & Faerno ipsi si uiueret,
gratissimum profecto foret , qui te unum
post Pium Pontificem , Patronum sibi ados-
ptaerat , & sane Faerni uigiliarum frus-
ctus , quasi hæreditario iure tibi debetur,
quandoquidem Pius Pontifex Auunculus tuus,
illius ingenio & industriæ semper fauit ,
eumq; sponte currentem , liberalitate sua
ad hæc studia uehementius incitauit . Huc
accedit quod lectione librorum Ciceronis mi-
rifice delectaris , quamuis enim quantum tibi
de publicis laboribus temporis, & otij dar-
tur, id omne in optimis philosophiæ & theo-
logiæ studijs , unà cum doctis & litteratis

uiris consumas , ut Christianum & Car-
dinalem decet, plerumq; tamen ad hæc mitio-
ra eloquentiæ studia diuertis , in quibus
tamquam in aliquo amœno diuersorio libens-
ter conquiescis . Extremum illud est, quod
tamen mihi antiquissimum fuit , singularis
mea erga te obseruantia , quam non tibi so-
lum , uerum etiam cæteris omnibus explora-
tissimam esse cupio . Quamobrem liber hic
Antoniarum Ciceronis Orationum, quæ
nunc tui nominis splendore illustriores in pu-
blicum prodeunt , cum Gabrielis Faerni do-
ctrinæ & diligentiae indicium, tum illius ob-
seruantiae meæ , qua te unicè colo , colamq;
dum uiuam , testimonium apud
omnes erit .

Romæ Kl. February 1563.

A iiii

Abes tandem quod a me
 tanto opere petijsti uolu
 men orationum septemz
 decim M. Tullij, recens
 a me emendatarum, au
 xilio maxime uetustissimi eius exemplaris
 quod nuper in Sacrario Basilicæ Vaticanæ
 sancti Petri Apostoli inueni. de cuius uolu
 minis antiquitate quia ad te multa iam scri
 psi, nihil hic amplius dicam, nisi arbitrari
 me, non extare usquam aliud æque anti
 quum, ex omnibus M. Tullij operibus.
 Cuius libri auctoritatem quamuis fere se
 quutus sim, existimaui tamen mihi, recen
 tiores quoque qui modo scripti essent, consu
 lendos: primum quod aliquando, licet id
 quidem raro, usu uenit ut recentiores libri

probatiorem lectionem contineant ; deinde
ut in eis locis ubi antiquus hic deficit , ex re-
centibus quæ possem , emendando supplerem .
non enim omnia quæ in hoc volumine edidis-
mus , exemplar id continet , sed tantum phi-
lippicas decem primas , & undecimam dimi-
diatam ; prætereaque duo fragmenta , unum
duodecimæ , alterum tertiædecimæ . item
orationem pro Fonteio , omnem illam quæ
extat in editione vulgata . Item duo alia
fragmenta , alterum orationis pro Flacco ,
alterum orationis in Pisonem , in ea tamen
parte quæ extat : Quod ipsum antiquissis-
mis litteris quas maiusculas uocant , nonnul-
lis tamen aliquantulum in has nostras dege-
nerantibus scriptum est , quas omnes oratio-
nes , ne uideremur ea tantum edendo quæ in
antiquo libro sunt , magna earum parte frau-
dasse lectorem , integras , ut quidem extant ,
uoluimus edere . librorum uero scriptorum
copiam nobis suffecit partim Vaticana , par-

tim nostra priuata bibliotheca . Contulimus autem scriptam lectionem cum impressa Pauli Manutij, omnium commodissima, quæ continet Philippicas emendatas ab Hieronimo Ferrario a cuius editione ubi antiquus hic liber cum ea concordat, non temere umquam discessimus . . Quin etiam multa quæ ille quidem recte emendauerat, sed uel errore & obliuione impressorum, uel quod illis ea non probarentur, neglecta omiffaque fuerant, accedente huius antiqui libri fide, re posuimus . ea sunt loca L X X I I X . Vbi uero hic liber ab impressa lectione dissentit, quod in duobus locorum generibus accidit, altero ubi Ferrarius suos uetustos libros sequutus, uulgatam corrumpit, altero ubi omnes libri, & scripti, & impressi male habent, hærente in hoc solo antiquo libro uera lectione, nos ex hoc ipso qui omnes quos habuit, aut uidit umquam Ferrarius, longo intervallo uetustate præstat, & lectionem uulgatam

reposuimus, id factum est locis CXIX.
& antiquam restituiamus, quod pluribus locis fecimus quam ut numerum inire possemus, non uerbis tantum ut fieri solet, uariatis, uel additis, uel detractis, sed integris etiam aliquando periodis. Sane nolumus hic fraudare sua laude Ferrarium: præter enim complura loca quæ prius ab se ex ingenio emendata, postea exemplarium uetustorum auctoritate comprobata fuisse, ipse commemorat, loca alia VII. et XL. contra omnium quos ipse uidißet librorum fidem emendauit ita ut in hoc nostro postea inueni. Sed & tu nonnulla in his orationibus coniecisti; non pauca & ego; quorum nos hic antiquus liber ueros coniectores probauit. ex quo re ipsa admonemur, in emendandis auctoribus, non esse perpetuo libris scriptis inhærendum: sed aliquid etiam hominum ingenio iudicioque tribuendum. quod propterea libentius commemoramus, quia su

perioribus litteris tuis mihi significasti, esse
istuc nonnullos; ad quos huius antiqui exem-
plar nuper inuenti fama peruenerit, qui
has orationes postulent edi, ad eum prorsus
modum ut in eo scriptæ inueniuntur: neque
quicquam omnino uariari. qui si ipsi in hunc
librum incidissent, sententiam mihi crede
mutarent: non enim bene habet semper hic
liber, sed multis locis & ipse mendosus est:
inque illis ipsis locis ubi melior est alijs, non
semper omnino sincerus aut rectus est, sed
alicubi uestigia tantum ueræ lectionis ostens-
dit, quæ si edere nullo adhibito iudicio uoluif-
sem, pro correctore corruptor dici iure pos-
tuissem: librum ergo antiquum, sequuti quis-
dem sumus, sed ea cautione; ne ea etiam
quæ in eo essent mendosa, sequeremur.
Atque ut tibi alijsque lectoribus constaret ra-
tio operæ nostræ, libros duos emendationum
conscripsimus; alterum in philippicas, alter-
tum in tres reliquas orationes, id est pro

Fonteio, pro Flacco, & in Pisonem: in
quibus ubicumque a Manutiana editione de-
fleximus causæ mutationis a scriptæ sunt, ad-
notataque, ubi scrupulus aliquis forte resla-
bat, antiqui uoluminis lectio licet mendosa,
eruendæ tamen ei quæ uera sit, fortasse in
posterum profutura. Coniecta quoque in
eos libros sunt multa, quæ ex coniectue-
ra tum nostra, tum aliorum emendata
non ausi sumus in contextum Ciceronis ad-
mittere. Non semper autem quotiens quid
ex eo libro emendauimus, totiens eum ci-
tare necesse habuimus, & uolumen sæpe re-
petitis uocibus, & lectorem fastidio onera-
remus: sufficere putantes ubicumque eum
non sequimur, profiteri nos, uel ex alijs
libris, uel ex ingenio quod tamen parcissi-
me fecimus emendasse; uel ita nos legens
dum putare. Si quorum autem locorum
emendatorum mentionem non fecimus, et
enim fuisset infinitum omnia persequi, præ

*fertimque ubicumque restituiimus ordinem
collocationemque uerborum , scito nos id fec-
cisse ex antiqui illius exemplaris fide . • cus-
ius contextum ita semper sequuti sumus , ut
paruam eorum quæ deinde immutata , detra-
cta , addita essent , rationem habuerimus .
quod & in alys exemplaribus , alysque aus-
toribus emendandis seruare instituiimus .*

Vale Romæ 12 . Kl . Nouembres

M D L X I . •